

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE
SEYAHATNAMESİNDE OSMANLI ÜLKESİ,
'TÜRKOMANYA' VE TÜRKLER:
BURGONYA HAÇLI ZİHNİYETİ PERSPEKTİFİNDEN
BİR ÜLKE ETÜDÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tekmile PEKTAŞ

İstanbul
Şubat – 2023

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE SEYAHATNAMESİNDE
OSMANLI ÜLKESİ, 'TÜRKOMANYA' VE TÜRKLER:
BURGONYA HAÇLI ZİHNİYETİ PERSPEKTİFİNDEN BİR
ÜLKE ETÜDÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tekmile PEKTAŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hilmi KAÇAR

İstanbul
Şubat - 2023

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hilmi KAÇAR

Üye: Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TOK

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Bertrandon de La Broquière Seyahatnamesinde Osmanlı Ülkesi, Türkomanya ve Türkler: Burgonya Haçlı Zihniyeti Perspektifinden Bir Ülke Etüdü**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Tekmile PEKTAŞ

ÖN SÖZ

Bu Yüksek Lisans tezi çalışmamın fikir, gelişim ve oluşum aşamalarında yakın desteğini, bilgi ve yönlendirmelerini şahsımdan esirgemeyen, çalışmam süresince anlayış, alaka ve düşüncelerini hep yanımda hissettiğim ve bu ilginç konuyu araştırma imkânını tanıyarak ufkumu genişleten değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hilmi KAÇAR'a en derin saygı ve şükranlarımı sunarım.

Derslerini alarak öğrencileri olmaktan büyük onur ve zevk duyduğum değerli bilim adamları, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Bölümü ana bilim dalı başkanı kıymetli hocam Prof. Dr. Beytullah KAYA'ya ve diğer muhterem hocalarım, Prof. Dr. Muhammed HARB'e, Prof. Dr. Ziya KAZICI'ya, Prof. Dr. Halit EREN'e teşekkürlerimi arz ederim. Hep yakın destek ve yardımını gördüğüm, Hakk'ın rahmetine kavuşan çok kıymetli hocam Prof. Dr. M. Mehdi İlhan'ı da rahmet, minnet ve dua ile anmak isterim.

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesindeki yüksek lisans öğrenimim boyunca yardım ve desteklerini gördüğüm sınıf arkadaşlarım Fatma Saçmal, Elif Berooğlu ve Mehmet Akif Subaşı'na, kütüphane çalışanlarına ve idari görevlilere teşekkürlerimi sunar, kendilerine başarılar dilerim.

Birçok güçlüklerle rağmen, tez çalışmam esnasında tükenmez anlayış ve moral desteklerini gördüğüm sevgili Annem Maviş Atakul'a, ablam Hatice Atakul'a, çocuklarım Zeynep ve Kerem'e, özellikle de eşime derin minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Yaşamlarında, bu çalışmalarım sebebiyle vesile olmuş olabileceğim boşlukları telafi etmede çok fedâkar davrandılar. Onların desteği olmadan bu tezin tamamlanması zorlukla mümkün olurdu.

Sevgili Babam Metin ATAKUL'un Aziz Hatırasına...

**Tekmile Pektaş
İstanbul - 2023**

ÖZET
BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE SEYAHATNAMESİNDE
OSMANLI ÜLKESİ, TÜRKOMANYA VE TÜRKLER:
BURGONYA HAÇLI ZİHNİYETİ PERSPEKTİFİNDEN BİR
ÜLKE ETÜDÜ
Tekmile PEKTAŞ

Yüksek Lisans, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hilmi KAÇAR

Şubat, 2023 - 223 Sayfa

Bu tezde, XV. yüzyılın ilk yarısında, bağımsız bir krallık kurma amacıyla haçlı seferi planlayan Burgonya Düklerinden İyi Filip'in (saltanatı 1419-1467) emriyle Doğu Akdeniz, Anadolu ve Osmanlı Rumeli'sine bir keşif gezisine çıkan saray görevlisi Bertandon de la Broquière'in Denizaşırı Seyahatnamesi (Le Voyage d'Outremer), dönemin seyahatname yazıcılığı ve Burgonya haçlı zihniyeti perspektifinden incelenmiştir. Seyyahın üzerine aldığı, önce Hristiyan hacı kisvesiyle, sonra da Müslüman kisvesiyle sürdüreceği gizli misyon, efendisi liderliğinde bir haçlı seferi imkânının araştırılması gayesiyle, büyüyen düşmanın gücünü tartmak, yoklamak ve tetkik etme görevidir.

La Broquière'in seyahatnamesi Balkanlara doğru genişleyen Türkler karşısında Avrupalı siyasi karar mercileri için adeta bir uyarı, bir 'göz açma', bir casusluk metni olarak değerlendirilmek mümkündür. Anlatı boyunca yazarın, yoğun bir 'dokümanete' dürtüsü ile her daim tetikte olan, somut ve kıymetli gerçekler için hevesli, muhtemel bir haçlı seferi ve lojistiği için gerekli hiçbir şeyi göz ardı etmeyip, küçümsemeyen sıra dışı bir gözlem tutkusuna tanıklık edilmektedir.

Erken dönem Osmanlı tarihine ışık tutan ve edebi yönüyle söylem analizine davetiye çıkaran bu seyahatname, kanaatimizce son dönemde üzerine gösterilen tüm ilgi ve araştırmalara rağmen henüz hakkıyla incelenmemiştir.

Tezimizde bu seyahatname bağlamında Burgonya haçlı siyasetinin izleri sürülmeye çalışılmış, gerek Bertrandon'un gerekse de Denizaşırı Seyahatinin bu siyaset içindeki konumu ve casusluk metni olma niteliği irdelenmiştir. Ayrıca seyyahın yolculuğu

sırasında Türkmenlerin yaşadığı coğrafyaya ilişkin tasvirlerinden yola çıkılarak bir syem analizi geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bertrandon de la Broquiere, Denizaşırı Seyahatnamesi, Burgonya Halı Siyaseti, Osmanlı lkesi, Türkler, Türkmenler.

ABSTRACT
THE OTTOMAN COUNTRY, TURKOMANIA AND THE TURKS
IN BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE'S TRAVEL
NARRATIVE:
A CROSS COUNTRY STUDY FROM THE LENS OF THE
BURGUNDIAN CRUSADER MENTALITY

Tekmile PEKTAŞ

Master, History and Civilization Studies

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Üyesi Hilmi KAÇAR

February, 2023 – 223 Pages

In this thesis, *The Voyage to the Levant (Le Voyage d'Outremer)* travelogue of Bertandon de la Broquière, a court official who embarked on an expedition to the Eastern Mediterranean, Anatolia and Ottoman Rumelia in the first half of the XVth century on the orders of Philip the Good, who was planning a crusade to secure an independent kingdom for his own in Burgundy, is analyzed from the perspective of the travel writing and the Burgundian crusader mentality of the period. The secret mission that the traveler assumed, first in the guise of a Christian pilgrim and later in the guise of a Muslim, was to weigh, probe and examine the strength of the growing enemy with a view to explore the possibility of a crusade led by his master.

La Broquière's narrative can be considered as a wake-up call, an 'eye-opening' espionage text for the European policy-making echelons in the face of the Turkish advance into the Balkans. Throughout the narrative, one witnesses the author's extraordinary passion for observation, always on the alert with an intense urge to 'document', eager for concrete and valuable facts, and never ignoring or underestimating anything necessary for a possible crusade and its logistics.

In our opinion, this travelogue, which sheds light on early Ottoman history and invites discourse analysis with its literary aspect, has not yet been sufficiently analyzed despite all the recent interest and research on it.

In our thesis, we have tried to trace the Burgundian crusader politics within the context of this travelogue, and examined the position of both Bertrandon and his Overseas

Voyage within this politics and its nature as an espionage text. In addition, a discourse analysis was attempted to be developed based on the travelers' descriptions of the geography inhabited by Turkmens during his journey.

Key Words: Bertrandon de la Broquière, *Le Voyage d'Outremer*, Burgundian Crusading Politics, Ottoman Country, Turks, Turkomans.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu	1
1.2. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri	1
1.3. Tezin Temel Soruları ve Tezin Amacı	3
1.4. Tezin Yöntemi	5
1.5. <i>Denizaşırı Seyahati</i> Döneminin Tarihi ve Siyasi Arka planı	5
1.6. Tezin Bölümleri	8

İKİNCİ BÖLÜM

BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE VE DENİZAŞIRI SEYAHATNAMESİ	10
2.1. Seyahatnameler Hakkında Genel Bilgi ve Yapılma Nedenleri.....	10
2.2. Geç Orta Çağda Türk İmgesi ve Denizaşırı Seyahatnamesi	14
2.3. Bertrandon de La Broquière'in Hayatı ve Kariyeri	24
2.4. Literatür Analizi	42
2.4.1. XIX. yy. ve Öncesi	42
2.4.2. XX. yy. ve Sonrası	45
2.5. Denizaşırı Seyahatnamesi – Kısa Bir Özet	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇ ORTA ÇAĞ VALOIS BURGONYA DÜKALIĞI..... 56

3.1. Valois Burgonyası: Siyasi, Ekonomik, Sosyal Konjonktür ve İdeolojik Temeller	57
3.2. Valois Burgonyası'nın Yükselişi ve Çöküşü (1363-1477): 'Batı'nın Büyük Dükleri'	67
3.3. Burgonya Haçlı Zihniyeti	70
3.4. Burgonya Haçlı Siyaseti	72
3.4.1. Cesur Filip ve 'Kutsal Savaş'	73
3.4.2. İyi Filip Döneminde Haçlı Siyaseti	76
3.5. Burgonya'nın Haçlı Geleneği	80
3.6. Sonuç	81

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE' IN DENİZAŞIRI SEYAHATNAMESİ' NDE HAÇLI ZİHNİYETİ PERSPEKTİFİNDEN OSMANLI ÜLKESİ ETÜDÜ .....

.....	85
4.1. Denizaşırı Seyahatnamesi'nde Sultan II. Murad Tasviri	85
4.2. Denizaşırı Seyahatnamesi'nde Osmanlı Devleti'nin Askeri ve Stratejik Görünümü	98
4.2.1. Denizaşırı Seyahatnamesi'nde Osmanlı Devleti'nin Ordu Teşkili, Komuta Yapısı ve İdare	105
4.2.1.1. Seferberlik Finansmanı ve Ordu Teşkili	105
4.2.1.2. Osmanlı Rumeli'sinde Askeri Komuta Yapısı	108
4.2.1.3. Yönetim ve Adalet	109
4.2.1.4. Vasal Prenslere İlişkiler'e Dair	110
4.2.2. Denizaşırı Seyahatnamesi'ne Göre Osmanlı Rumeli'sinde Stratejik Noktalar ve Ekonomik Kaynaklar	111
4.2.2.1. Güzergâh Üzerindeki Askeri-Stratejik Noktalar	111
4.2.2.2. Bölgedeki Ekonomik Kaynaklar	114
4.2.3. Denizaşırı Seyahatnamesi'ne Göre Osmanlı Ordusunun Nitelikleri ...	115
4.2.3.1. Türk Askeri	115
4.2.3.2. Türk Atlarının Vasıfları ve Bakımları	118

4.2.3.3. Türklerin Askeri İstihbarat Gücü ve Savaşa Hazırlık Süresinin Kısıllığı	119
4.2.3.4. İtaat ve Disiplin	119
4.2.3.5. Esirlere Muamele	120
4.2.3.6. Türklerin Savaş Taktik ve Sanatları	121
4.2.4. Osmanlı-Macaristan Cephe Hattının Etüdü	124
4.2.5. Türklere Karşı Savaş: Denizaşırı Seyahatnamesinde Hristiyan Hükümdarlara Tavsiyeler	125
4.3. Bir Casusluk Metni Olarak Denizaşırı Seyahatnamesi	131
4.4. Sonuç	136

BEŞİNCİ BÖLÜM

DENİZAŞIRI SEYAHATNAMESİ'NDE TÜRKMENLER VE

'TÜRKOMANYA'	139
5.1. Denizaşırı Seyahatnamesi'nde Türkomanya ve Türkmen Coğrafyası	139
5.2. Denizaşırı Seyahatnamesi'nde Bir Derkenar: Türkmen Kadın Savaşçılar	163
5.3. Bertrand de la Broquière'in Anlatısında Türk-Türkmen Kavramlarının Kullanımı ve 'Türkomanya' – Söylem Analizi	167
5.4. Seyahatname Anlatısında Memlûk Rehber 'Mamelu'nun Yeri	175
5.4.1. İlk Karşılaşma ve Güven İnşası	176
5.4.2. Hayat Kurtaran Rehber	177
5.4.3. Eğitimci Rehber	177
5.4.4. Kollayıcı Rehber	177
5.4.5. Sakınan Rehber	178
5.4.6. Gözetici Rehber	178
5.4.7. Karşı İyilik	179
5.4.8. Minnettarlık, Takdir ve Veda	179
5.4.9. 'Öteki' Empatisi	180
5.5. Sonuç	181
SONUÇ	184
KAYNAKÇA	192
ÖZGEÇMİŞ	210

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 2.1: Yıllara Göre Osmanlı Topraklarına Yapılan Seyahat Adedi..... 23
- Şekil 5.1: Seyahatnamede Bahsi Geçen Suriye'nin Kuzeybatı Kesimlerindeki Ölü Şehirlerin Yerleri..... 141
- Şekil 5.2: Orta Çağ'ların Kilikyası – Kilikya Kapıları ve Kilikya kaleleri..... 149
- Şekil 5.3: Eber Deresi – Bertrandon'un Tasviriyle 1432 Yılındaki Karamanoğlu Beyliği-Osmanlı Devleti Hududu 162

KISALTMALAR

- A.g.e. : Adı geçen eser
bkz. : Bakınız
b.t.y. : Basım Tarihi Yok
C. : Cilt
ev. : Çeviren
Der. : Derleyen
ed.(s.) : Editör(ler)
haz. : Hazırlayan
S. : Sayı
t. : Tome (Cilt)
trans. : Translated by (eviren)
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Vol. : Volume(Cilt)
v.d. : ve diğlerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Burgonya Dükü III. Filip (*İyi Filip*), Avrupa'ya doğru genişleyerek ilerleyen Müslüman Osmanlılara karşı bir haçlı seferi düzenleyerek krallık ünvanı alma amacıyla, hizmetkârı Bertrandon de la Broquière'i içerik bakımından zengin bir istihbarat raporu hazırlamakla görevlendirmiştir. Bu tezin konusu Suriye, Anadolu ve Osmanlı Rumeli'sini kapsayan bölgelere İyi Filip'in yaptırdığı bu casusluk gezisi metninin, dönemin seyahatname yazıcılığı ve Burgonya haçlı zihniyeti bağlamında incelenmesidir.

Bertrandon de la Broquière seyahatine 1432 yılında Ghent şehrinde başlamıştır. Alpleri aşarak bazı İtalyan şehirlerinden geçip Roma'ya gelmiştir. Papa'yı gördükten sonra tekrar kuzeye çıkıp, Venedik'e oradan da bir hacı gemisi ile Akdeniz'e açılarak Yafa'ya varmıştır. Hacı arkadaşlarıyla Kudüs'ü ve çevredeki kutsal yerleri mutlak bir şekilde ziyaret etmişlerdir. Fakat Hristiyanlığın kutsal yerlerine ziyaret görüntüsündeki hac seyahatinin sonrasında Bertrandon'un serencamı program dışına çıkıp, tamamen istihbari bir mahiyet almıştır. Hacı arkadaşlarını deniz yolu ile uğurlayıp, kendi dönüş yolculuğunu karayolu üzerinden yapmaya karar vermesiyle seyyahın serüveni, bir hacının bilinmeyen toprakların keşfine dönüşmüştür. O dönemde son derece güç olan bu uzun seyahatin esas gayesi, Türklerin siyasi durumlarını yerinde incelemek, İyi Filip'in yapmayı tasarladığı bir haçlı seferi için zemin yoklamaktır. Bu çerçevede seyahatnamesinde XV. yüzyıl Türk ve Doğu Akdeniz coğrafyası hakkında bilgiler nakleden seyyahın yol notları üzerinden söylem analizine tabi tutulmaya çalışılmış ve bir zihniyet okuması teşebbüsünde bulunulmuştur.

1.2. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri

Kanaatimizce bu tezin konusu birkaç açıdan önem arz etmektedir. Birinci olarak, Geç Orta Çağ dönemi Burgonya Sarayının adeta Türk-Osmanlı Araştırmaları merkezine dönüştürülmüş kütüphanelerinin, Türk tarih literatüründe günümüze kadar hak ettiği

ilgiyi görmemiş olması bir eksikliktir. Türk'leri bir 'mesele' olarak görmüş ve öyle de ele alıp, kapsamlı bir uğraşın içine girmiş bir devletin yapmaya çalıştıklarının görmezden gelinemeyeceğini düşünmekteyiz. Bu noktada şu sorunun akıllara gelebilmesi mümkündür. Zamanın Osmanlı Devleti kroniklerinin bile ciddiye almayıp kayıtlarında geçirmedeği, tali önemde gördüğü bir Düklüğün niyetleri ve çabaları neden bugün önemli olsun? Bu soru haklı bir soru gibi görünse de, şu ilkenin bilincinde olmak her zaman bizleri emniyetli tarafta tutacağı gibi, hakikatin koruyuculuğu ve ayık tutuculuğunu da temin edecektir. Bir devletin gücü ya da güçsüzlüğü daim olmayabilir ancak zihniyet uzun sürelidir.

İkinci ve daha özel olarak, Bertrandon de la Broquière'in *Denizaşırı Seyahatnamesi* yukarıda zikredilen araştırma üssünün üretimlerinden biridir ve her ne kadar gerçekleştirme yolunda mesafe kat edememişlerse de teorik olarak kurguladıkları özgün bir haçlı siyasetinin (Heribert Müller'in isimlendirmesiyle Kreuzzugspolitik) önemli bir parçasıdır. Yine aynı şekilde bu seyahatname hakkında da maalesef yeterli araştırmanın ülkemizde yapılmamış olduğunu gözlemledik. Tezin önemi hakkında başka ikincil sebepler de zikredilebilecek olmasına karşın sadece belirtilen bu temel sebeplerle dahi tez konusunun önemli olduğunu değerlendirmekteyiz.

Konunun özgünlüğü de yine iki unsurla kendini ifade etmektedir. Birincisi metnin bazı kısımlarının güçlü bir söylem analizini gerektirecek derecede kendini perdeliyor olabilmesi ihtimalidir. Özellikle Batı'da yapılan çalışmalarda Seyahatname hakkında yeniden canlanan yoğun ilginin sebeplerinden birinin de bu husus olabileceği kanaatindeyiz.

İkinci unsur da metnin kendini özgün bir zihniyet okumasına davet edici bir yapıda yazılmış olarak görülmesi hususudur. Her ne kadar yolculuk notlarını seyyah kendi tutmuş olsa da, Seyahatname el yazmasının orijinal nüshasını kendisinin kaleme alıp almadığına dair açık bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle Bertrandon'un retorik ehliyetine dair bir yargıda bulunamamakla birlikte bir casusluk metninin kendini doğrudan bir dille ifade edemeyeceği gerçeğinden hareketle, özel bir örtüleme türünün kurgulanmış olması muhtemel görünmektedir. Nasıl ki casusluk amaçlı bazı hacı seyahatnamelerinde dinsel söylemler içine gizlenerek bir perdeleme yapılabilmiş ve kritik tesisler ve konular aktarılabilmişse (Örneğin De Lannoy'un yaptığı şekilde), bu metinde de, özellikle de Anadolu coğrafyası kısmında, etnografik gözlem ya da 'Öteki' empatisi üzerinden kurgulanmış bir söylem ile bazı aktarımların yapılmış olabileceğini

savlamaktayız. Eğer bu sav doğru kabul edilecek olursa seyyahın gelecek nesil seyyahlar için nc olacak bir tarz denemesinde bulunmuş olabileceğini söylemek mümkündür. Nitekim sonraki yüzyıllarda Batılı seyyahların botanik, antropoloji, arkeoloji vb. rtlemeler üzerinden bu tekniği zenginleştirip, başarıyla kullandıkları bilinmektedir. Elbette ki bu hususun detaylı araştırılması Tarih Biliminin sınırlarını açıp Söylem Biliminin sahasına girmekte, hem tezimizin hem de yetkinliğimizin sınırlarını açmaktadır. Bu noktada, başlığın gelecekteki araştırmalar için taşıyabileceği olası potansiyele işaret etmekle yetinmekteyiz.

1.3. Tezin Temel Soruları ve Tezin Amacı

Bertrandon de la Broquiere ketum bir seyyahtır. Kendi geçmişi ve hayatı hakkında çok az şeyi açığa çıkardığı gibi, yüz altmış beş sayfalık anlatısında naklettiği birçok bilgiye karşın birçok kritik soruyu da arafta bırakmıştır. Seyahati boyunca olaylar karşısında takındığı tutum ve sergilediği değerlerin yol göstericiliği dışında elimizde başka bir araç yoktur. Bu soruların doğru cevaplarını verebilmek, yeni belgeler ortaya çıkmadığı takdirde, ancak yorum düzeyinde kalacaktır.

Örneğin Bertrandon eserinde, Dk'n bu görev için kendisini seçmesinin nedenlerinden bahsetmemektedir.

Farklı ve donanımlı bir diplomat olduğu için mi seçilmişti?

Askeri konularda ne düzeyde bilgiliydi?

Hangi ülkelerin yabancı dillerini biliyordu?

Daha önce yurtdışı görevlerine çıkmış mıydı?

Geçmişte Doğu'ya dair hangi klasik metinleri ve seyahatnameleri okumuştur?

Ayrıca eserinde şu soruların da cevabı yoktur.

Seyahatinde kendisine başkaları da (uzaktan da olsa) eşlik etti mi?

Yolda rast geldiği ve bilgi aldığı Hristiyan diplomat ve tacirlerle önceden temas kurulmuş muydu?

Özellikle Osmanlı topraklarında seyahat ederken, kendisinin Sultan II. Murad hakkında *“her yerde adamları vardı, her türlü bilgiyi kendisine öncesinden*

getirirlerdi” beyanı düşünülünce, deşifre olma korkusu yaşayıp yaşamadığı ya da böyle bir olayın vaki olup olmadığı da bilinmemektedir.

Yine, hac programı sonlandığında Kudüs’te, kendisinin ani bir şekilde aldığını belirttiği, kara yolu üzerinden dönüş kararı, ne kadar doğrudur? Dük ile baştan konuşulup planlanmadığı nasıl bilinebilecektir?

Keza Bertrandon döner dönmez Dük’ün huzuruna çıktığında bir gezi raporu sunmuş mudur?

Dük neden eseri kaleme almasına izin vermek için yirmi bir yıl bekletmiştir?

Geçen yirmi bir yıl içinde gerçekleşen birçok olay ve güncelleme gerektiren birçok bilgi neden eserinde bulunmamaktadır? (Belgrad Kuşatması, Varna Savaşı ve İstanbul’un Fethi, Örneğin Osmanlı ordusunun elde ettiği topraklar ve teknolojik yenilikler vb.)

Bu cazip soruların cevaplanabilmesi, eldeki mevcut tarihi kayıtlar ışığında maalesef mümkün görünmemektedir. Keza bu soruların cevabıyla ortaya çıkabilecek birçok soru ve cevap da yorum biliminin konusu olmaktadır.

Burada çok sayıda soru çıkabilecek olmasına rağmen tezimiz boyunca cevap arayacağımız şu başlıklar temel araştırma konumuzdur.

Bertrandon’un görevi casusluk mudur ve kendisinden yazması istenilen bir casusluk raporu mudur?

Burgonya sarayında kurulu musavver ‘Türkiye Araştırmaları’ merkezinde, Bertrandon hangi zihniyet ekolünde ya da hizipte (faction) yer almaktadır?

Gerek kendisinden önce gerekse de sonra farklı coğrafyalar Türkomanya olarak adlandırılmışken, Bertrandon neden Ramazanoğlu topraklarını Türkomanya olarak isimlendirmiştir?

Keza, Şam’da katıldığı kervanı (içinde her ülkeden Müslüman olmasına rağmen) Türk kervanı olarak niteleyip, Hama’dan itibaren karşılaştığı Türkleri Türkmen olarak zikrederken, Osmanlı sınırına girdiği andan itibaren karşılaştığı Türkleri (köken olarak Türk olup olmamasından bağımsız olarak) Türk olarak anmıştır.

Tezimizin amacı, yazarın yaptığı gözlem, yorum ve değerlendirmeler ile tarihsel bilgiler ve literatürdeki diğer değerlendirmeler ışığında bu araştırma sorularına cevap niteliğinde görüş ve yorumlar getirmektir.

1.4. Tezin Yöntemi

Bertrandon'un bir hac ve casusluk yolculuğunu anlatan seyahat metni, Doğu coğrafyası ve demografisi üzerine bazen muğlak, bazen karmaşık ve bazen de çelişkili bir anlatıdır. Aynı zamanda, yirminci yüzyılın büyük bölümünde metne olan eleştirel dikkatin sadece marjinal düzeyde kaldığı, son derece zengin ve incelikli bir edebi kaynaktır. Bu nedenle eser üzerinde eleştirel bir çalışma yapmak oldukça zorlayıcı bir uğraştır. Ancak bizatihi bu özelliklerinin getirdiği cazibe son otuz ila kırk yılda araştırmacıların ilgisini üzerine toplamış görünmektedir.

Tezimizde temel araştırma sorularına cevap aramak gayesiyle yöntem olarak literatür taraması ve söylem analizi yaklaşımlarına baş vurulmuştur. Yazarın aktardığı bilgi, gözlem, değerlendirme ve tutumları, literatürdeki diğer değerlendirmeler ile birlikte kendi çıkarımlarımız ışığında analiz edilip yorumlanmaya çalışılmıştır.

1.5. Denizaşırı Seyahati Döneminin Tarihi ve Siyasi Arka Planı

Geç Orta Çağ'ın sonlarında Haçlı seferleri çoğunlukla, kolay ulaşılan bölgelerde önemsiz bir muhalefete (heretik ya da pagan topluluklar) karşı düzenlenen ve öncelikle hırslı ya da fakir bir prensin veya şövalyenin 'özgeçmişini' zenginleştirmek için tasarlanmış, sadece moda bir faaliyete dönüşerek yozlaşmış bir durumdadır. Bu tür seferler bireysel Haçlı'nın toplumdaki statüsünü yükseltebilme ihtimali olmakla beraber Avrupalı hükümlerinin, Türklerin Doğu Avrupa'nın Hristiyan topraklarına ilerleyişinin siyasi gerçekliğine meydan okuyacak ne güçleri ne de gerçek bir arzuları vardır.

İyi Filip 1419 yılında tahta çıktığında yaklaşmakta olan Türklere karşı bir haçlı seferinin fizibilitesi çok tartışılmakta ama güçlü bir hareket bir türlü başlatılamamaktadır. Avrupalı birçok Kral ve Prens aksine, Dük Filip'in olası haçlı seferi için gerçek bir ilgi duyduğuna dair çok az şüphe vardır. Haçlılık idealleri üzerinden şahsi güç devşirmek gibi benzer niyetleri olan İngiltere Kralı V. Henry ve Burgonya Dükü Filip, 1421'de Altın Post şövalyesi Burgonyalı Ghillebert de Lannoy'u

diplomatik bir görevle Doğu'ya göndermişlerdir. Ancak hacı seferi için olası rotaları keşfetmesi ve Kutsal Topraklar ile Osmanlı topraklarındaki savunma hatlarının niteliğini gözlemlemesi gibi ek bir de görevi vardır. De Lannoy, Kutsal topraklara dair görevini yapabilmiş olmasına rağmen, görevinin Osmanlı toprakları ile ilişkili olan kısmını tamamlayamamıştır. On yıl sonra Dük Filip başka bir görevlisini, bu sefer unvan olarak daha alt düzeyde, ancak oldukça ehil ve güvenilir bir uzmanını, Bertrandon de la Broquière'i hacı kisvesi altında benzer bir yolculuğa göndermiştir.

Önce Moğolların akınları ve daha sonrasında da Türklerin XIII. ila XV. yüzyıllar arasındaki Doğu ve Güneydoğu Avrupa'daki genişleme dönemi, Bertrandon de la Broquière'in 1432-1433 deki seyahatinin sahnesini hazırlamıştır.

XIII. yüzyılda Moğolların fethettiği topraklardan çekilmesiyle nihayet bir sulh dönemi başlamış, bu durum Avrupalı ve Orta Doğulu tüccarlar, misyonerler, bilim adamları, elçiler, zanaatkârlar ve gezginlerin uzak coğrafyalara seyahat edebilmelerine imkân sağlamıştır. Bu yolculuklar paha biçilmez tarihi kayıtlar üretmiştir. Kaleme aldıkları seyahatnameler yabancı diyarların gelenekleri, ürünleri ve siyasi organizasyonlarının yanı sıra seyyahların izlediği yolların tariflerini de içermektedir; ancak hükümdarlar elçilerini, öncelikle ve çoğunlukla olası düşmanların güçleri hakkında istihbarat toplamak için göndermekteydiler. Bertrandon de la Broquière'in seyahatname anlatısı da bu kategoriye girmektedir.

Öte yandan çoğu Batı Avrupa devletinin gündeminde artık kendi ekonomik büyümeleri, Moğolların çekilmesiyle doğan boşluktan kaynaklanan eski hesapların görülmesi ve kendi aralarındaki çatışmalar, iç siyasi birliklerini sağlamlaştırmaya odaklanma ve Papalık ilişkileriyle meşgul olmak var iken, sadece birkaçı mevcut uğraşlarına ek olarak Kutsal Toprakları yeniden ele geçirme olasılığını araştırmaya çalışmaktadır. Geçmişte çeşitli hacı seferlerinin Müslüman devletlerden almayı başaramadığı Filistin ve Kutsal Topraklar yolu üzerinde artan Osmanlı kontrolü, bazı Batı Avrupalıları endişelendirmekteydi.

Merkezinde İngilizlerin Fransa'dan toprak hakkı iddiaları bulunan Yüz Yıl Savaşları, Kral V. Henry'nin 1415'te Agincourt'ta Fransızlara karşı kazandığı zaferle sona ermiş görünmektedir. Sonrasında Burgonya Dükü İyi Filip, Fransız-İngiliz ilişkilerinde çok önemli ve dengeleyici bir rol oynamıştır.

Öte yandan, tüm bunları yapmaktaki amacı kendi etkinlik alanını artırmak olan İyi Filip'in görkemli hayalleri vardır; asla gerçekleşmeyecek bir husus olan kendisinin Fransa Kralı ile eşit olarak kabul edilmesi düşüncesi ile kendine ait müstakil bir Krallığın tacını giymek en büyük emelidir. Konumunu güçlendirmek için diğer bölgelerin yanı sıra Lüksemburg, Hollanda, Zeeland (Güney Hollanda) ve Friesland'ı (Kuzey Hollanda) ele geçirmiş, daha sonra da coğrafi olarak birbirinden kopuk egemenlik alanlarını birleştirmek için çaba harcamıştır.

Ayrıca gösterişli bir saray hayatı meydana getirerek Avrupa sarayları nezdinde itibarını yükseltmeye çalışmıştır; Dük'ün saray şenlikleri cömert ve ihtişamlıdır, resimli ve tezhipli el yazmaları, goblen duvar halıları, mücevherler, moda, mimari, edebiyat ve müziğin hamiliğinde çığır açıcıdır.

Tüm bunlara karşın, bağımsız bir Krallık tacı elde etmek ve Hristiyanları gerçek anlamda etkileyebilmek için, üç yüzyıldan fazla bir süredir temel hedef olan Kutsal Toprakların sahibi Müslümanları bozguna uğratabilmeyi başarmaktan daha iyi bir yol ne olabilir sorusu İyi Filip'in siyasi planlarında her daim yol gösterici olmuştur. Ayrıca bir de kişisel meselesi vardır. Türkler 1396'da onur kırıcı bir şekilde sonuçlanan seferlerinin ardından babası Korkusuz Jean'ı esir almışlardır. Ancak, Osmanlılara meydan okuma girişiminde bulunulmadan önce, Doğu'nun yeni gelişen gücü ve bölgedeki güncel güç dengeleri hakkında keşfe ve gözleme ihtiyacı vardır. Bertrandon de la Broquière, Anadolu ve Osmanlı topraklarına seyahatlerini bu bağlam ve arka plan içinde başlatmıştır.

Bertrandon'un asli görevi, Bizans İmparatorluğu'nu zayıflatan ve neredeyse yok olma noktasına getiren Hunlar ve Selçuklu Türkleri de dâhil olmak üzere Orta Asya'dan batıya göç eden halkların sonuncu neslinden olan Osmanlı Türkleri hakkında nitelikli bir rapor hazırlamaktır.

Öte taraftan o yılların Doğu'sunda tarihi ve siyasi arka plan şu şekilde gelişmektedir. Osmanlı tahtına Sultan II. Murat çıkmış ve Osmanlı gücünü kaldığı noktadan tekrar tesis edilmesi ile meşgul olmaktadır. Osmanlı içi taht mücadelesinde rakiplerini bertaraf etmiş ve Balkanlarda gücünü sağlamlaştırırken, Doğu'da Osmanlı'nın tekrar güçlenmesini istemeyen Moğol hükümdarı Şahruh Anadolu'ya doğru ilerlemektedir. Bizans İmparatoru Papalık ile bir Haçlı korumasının sağlanması için müzakereler yürütürken, Venedikliler ile Macar Kralının Osmanlılar ile güç mücadelesi

sürmektedir. Diğer taraftan Anadolu'da Memlûk Sultanı Barsbay etkinliğini Toroslara kadar ilerletmiş, yeni Kıbrıs Kralı Karamanoğlu beyi ile ilişkileri ilerletmenin yollarını aramaktadır. Daha doğuda ise Dulkadiroğlu Beyliği, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Şahruh arasındaki mücadele sürmektedir. Karamanoğlu Beyi İbrahim ise Osmanlıları tökezletecek gelişmeleri izlemekte ve fırsat kollamaktadır.

1.6. Tezin Bölümleri

Bu çerçevede tez beş bölümde ele alınmıştır.

Birinci bölümde tezin konusu, önemi ve özgün değeri ifade edilmiş, cevabı aranan temel sorular ile tezin amacı ortaya konmuştur. Ayrıca tezde izlenen yöntem açıklanmış ve seyahatin yapıldığı dönemin tarihi ve siyasi arka planı kısaca irdelenmiştir. Bu bölümde son olarak tezin bölümleri açıklanmıştır.

İkinci bölümde Seyahatnameler hakkında genel bir bilgi sunulmuş, yapılış nedenleri hakkında kısaca durulmuştur. Sonrasında Geç Orta Çağ Avrupası'nda Türklerin imgenişi ve nasıl gösterildiğine değinilip *Denizaşırı Seyahatnamesi*'ndeki imgenin bu görünüşle bağdaşan ve bağdaşmayan yönleri irdelenmiştir. Bilahare seyyah Bertrandon de la Broquière'in hayatı ve Dük'ün hizmetinde geçen yıllara dair bilgiler bazı Burgonya arşiv kayıtları ile literatür araştırmasında ulaştığımız bilgiler çerçevesinde aktarılmıştır. Daha sonra metnin yıllar içindeki serancamı izlenerek, çeşitli baskı, edisyon ve tercümelelerine dair bilgiler verilmiştir. Bu bölümde son olarak Seyahatnamenin kısa bir özetlemesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde bu gezinin ve seyahatnamenin nasıl bir atmosferde oluştuğu, seyahat sonrasında ise ne gibi gelişmelerin yaşandığını anlamak için Geç Orta Çağ Burgonya'sının tarihsel süreci siyasi, sosyal ve ekonomik konjunktürü çerçevesinde incelenerek devletin ideolojik biçimlenmesine etki eden faktörler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu faktörlerin Düklerin siyasi konumlanışlarına nasıl etki ettiği, hangi sebeplerin Dükleri bir haçlı siyaseti geliştirmeye sevk ettiği ve hangi motivasyonların devletin haçlı zihniyetini oluşturduğu irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde seyyahın gözünden II. Murad'ın nasıl görüldüğü, Osmanlı ülkesinin idari ve askeri yönünü nasıl değerlendirdiği incelenip yazarın Dükü için hazırladığı bir haçlı seferi planının unsurları açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde Bertrandon'un metninin bir casusluk raporu olma keyfiyeti tartışılmıştır.

Beşinci ve son bölümde Denizaşırı Seyahatnamesinde yazarın yolculuğunun Hama'dan Akşehir'e kadar olan bölümünde karşılaştığı Türkleri Türkmen olarak anması vesilesiyle, bu coğrafyayı tasvir ediş biçimi ele alınmıştır. Bu bağlamda seyyahın Türk ve Türkmen kavramlarını nasıl kullandığı irdelenerek bir söylem analizi yapılmıştır. Ayrıca gerek yazarın kendisi gerekse de okuyucularına oldukça sıra dışı gelen Türkmen kadın savaşçıların varlığı ve mahiyeti konusu tezin sınırları çerçevesinde ele alınmıştır. Son olarak, yolculuğun bu kısmında kendisine eşsiz bir yoldaş olan rehberi Memlûk ile ilişkisi irdelenerek, onun yazarda oluşturduğu Müslüman algısı ve bunun metnine nasıl yansıdığı incelenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE VE DENİZAŞIRI SEYAHATNAMESİ

“*Il ne scet rien qui ne va hors*¹”,

(Ballade 1311), XIV. yy. sonları

Eustache Deschamps [ö.1404]

2.1. Seyahatnameler Hakkında Genel Bilgi ve Yapılma Nedenleri

Arapça "gezmek, gezi" anlamındaki seyâhat (siyâhat) ve Farsça nâme (risâle, mektup) kelimelerinden oluşan seyâhat-nâme, "gezi mektubu, gezi eseri" demektir. Farsçada sefer-nâme adı da verilmektedir.² Seyahatname metinlerinde asli gaye, ülke içi ya da ülke dışında görülen yerlerin medeniyetlerini, tarihlerini, doğal güzelliklerini, toplumsal yaşamlarını, gelenek ve göreneklerini tanımak ve tanıtmaktır.

---

¹ Eustache Deschamps (1311 no'lu Balad “ On ne connaît rien quand on n’a pas voyagé ‘seyahat etmeyen bir şey bilmez’ başlıklı şiiri ”) *Œuvres complètes de Eustache Deschamps*, cilt:7, Gaston Raynaud (éd.), (Paris: Librairie Firmin Didot & Cie, 1878), 69-70.

Eustache Deschamps (XIV. yy) yola revan olurken “ *Seyahat etmeyen bir şey bilmez (Il ne scet rien qui ne va hors)* ” teranesini diline dolayıp mırıldanmaktadır. Çünkü ancak seyahat, bilgi susuzluğunu giderebilirdi; dünyanın işleyişinin bilgisine, dünyanın harikalarına ancak seyahat edilerek ulaşılabilirdi. Aynı zamanda kişilikler de seyahatle şekillenebilirdi. İşte bu öğrenme arzusu âlimleri ve talebeleri kitapların, köylüleri ve çobanları bolluğun, tüccarları ise zenginliklerin bilgisinin peşinden koşma ihtirasını ateşlemektedir.

Bertrandon gibi seyyah-casuslar da müstakbel rakiplerinin ve yaşadıkları coğrafyaların bilgisine vâkıf olmak için hayatları pahasına yollara düşmekteydiler. Böylece elde edilen bilgi, bir sonra gelen seyyaha âmâde olmakta ve onun bilgisini zenginleştirmektedir.

² Hüseyin Yazıcı, “Seyahatname”, *İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/9-11.

Seyahatnameler çoğu kez birer tarihsel belge niteliği taşımakla birlikte, yazarın izlenimlerini belli bir üslupla yansıttıklarından, aynı zamanda da birer edebi eser olarak da değerlendirilmektedir.³

Seyahatnameler, yalnızca gezginlerin sadece gezip görmek ihtiyacından doğmamıştır. Çeşitli savaşlar, hac ziyaretleri, tüccarların seyahatleri, yabancı ülkelere görevlendirilen memurların yolculukları sebebiyle de seyahatnameler yazılmıştır.⁴ Batılıların Türkiye ve Ortadoğu hakkında yazdıkları seyahatnameleri beş grupta toplamak mümkündür. Bunlar: Çoğu deniz yoluyla Kudüs'e yapılan hac yolculukları sırasında yazılan seyahatnameler, savaş esirlerinin memleketlerine döndükten sonra yazdıkları hatıra anlatıları, macera arayan seyyahların yazdıkları eserler, Anadolu ve Ortadoğu'yu tanıma ve bilgi artırma amacıyla yapılan seyahatlerden sonra yazılan eserler ve Osmanlı devletine gelen elçiler ile diğer görevlilerin yazdıkları eserlerdir.⁵

Seyyahların seyahat nedenlerinden biri de seyahatnameler üzerine yapılmış bir çalışmada şöyle tespit edilmiştir. “*O çağların Avrupa'sında beğenilmeyen birçok noktaları düzeltmek maksadıyla seyahat eserleri yazmak ve yabancı ülkelere güzel örnekler vermek âdeti vardı*”. Bu ifade, aynı zamanda seyyahların bir başka amacını da ortaya koymaktadır.⁶ Tarih, edebiyat, sosyoloji, din, iktisat, mimarlık, demografi ve filoloji gibi alanlarda önemli bilgiler sunan bu seyahatnameler, birinci el kaynaklar arasında yer almaktadır. Bununla beraber bu kaynaklara başvururken içerdiği bütün verilerin "mutlak doğru" olmayabileceği de dikkate alınmalıdır. Zira pek çok kimse gibi seyyahlar da eserlerini bazı önyargılar taşıyarak kaleme almış olabilmektedirler.⁷

---

³ İbrahim Yılmazçelik, “Seyahatnameler ve Ortadoğu”, *Geçmişten Günümüze Seyahatler ve Seyahatnameler*, Der. Mehmet Ali Beyhan. (İstanbul: Kitapevi, 2013), 79.

⁴ A.g.e.

⁵ A.g.e., 80.

⁶ İbrahim Güler, “Osmanlı Tarihi Kaynakları Olarak Avrupalı Seyyah ve Gözlemciler ile Eserlerinin Önemi” *Geçmişten Günümüze Seyahatler ve Seyahatnameler*, Der. Mehmet Ali Beyhan. (İstanbul: Kitapevi, 2013), 150.

⁷ Kâmil Çolak, “XVI. Yüzyılda Batılı Seyyahlara Göre Osmanlılar”, *Tarihin Peşinde Dergisi*, S.17 (2017):195.

Tarihçi Herodot zamanından beri pek çok eli kalem tutan şahıs Doğu'nun gizemli tasvirlerini yapmıştır. Doğu'ya yapılan seyahatler sonrasında kaleme alınan seyahatnamelerin en kaçınılmaz unsuru mübalağa eğilimleridir. Keza "Yabancı Seyyah" tipolojisi Elizabeth dönemi edebiyatında sıklıkla komik bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıları abartı ve fantastik öğelerle dolu olan bu seyyahlar özellikle doğu söz konusu olduğunda abartmanın çitasını biraz daha yükseltmişlerdir. Örneğin vücutları kadar bir tek ayağı olan, sırt üstü yattıkları zaman bu ayakla kendilerini güneşten koruyan insanlar, mitolojik figürleri çağrıştıran kurt kafalı adamlar, gravürlere yansıyan çift başlı çocuk figürleri Doğu'nun egzotikliğini abartan seyahatnamelerin zirve noktalarındandır.⁸ Doğu'ya yapılan yolculuğu anlatmayı amaçlayan seyahatnameler zamanla çoğalmış ve kendilerine özgü belirli özellikler kazanmışlardır. Doğu, hem 'Öteki' nin yaşadığı zengin ülke hem de İsa'nın doğduğu, Hristiyanlığı yaydığı ve Romalılar tarafından çarşıya gerildiği kutsal topraklardır. Bu diyarlara gidebilmek bir ayrıcalık, herkesin kolay elde edemeyeceği bir mutluluk, bir ömre damgasını vuran bir deneyimlemedir. Doğu'ya giden her gezgin eli biraz kalem tutuyorsa bu yolculuğunu ölümsüzleştirmek ve okuyucularıyla paylaşmak istemiştir.⁹ Seyahatname yazarı gezgin, genellikle 'Ben, Anlatıcı' olarak okurun karşısına çıkmaktadır. Kimi zaman yolculuğun zorluklarının altını çizmiş, kimi zaman gördüklerini ön plana çıkarmış, kimi zaman da gördüğü ülkeyle ilgili tüm ilginç bilgileri vermeyi amaçlamıştır. Genellikle ben anlatıcı beraberindeki yolculuk arkadaşları üzerinde fazla durmamış, gezgin için "ben" demek "biz" demekten çok daha cazip gelmiştir.¹⁰ Gezinler Doğu'ya gitmeden önce geçmişte yazılan tüm seyahatnameleri okumayı görev bilmişlerdir. Seyahatnameler eğitim düzeyi yüksek bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir ve gezgin gelişigüzel şeyler yazarsa inandırıcılığını yitireceğinden korkmaktadır.¹¹

---

⁸ Özlem Kumrular, "Yeniçağda Osmanlı Topraklarından geçen Seyyahlar Tehlikeler ve Tedbirler", *Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye*, Der. M. Çağatay Özdemir ve Yunus Emre Tekinsoy, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2016), 74.

⁹ Arzu Etensel İldem, "Bir Yazın Türü Olarak Doğu Seyahatnameleri", *Littera-Edebiyat Yazıları*, C.21 (Ankara: Hacettepe Üniv. Yayınları, 2007): 3.

¹⁰ A.g.e., 5.

¹¹ A.g.e., 7.

Haçlı Seferlerinin Batılıları kendi aralarında birleştirdiği ve ilk defa birlikte hareket etmelerini sağladığı bilinmektedir. Kutsal toprakları kurtarmak için çıkılan bu uzun ve meşakkatli yolculuk esnasında dönemin tarihçileri ya da vakanüvisleri krallara ve soylulara eşlik edip onların mücadelelerini kaleme almışlardır. Gezi edebiyatının öncüleri olarak nitelenebilecek bu eserler, örneğin Villehardouin'in La Conquete de Constantinople (İstanbul'un Fethi) adlı eseri (1207) günümüzde tarihçilerin ilgisini daha çok çekmektedir, oysa tarihsel özelliklerinin ağır basmasına karşın bu eserde bile Villehardouin'in kişisel izlenimlerine rastlamak mümkündür.

"Bilin ki Konstantiniye'yi daha önce görmemiş olanlar uzun uzun kenti seyrettiler, çünkü tüm dünyada bu denli zengin bir kent olabileceğine inanamıyorlardı; kent yüksek surlar ve görkemli kuleler çepeçevre sarmıştı, içinde o kadar çok zengin saraylar ve ulu kiliseler bulunuyordu ki insan ancak kendi gözleriyle görürse inanıyordu; Konstantiniye büyüklüğü ve genişliğiyle tüm kentlere hükmediyordu."

Bu cümleler bir vakanüvisin nesnel tespitlerinden çok bir seyyahın öznel bakış açısıyla kaleme alınmıştır.¹²

Müslüman Türk seyyahlarının eserleri, çok kıymetli bilgiler içermesi ve bu bilgileri bizlere aktarmalarına rağmen, çoğu zaman Osmanlı coğrafyasındaki toplum ve devlet yapısını kapsamlı bir biçimde aydınlatmakta ve söz konusu bu coğrafya üzerindeki kurumları, ekonomik şartları, nüfus hareketliliklerini, bitki örtüsünü ayrıntılı olarak gözler önüne sermekte eksik kalmaktadır. Ayrıca bunların, Batı'daki seyahatname geleneği ile karşılaştırdığımızda, sayılarının az olduğu görülmektedir. Sadece Fransa'da bile, Doğu'yu (Osmanlı memleketlerini) ziyaret eden seyyahlara ait ciltler dolusu katalogun hazırlanması, bu tür kaynakları derleme, inceleme ve değerlendirme çalışmalarının yoğun bir şekilde yapılmış olması, bu iddiayı doğrular nitelikte olmuştur.¹³

Seyahatnelere olan ihtiyatlı bakış ve değerlendirme, seyyahların naklettikleri bilgilerin kıymetini düşürmemekte, onların eserlerinin göz ardı edilmesi anlamına gelmemektedir. Söz konusu seyahatlerin yapılışında ve bu süreçte yapılan gözlemlerin

---

¹² İldem, "Bir Yazın Türü", 2.

¹³ Güler, "Osmanlı Tarihi", 146.

kaleme alınışında, kuşkusuz doğulu medeniyetlerin özüne vakıf olmak ve Avrupa toplumlarına Doğu'nun değerlerini anlatmak da vardır.¹⁴ Özellikle XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar, doğu dünyası bilhassa Osmanlı devleti, bütün Avrupa'nın merak ve ilgi konusu olmuştur. Bir tespite göre de bu ilgi, biraz da korku ile karışık kendisine saygı duyulan şekilde tebarüz etmiştir.¹⁵

2.2. Geç Ortaçağda Türk İmgesi ve Denizaşırı Seyahatnamesi

XV. yüzyılın ortalarında, Bizans İmparatorluğu başkenti İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed'in orduları tarafından fethedildiği günler, bugün orijinal nüshası Fransız Milli Kütüphanesinde Fr. 9087 kayıt numarasıyla muhafaza edilen "Denizaşırı Seyahati" (*Voyage d'Outremer*) adlı bir anlatının doğmasına ve arkasından hızlı bir şekilde şatafatlı tezhipte süslü bir el yazmasına dönüştürülmesine tanık olmuştur.¹⁶ Bu metin, çeşitli nedenlerle döneme dair önemli bir tanıklık sunmaktadır. Öncelikle seyahatname, o dönemlerde (1432-1433) kat edilmesi meşakkatli olan bir güzergâhta, Osmanlı Devleti'nin ilerlediği Balkan coğrafyası boyunca Bertrandon de La Broquière'in yaptığı bir yolculuğu anlatmaktadır.¹⁷ Böylece Avrupa siyasetini yüzyıllar boyunca etkileyecek olan yeni bir gücün gelişme hikâyesine dışarıdan bir bakış sunmaktadır. İlaveten, yazar bu 'Yeni Yakındoğu'yu, Avrupalıların daha sonraları Türklere yöneltecekleri, hem büyülenmiş hem de dehşet içindeki malûm oryantalist perspektiften farklı olarak, 'içeriden' bir bakışla gözlemleme çabası içinde

---

¹⁴ A.g.e., 151.

¹⁵ A.g.e.

¹⁶ Jaroslav Svátek, "1432: Un Espion Bourguignon sur les Routes Ottomanes", (dans) *L'Exploration du monde. Une autre histoire des Grandes Découvertes*, (ed.) Romain Bertrand. (Paris: Le Seuil, 2019), 120.

¹⁷ A.g.e., 121. XV. yüzyılda Kudüs ve çevresi İslam hâkimiyeti altındaydı ve Avrupalı hacılar ile diğer seyyahlar Hristiyanların kutsal bölgeler olarak addettikleri yerlere gidebilmekteydiler. Bu uzun, zorlu ve pahalı yolculuğa ancak yeterli servete ve zamana sahip olan kişiler çıkabilmekteydiler. Bununla beraber Burgonya dükü tarafından finanse edilen Bertrandon'un yolculuğunun kara yoluyla dönüş güzergâhı ciddi tehlikelerle doludur ve Hristiyan Latinler için o dönemlerde sıra dışı sayılmaktadır.

görülmektedir.¹⁸ Burgonyalı soylunun bu seyahatnamesinde Müslümanlar ve özellikle de Türklerin, karşılaştığı Rumlar'a nispeten daha 'hümanist' bir şekilde ele alınması oldukça şaşırtıcı olmuştur. Metnin edebi kalitesine ve tarihsel referanslarının zenginliğine ek olarak, Bertrandon'un 'Denizaşırı Yolculuğu' anlatısının görece dini ve kültürel hoşgörüsü, onun diğer seyahatname metinlerinden ayırt edici bir vasfını oluşturmaktadır.¹⁹ Osmanlı'nın genişleme döneminde bir cazibe merkezi olan

---

¹⁸ A.g.e., "... Le voyage de Bertrandon permet ainsi de scruter la croissance d'un nouveau pouvoir, qui influencera la politique européenne pendant des siècles. Puis son auteur observe ce nouveau "Proche Orient" dans une perspective interne, presque familière, très éloignée du regard orientaliste, tout à la fois fasciné et terrifié, que les Européens projeteront plus tard sur "les Turcs". Chez Bertrandon, les Orientaux, et les Turcs en particuliers, sont traités d'une manière plus humaine, voire humaniste. Outre la qualité littéraire du texte et l'abondance de références historiques, la tolérance religieuse et culturelle inattendue du Voyage d'outremer constitue son trait distinctif..."

¹⁹ Wilfried Buch, "14./15. Yüzyılda Kudüs'e Giden Alman Hacılarının Türkiye İzlenimleri", (Çev. Yüksel Baypınar), *Bellekten*, C. XLVI, S. 183 (1982): 509-510.

Buch makalesinde: "XIV. ve XV. yüzyıllarda Avrupa'da Türkler hakkında varılan yargılar ve onlarla ilgili nelerin bilindiği konusu, kapsamı bakımından o zamanın Türk imajının iki ayrı yönünü teşkil eder. Bugün de olduğu gibi bilinenler bazı ön yargılar biçiminde yayılmıştı, fakat bunlar kilise ve asilzadelerin propagandasını yaptıkları gibi yalnızca olumsuz yönde değillerdi. 1453'ten beri Avrupa'da yankılanan "Türkler geliyor" nidalarının sadece korku ifade eden haykırışlar olmadığını dolaylı ya da dolaysız bir şekilde gösteren birçok belge mevcuttur. Yüksek tabakanın Türk aleyhtarı propagandasıyla büyüyen kin, özellikle halk ve köylüler arasında gittikçe artan "Türk hayranlığına" (ancak fazlaca hükmü olmayan) bir cevap teşkil ediyordu. O devrin Türk imajı sadece sosyal açıdan değil, aynı zamanda kültür coğrafyası bakımından da çok farklılıklar gösterir. 15. yüzyılın Türkiye'si hakkında ilk büyük ve hatta şaşılacak derecede zengin, objektif bilgiler ihtiva eden yazılarını Fransız ve İtalyan yazarlara borçluyuz. Bunlardan biri, 1432/33 yıllarında Philipp von Burgund'un elçisi olarak Suriye'den gelip Antakya, Adana, Konya, Bursa üzerinden Türkiye'yi kateden ve bu seyahatinde ülke ve sakinleri hakkında çok ayrıntılı, çok müspet bir izlenim edinmiş olan Bertrandon de la Brocquiere'dir."

‘Doğu’²⁰ hakkında yazılmış kısıtlı Türkçe kaynaklar göz önüne alındığında tarihçiler için son derece değerli olan bu eser, hakkında artan yoğun ilgiye rağmen yeterince etüt edilmemiştir.

Denizaşırı Seyahatnamesine çok erken tarihlerde ilgi gösteren Mehmed İzeddin Türkiye’de kitabın kıymetinin bilinemediğinden yakınmış ve eleştirisini,

“XV. Yüzyılda Türkiye’ye Seyahat Eden İki Seyyah: Bertrandon de la Broquière ve Pero Tafur” adlı makalesinde şöyle yazmıştır: “Birçok tarihçi ve Batılı coğrafyacının Bertrandon de la Broquière’in anlatisından istifade ettiğı bir gerçektir. Ancak benim kanaatime göre Türkler padişahları olan II. Murad ve Edirne sarayı hakkında bu kitaptan yeterli seviyede yararlanamadılar. Oysa Sırp ve Bulgar araştırmacılar kendi tarihleri ve Balkanlardaki prenslikler hakkında önemli detaylar elde etmişlerdir.”

şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca başka bir sayfada Bertrandon’dan çok kısa bir süre sonra Osmanlı topraklarına bir ziyaret gerçekleştiren Pero Tafur’dan bahsederken,

“... şu ana kadar başvurma imkânı bulabildiğim Türkçe tarih kaynaklarının hiçbirinde Pero Tafur’un eserine tek bir atıfta bulunulmamış olmasına çok şaşırdım. Hatta İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın Türk Tarih Kurumu tarafından 1947 de basılan “Osmanlı İmparatorluğu Tarihi” adlı en yeni tarihli eserinde bile Pero Tafur’un adı, yazarın sadece dikkatini çekebilen Bertrandon de la Broquière’in yanında dahi zikredilmemiştir. İnancım odur ki, tarihi konularda hiçbir doküman göz ardı edilmemelidir. Pero Tafur’un metni, Bertrandon’unki kadar detaylı olmasa da, (Uzunçarşılı’nın) bu önemli kitabının içinde anılmayı hak etmekteydi”

kaydını düşmüştür.²¹ Kanaatimize göre, İzeddin’in makalesinin yazılışından bu yana aradan 70 yıl geçmesine rağmen Denizaşırı seyahatnamesinin ülkemizde yeterince çalışılmamış bir konu olarak Türk Tarihi raflarında hak ettiği ilgiyi beklemektedir.

---

²⁰ Bu tez çalışmasında ‘Doğu’ tabiri, aksi belirtilmedikçe, Doğu Akdeniz bölgesi, Anadolu ve Osmanlı Topraklarına karşılık gelmektedir.

²¹ Mehmed İzeddin, “Deux voyageurs du XVe siecle Turquie: Bertrandon de La Broquière et Pero Tafur”, *Journal Asiatique*, 239/2 (1951): 159-174.

Öte yandan Bertrandon'un *Denizaşırı Seyahati*, geleneksel hacı ve şövalyelerin yazdığı seyahat edebiyatı türünden, XV. ve XVI. yüzyıllarda özellikle Venediklilerin öncülüğünde filizlenmeye başlayan ve Türklerin tarihi ve gelenekleri hakkında yazılan 'Politik Raporlama' (*Political Raportage*) türüne geçişin mükemmel bir örneğini de teşkil etmektedir.²² Bu yazı türünde elçi ve casuslardan beklenen, gerçekçi ve isabetli gözlemlerdir. Bertrandon da kendi uzmanlık sahasına dair müktesebatına ilaveten sistematik bir biçimde yerel kontaklarından aldığı bilgileri eserinde derlemiştir. Sistematik deneyimcilik (ampirisizm) ile merak duygusu ve pratik 'acil' ihtiyaçlardan neşet eden bu yöntem, geç orta çağ Batı Avrupa Katolikliğindeki 'Dini Krizin' (*Western Schism*, 1378-1417) derinliği, sürekliliğinin yakıcılığı ve gelişmekte olan seküler Hümanizmin de etkisiyle seyahatname edebiyatında ulaşılan yeni bir düzeyi işaret etmektedir.²³ Marco Polo, Ruy Gonzales de Clavijo, Bertrand de La Brocarre, Nicolo Conti ve Cristof Columbus gibi bu ekolün seyyahları ilerleyen yıllarda sadece yetkin kişilikler olarak değil aynı zamanda takdir edilen ve imrenilen figürler olarak değerlendirilmişlerdir. Daha sonraki yüzyıllarda Avrupa elitleri arasında tezahür

---

²² Stefanos Yerasimos, Osmanlı İmparatorluğu'na yapılan seyahat raporlarını anlattığı, teferruatlı bir katalog niteliğinde olan eserinde, 16.-17.yy.'lar arası dönemde Türk toprakları hakkında yazılan 449 seyahat raporunun yaklaşık yüzde 20'sinin Venedikliler tarafından hazırlandığını ifade eder. S. Yerasimos, *Les Voyageurs dans L'empire Ottoman, XIVe - XVIe siecles: Bibliographie, itineraires et inventaire des lieux habites*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 9-11.; Venediklilerin seyahat raporları hakkında ayrıca bkz. Eric R. Dursteler, *Venetians in Constantinople: Nation, Identity and Coexistence in the early Modern Mediterranean* (Baltimore: The Johns Hopkins Univ. Press, 2006), 98-102; ve Eric R. Dursteler, "In the Sultan's realm: Two Venetian Ambassadorial Report on the Early Modern Ottoman Empire", (in) *Renaissance and Reformation Texts in Translation 12*, (Toronto: Centre for Reformation and Renaissance Studies, 2018).

²³ Jas Elsner & Joan-Paul Rubies (eds.), *Voyages and Visions: Towards a Cultural History of Travel*, (London: Reaktion Books Ltd. 1999), 46.

edecek olan ‘*Grand Tour*’²⁴ ve Oryantalizm akımlarının ideolojik kökenlerinin bu yaklaşıma dayandığı öne sürülmektedir.²⁵

Yine, Bertrandon’un eserinde sergilediği nispeten objektif yaklaşım, XVI. yüzyılda ‘Türk’e dair Fransız ve Avrupa kamuoyunda artacak olan yaygın ve kapsamlı ilginin bir ön habercisi olarak addedilebilmesi mümkündür²⁶. Nitekim orta çağın bitişiyle birlikte Türk imgesi, Avrupa edebiyatı, tarih ve gezi kitaplarında önemli bir yer tutmaya başlamıştır.²⁷ Her ne kadar XVI. yüzyılın başından itibaren Akdeniz coğrafyasının ticari ağırlığı yavaş yavaş Atlantik’in diğer tarafına kaymaya başlamış,

---

²⁴ ‘Büyük Gezi’. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda özellikle İngiliz ve Kuzey Avrupalı soylu sınıfına mensup zengin ve mevki sahibi genç elitlerin aristokratik eğitimlerinin bir parçası olarak Avrupa’nın kültür kökenlerine dair İtalya ve daha sonraları da (hâlihazırda Osmanlı Jeremy Black, *The British Abroad: The Grand Tour in the Eighteenth Century* (New York: St. Martin’s Press, 1992); Rosemary Sweet, G. Verhoeven & S. Goldsmith (eds.), *Beyond the Grand Tour: Northern Metropolises and Early Modern Travel Behaviour*, (New York: Routledge, 2017); Lisa Colletta (ed.), *The Legacy of the Grand Tour*, (Madison, USA: Fairleigh Dickinson Univ. Press, 2015); Jeremy Black, *The British and The Grand Tour*, (London: Croom Helm Ltd, 1985).

²⁵ Elsner, *Voyages and Visions*, 46.

²⁶ Yerasimos, *Les Voyageurs*, 13-15. "...Tablonun sağ tarafındaki aşırı yoğunlaşma, hem on altıncı yüzyılda seyahatlerin (ve anlatıların) artmasından hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemdeki siyasi ve bölgesel öneminden kaynaklanmaktadır. 1453'ten önce seyahat edenler çoğunlukla Bizans başkentine gitmekte ve kendilerini bu şehri giderek daha fazla çevreleyen Türk topraklarını geçmek zorunda buluyorlardı.";

"Bertrandon de la Brocquière'inki gibi Osmanlı topraklarına odaklanan çok az yolculuk vardır..."

²⁷ A.g.e., Tarihi Stefanos Yerasimos hazırladığı kronolojik bibliyografyada XIV. ve XVI. yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarına gelen bu seyyahların kısa biyografik kayıtlarına, seyahat ettikleri rotalara, şehirlerde kaldıkları sürelerle değinir. Tarihlerle göre seyahat yoğunluklarının artışını gösteren bir grafik için tezimizin bu bölümünün sonundaki sayfaya bakınız. Yerasimos, *Les Voyageurs*, 14.

yeni keşfedilen deniz güzergâhları²⁸ Avrupa'nın ilgisini dünyanın farklı noktalarına dağıtmaya başlamışsa da²⁹, Doğu'ya olan geleneksel ilgi Osmanlı imgesinde yeniden can bulmuş bir şekilde Avrupa kamuoyunda sürekli bir merak odağı olmaya devam etmektedir.³⁰

Gerek seyyahlar, gerekse de diplomat ve kronikçiler, Osmanlı-Türk devlet mekanizmasının mükemmel sayılabilecek şekilde işlemeden, adaletin hızlı gerçekleşmesinden, soğukkanlı ve disiplinli bir ordunun etkili muharebe gücünden³¹,

---

²⁸ Hindistan'a ulaşmaya çalışan İspanyol Kristof Kolomb ve Floransa'lı denizci Amerigo Vespucci'nin 1490'lı yıllarda, Ferdinand Macellan'ın ise 1519'da Atlantik'in diğer yakasına ulaşan farklı rotaları keşfetmeleri Avrupa'da yeni bir heyecan dalgası başlatmıştır.

²⁹ Kutsal Roma imparatoru I. Ferdinand'ın İstanbul'daki Flaman asıllı elçisi Busbecq, Avrupalıların Atlantik okyanusu ötesine, Hindistan ve daha uzak yerlere dikkatlerini yöneltmelerini hüznü bir şekilde eleştirmekte ve şöyle demektedir:

“... (Bugün) Hristiyanları yönetenlerin akılları başka şeylerle meşgul. Esiri bulunduğumuz eğlence, oburluk, hasislik, kin ve haset, bencillik yüreklerimizde öyle ağır bir yük ki başımızı kaldırıp gözlerimizi göğe çevirecek imkânı bulamıyor, temiz bir düşünceye, bir ideale erişemiyoruz. Sayısız menfaatler ve zenginliklerle dolu bu güzel yerleri [Osmanlı toprakları] barbarların elinden almak dururken gözlerimizi Hindistan ve daha uzak yerlere dikmişiz. Çünkü oralardan daha kolaylıkla ve daha fazla ganimet elde etmek mümkün. O cahil ve saf yerli halkı ezmek zor değil. Ve bütün bunları dinin emirlerini bahane ederek yapıyoruz. Aslında bütün emelimiz para ve menfaat. Oysa atalarımız, bu yerleri altın uğruna değil, kendilerini buralara tanıtmak, değerlerini göstermek için keşfetmek gerektiğine inanırlardı. Hedefleri şahsî menfaat temin etmek değil şan ve şeref kazanmaktı. Giriştikleri savaşıardan daha zengin olarak değil daha çok şöhret sahibi olarak dönmüşlerdi. O devrin ahlâkından şimdi bir şey kalmadığını görerek üzüliyorum...” Ogier Ghiselin de Busbecq, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, (Çev.) Aysel Kurutluoğlu, (İstanbul: Tercüman 1001 Eser serisi, 1974), 48-49.

³⁰ Esther Kafé, “Rönesans Dönemi Avrupa Gezi Yazılarında Türk Miti ve Bunun Çöküşü”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.2, S.1 (1984): 221.

³¹ Lucette Valensi'nin aktardığına göre, Guillaume Postel, Paris'te büyük yankı getiren meşhur kitabı *'De la Republique des Turcs'* de, Türk İmparatorluğu'nun başarılı devlet idaresini hayranlıkla anlatır ve Osmanlı'nın evrensel monarşik yönetim modelini, 'öz sahibine karşı kullanılması gereken bir silah olarak' Fransa krallığına tavsiye etmektedir. “... *The Turks*,

Osmanlı diyarının çok çeşitli maddi kaynaklarından sitayişle söz etmekteydiler. Ancak bütün bu müsbet değerlendirmelere karşın Türkler'in Hristiyan dünyasını cezalandırmak için Tanrı tarafından gönderilmiş bir bela ve musibet oldukları da bir fikr-i sabite olarak dillendirilmektedir. Rönesans dönemi seyahatnamelerinde Türk, bir yandan yeryüzündeki en barbar ve zalim varlığı olarak işaret edilirken, diğer taraftan da Türklerin ahlâki değerlerini olumlayan tespitlere de rastlandığı görülmektedir.³² Çoğu seyyahların eserlerinde böylesi birbiriyle çelişen yargıların bir arada bulunduğunu görmek insana şaşırtıcı gelmesi mümkündür. Ortaçağ hacı zihniyetinin icat edilmiş kurguları olan bu tür negatif yargıları peşin hükümle, Türkleri yakından tanıdıktan sonra bile dile getirebilen yazarlar, bizatihi gözlemlerinin sonucu olan olumlu tespitleri de raporlarına kaydetmekteydiler. Bu tuhaf ve şaşırtıcı durum Guillaume Postel'in deyimiyile dönemin Avrupalı entelektüellerin zihinlerinde bir türlü aşamadığı 'Türk takıntısına' işaret etmektedir.³³

Bertrandon de la Broquière 1432'de, bir hacı gibi denizyoluyla Kudüs ve çevresindeki Hristiyan topraklarına gitmiş, fakat gizli bir ajan olarak görevlendirildiği için güzergâhı üzerindeki Memlûk ve Anadolu Beylikleri toprakları ile özellikle Osmanlı Devleti topraklarını karayoluyla geçerek yolculuğunun onsekizinci ayında geri dönmüştür.³⁴ O dönemde son derece güç ve tehlikeli olan bu uzun seyahatin esas

---

*he says, 'conquered' the lands they held with 'sobriety, patience, and obedience, or, in a word, military discipline.' The Turks applied themselves 'to their conquests with a more-than-Hannibalesque skill, surpassing all others in holding on to what they had won.' One had to know them, he wrote, if one was to emulate them. Postel, who first proposed the universal monarchy to the emperor, dedicates this work to the dauphin, for he has now concluded that it has fallen to France to use the Turk's own weapons against him and establish a universal monarchy on behalf of Christianity, the world's only rightful sovereign". Bkz. Lucette Valensi, *Birth of the Despot: Venice and the Sublime Porte*, (New York: Cornell University Press, 1993), 51.*

³² Kafé, "Rönesans Dönemi", 203-243.

³³ Frank Lestringant, "Guillaume Postel et L'Obsession Turque", *Actes du Colloque Guillaume Postel, 1581-1981*, (Paris: Guy Trédaniel-Éditions de la Maisnie, 1985): 265-298.

³⁴ Bertrandon'un 1432 Şubat'ında başlayan yolculuğu 1433 Temmuz ortalarında Mussy-L'Evoque kuşatması esnasında Pothiere manastırından kuşatmayı yöneten Dük Filip'in

gayesi, güzergâh üzerindeki Türklerin ve Osmanlı Devleti'nin askeri, siyasi ve sosyal durumlarını yerinde incelemek, Burgonya Dükü III. Filip'in Türklere karşı yapmayı arzuladığı güçlü bir haçlı seferi için zemin yoklamaktır. Müslümanlara karşı teolojik ve ideolojik önyargılarla yüklü olarak misyon seyahatine başlayan Bertrandon, bir casus olarak gönderilmiş olmakla beraber, birlikte yaşadığı, zaman geçirdiği toplumu iyi tanımaya çalışan, o milletin iyi taraflarını, meziyetlerini, başarı sebeplerini görmeyi ve takdir etmeyi bilen bir görevlidir. Metninde çağdaşı diğer bazı metinlere kıyasla nispeten daha az hayali tasvir ve imgelere (dolaylı olarak) yer verilmiş olduğu görülmektedir. Ancak, nihayetinde Broquière'in seyahatnamesinin, Burgonya dükünün haçlı siyasetine destek vererek Hristiyanların kutsal savaş şevkini artırmaya çalışan ideolojik bir metin olduğu unutulmamalıdır.³⁵ Nitekim eserinin birçok yerinde önyargılı tanımlar ve basmakalıp imgelemlerin kullanıldığı da görülmektedir.

Batı Avrupalılar ile Müslümanlar ve sonrasında da Osmanlı Türkleri arasındaki temaslar yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Bu etkileşimler siyasi, kültürel, ticari ve bazen de askeri amaçlar içermiştir. Müslümanlığın ortaya çıkışıyla birlikte İslam dünyası ve orta çağın başlangıcıyla Rum Selçukları döneminden itibaren Anadolu, Avrupalılar için merak ve ilgi odağı olmaya başlamıştır. Önceleri, ilgilerinin temelinde İslam dünyası, Hindistan ve Çin medeniyetleri karşısında geri durumda olmalarının verdiği kaygı ve öykünme varken daha sonraları, özellikle de Rönesans dönemi sonrası kaygının yerini öğrenme, araştırma ve mümkünse kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme düşüncesi almıştır.³⁶ Avrupalılar doğuya, özellikle de Osmanlı

---

huzurunda sona erer. Bkz. G.R. Kamaragi, et. al. (2020). *Diagnostic de la Tour Du Boulevard De Mussy Sur Seine*, 14.

³⁵ Hilmi Kaçar, "Joos van Ghistele'nin Hac Seyahati Anlatısında (1491) İslam ve Osmanlılara Dair Söylemi", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.2 (2021): 224.

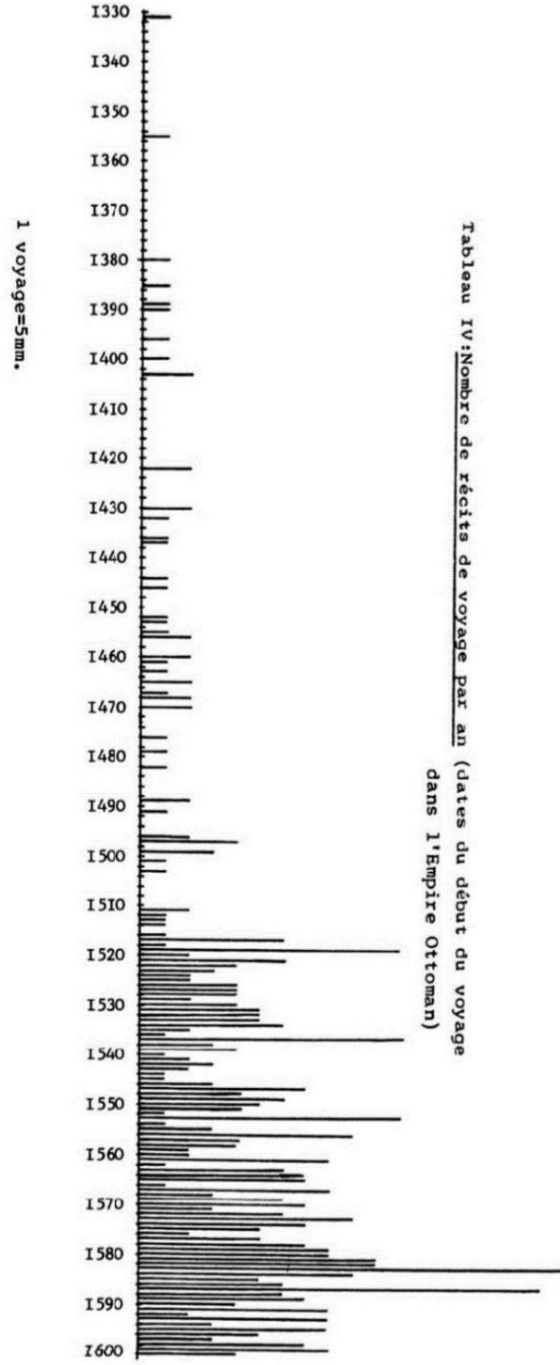
³⁶ Kapsamlı incelemeler için bkz. Nancy Bisaha, *Creating East and West: Renaissance Humanists and the Ottoman Turks*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press,2004) ; Margaret Meserve, *Empires of Islam in Renaissance Historical Thought* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2008); Michael Curtis, *Orientalism and Islam. European Thinkers on Oriental Despotism in the Middle East and India*, (New York: Cambridge University Press, 2009); Özlem Kumrular, *Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni: Türk Korkusu*, (İstanbul: Doğan Yay., 2008)

Devleti'nin tarih sahnesinde yerini alışıyla birlikte, daha da ivmelenme kazanacak bir biçimde bu meraklarını karşılamak ve Osmanlı yükselişinin sebeplerini keşfetmek için çok sayıda yolculuğa çıkmışlar ve raporlar yazmışlardır. Seyahatlerinin bitiminde de tanık olduklarını, öğrendiklerini kayda geçirmişler ve bunların yayınlanmasıyla da tarih bilimi adına geriye son derece önemli ve eşsiz bilgi kaynakları bırakmışlardır. Popüler '*Hacı Edebiyatı*' dışında özel okuyucu kitlelerine hitap eden bu '*ad hoc*' (amaca uygun yazılan) seyahatnamelerde bir yabancı'nın gözünden, o diyarların insanı, toplumsal hayatı, yaşam biçimleri, askeri yapıları ve idare şekilleri hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir.³⁷

---

³⁷ Hacı seyahatnameleri ve edebiyatı hakkında bazı çalışmalar için bkz. Nicole Chareyron, *Pilgrims to Jerusalem in the Middle Ages*, (New York: Columbia University Press 2005) ; Diana Webb, *Pilgrims and Pilgrimage in the Medieval West*, (London: IB Tauris 2001).

Şekil 2.1: Yıllara Göre Osmanlı Topraklarına Yapılan Seyahat Adedi

2.3. Bertrandon de La Broquière'in Hayatı ve Kariyeri

XV. yüzyılın ilk yarısında uzun yıllar hüküm süren Burgonya Dükü İyi Filip'in³⁸ (d.1396-ö.1467) “müşaviri (*écuyer tranchant*)”, elçisi, özel diplomatik misyonlarının görevlisi, bazen de komutanı ve savaşçısı olan Bertrandon de La Broquière³⁹ hakkında, hayatının ilk dönemi ile son dönemleri ayrı tutulacak olursa, Burgonya tarihi ile ilgilenen araştırmacıların ortaya çıkardığı bilgiler yeterli kabul edilebilir olmakla birlikte, La Broquière ismi ve yaptıkları günümüz tarihçilerinin ilgisini hâlâ çekmeye devam ettiği görülmektedir.

Bertrandon'un doğum tarihi hakkında kaynaklar XIV. yüzyılın sonları, 1400 civarı, veya XV. yüzyılın başları gibi tahminlerde bulunurken (M. Rossabi⁴⁰ vd.), araştırmalarımızda rastladığımız yıl olarak tek tarih, Çek araştırmacı J. Svátek'in

---

³⁸ Düklik döneminde Valois Burgonya'sına altın çağını yaşatan İyi Filip (Philippe III veya *Philippe Le Bon*), 1419-1467 yılları arasında hüküm sürmüştür. Hakkında ve dönemine dair detaylı bilgi için bkz. Richard Vaughan, *Philip the Good: The Apogee of Burgundy*, (Woodbridge: The Boydell Press, 2010).

³⁹ Bertrandon'un soyismi literatürde çok sayıda farklı yazılışları ile karşımıza çıkmaktadır; Broquière, Brocquière, Broicquière, Brocarre, Broquère, Blouquerie... vb. şeklinde. Ailenin orijinal ünvanı La Broquère olmakla birlikte Bertrandon'un Burgonya sarayı kayıtlarında tutarlı olarak La Broquière veya La Brocquière olarak yer aldığı görülmektedir. Bkz. Bertrandon De La Broquière, *Bertrandon De La Broquière'in Denizaşırı Seyahati*, Çev. İlhan Arda, (İstanbul: Eren Yayınevi, 2000), 48. ; Karolina Srnková, “ “Voyage d'Outremer” Bertrandon de la Broquière jako historický pramen “Voyage d'Outremer” by Bertrandon de la Broquière as a Historical Source ”, (Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2011), 16.

⁴⁰ Bertrandon de La Brocquière, *A Mission to the Medieval Middle East: The Travels of Bertrandon de La Brocquière to Jerusalem and Constantinople*, Çev. Thomas Johnes, Giriş bölümü, Morris Rossabi, (London: I.B. Tauris, 2019), ix. ; Ayrıca bkz. Jaroslav Svátek, *Discours et Récit de Noble Voyageur à la fin du Moyen Âge (Ogier d'Anglure, Nompar de Caumont, Guillebert de Lannoy. Bertrandon de la Broquière)*, sous la dir. de B. Schnerb et M. Nejedlý. (thèse de doctorat de l'Université Charles de Gaulle Lille 3: l'Université Charles de Prague, 2012), 66.

makalesinde görülmüş ve doğum tarihini 1390 yılı olarak ifade edilmiştir.⁴¹ Tez çalışmamızın odağı olan Denizaşırı Seyahatnamesi⁴²'nin yazarı, Pirenne sıradağlarının kuzey yamacı eteklerine hâkim, Roman-Gotik mimarili Bakire Meryem katedralinin haşmetli gölgesinde yer alan küçük bir kasabada, Saint Bertrand de Comminges'de, doğmuştur. Bertrandon, Garonne nehri kenarında bir yurtluğu (*fief*) idare eden alt düzey aristokratik bir ailenin muhtemelen küçük erkek evlatlarından biridir. Aile ismi erken arşiv kayıtlarında 'Broccare'⁴³ olarak geçmekte ve aile, altın sarısı ve kırmızı arka plan üzerinde şaha kalkmış aslan tasvirli bir armayı kullanmaktadır.⁴⁴ Aile hakkında ve Bertrandon'un ilk yıllarına dair bilgiler bu kadarla sınırlı kalmıştır.⁴⁵

Seyyah, acaba, Gaskonya bölgesindeki önemsiz bir kasabadan 'Bertrand' olarak bir Dükün sarayında *écuyer tranchant* ünvanı alarak, ismi muhasebe kayıtları ve hakkında yazılanlarda nasıl 'Bertrandon' de La Broquière olabildi? Bertrandon'un hayat çizgisini belirleyen belki de en önemli etkenin, *Yüzyıl Savaşları'nın* bir parçası olarak süre giden Fransız iç savaşının karmaşık siyasi ve sosyal şartlarının mecbur tuttuğu,

---

⁴¹ Jaroslav Svátek, "L'Idéal du Souverain Oriental Dans Le Récit de Bertrandon de La Broquière", *Publications du Centre Européen D'Etudes Bourguignonnes, XIVe-XVIe siècles, Rencontres de Mariemont-Bruxelles, 24-27 Sept. 2015, 56* (2016): 61.

⁴² Tezimizde akademik çalışmaların çoğunda referans olarak kullanıldığını müşahade ettiğimiz, Charles Schefer'in edisyon, takdim ve modern Fransızca'ya uyarladığı, Bertrandon de La Broquière, *Le voyage d'outremer de Bertrandon de La Broquière*, (ed.) Charles Schefer, (Paris: Ernest-Leroux, 1892) adlı versiyonu referans olarak aldık.

⁴³ Bertrandon de La Broquière, *Le Voyage d'Orient: Espion en Turquie*, Modern Fransızca'ya çev. Hélène Basso. Giriş Bölümü ve Notlar Jacques Paviot. (Toulouse: Anacharsis, 2010), 6.

⁴⁴ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xiii-xiv.

⁴⁵ A. g. e. xxxiv. ; Bertrandon'un ailesinden arşivlerde sadece erkek kardeşi (uzun yıllar süren tutukluluğu düşünüldüğünde muhtemelen ağabeyi) Jean de La Broquière'e dair sınırlı bilgiler vardır. Jean'ın uzun yıllar İngiltere'de tutuklu kaldığını, 1436' da serbest bırakıldığında Dük İyi Filip'in onu taltif ederek bundan sonraki hayatında kullanması için bir ödeme yapılması talimatı verildiğini Dükalık görevlisi Jehan Abonnel'in muhasebe kayıtlarından öğreniyoruz. Ödemenin ve kendine yapılan bu onurlandırma töreninin sebebi bilinmemektedir.

kraliyet ailesinin iki ayrı ‘cadet’⁴⁶ kolu olan, Armanyaklar (Armagnac) ve Burgonyalılar arasında gelişen amansız husumet olduğunu ileri sürülebilme mümkünür.⁴⁷ Görünüşe göre, Bertrandon ailenin küçük kardeşlerden biri olması sebebiyle babasından devralacağı bir miras olmadığı için kasabasından ayrılarak⁴⁸, Novailles Lordu, Foix’li Archambaud’un hizmetine yamak olarak girmiştir.

---

⁴⁶ Avrupa tarihinde kral ve prens gibi hükümler hanedan ailelerin sahip olduğu toprak, unvan ve gelirler ölen babadan ilk doğan erkek çocuğa geçerdi. Diğer erkek evlatlar ‘cadet’ olarak adlandırılır ve ailenin buradan devam eden kolları daha az servet ve yetki sahibi olarak statülerini devam ettirirlerdi.

⁴⁷ Jaroslav Svátek, “Zivotní draha Bertrandon de la Broquière a osudy jeho díla” , dans Bertrandon de la Broquière, *Zámořská Cesta: Burgundský zvěd 15. století v Muslimských zemích*, Jaroslav Svátek, a kol. ed. (Praha: NLN-Nakladatelství Lidové Noviny, 2016), 9. ; Ayrıca, Armanyak-Burgonya mücadelesinin tarihi ve sebepleri hakkında bkz. Jacques d’Avout, *La querelle des Armagnacs et des Bourguignons* (Paris: Gallimard, 1943); ve Bertrand Schnerb, *Armagnacs et Bourguignons: La Maudite Guerre, 1407-1435*, (Paris: 2009).

⁴⁸ Geç Orta Çağ Avrupa’sında çoğunlukla tercih edilen miras uygulaması, derebeyin ölümü halinde tımar arazisinin sürgit bölünmemesini ve yönetiminin, bağlı olduğu senyöre sadakat yenilemesi şartıyla, en büyük erkek çocuğa bırakılmasını (*primogeniture*) gerektiriyordu. Sonra gelen erkek çocukları ise erken yaşlarda baba evinden uzaklaşarak ya ruhban olmak için ilahiyat okullarına gidiyor ya da asker veya şövalye olmak için bir prensin hizmetine giriyorlardı. Bkz. Sara McDougall, “The Chivalric Family”, *Knighthood and Society in the High Middle Ages*, (in) David Crouch & J. Deploige (eds.), (Leuven-Belgium: Leuven University Press, 2020), 97-119. ; Ayrıca bkz. Norman F. Cantor, *The Civilization of the Middle Ages*, (NY: Harper Collins, 1993), 200.

Bertrandon hakkında, kayıtlardaki ilk bahis 1418 yılında Novailles Kont'u Archambaud'un yamağı (*écuyer*⁴⁹) ve hizmetkârı olarak geçmektedir.⁵⁰ Esasen 1409 yılından beri Foix'li Novailles Kontları ve Burgonya Dükü Korkusuz Jean (1404-1419) arasında ortak rakipleri Armanyaklara (Orleans Dükleri) karşı akdedilmiş bir

---

⁴⁹ *Écuyer*'lik Ortaçağ Avrupasında şövalyelikten önce gelen bir mertebeyi ve şövalye adaylığını işaret eder. Biz bu tez boyunca Türkçe karşılığını yamak olarak aldık. Şövalye yamakları, şövalyelerin silahlarından zırhlarına ve atlarına kadar her türlü hazırlık ve bakım işlerini gördükleri gibi savaş meydanlarında efendilerinin flamalarını taşırlar, onların bazen de sır kâtipleri olarak gizli/açık iletişim ihtiyaçlarını yerine getirirlerdi.

⁵⁰ Kayıtta, eski düşmanları İngiltere '*l'encontre de ses anciens ennemis d'Angleterre*' ye karşı yapılacak olan mücadelede, Burgonya Dükü Korkusuz Jean'a (d. 1371- ö. 1419) refakat ettiği için Archambaud'a yapılan bir ödemedeki söz edilmektedir. Bkz. Michel Mollat & R. Favreau (éds.), *Comptes généraux de l'Etat de Bourgogne*, Entre 1416 et 1420, t.I, n° 532, Recueil des Historiens de la France, Documents Financiers, 5 (Paris: Imprimerie Nationale / Librairie C. Klincksieck, 1965), 156. ; Yine aynı eserde Archambaud'un yanında bir şövalye ve iki *écuyer*'in (şövalye yamağı) bulunduğu zikredilir. Bu yamaklardan birinin adının Bertrand de la Brocarre olduğu ve kendisine 7 Ocak 1418 de 100 frank ödendiği yine aynı eserin 145 no'lu kaydında mevcuttur. "... Bertrand de La Brocarre, escuier, serviteur de monseigneur de Nouailles", Mollat, *Comptes généraux de l'Etat de Bourgogne*, n°145, 41. ; J. Svátek, ayrıca, Bertrandon'un kardeşi Jean de la Broquière'in de, o vakitlerde İngiltere'de tutuklu olmasına rağmen, İngilizlere karşı düzenlenen bu seferde de Dük Korkusuz Jean'ın yanında yer aldığını iddia edmektedir. "... *Spolu s Bertrandonem sena vypravu vydal i jeho bratr Jean, který byl v Anglii dokonce nejaky cas v zajeti...*". ; Svátek, *Zivotní draha Bertrandona de la Broquière*, 9. ;

Bu yorum, İyi Filip'in bir müşfiklik ve müteşekkirlilik nişanesi olarak Jehan'a İngiltere dönüşünde hatırı sayılır bir meblağı lütfettiği gerçeği göz önüne alındığında anlamlı görünmektedir. Bunun bizce akla gelebilecek iki sebebi bulunabilir. Birincisi Dük adına İngilizlere karşı katılmış olabileceği bir seferde esir düşerek uzun yıllarını hapisanede geçirmesi sebebiyle Dük'ün minnet duymasıdır. Bir başka sebep de bu ödemenin, dönemin dengesiz siyasi ortamında Jean'ın görmüş olabileceği bir özel misyon ya da Dük'e taşıdığı özel bir bilgi nedeniyle olabileceğidir.; Ayrıca, bkz. Robert Molis, "Comminges et Bourgogne. Un client insoupçonné de Philippe le Bon: Mathieu de Foix-Grailly, Compte de Comminges", *Annales de Bourgogne* 40 (1968): 192. ve Jacques d'Avout, *La querelle des Armagnacs*, s.127.

ittifak mevcut idi. Nitekim Lord Archambaud'un kardeşi 1411 yılından beri Burgonya dükünün hizmetindeydi.⁵¹ Archambaud ve hizmetkârı Bertrandon, İngilizlerle yapılan mücadeleden sonra Korkusuz Jean'ın gözüne girmiş olmalıdır ki, Burgonya Dük'ü tüm müzakerelerinde artık Archambaud'u da yanında bulundurmaktaydı. Nitekim Montereau'da Fransa kralının veliahtı VII. Şarl ile yapılacak olan sulh müzakeresine de Korkusuz Jean'ın yanında katılmış ve görüşme yerinde Şarl'ın adamlarınca tuzağa düşürülmüşler, Dük'ü korumak için yaptığı tüm çabalara rağmen birlikte hayatlarını kaybetmişlerdir.⁵² Bertrandon'un Kont'una yakınlığı göz önüne alındığında, seyyahın bu 'dramatik olay' gerçekleştiğinde sahnenin çok da uzağında olmayabileceğini düşünebilmemiz mümkündür.

Paris'in güneydoğu kırsalında 10 Eylül 1419 da Montereau köprüsünde işlenen bu suikast, Bertrandon'un hayatında önemli sonuçlar doğuracak gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Korkusuz Jean'ı korumak isterken kendi hayatını da kaybeden efendisi, Dük'ün sadık müttefiki Lord Archambaud'un bu fedakârca davranışı, tahtı devralan oğlu İyi Filip'i etkilemiş ve yeni Dük, Bertrandon'u hizmetkârı olarak yanına almıştır. Hızlı ve müreffeh bir yükseliş gerçekleştireceği yeni pozisyonunda yüksek düzeyde güven tesis eden Bertrandon 16 Kasım 1423'te ilk olarak, yeni Dük'ü tarafından, eski efendisi Archambaud'un kardeşi I. Jean tarafından yönetilen Foix Kontluğuna elçi olarak gönderilmiştir.⁵³ Bu gizli ziyaretin amacı Burgonya'nın kadim mütteliklerini yeniden kazanarak bir güç ittifakı oluşturup babasının ve Archambaud'un katillerini

---

⁵¹ Molis, 'Comminges et Bourgogne, 192.

⁵² Jonathan Sumption, *The Hundred Years War: Cursed Kings, vol: IV*, (London: Faber & Faber, 2015), 650-654.

⁵³ Bu kez Bertrandon'un adı kayıtlarda Bertrandon de La Broquère olarak ve 'écuyer tranchant' ünvanı ile görünmektedir. Dükün birbiri ardına verdiği görevleri başarıyla yerine getirmekteyken iki yıl sonra da baş 'écuyer tranchant' lığa terfi eder ve Dük'ün her daim en yakınındakilerden biri olur. Bkz. Schefer, *Le Voyage d'Outremer*, xiv-xv. Dönemin Fransız saraylarında 'Et Dilimleyicisinin' mutfak ve yemek sunum hiyerarşisinde önemli bir yeri vardır. Özel davetlerin ve yemeklerin organizasyonu onların uhdesindedir. Davetlilerin ve misafirlerin etkilenmesi hususi bir ehemmiyet taşır. Dikkatle baktığımızda, Bertrandon'un kendi pratiği ve ilgi alanlarından biri olması sebebiyle, seyahatnamesinde hükümdarların özellikle de Osmanlı Sultanının protokol ve yemek davetlerinin detaylarını özenle ve uzman gözüyle gözlemlediğine tanıklık edebilmekteyiz.

cezalandırmaktır. Bu, İyi Filip'in dört yıl aradan sonra Foix kontuna karşı yaptığı ikinci bir teşebbüs olmaktadır. Ancak suikast döneminde tarafsız kalmayı seçen, sonrasında da artık Fransa tahtına çıkmış olan Kral VII. Şarl'a, daha önce Burgonya Dük'ünün hizmetinde olan kardeşi Mathieu⁵⁴ ile birlikte bağlılığını bildiren Foix kontunun cevabı '*hiçbir şekilde Fransa Kralına karşı bir ittifakın içinde yer almayacağı*' şeklinde olmuştur. Bertrandon'un akabinde Navarre Kralı III. Şarl'ı ziyaretini de içeren, yaklaşık altı ay süren bu gizli misyon sebebiyle ödüllendirildiğini, Burgonya genel tahsildarının kayıtlarında görülmektedir.⁵⁵

Takip eden yıllarda Bertrandon'un Dük'ü için yaptığı hizmet ve görevlerin karşılığı olarak İyi Filip'in hediye ve lütufları artarak devam etmiş ve saray kayıtlarına girmiştir,

“Geçmişte yaptığı iyi hizmetlerin Dük tarafından takdir edilmesi ve gelecekte de benzer hizmetleri yapmaya devam edebilmesi gayesiyle, muhtaç olmadan, onurlu ve hak ettiği bir biçimde yaşayabilmesi ve görevlerini odaklanarak sürdürebilmesi için, kendisi istediği müddetçe her yıl iki taksitte ödenmek üzere, genel giderlerinden hariç, yıllık bin altı yüz kraliyet akçesinin 1426 yılı Aziz Jean yortusundan itibaren ödenmesine karar verilmiştir.”⁵⁶.

1428 yılı Haziran ayında Dük'ün fermanı ile Montbard şehri yakınlarındaki Vieux Chateau Kalesi kumandanlığı ve arazisi kendisine yurtluk (tımara) olarak tahsis edilmiştir.⁵⁷ Yine aynı yıl içinde efendisinin Fransa içi yapacağı seyahatlerde

⁵⁴ Molis, Comminges et Bourgogne, 192-193.

⁵⁵ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xv.

⁵⁶ A. g. e. xv. “*A Bertrandan de la Broquière, Premier escuier tranchant de mondit seigneur, auquel icelluy seigneur Pour considération des bons et agréables services qu'il lui a faitz au temps passez et espéroit que encores feist au temps avenir, et affin qu'il feust plus abstraint d'y persévérer et eust de quoy mieulx et plus honnorablement avoir son estat en son service, luy a ordonné avoir et prendre de luy de pension, chascun an, tant qu il luy plaira ...*”

⁵⁷ Bu önemli ihsan ile Bertrandon ilk defa senyörlüğe terfi ederken, kale kumandanlığı ve arazi idaresi gibi konularda da kendini ispatlayabileceği eşsiz bir fırsat yakalamış olmaktadır.

kendisine eşlik etmesi ve beraberlerinde refakat edecek silahlı muhafızların organize edilmesi vesilesiyle 50 franklık bir tutarın kendisine ödendiği belirtilmektedir.⁵⁸

1431 yılı Jehan Abonnel kayıtlarından çıkan bir bilgi notunda Bertrandon de la Broquière ile Dük'ün favori müşavir ve elçilerinden, aynı zamanda Bertrandon'un 1432 Kudüs hacını birlikte yapacakları Pierre de Vaudrey'e, Brüksel'de yürüttükleri gizli bir görev için ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır.⁵⁹

1432 yılına geldiğimizde Jehan Abonnel'in kayıtları yine tarihi değerinde bilgiler sağlamaya devam etmektedir. Yılsonu hesap kayıtlarında görülebilen Bertrandon de la Broquière hakkındaki bir madde oldukça dikkat çekmektedir. Bu kez Dük, Bertrandon'a 'uzun' ve 'gizli' bir yolculuğa çıkması için talimat vermiştir.⁶⁰

Abonnel'in kayıttaki ifade şeklinden de anlaşılacağı üzere, Bertrandon'un kutsal topraklara yapacağı '*Denizasıırı Seyahati*' saray memurlarından bile gizli tutulmaya çalışılmış ve İyi Filip'in doğrudan emri üzerine gerçekleşmiştir. Kayıtta ayrıca,

"Seyahati onuruyla yapabilmesi için kendisine yolluk olarak 200 Flanders poundu ve 40 kuruş verilmiştir." şeklinde ifade edilmiştir.

Dönüşünde efendisinin takdir ve teşekkürlerine mazhar olarak 1434 Mart'ında ilave 800 Flanders poundluk bir ihsan⁶¹ daha aldığı düşünüldüğünde, Bertrandon'un hac

---

⁵⁸ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xvi. " *Bertrandan de la Bracquiere, premier escuyer tranchant de mondit seigneur, L francs que monseigneur luy a donnés tant pour consideratian de ses services qu'il lui fait journellement et espaire que encores faire luy doye au faict de son office et autrement...* "

⁵⁹ A. g. e. xvi.

⁶⁰ A. g. e. xvii.; "... *en certain lointain voiaige secret ouquel il lui envoie de prescrit, comme il appert par mandement de mondit seigneur...* " ; Ayrıca, bkz. Extrait du 4° compte de Jean Abonnel. Avant le 11 janvier 1432. Lille Archives départementales du Nord (ADN), B 1945, f° 106 r°.; ve Anne-Brigitte Spitzbarth, *Ambassades et ambassadeurs de Philippe le Bon, troisième duc Valois de Bourgogne 1419-1467*, (Thèse de Doctorat, Université de Lille, Déc.7, 2007), (P.J. n° 43), 721.

⁶¹ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xviii. "...*en récompense de ses services et pour lui permettre de retourner en Bourgogne, ...*"; ayrıca, Lille, Archives départementales du Nord (ADN), B 1958, n° 57.306.

yolculuğunu birlikte yaptığı, İyi Filip'nin diğer seçkin görevlileri için, Dükük kayıtlarında 'ne kadarlık meblağlar, ne tür ifadelerle zikredilmiş' soruları, ve bunların karşılaştırmalarının yapılması, buna bağılı olarak Bertrandon'un Kudüs'te seyahat güzergâhını değıştirme kararını nasıl aldığı, ya da daha önceden verilmiş bir talimatın mı sonucunda Anadolu'ya yöneldiğı hususları hâlâ mahiyeti çok da açık olmayan meseleler olup, araştırmacıları bekleyen bir konu olmuştur.

Bununla beraber 'Denizaşırı Seyahati' La Broquière'in kariyerinde bir zirveyi değıil, ancak kariyerinin başlangıç dönemindeki kritik noktalardan birini teşkil ettiğini söyleyebilmek mümkündür. Zira seyahat dönüşünden 1435 yılına kadar benzer idari/askeri hassas görevlendirme ve ödüllendirmeler pekişerek devam etmiştir. Arras anlaşmasının hemen öncesinde, 1434 sonu ya da 1435 başlarında, sorunlu Fransa-Burgonya sınırındaki hassas Marcigny bölgesine vali ve kale komutanı olarak atanarak kendisine önemli bir görev tevdi edilmiştir.⁶² Bilahare aynı yılın 29 Eylül'ünde kale ve sınır civarındaki toprakların, güvenliğini Dük adına sağlamak karşılığında, kendisine tımar verildiğini ve ayrıca 400 franklık bir meblağın kendisine ödendiğini kayıtlarda görölmektedir.⁶³

Ancak İyi Filip ve Kral VII. Şarl arasındaki savaşın Arras Barışı (21 Eylül 1435) ile sona ermesi üzerine kale aynı yılın sonunda kapatılmıştır. Kale kumandanlığı ve bölge valiliğini yürüttüğü bu hassas süreçte Arras barış konferansı masasını kurmak, müzakereleri yürütmek için, 1435 yılının Şubat ayından Ağustos'a kadar, Dük adına görüşmelere katılmış ve Fransa Sarayına diplomatik seyahatlerde bulunmuştur. Bu görevindeki yararlılığı ve efendisinin istediğı bazı çok gizli işlerin görölmesi için yaptığı masraflar karşılığında kendisine 400 altın Flanders poundu ödenmiştir.⁶⁴

La Broquière'in Burgonya sarayındaki yıldızı artık iyice parlamaya, İyi Filip nezdindeki güven ve itibarı da yükselmeye başlamıştır. Takip eden yıllarda,

---

⁶² Marcel Canat, *Documents Inédits pour servir a l'histoire De Bourgogne, t. I* (Chalon-Sur-Saone: Dejussieu, 1863), 364. Bertrandon'un ataması 28 Ocak 1435 de Dükten gelen bir yazıyla olur. Kendisine yıllık 800 frank tahsis edilir ve yemin töreni 10 Şubat'ta Şansölye huzurunda gerçekleşir.

⁶³ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xviii. Ayrıca Bertrandon'un Marcigny'deki rolünü ve gelişmeleri takip etmek için bkz. Canat, *Documents Inédits*, 234, 364-366, 370-371, & 403.

⁶⁴ A. g. e. xviii.

efendisinin bazı nezaket ziyaretleri gibi prestijli görevler için Bertrandon'u tercih etmesi şaşırtıcı değildir. Ayrıca, Dük için önem arz eden bir başka görev alanı olan örtülü/informel diplomatik ilişkilerde de, Bertrandon yetenekleri sayesinde tercihe mazhar bir memur olarak ön plana çıkmaktadır. Bu görevlerdeki en büyük hassasiyet ise, Dükün gizli temasları ve işleri hakkında kimseye bilgi sızması gerekliliği idi. Nitekim, Düklüğün defterdarı Jehan Abonnel'in⁶⁵ 1436 yılına ait hesap defterinde La Broquière hakkında tutulan kayıtlarda şöyle ifadelere rastlanmaktadır.

*"...Müşavir ve başyaver Bertrandon de La Broquière'e ve yine dük hazretlerinin kâhyası Jehan Queullent'a, senyörümüzün tensip ve emirleriyle Flandre akçesi olarak seksen iki lira 40 gros nakden ödenmiştir: böylece Bertrandon' a, efendisinin kendisine yüklediği görevler ve kimseye bildirmemesini istediği işler için Flandres akçesiyle 70 lira nakden ödenmiştir. "*⁶⁶

*" ... senyörümüzün baş yaveri Bertrandon de La Broquière'e, Flandres akçesi olarak sekiz lira on beş sol ve kırk gros tutarındaki meblağın tediye ve teslimi, senyörümüzün kendisini görevlendirmiş olduğu gizli yerler ve işler hakkında hiçbir beyanda bulunmaması yolundaki emirlerine riayet kaydıyla ödenmesi efendimiz tarafından buyrulmuştur . "*⁶⁷

Döneminin diplomasi dehası kabul edilen Burgonya Dükü İyi Filip'in son derece iyi tasarlanmış bir diplomasi bürokrasisi ve ona ait bir işleyiş düzeni⁶⁸ bulunmaktaydı. Bu kurum, işinin ehli, elit bir diplomatik kadro ile donatılmıştır. Etrafı güçlü krallıklarla

---

⁶⁵ J. Abonnel, 1437 yılı itibarıyla, yeni bir finansal reformla birlikte yerini Jehan de Visen'e bırakacaktır.

⁶⁶ Broquière, *Denizşırı Seyahati*, 52.

⁶⁷ A. g. e. 52-53.

⁶⁸ 1431-1432 yılları özelinde Burgonya sarayının işleyiş düzeni ve sarayın diplomatik kapasitesine dair bir inceleme için bkz. Werner Paravicini, *Die Hofordnungen Herzog Philipps Des Guten Von Burgund*, Edition IV, *Francia*, 15 (1987): 183-231.

çevrili, toprak bütünlüğü olmayan bir Dükalığın hem ayakta kalması, hem de İyi Filip'in Burgonya için çizdiği gelecek vizyonu, böylesi bir yapılanmayı gerekli kılmaktaydı. İyi Filip, Burgonya'nın dış ilişkilerini siyasi yapılar (ülkeler) ve 'spesifik dosyalar' bazında yapılandırmıştır.⁶⁹ Öte yandan, diplomatları da ünvan/mertebe olarak: mabeynciler (chambellan), müşavirler, şövalyeler, şövalye yamakları (*écuyer*), sekreterler ve kâtiplerden oluşmaktadır. Bu bürokratlar konu uzmanlıkları ve yetkinlikleri çerçevesinde, misyon timlerine dahil olarak görev almakta ve seyahatlere çıkmaktaydılar. Bertrandon de La Broquière de bu görevlilerden biridir. Ancak onun dikkat çekici özelliği, kendisi ünvan olarak üst seviyelerde olmasa da, en zor görevlerin altından kalkabilecek şekilde donanımlı ve yetenekli olmasıdır. Etkili insani ilişkiler kurabilme ve üstün gözlem yeteneği yanında, ketumiyet ve gerektiğinde hızlı ve kritik kararları alabilme gibi meziyetleri vardır. Böylesi bir diplomatik donanım, Bertrandon'un kariyer basamaklarını hızla tırmanmasını sağlamış, Dükalığın ücretlendirme bareminde kendine, bir üst basamakta, şövalyelerin sınıfında yer bulmuş; hatta bazı durumlarda da daha üst seviyeden harcırahlar ile ödüllendirilmiştir.⁷⁰ Bertrandon'un öncelikli uzmanlık dosyasının Fransa Krallığı olduğunu, yaptığı tüm gezilerin yüzde 55'ini kraliyet sarayına yapmasından çıkartılabilmektedir.⁷¹ Özellikle de Arras Barış Kongresi (Eylül 1435) sürecinde gösterdiği performans nedeniyle Dükalığın Jean Vignier ve Pierre de Bauffremont gibi kıdemli diplomatlarının baktığı 'Fransa Sarayı Dosyasına' dâhil olmayı başarmış ve yıllar içinde ekipteki yerini sağlamlaştırmıştır. Dük Filip için Kraliyet ile ilişkiler, Barış antlaşmasından sonra çok daha önemli hale gelmiş, Paris'in istikrar içinde kalmasının, müstakbel bir Haçlı ittifakı açısından, kendi menfaatine olacağını değerlendirmiştir. En son arzu edeceği şey, krallıkta kendi bilgisi ve kontrolü dışında güç yapılanmalarının ve farklı veliaht adaylarının ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle ihtilaf halindeki Kral VII. Şarl ve oğlu veliaht XI. Louis ile ilişkileri, ayrı ayrı fakat yakın ve canlı tutmaya çalışmış, 1435 yılından ölümüne kadar geçen sürede sarayın dâhili ve

---

⁶⁹ Spitzbarth, *Ambassades et ambassadeurs*, 333.

⁷⁰ A. g. e. 568. Sarayın şövalye yamakları düzenli olarak günlük 2 frank, şövalyeler de 2,5-3 frank harcırah alırken, Bertrandon 3 frank almaktaydı. Hatta Fransa krallığına yaptığı seyahatlerin birinde 4.5, bir başka seferde de günlük 6 franka kadar çıktığı olmuştur.

⁷¹ A. g. e. 333.

harici nabzını tutabilmek için yetenekli elçileri ile saraya yıllık ortalama oniki civarında elçilik gezisi tertipletmeye özen göstermiştir. Arras anlaşması hükümleri dışında kalan anlaşmazlıklar ile Kral Şarl ve büyük oğlu veliaht XI. Louis arasındaki meselelerin şiddetlendiği dönemler hariç olmak üzere, delegasyondaki kişi sayısını, tarafların dikkatini çekmemek ve şüphe uyandırmamak için, bire kadar düşürmüştür. Özellikle de 1436 yılında, icra memuru/elçi Jean Vignier ile Bertrandon de La Broquière'in peşi sıra gezilerine şahit olunmaktadır.⁷² Bir başka ilginç bilgi de Fransa Kralı'nın, Bertrandon'un elçiliğinden ziyadesiyle memnun olması⁷³ ve İyi Filip'in de bunun farkında olarak Bertrandon'u, VII. Şarl'a yönelik özel irtibatlarda görevlendirmiş olması ilgi çekici olmuştur.

Bertrandon'un 1436 yılında Fransa krallığına gizli bir görevle gönderilişi ve 32 pound ile ödüllendirilmesinden başka⁷⁴, 1437 yılından itibaren üzerine aldığı misyonlarda da görev gizliliği hususu dikkat çekmektedir. Mart ayında, Bertrandon de La Broquière, Philibert Andrenet ve Jean de Terrant ile birlikte, İyi Filip'in talimatları çerçevesinde Nevers Kontu ile Etampes Kontu arasında yaşanan arazi paylaşım ihtilafını gidermek için Fransa Kraliyet sarayına gönderilmiştir. Kasım ayına kadar sürecek bu görev için Jehan de Visen'in hesap defterinde şu ifadeler kaydedilmiştir:

“ ... Dük hazretlerinin müşaviri ve baş ecuyer tranchant'ı Bertrandon de La Broquière'e, 1437 yılı mart ayının on altıncı gününden başlayarak tam iki yüz kırk gün boyunca senyörümüzün emir ve talimatlarıyla kralımızın nezdinde bulunmak ve senyörümüzün isteğine uyarak, hiçbir şey hakkında kimseye bir şey söylememek suretiyle ifa ettiği hizmete karşılık, Flandres akçesi olarak bin iki yüz frank otuz yedi gros tutarı meblağ...”⁷⁵

1439 yılında, veliaht XI. Louis ve diğer saray erkânını yanına çekmek isteyen Bourbon Dükü I. Charles'ın çevirdiği entrikalar ve Burgonya topraklarına yönelik baskınlar düzenleyerek karışıklık çıkaran Ligny Kontunun tutumunu Kral'a şikayet etmek

---

⁷² A. g. e. 299.

⁷³ A. g. e. 346. Bertrandon'un 1436 ila 1446 yılları arasında en az beş kez VII. Charles'a gönderildiği bilinmektedir.

⁷⁴ A. g. e. 117.; ADN, B 1957, f ° , 265 r °.

⁷⁵ Broquière, *Denizası Seyahati*,53.

isteyen İyi Filip'in gönderdiği elçilik heyetinde Bertrandon da bulunmaktadır. Ertesi yıl büyük oğul XI. Louis ve Bourbon Dükü gibi bazı soyluların (*Praguerie*)⁷⁶ çıkardığı ayaklanmalar üzerine, gelişmelerden kaygı duyan İyi Filip Bertrandon'u görevlendirerek Kral VII. Şarl'a mektup göndermiştir. Bertrandon'un da eşlik ettiği Kraliyet ordusu isyancıların üzerine yürümüş ve kesin bir başarı sağlamıştır. İsyancı Prensler teslim koşullarını Krala bildirmek üzere d'Eu Kontunu ve Bertrandon'u elçi tayin etmişlerdir. Bertrandon'a verilen görev veliaht ve Kral arasında bir uzlaşma sağlanmasıydı. Ayaklanmaya katılan senyörlerin müzakerelerde Krala baş egeceğini bildirmeleri üzerine Kral bir af çıkartarak barış tesis edilmiş ve Bertrandon görevini tamamlamış olarak Burgonya sarayına dönmüştür. Ancak 31 Mart'ta Burgonya Düşesi, Kraliyet konseyi tarafından hiçbir şekilde kabul edilmesi mümkün olmayan isteklerini Krala arz etmek üzere Laon'a gittiğinde, Dük de Bertrandon'u, “ *bazı gizli konuları görüşmek üzere*” veliaht XI. Louis'e göndermiştir.⁷⁷ Bertrandon de La Broquière'in bu süreçteki görevleri sebebiyle düzenlenen makbuz oldukça detaylıdır.⁷⁸

---

⁷⁶ Arras anlaşması akabinde Fransa Kralının getirdiği bazı reformlarla imtiyazlarını kaybeden bazı prenslerin oluşturduğu bu gruba verilen *Praguerie* ismi, yaklaşık 20 yıl önce Prag da ayaklanan Hussi'lerden mülhem olarak alınmıştır.

⁷⁷ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xxi.

⁷⁸ Broquière, *Deniz aşırı Seyahati*, 54-55.;

“... Bertrandon de La Broquière'in Fransa'daki görevlerine ilişkin giderlerin ödenmesi karşılığında verdiği makbuz şöyle düzenlenmiştir: "Efendimiz Bourgogne ve Brabant dükünün baş 'ecuyer tranchant'ı, müşaviri ve maiyet subayı olan ben Bertrandon de La Broquière, Picardie ve Boulogne sınırlarının muhafazası için olduğu kadar Fransa Krallığında genel sulh ve sükûnun idamesini temin için az zaman önce Paris'te ve Orleans'da Kral nezdinde ifa ettiğim elçilik hizmetlerinin ve masrafların karşılığında, Boulogne'luların hazinedarı ve son günlerde Artois'da varılan bir anlaşma mucibince toplanacak vergilerin genel tahsildarı Martin Cornille' den Flandres akçesi olarak sekiz yüz altmış sekiz frank otuz iki gros tutarındaki meblağı nakden ve tam olarak aldığımı beyan ederim. 1439 yılı ağustosunun beşinci gününden başlayarak kasım ayının yirmi altıncı gününe kadar süren yüz kırk gün için, her ikimiz de hesaba dâhil olmak üzere, benim elçilik hizmetimin ifası sırasında yol boyunca kullandığım sekiz adam ve sekiz ata, her adam ve at için günde bir frank ücret hesabıyla her gün için sekiz frank tediyesi, senyörümüzün 1439 yılı şubat ayının ikinci günü yazdığı açık mektupta belirtilmiş olup böylece efendimizin

Dük İyi Filip, 1442 yılında sadık müşavirinin, Artois bölgesinin en zengin ve soylu ailelerinden birinin kızı olan Catherine de Bernieulles ile evlenmesine vesile olmuş ve 2000 franklık bir gelir bahşetmiştir.⁷⁹ Ne yazık ki bu evlilikle ilgili, çocuklarının olmaması dışında kayıtlarda bir bilgi bulunmamaktadır.

Ertesi yıl, Bertrandon, Commines senyörünün ölümüyle boşalan Rupelmonde kalesine kumandan olarak atanmıştır.⁸⁰ Burası Ghent ve Antwerp şehirleri arsında akan ve bir ticaret aksı olan Scheld nehrinin Rupel ırmağı ile buluştuğu stratejik bir noktada yer almaktadır. Bertrandon aynı yılın Ekim ayında daha kuzeyde, bugünkü Hollanda sınırları içinde, bulunan Gouda şehrinin idareciliğini üstlenmiştir.⁸¹ Yine aynı yıl,

---

emirleri uyarınca tarafıma dokuz yüz on iki frank verilmiştir. İşbu elçilik görevi için diğer harcamaları, işleri ve beklenmedik masrafları karşılamak üzere bana verilen tahsisat üç yüz doksan frankla desteklenmiştir. İlk olarak, öldüğü için Paris'te bıraktığım bir Rouen beygiri için iki yüz kırk frank; bunun gibi, yolculuk sırasında ölen bir Moreau atı için yüz yirmi frank; Roye ve Corbie arasında hizmetçimin çaldığı, bana ve Tournay piskoposuna ait bazı sefer eşyaları için otuz frank; böylece çeşitli bölümler halinde, toplam olarak sekiz yüz altmış sekiz frangın senyörümüz adına Martin Cornille tarafından diğer ilgililerin de huzurunda, Flandres akçesi olarak bana tamı tamına tediye edildiğini beyan ederim. Ayrıca, başlangıcıyla sona erişi arasında yüz on dört gün geçen bu elçilik görevi sırasında, yukarıda beyan ettiğim gibi destek gördüğümü, atlar ve sefer eşyaları da dâhil olmak üzere her türlü masrafın karşılandığını, bunun için üç yüz seksen frank tutarında ödeme yapıldığını açıkça teyit ederim. Kendi elimle hazırladığım işbu alındı belgesini, 1440 yılı haziran ayının on altıncı günü şahitler huzurunda imzaladım." Kuzey eyaletleri arşivi; Chambre des comptes de Lille (ADN), B 1971, n°. 11.

⁷⁹ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xxii. ; Chambre des comptes de Lille; comptes de l'annee 1442. B.1795,132 f.

⁸⁰ Svátek, *Discours et Récit*, 68. ; ADN B 1607, fol. 111.

⁸¹ A.g.e., xxiii.;Pinchart ise, Bertrandon'un Rupelmonde kalesi komutanlığına atanmasını 1444 Ekim ayı olarak verirken, Bertrandon'un Gouda şehrinin valiliğini de 1441'den beri üstlenmiş olduğunu ifade eder. Bkz. Alexandre Pinchart, *Archives des Arts, Sciences et Letters: Documents Inédits, Publiés et Annotés II*, (Gand: Vanderhaegen, 1863) 112. ; ADN B 1607, fol. 111.

yanında belli bir süre geçirmek ve gizli bir görev ifa etmek üzere veliht XI. Louis'in yanına gitmiştir.⁸²

Dük'ün sadık ve yetenekli müşaviri için verdiği gizli görevler devam etmektedir; nitekim 1444 yılında La Broquière'i Burgonya meclis başkanı Pierre Armenier ile birlikte Kral VII. Şarl kendi delagasyonunu topladığı Chinon'da müzakere halinde görülmektedir. Bir müddet sonra kendilerine Charny senyörü (1448'de Dük İyi Filip'nin damadı olacak olan) Pierre de Bauffremont da katılmıştır. Oğlu veliht prensin çevirdiği entrikalar ile teşebbüs ettiği bozgunculukların gölgesinde gerçekleşen gizli müzakerelerin ana konusu, VII. Şarl'ın projesi olan Kuzey İtalya'daki Cenova ve Milano'yu işgal etmek niyetiyle yapılan ortak planlamalardır. İyi Filip'in de bu konuyla ilgili alakasız olmadığını, elçilerini çok uzun sürelerle orada bulundurmasından anlaşılmaktadır.⁸³

Schefer, bu görevin Bertrandon hakkında Burgonya hesap kayıtlarına geçmiş son seyahat olduğunu belirtmektedir. İlerleyen yaşı ve ailesinin çıkarları, artık onun Burgonya Dükünün kuzey eyaletlerinde yerleşik olmayı zaruri kılmaktaydı. Böylece, bir yandan da, kuzey halkının içinde uyanabilecek muhtemel bir isyan duygusunu yakından gözlemleyebilecektir.⁸⁴

---

⁸² A.g.e., xxiv. “*Senyörümüzün başyaveri ve müşaviri Bertrandon de La Broquière'e, efendimizin emirleriyle bazı gizli konuları görüşmek üzere nezdine gönderildiği monsenyör Dauphin'in ikamet mahalli olan Escluze'de yirmi iki günlük çalışmalarına karşılık yüz otuz iki frank tutarında bir meblağ.*”, 1443-1444 yılı hesapları, (ADN), B 1978, f° 81 r°.

⁸³ Gaston du Fresne de Beaucourt, *Histoire de Charles VII (1444-1449)*, t.IV (Paris: Librairie de la Société Bibliographique, 1890), 200 ve 337-338. Bertrandon'un görev yaptığı süre 6 aydan fazladır. 21 Mart'tan itibaren “*bazı gizli konular hakkında*” denilerek 6 Ekim tarihine kadar görev yapmıştır. Kuzey Arşivleri (AND), B 1991, f.77 ve f. 82 v°, ile 1988, f.152 v°.

⁸⁴ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xxiv. Chinon'daki bu kayıtlar, her ne kadar arşivlerde Bertrandon'un görev seyahatlerine dair bilinen son kayıt olsa da, hakkında düzenlenen son kayıtlar değildir. Ölümünden sonra dul eşinin tahsil ettiği tahmin edilen, Bertrandon'un Gent ayaklanmasında yaptığı hizmetlere dair düzenlenen makbuzlar ile yine ölümünden yaklaşık bir yıl önce kendisine Dük tarafından kapalı zarfta bir mektup ulaştırıldığına dair bir kayıt da bulunmaktadır.

Böylece, başmüşavir Bertrandon La Broquière'in görev alanı ve odağı Burgonya'dan kuzeye, Hollanda Burgonyası denilen bölgeye kaymıştır. 1449'da kendisine ayrıca Batı Flanders'daki Nieuport limanının idaresi ile Flanders (Kuzey Belçika ve kısmen de Batı Hollanda) sahillerinin korunması görevi verilmiştir.⁸⁵

Bununla beraber, Bertrandon için bu derece yetki ve sorumluluk genişlemesi bir takım idari sorunları da beraberinde getirmiştir. 1449 yılında Henry de Blyterswick adlı Köln şehrinde bir tacir, Flanders bölgesinde yaşayan Almanlara tanınmış ticari imtiyazları kendince geniş yorumlayarak İngiliz tekstil ürünleri ticaretini yapmak amacıyla Antwerp'e giderken Vaasland (Vaze) mıntığında, nehri geçmek üzereyken, Bertrandon ve muhafızları tarafından gözaltına alınarak Rupelmonde kalesine, biraz da ağır bir muamele gösterilerek hapsedilmiştir. Bir mahkeme kararı olmadan üzerindeki 14 İngiliz akçesi, beş sterlin, iki flanders gros lirası ile 41 gros bozukluk bulunan para kesesine el konulmuştur.⁸⁶

---

⁸⁵ Svátek, *Discours et Récit de Noble Voyageur*, 68.; ADN B 1606, fol. 243 v°– 244 r°.

⁸⁶ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xxv-xxvi. ; Pinchart, *Archives des Arts, Sciences*, 112-113.

Tacirin aksi iddialarına rağmen, La Broquière kefaletle dahi olsa serbest bırakmayı kabul etmemiştir. Konunun sebepleri hakkında maalesef elimizde daha fazla bilgi bulunmamaktadır. De Blyterswick'in Köln'den bir başka tacir arkadaşı, kalede tutuklu geçirilmiş 50 günlük iâşe masrafının karşılığı olarak Bertrandon tarafından talep edilen 50 altın ekü'yü ödemeyi kabul eder. Ayrıca Flanders'ten dört tacir arkadaşı daha yardımcı olmak istediklerine dair başvuruda bulunmaları üzerine, tutuklu tacir insani şartlar altında önce Brügges şehrine oradan da yine Bertrandon'un sorumlu olduğu Nieuport kalesine nakledeilir. Ancak arkadaşları kefalet için istenen parayı denkleştiremezler. Bu arada 2 Ağustos'ta Düklük konseyi kefalet bedelini 3000 altın ekü gibi çok yüksek bir bedel olarak karara bağlar. Köln'lü tacir İyi Filip'e dilekçe ile başvurduysa da hakkındaki karar ancak 1452'de hükme bağlanır. Buna göre, tutuklu Henry de Blyterswick Rupelmonde kalesi komutanı La Broquère hakkındaki şikâyetini geri çekecek ve komutan da alı koyduğu paranın tamamını tutukluya iade edecektir. Bu olayın sonunda Köln'lü tacirin nasibine düşen ise Dük'e ödemesi istenen 200 altın ekü ve 48 Flander gros lirasıdır. A. Pinchart bu durumu ironik bir şekilde: "Burgonya monsenyörünün tuhaf adaleti ! (*Singulière justice de monseigneur de Bourgogne !*)" olarak nitelemektedir (s. 113).

Bu noktada ilginç olan husus, Bertrandon La Broquière'in Denizaşırı Seyahatnamesinin Fransızca edisyonunu yapan Charles Schefer kitabın giriş bölümünde bu olayı aktarmaya başlarken, birebir şu sözlerle yorumlamaktadır.

“O günlerin bir yazarı, Bertrandon de La Broquière'in karakteri hakkında pek iyi düşünceler uyandırmayan bir olaydan söz etmektedir. (Un écrivain contemporain rapporte un fait qui donne une idée peu avantageuse du caractère de Bertrandon de La Broquière ⁸⁷.)

Schefer olayı anlattığı sayfanın dipnotunda sadece tek bir kaynağa, Pinchart'ın eserine⁸⁸ atıf yapmakta; ancak, bu kaynakta Bertrandon karakterinin bu şekilde nitelenmesine dair bir ifade bulunmamaktadır.

Bir kıdemli diplomat olarak, verdiği bilgilerin isabetliliği ve yorumlarındaki samimiyetiyle önemli bir eser ortaya koyan La Broquière'in, Dük'e olan sadakati göz önüne alındığında ve dönemin (1449-1453) siyasi şartları ile olayın vuk'u bulunduğu bölgenin hassas toplumsal şartları düşünüldüğünde ve Bertrandon'un asker, diplomat kimliği ile yetkin gözlemcilik vasıfları akla getirildiğinde, eğer bilinen başkaca bir bilgi de yoksa açıkçası Schefer'in böyle bir yorumda bulunması derinlemesine irdelemeye muhtaçtır.

Öte yandan, Bertrandon için bu nahoş süreç yaşanırken, Flanders'deki güç mücadelesinde daha ciddi gelişmeler yaşanmaya başlamakta, Gent'li şehirli grupların ayaklanmaları düzenli bir savaş tehlikesine doğru evrilmektedir.

İyi Filip'in dedesi, ilk Valois Burgonyası Dükü Cesur Filip tarafından XIV. yüzyılın sonlarına doğru ele geçirilen Rupelmonde kalesi, o zamandan bu yana askeri, stratejik önemini kaybetmiş olarak, daha çok hapishane görevi gören bir durumdaydı. XV. yüzyılın ortasında gelişen olaylar karşısında, kritik bir ticaret koridorunu kontrol eden bu kale stratejik önemini tekrar kazanmaya başlamıştır. Bertrandon, böylesi zor bir zamanda kalenin komutasını üstlenmiştir. Dük İyi Filip'in de daha önce gelip birkaç defa gecelediği bu kalede, 16 Haziran 1452 akşamı, kale duvarlarına dayanan asi Ghent'lilerle Burgonya kuvvetlerinin yaptığı savaşta, Dük'ün gayri meşru oğlu Corneille hayatını kaybetmiştir. Bertrandon La Broquière 1453 Temmuz'unda, Ghent

---

⁸⁷ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xxv-xxvi. ve Broquière, *Denizaşırı Seyahati*, 57.

⁸⁸ Pinchart, *Archives des Arts, Sciences*, 112-113.

şehrinin güney kırsalında, Gavare’de yapılan meydan savaşında gösterdiği kararlı duruş ve mücadelesi ile fark yaratmış ve dönemin ünlü tarihçisi Olivier de La Marche’nin kroniğinde kendisine yer bulmuştur.⁸⁹

Yine, dönemin ünlü kronikçisi ve Altın Post Şövalyesi Kardinal Guillaume Fillastre de Altın Post tarikatının tarihçesini anlattığı eserinde, savaşın kader anında, elinde Düklük Flaması olduğu halde Bertrandon’un yüksek bir cesaret ile risk alıp bin kişilik rakip kuvvetlerin arasına atıyla destansı atılışını ve bu arada dikkatleri kendi üzerine çekerek, efendisini büyük bir tehlikeden kurtarışını, yaptığı bu fedakârca hamle ile İyi Filip’e zaman kazandırarak, destek kuvvetlerin gelmesiyle muharebenin gidişatını değiştirdiğini takdirle anlatmaktadır.⁹⁰

Savaş sonrasında Gent’lilere tebliğ edilen şartların okunduğu İyi Filip’in Gavare ordu kampında hazır bulunan üst düzey şövalyelerin arasında Bertrandon’un adının da listenin en sonuna, fakat unvansız olarak, kaydedildiği görülmektedir. Gent’lilerin Düke elli bin akçe ödemelerini şart koşan bu fermanın gereğinin yapılması ve tahsilatın yapılması La Broquière’in sorumluluğuna verilmiştir⁹¹.

Bununla beraber, Lille şehrinde 1454 yılında düzenlenen meşhur ‘Sülün Ziyafeti’nin (*Le Banquet du Faisan*) anlatıldığı kroniklerde Bertrandon’un adının davetliler arasında zikredilmemesi beklenmedik bir durumdur. Yine aynı şekilde, İyi Filip ve katılımcı prensler ile şövalyelerinin Türklere karşı düzenlenecek bir Haçlı seferine dair yemin andı içenler arasında da adı geçmemektedir.⁹² Burgonya Dükü’nün neden bu törenlere Bertrandon’u davet etmediği sorusu hala cevaplanmayı beklemektedir.

Gent ayaklanması sonucunda finansal olarak ağır yüklere katlanmak zorunda kalan Burgonya Dükü İyi Filip 1454 yılında müttefikleri olan Alman ve İsviçre prenslerine

---

⁸⁹ Olivier De La Marche, *Mémoires d'Olivier de la Marche*, (éd. Henri Beaune & J. d'Arbaumont) (La Société de l'Histoire de France), t. II (Paris: Librairie Renouard, Henri Loones, 1884), 259-260, 318 ve 323; Bertrandon’un gösterdiği kahramanlığa dair C. Schefer’in de naklettikleri benzerdir. Broquière, *Voyage d'Outremer*, xxix-xxx.

⁹⁰ Guillaume Fillastre, *Histoire de la Toison d'Or*, t.I, (Paris:1517), f..76.

⁹¹ Broquière, *Voyage d'Outremer*, xxxi. Schefer, 17 Şubat 1454 de gerçekleşen bu olayı, eserinde yanlışlıkla 1453 olarak kaydetmiştir.

⁹² A.g.e., xxx-xxxı.

yapılacak bir seyahati gerekli görmüştür. Seyahate başladıktan sonra saray görevlileri ve hizmetlileri iki yıllık ücretsiz izne gönderen Dük, çektiği ciddi maddi zorluklara rağmen, Rupelmonde komutanı Bertrandon'un hak edişlerini ödemeyi aksatmamıştır. Yine aynı yıl içinde, bu ödemedен ayrı olarak, sebebi açıkça belirtilmeden bir ödüllendirme ödemesinin daha yapıldığı anlaşılmaktadır.⁹³ Schefer, her ne kadar 1455 yılından itibaren Bertrandon'un adının muhasebe kayıtlarında görünmez olduğunu ileri sürse de kendisinin ölmeden önce, Düklük adına yürüttüğü Flanders bölge mali komiserliği dolayısıyla yaptığı hizmetlere istinaden düzenlenmiş ve muhtemelen dul eşinin tahsil ettiği ödemeler mevcuttur.⁹⁴ Bertrandon hakkında bilinen son kayıtlardan biri de 13 Temmuz 1458 tarihli olup, Willequin Colz adlı bir haberciyle kendisine ve diğer kişilere ulaştırılan Düklük mektupları hakkındadır. Mektupların içeriği herhangi bir gizlilik içermiyor olup, hakkında herhangi bir işlem, dönüş ya da raporlama yapılmasına gerek olmadığı kaydedilmiştir.⁹⁵

1454-1455 yıllarında *Sülün Ziyafeti* adına oluşturulacak bir edebi külliyata dâhil edilmesi amacıyla İyi Filip tarafından kendisinden 1432'de yaptığı Doğu seyahatinin kaleme alınıp kitaplaştırması istenmiştir. Meşhur '*Denizaşırı Seyahatnamesi*'ni 1457 yılında tamamladığı anlaşılan Bertrandon, 9 Mayıs 1459 tarihinde Lille'de hayatını

---

⁹³ A.g.e., xxxii.

"Burgonya dükü İyi Filip, sadık dostu, Kraliyet müşaviri ve baş 'écuyer tranchant', Rupelmonde şatosu komutanı Bertrandon de La Broquère'e, bütün hizmet aylıklarının ve ödeneklerinin, eski alacaklarıyla birlikte geciktirilmeden ve herhangi bir engel çıkarılmadan ödenmesini, Lille'de yazılan 28 Temmuz 1455 tarihli mektuplarıyla emreder." Lille Hesaplar Odası, Oda Kayıtları, cilt III, f° 12.

"Senyörümüzün müşaviri ve baş 'et yemeği dilimleme görevlisi' (écuyer tranchant) Bertrandon de La Broquère'e, kraliyet akçesi olarak sekiz yüz yirmi sekiz lira on iki sol ve bir Paris kraliyet parası, kendisinin senyörümüze yaptığı ve her gün icra ettiği hizmetlere karşılık olmak üzere, senyörümüz tarafından bir sefere mahsus olmak üzere kendisine bağışlanmıştır." Lille Muhasebe Odası, B 2020, f° 346 r°.

⁹⁴ Edgar De Blicq, *The Cent Nouvelles Nouvelles, Text and Context: Literature and History at the Court of Burgundy in the Fifteenth Century*, (Ph. D. Thesis, University of Glasgow, May 2004) 532. ; ADN B 2045 Ön kayıt f° 39 v°.

⁹⁵ Spitzbart, 848. ; Genel Mali Gelirler DNA B f° 244 r°.

kaybetmiş ve ünlü bir ilahiyatçı, mütercim, tezhip ustası ve retorikçi olan Jean Mielot'un yönettiği Saint Pierre Kilisesi haziresine defnedilmiştir. Bertrandon'un görevlerine İyi Filip'in favorilerinden Burbon kökenli Michault de Chaugy atanmıştır.⁹⁶

2.4. Literatür Analizi

2.4.1. XIX yy. ve Öncesi

Bertrandon de la Broquière Denizaşırı Seyahati (Le Voyage d'Qutremer) adlı eserini, seyahatini tamamlamasından yirmi bir yıl sonra Dük İyi Filip'in talimat vermesi üzerine, hatırladıkları ve gezisi sırasında tuttuğu notlardan da yararlanarak bir kâtibe yazdırmıştır. Eserin Burgonya sarayının baş tercümanı ve tezhip ustası Kardinal Jean Mielot'a yazdırılmış olma ihtimali yaygın olarak dile getiriliyor olmakla beraber elimizde kesin bir delil bulunmamaktadır.

Denizaşırı Seyahatnamesinin günümüze kalan, tamamı 1457' den sonra yazılmış, dört el yazma nüshasının varlığı bilinmektedir. Dük İyi Filip'e bizzat seyyahın, takdim ettiği tezhipte bezenmiş nüsha 9087 numaralı olup, diğer iki nüshayla beraber Paris Bibliotheque Nationale kütüphanesinde bulunmaktadır. 5593 ve 5639 numaralı diğer iki el yazması nüshadan başka bir nüsha da 4798 sayı numarasıyla Bibliotheque de l'Arsenal kütüphanesinde mevcuttur.

Denizaşırı Seyahatnamesi ilk nüshasının istinsahının tamamlandığı 1457'den ilk defa yayınlandığı 1804'e kadar, tozlu raflarda unutulmuş bir el yazması halinde kalmıştır.

C. Dana Rouillard, Türkleri olumlu olarak tasvir eden bu önemli eserin, yazıldığı yıllarda basılmamış olmasını, yobaz hacıların verdiği bilgilerle yanıltılan Fransızların, Türkleri gerçek yönüyle tanınması bakımından büyük bir kayıp olarak nitelemektedir.⁹⁷

Denizaşırı Seyahatnamesi ilk olarak Bibliotheque Nationale'in elyazmaları bölümünde çalışan retorik profesörü ve Cizvit tarikatı mensubu Pierre Jean-Baptiste Legrand

---

⁹⁶ A.g.e., 89.; ADN B 32 f ° 36 ve ADN B 17698.

⁹⁷ Clarence Dana Rouillard, *The Turk in French History, Thought, and Literature 1520-1660*, (Paris: Boivin, 1938), 40-42.

d'Aussy (1737-1800) tarafından keşfedilmiş olup, yine Legrand tarafından yazılan uzun bir önsözle 1804'te kısmi olarak yayınlanmıştır.⁹⁸

Yaklaşık yüzyıl sonra eserin modern Fransızcada neşrini yapacak olan tarihçi Charles Schefer neşrinin Giriş kısmında Legrand'ı bazı yönlerden eleştirmiştir.⁹⁹ Ona göre Legrand seyahatnamenin dilini yenilemek gerektiği şeklinde bir düşünceye kapılarak hata etmiştir. Yazar ayrıca tercümesinin başına, bazı ortaçağ seyyahlarının anlatılarını çok kısa ve genellikle de hatalı bir şekilde analiz ettiği bir önsöz koymuştur. Schefer'göre en büyük hatası, Bertrandon'un metninin tamamını aktarmamış olması ve dipnotlarda koyduğu açıklamaların yetersiz kalmasıdır. Üstelik tarihteki geçmiş olaylara ilişkin ileri sürdüğü düşünceler de aşırı bir tarafgirliğin izlerini taşımaktadır. Schefer'in bu denli eleştirel oluşunda muhtemelen Legrand'ın Cizvit kökenli olmasının getirdiği meşrebi rekabet veya çekememezlik etken olmuştur. Zira Legrand, yazdığı önsözde Bertrandon'un metnini Kutsal Topraklarda yerleşik bazı tarikatların hac ziyaretlerini para tuzağı olarak sömürdüğünü kanıtlayan bir belge-eser olduğunu iddia etmiştir.

Bu eksik baskı ve önsöz kısa bir süre sonra bir İngiliz sosyal hayırseverin¹⁰⁰ sponsorluğunda İngilizceye çevrilmiş ve 1807'de uzun bir başlık taşıyan isimle basılmıştır.¹⁰¹ Thomas Johnes çevirisinde elindeki metne sadık kalmış ve açıklayıcı ilave dipnotlar koymamıştır.

---

⁹⁸ Brocquière, Bertrandon de la. “*Voyage d’outre-mer et retour de Jérusalem en France par la voie de terre pendant les années 1432 et 1433 par Bertrandon de la Brocquière... Ouvrage extrait d’un manuscrit de la Bibliothèque nationale, remis en français moderne*” (içinde) Pierre-Jean-Baptiste Legrand d’Aussy (ed.), *Mémoires de l’Institut national des Sciences et Arts. Mémoires de morale et politique*, 5, (1804): 462-469, 469-637.

⁹⁹ Brocquière, *Voyage d’Outremer*, vii-ix.

¹⁰⁰ Eski bir parlamento üyesi, Fransızca mütercim ve çiftçi. Çok sayıda kitap tercüme etmiş ve çiftliğinde kurduğu mütevazı matbaa ile bunları yayımlamıştır. Hayatı hakkında bkz. R. J. Moore-Colyer, *Johnes, Thomas (1748–1816)*, Oxford Dictionary of National Biography. Oxford 2008, <http://www.oxforddnb.com/index/14/101014861/> [10 Aralık 2022]

¹⁰¹ Bertrandon de La Brocquière, *The Travels of Bertrandon de La Brocquière, Counsellor & First Esquire-Carver to Philippe Le Bon, Duke of Burgundy, to Palestine, and His Return from Jersulem Overland to France, During the Years 1432 & 1433. Extracted and Put into*

Legrand d'Aussy'nin yayınladığı Fransızca metin ayrıca Hakluyt'un seyahatnameler dizisi içinde basılmıştır¹⁰²,

Thomas Wright da Filistin'i ziyaret etmiş, bazı seyyahların anlatılarını derlediği 1848'de yayınlanan kitabına bu tercümeyle aynı şekilde almıştır.¹⁰³

Schefer 1892'de yayınlayacağı kapsamlı neşir çalışmasına kadar aradan geçen süre içinde bazı teşebbüsler olmuşsa da bir bütün olarak seyahatnamenin yayınlanması mümkün olmamıştır. Denizaşırı Seyahatnamesi'nin tam metni, iyi çalışılmış dip notlar ile birlikte, Charles Schefer tarafından, 1892 de Paris'de basılabilmektedir.¹⁰⁴ Bu baskı, akademik araştırmalarda çoğunlukla kullanılan referans metin olup tezimizde bu metni esas alınmıştır. Eser bu basımda her ne kadar orijinal dilinden modern Fransızcaya tercüme edilmiş olsa da, yüzyıl öncesinin kullanımındaki dil olması ve günümüz Fransızcasına göre yazılışlardaki bazı farklılıklar nedeniyle anlaşılması her zaman kolay olmamaktadır.

Schefer metninin Türkçe çevirisine koyduğu Sunuş yazısında Semavi Eyice Schefer'in metnini yayınlarken bir tenkitli yayın "*edition critique*" yapmamasının akademik anlamda bir eksiklik olduğunu, ileride Denizaşırı Seyahatnamesi yeniden ele alındığında bütün elyazmalarının karşılaştırılması ve hatta Legrand d'Aussy'nin

---

Modern French from a Manuscript in the National Library at Paris, (trans. Thomas Johnes), (Cardiganshire, London: Hafod, 1807).

¹⁰² Richard Hakluyt, *Hakluyt's collection of the early voyages, travels, and discoveries, of the English nation*, vol:4 (London: 1811), 469-545.

¹⁰³ Thomas Wright (ed.), *Early Travels in Palestine: Comprising the Narratives of Arculf, Willibald, Bernard, Sæwulf, Sigurd, Benjamin of Tudela, Sir John Maundeville, de la Brocquière, and Maundrell*, (London: Henry G. Bohn, 1848), 283-382.

¹⁰⁴ Bertrandon de la Broquière, *Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquière premier écuyer tranchant et conseiller de Philippe le Bon, duc de Bourgogne (1432–1433)*, (ed. Schefer, C.), Paris 1892. ; ve Bertrandon de la Broquière, "Bertrandon de la Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquière premier écuyer tranchant et conseiller de Philippe le Bon, duc de Bourgogne (1432–1433)", dans Charles Schefer(ed.) , *Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie depuis le xiiiè siècle jusqu'à la fin du xvie siècle*, t. 12, Paris, Ernest Leroux, 1892.

modern Fransızcaya çevirdiği metnin de gözden geçirilmesi gereğine işaret etmektedir.

Öte yandan her iki yazar da çok uzun girişler yazmalarına rağmen ne Legrand ne de Schefer yaptıkları neşirlerin hangi el yazmasından olduğunu belirtmemiş olmaları bir soru işaretidir. Ancak görünüme göre Schefer'in 1892 yılı baskılı kitabının kaynağı, son sayfasında La Broquière'in 9 Mayıs 1459'daki ölümünden bahseden tek eser olan Bibliotheque Nationale'deki 5593 numaralı Fransızca elyazmasıdır.

Keza Legrand d'Aussy'nin yayınladığı metin Bertrandon'un orijinal kelimeleri olmaması nedeniyle sorunludur. Ancak yine de bu metni, özellikle de İngilizce çevirisini, kaynak olarak kullanılan akademik çalışmalara da rastlanmaktadır.

Bu bölüme son bir ilave olarak Macar dilinde yapılmış erken bir çalışmayı da belirtmek gerekmektedir.¹⁰⁵ Seyahatnamenin bir çevirisi, I. Szamota'nın "Macaristan ve Balkanlarda Yapılmış Eski Yolculuklar" isimli eserinde bir bölüm olarak yer almıştır.

2.4.2. XX yy. ve Sonrası

Denizaşırı Seyatanamesinin 1892 Schefer baskısından 1988 yılına gelene kadar geçen uzun süre içinde, İngilizce ya da Fransızca dilinde tekrardan neşretmeye dair bir çaba görünmemektedir. Gavin R. Klein, Thomas Johnes'un 1807 çevirisini esas alarak 1988 yılında birkaç küçük izahat ile tekrar yayınlamıştır.¹⁰⁶

Silvia Cappellini 1999 yılında tamamladığı doktora tezinde yeni ve kapsamlı bir tenkitli edisyon-çeviri denemesinde bulunmuştur.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ István Szamota, Régi utazások Magyarországon és a Balkán-Félszigeten, (Budapest: 1891), 49–99.

¹⁰⁶ Bertrandon de la Broquière, *The Voyage d'Outremer*, trans. Galen R. Kline, American University Studies, 2nd Series: Romance Languages and Literature, 83, (New York: Lang, 1988).

¹⁰⁷ Silvia Maria Cappellini, *The 'Voyage d'outre mer' by Bertrandon de la Broquière (1432-1433): An Enlightened Journey in the World of the Levant (Followed by a New Critical Edition of This Text)*. PhD diss., Johns Hopkins University, 1999.; Silvia Maria Cappellini, *The Voyage d'Oultr Mer by Bertrandon de la Broquière (1432-1433): An Enlightened*

Keza 2010 yılında Hélène Basso, Schefer metninin dilini günümüz Fransızcasına taşıymış, J. Paviot da bir giriş bölümü yazmış ve notları ile kitabı zenginleştirmiştir.¹⁰⁸

Seyahatname  zerine yeniden canlanan ilginin bir yansıması olarak çok yakın zamanlarda bu kez Çekya'dan bir edisyon, *Denizaşırı Seyahatnamesi: Müslüman Topraklarda bir 15.yüzyıl Burgonyalı Keşif Eri-Bertrandon de la Broquiere* başlığıyla tarihçi Jaroslav Sv tek yayınlamıştır.     farklı araştırmacının  ns z yle birlikte katkıda bulunduğu kitap, 2016 yılında Prag'da  ekce olarak basılmıştır.¹⁰⁹

Nihayet, bilebildiğimiz en yakın tarihli Seyahatname baskısı ise Morris Rossabi'nin Thomas Johnes (1807) neşrini esas alan yeni İngilizce baskı olmuştur.¹¹⁰ Kısa bir  ns z değerlendirmesi dışında ilave bir katkısı olmamıştır.

Öte yandan, son kırk yıl içinde Denizaşırı seyahatnamesi birçok makaleye konu olmuştur. Eser, önce bir tarih metni, bir hacı rehberi, bir haçlı projesi, bir seyahatname, bir casusluk metni olarak ilgi görmüş ve son zamanlarda da 'öteki' araştırmalarının dikkatine mazhar olmuştur.¹¹¹

Ayrıca Denizaşırı Seyahatnamesinin Balkan  lkelerinde de ilgi çektiğini vurgulamak gerekmektedir. Tarihçi ve mütercim Miodrag Raji i  1950'de Schefer metnini ve Sırpça açıklama ve yorumlar ile birlikte kendi tenkitli edisyon metnini çift dilde

---

Journey in the World of the Levant (Followed by a New Critical Edition of this Text), (Baltimore: Johns Hopkins University, 1999).

¹⁰⁸ Bertrandon de la Broquiere, *Voyage d'Orient. Espion en Turquie*, introduction et notes de Jacques Paviot, mis en français moderne par H l ne Basso, (Toulouse: Anacharsis, 2010).

¹⁰⁹ Bertrandon de la Broquiere, *Z mořsk  cesta: Burgundsk  zveď 15. století v muslimsk ch zemích - Bertrandon de la Broquiere*, Jaroslav Svátek (ed.), (Praha: NLN, 2016).

¹¹⁰ Bertrandon de la Broquiere, *A Mission to the Medieval Middle East: The Travels of Bertrandon de La Broquiere to Jerusalem and Constantinople*, trans. Thomas Johnes, introduction Morris Rossabi, (London: I.B. Tauris, 2019).

¹¹¹ Detaylı bir literatür incelemesi için bkz. Attila B r ny , 'Burgundian Crusader Ideology in Bertrandon de la Broquiere's Le Voyage d'Outremer', (in) Emese Egedi Kov cs (ed.) *Byzance et l'Occident III: Ecrits et manuscrits*, (Budapest: Coll ge Eötvös J zsef ELTE, 2016) 17-40.

yayınlanmıştır.¹¹² Bu metnin Milan Ristović editörlüğünde Latin harfleri ile yeni baskısı 2002 yılında yapılmış olup, bu baskı Fransızca metin içermemektedir.¹¹³

Schefer metni ayrıca Bulgarca'ya da çevrilmiş olup, Vera Mutafçieva'nın yazdığı bir önsözle birlikte yayınlanmıştır.¹¹⁴

Eserin tamamının Türkçe yayınlanabilmesi için 2002 yılını beklemek gerekmiş¹¹⁵, o tarihe kadar Semavi Eyice'nin 1971 yılında yazdığı hacimli bir makale, ülkemizde yapılan araştırmalara dayanak olan tek Türkçe kaynak olmuştur.¹¹⁶ Türk kökenli olmakla birlikte Fransızca kaleme aldığı makalesinde Mehmed İzeddin'in çalışmasını da erken dönem referanslardan biri olarak kabul etmek mümkündür.¹¹⁷ Yine, en erken bahis olması sebebiyle Nahid Sırrı'nın Romen tarihçi Nicola Iorga'nın Sorbonne konferanslarından (Osmanlı Topraklarında Fransız Seyyahlar,15.-19. yy) çevirerek *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'nın Ağustos ve Eylül 1929 sayılarında yayınladığı Denizaşırı Seyahatnamesine değinen yazılarını da bu vesileyle zikretmek gerekmektedir.

Maalesef bu çalışmalar dışında Türkçe olarak hassaten *Denizaşırı Seyahatnamesi* üzerine yapılmış başka bir araştırmaya, akademik tezler dâhil, rast gelinmemiştir.

---

¹¹² *Bertrandon de la Brokijer: Putovanje preko mora*. Miodrag Rajičić (ed.), (Beograd, 1950).

¹¹³ *Bertrandon de la Brokijer: Putopis. Putovanje preko mora kroz Palestinu, Malu Aziju, Srbiju i Francusku*, Milan Ristović (ed.), (Beograd, 2002).

¹¹⁴ *Bertrandon de la Brokier: Zadmorsko pàtešestvie*, çev. Nikola Kolev, önsöz Vera Mutafçieva, (Sofiya, 1961).

¹¹⁵ Bertrand De La Broquière, *Bertrandon De La Broquière'in Denizaşırı Seyahati*, C.Schefer edisyonundan çev. İlhan Arda, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000).

¹¹⁶ Semavi Eyice, "Bertrandon de la Broquière ve Seyahatnamesi (1432-1433)". *İÜEF İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cild VI, cüz 1-2, (1975).

¹¹⁷ Mehmed Izeddin, "Deux voyageurs du XVe siecle Turquie: Bertrandon de La Broquière et Pero Tafur", *Journal Asiatique*, Paris, t. 2, n°. 239 (1951):159-174.

2.5. Denizaşırı Seyahatnamesi – Kısa Bir Özet

Bertrandon de la Broquière, Dük İyi Filip tarafından 1432 Şubat ayında *'belli bir uzak yolculuğa, gizli görevle'* gönderilmiştir. On yıl önce Dük İyi Filip ve İngiltere Kralı V. Henri'nin ortak elçisi Ghillebert de Lannoy' da, la Broquière gibi böyle bir yolculuğa gönderilmişti. Daha sonra bu yolculuk dönüşünde la Broquière Dükün isteği üzerine yazdığı raporda, seyahatleriyle ilgili Kudüs'ün fethini üstlenmek ve karadan bir ordu götürmek isteyen herkesi bilgilendirmeyi amaçladığını ifade etmiştir. Ayrıca raporda belirtilen bu bilgiler,

“Kudüs'e gidip gelmek isteyen ve karşılaşacağı şehirler ve ana coğrafi özellikler hakkında her şeyi, bilmesi gereken herhangi bir soylu lord”

tarafından da kullanılabilir. Muhtemelen Dük Filip, gelecekteki bir Haçlı seferi için referans olabilecek bir keşif raporları koleksiyonu oluşturmaya çalışmaktadır. Burgonya Dükü La Broquière'e, Lannoy'un o sırada devam eden, Osmanlı'da iç karışıklık nedeniyle, giremediği Türk topraklarını keşfetme görevini vermiştir. Bertrandon'un seyahatlerinin şekli de Dükün bir haçlı ordusu için alternatif rotalar aramakla ilgilendiğini göstermektedir. Şubat 1432'de Gent'teki Burgonya sarayından ayrıldığında muhtemelen otuzlu yaşlarının başındadır ve dükün hizmetindedir. Bertrandon Fransa ve Burgonya üzerinden güneydoğuya doğru seyahat ederek Mont-Cenis geçidinden Alpler'i geçmiş ve kuzey İtalya üzerinden Roma'ya ve oradan da kuzeye, Venedik'e varmıştır.

Buradan hacı arkadaşlarıyla birlikte gemiyle Kudüs'e ulaşmışlardır. Her zamanki limanlarda sadece kısa molalar vererek Yafa'da karaya çıkmışlar ve Kudüs çevresindeki olağan hac ziyaretlerini gerçekleştirmişlerdir. Ancak 'misyon arkadaşı' Lannoy'un Kutsal topraklar, Mısır'daki tapınaklar ve limanlar hakkında verdiği zengin ayrıntılar onun anlatımında yer almamıştır.

Beyrut'tan Fransa'ya kara yolu ile dönerken Şam'dan Halep'e, Toros dağlarından geçerek Anadolu'nun sert platosundan İstanbul'a uzanan alışılmadık bir iç rotayı tercih etmesi, Lannoy'un hiç dokunamadığı toprakları kat edeceği anlamına gelmekteydi. Ayrıca İstanbul'dan Balkanlar, Macaristan, Avusturya ve Almanya üzerinden Fransa'ya uzanan uzun kara yolculuğu da alternatif bir güzergâh hakkında faydalı bilgiler sağlamaktadır. Dük Filip artık, iki yetenekli ve titiz gözlemcinin birleştirilmiş raporlarıyla, Türk ve Müslüman toprakları ve sakinleri hakkında olduğu kadar, bir

orduyu onların karşısına çıkarmanın getirebileceği askeri sorunlar hakkında da güncel ve kapsamlı bir bilgi birikimine sahiptir.

Ancak Bertrandon sadece Müslüman ve Türk topraklarında olağanüstü bir yolculuk yapmakla kalmamış, cesur bir hareketle Mekke'den gelen bir Müslüman kervanına katılarak, birlikte Bursa'ya kadar gitmişlerdir. Hassas bir gözlemciydi ve yol boyunca öğrendiği her şeyi mümkün olduğunca eksiksiz bir şekilde rapor etmeye dikkat ederken çoğu zaman birçok ilginç yan bilgiye de seyahatnamesinde vermiştir. Örneğin, Kudüs'teki Müslüman memurların Sina Dağı'na gitmeyi talep eden tüm hacıları nasıl dikkatle kaydettiklerini, sadece isimlerini ve yaşlarını değil, aynı zamanda eşgellerini, boylarını ve yara izleri gibi ayırt edici işaretleri de listelediklerini anlatmıştır. Daha sonra bu listenin bir kopyasını, bu hacıların çoğunun Sina ziyaretinden sonra gideceği Kahire'nin baş dragomanına (mütercim) vermekteydiler. Modern pasaportun erken uygulamalarından biri olan bu işlem sayesinde, hacıların güvenliği için sağlanacak, böylece çöl Arapları bunlardan herhangi birini rehin için alıkoymaya ya da yerine başka birini koymaya kalkışmayacaktır. Bertrandon sağlık sorunları nedeniyle ancak Gazze'ye kadar gidebilmiş, yüksek ateş hastalığına yakalanarak burada rahatsızlanmıştır. Ancak buna rağmen ayrıntılı bilgiler sunmaya devam etmektedir. Çöl Araplarını, giysilerini, silahlarını ve bindikleri güzel atları tasvir etmiş, Beyrut'ta top atışlarını ve *'yakıldığını gördüğüm en büyük fenerden daha büyük'* şeklinde ifade ettiği bir tür ateşi de içeren kutlamaları gözlemlemiştir. Bu, Haçlılar tarafından da iyi bilinen Rum ateşiydi; kükürt, zift, odun kömürü, nafta, tütsü ve çekiçten oluşan yanıcı bir karışımdı ve ahşap kaplara konulup düşman gemilerine ya da kuşatılmış şehirlere karşı yakılıp atılabilmekteydi.

Aynı zamanda askeri stratejist olan Bertrandon, bu karışımın getirebileceği askeri fırsatlardan hemen etkilenmiştir; ona göre savaş alanında atları ürkütmek için fevkalade bir yöntemdir. Bu sebeple Bertrandon ev sahibinin hizmetkârına bu konuda bildiği her şeyi öğretmesi için rüşvet vermiş ve hatta kendisine bazı ahşap kalıp ve ekipmanlar temin etmiştir. Zira bilen için yapımı kolay görünmektedir. Böyle gizli ve stratejik bir bilgi Burgonya Dükü için faydalı bir hediye olabilecektir.

Bertrandon'un Şam'da iştirak edeceği kervan şehre geldiğinde inanılmaz bir manzara oluşturmuştur. Kendisine kervanda üç bin deve olduğu ve şehre girmelerinin iki gün iki gece süreceği söylenmiştir. Mekke'ye yapılan büyük hac yolculuğundan dönen Türk kafilesinde Arap harfleriyle boyanmış ipek bir kumaşa sarılı Kur'an-ı Kerim,

yine ipekle örtülü bir öncü deve üzerinde ciddiyetle taşınmaktadır. Alayın başında dört ozan ve çok sayıda davulcu yer almakta, hepsi de coşkuyla davul (tablzen) çalarken, değerli yüküyle öncü deve; kılıçlar, yaylar ve sık sık ateşledikleri küçük toplarla donatılmış otuz silahlı adam tarafından korunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i taşıyan öncü deve ve muhafızların ardından ilerleyen, altın kumaşla kaplanmış iyi giyimli bir tahtirevan içinde Büyük Türk'ün akrabası olan bir Türk kadın da gelmektedir. Büyük kervanda pek çok doğu ülkesinden Müslümanlar, Türkler, Tatarlar ve Persler bulunmaktadır. Bertrandon Müslümanlar hakkında edindiği elindeki bilgilerin çoğunu, daha önce üç kez Mekke'ye gitmiş olan bu Türk kadının Abdullah adındaki mühtedi kölesinden almıştır. Bu köle, Burgonyalı soylu ile hatırı sayılır bir zaman geçirmiş, ona Mekke ve Cidde limanı hakkında bilgi vermiş ve Müslümanların Mekke'ye yaptığı hac ziyaretinin önemini anlatmıştır. Ancak Bertrandon yine de, Dük Filip'e götürmek için doğru bilgi almaya niyetliydi ve aldığı bu bilgileri Şam'daki Venedik misyonunun papazı olan bir rahibe doğrulamak istemiştir. Rahip Kur'an'ı iyi bildiğinden, seyyah ondan Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'in sünnetini Latince olarak yazmasını istemiştir. Bertrandon seyahatleri sırasında bu el yazmasını özenle yanında taşımış ve Fransa'ya döndüğünde Dük'e takdim etmiştir.

Bertrandon bu kervana katılarak yolculuğuna devam etmek istemekte ancak uygun bir bahane bulmak zorundadır. Bursa'daki kardeşini görmeye gitmek istediğini ama Venediklilerle Cenevizliler arasındaki savaş nedeniyle deniz yoluyla gidemediğini söylemiştir. Bu bahane kendisini 'mülakata' alan kervan reisini ikna etmiş görünmektedir. Reis Hocabarak seyyahı kervana alıp, onu koruyacaktır. Ancak güvenlik için Müslüman kıyafetleri giymek zorundadır. Müslüman kıyafetlerini almak için çarşıya gitmiş ve seyyah ayaklarına kadar inen iki uzun beyaz cüppe, bir sarık, bir kuşak, ata binerken cüppesini içine sokmak için fistan ve içi kumaşla kaplı, aynı zamanda battaniye olarak kullandığı beyaz tiftik bir palto (kepenek) satın almıştır. Almış olduğu beyaz silah taşıma kemeri (tarquois) oldukça gösterişlidir. Ayrıca kırmızı diz üstü çizmeler ve mahmuzlarla kıyafetini tamamlamıştır. Çarşıda alışveriş yaparken Şam'ın ünlü kılıç ustalarının çalışmalarını gözlemiş ve hatta gizlice bir tane satın almıştır. *'Gördüğüm diğer tüm kılıçlardan daha iyi kesiyor'* diyerek memnuniyetini not defterine kaydetmiştir.

Şam usulüne göre nallattığı küçük, sağlam bir at satın almış ve bu atın Bursa'ya kadar yedi hafta süren yolculuğuna dayanması kendisini şaşırtmıştır. Bertrandon profesyonel

yetkinliğe sahip olduğu bu gibi konularda, Müslümanların yöntemlerini Avrupa'luların yöntemleriyle karşılaştırırken çok ayrıntılıdır.

Mağriblilerin tırıs giden atlarla ilgilenmediklerini, çünkü kendi atlarının sadece yürüdüğünü ve koştuğunu, akşamları sadece bir avuç arpa ve samanla beslendiklerinde bile uzun süre koşabilecek dayanıklılığa sahip olduklarını nakletmektedir. Binek hayvanlarının geceleri ahırlarda bile arka ayakları bağlıyken sürekli dizginli tutulması da onu şaşırtmıştır. Bertrandon at sırtında yola çıkarken son olarak bir de eyer kaşına takılan küçük bir davul (tabolzan) satın almıştır. Bu alet, küçük yassı bir bakır çubukla vurularak savaşta ya da çarpışmada adamları bir araya getirmek için kullanılmaktadır. Bertrandon *“tüm namlı erkeklerin böyle bir aksesuara sahip olması âdetti”* demektedir.

Kervan her sabah, kervanbaşının baş davulcuya davulunu üç kez çalmasını emrettiği saatte yola çıkmaktadır. Tek bir söz bile söylenmeden herkes hazırlanmıştır. Broquière onların sessizliği karşısında hayrete düşerek, *'on kişi onlardan daha fazla ses çıkarıyoruz'* demektedir. Yolda giderken Müslümanların ezan çağrılarını ve kişisel alışkanlıklarını anlatmakta, hatta özenle abdest almalarını ve müreffeh Müslümanların bu amaçla atlarının ya da develerinin karınlarının altına koydukları deri su bidonlarını nasıl taşıdıklarını da ayrıntılarıyla tasvir etmektedir. Bertrandon için her gün ve her şey çok yeni ve çok farklıdır ancak bundan şikâyetçi değildir. Ayrıca kervan reisi Hocabarak onu kervan içinde kollarken, rehberi Memlûk Mamelu onu yol üzerindeki tehlikelerden korumaktadır. Çerkez asıllı olan Mamelu Karamanoğlu beyliğinde yaşayan kardeşini aramaya gitmektedir. Memlûk Bertrandon'un yalnız olduğunu ve kafiledekilerin dillerini bilmediğini anlayınca ona dostane bir şekilde yaklaşmış ve yanına alarak yardımcı olmuştur. Memlûk'ün bir çadırı olmadığı için bazen bahçelerde, ağaç altlarında gecelemekteydiler. Hama şehrinin çıkışındaki bir ırmakta hava yağışlı olmamasına rağmen taşkın oluşmuştu. Bertrandon atını sulamak için ırmağın kenarına yaklaştığında onu suya düşmekten son anda Memlûk kurtarmıştır. Memlûk olmasaydı Bertrandon kaçınılmaz olarak boğulmuş olacağını söylemektedir. Mekke'den dönen iki Antalyalı Türkmen onun güzel bir atın sahibi, değerli bir kılıç ve iyi giyimli bir insan olarak görünce Memlûk'ten onun ne zaman kafileden ayrılacağını kendisinden öğrenmesini istemişler, böyle olunca da onu öldürmek için elverişli bir durumun meydana geleceğini söylemişlerdir. Memlûk de onlara cevaben bunun büyük bir fenalık ve dinen günah olacağını, çünkü Hristiyanları da aynı Allah'ın

yaratmış bulunduğunu söylemiştir. Bu iki olaydan sonra Memlûk, Bertrandon'un hayatını kurtarmış olmaktadır.

Bertrandon, Konya'da iken *Mamelu*'nun esaslı yardımlarını anarken şöyle demektedir; “*Bizim inancımızdan olmayan bir insan sadece Tanrı aşkıyla bana çok büyük iyilikler yapmıştır, bu unutulmamalıdır.*” *Mamelu*, ayrıldıklarında Bertrandon'dan herhangi bir hediye almayı kabul etmemiş, ancak sonunda Avrupa kumaşından ince bir başlığı almayı kabul etmiştir.

Seyyah, Şam'da iyi Tatarca ve İtalyanca konuşan, yolda kendisi ve atı için ihtiyaç duyacağı her şeyin bir listesini yapmasına yardımcı olan Kefe'li bir Yahudi ile karşılaşmıştır. Kervandaki ilk gününde, Baalbek'ten önce mola verdiklerinde, atı için gerekli arpa ve samana ne ad vereceğini öğrenmek için onun yardımına başvurmuştur.

Onun yaptığı Tatarca kelime listesini elinde gördüklerinde kahkahalarla gülen ve eğitimini devralmaya karar veren on ya da on iki Türk tarafından hemen etrafı sarılmıştır. Sürekli yaptıkları eğitim seanslarında bir kelimeyi o kadar çok ve o kadar farklı şekillerde tekrarlamışlardır ki, Bertrandon'un o kelimeyi artık hatırlamaması imkânsızdır. Topluluktan ayrı olduğu zamanlarda ihtiyacı olan şeylerin çoğunu nasıl isteyeceğini artık bilmektedir.

Bertrandon'un bazı yiyecekler merakını uyandırmaktadır. Antakya'nın kuzeyindeki İskenderun'da, yiyeceklerini paylaşan bir Türkmen obasıyla karşılaşmıştır. Erzaklar arasında peynir, üzüm ve kesilmiş süt olarak betimlediği ‘yoğurt’ bulunmaktaydı. Bu, külah şeklinde katlanmış düz, çok ince bir ekmele yenmekteydi. Bu ekmeğin yapımı ve küçük bir ateşin üzerinde sacayağı üzerinde duran demir bir ızgarada hızla pişirilmesi, onu sürecin eksiksiz bir tanımını yapmaya sevk etmiştir. Daha sonra Afyon'a geldiğinde hayatındaki en lezzetli ayak paça çorbasını içmiştir. Ancak Bursa'da havyarla ilk kez tanıştırıldığında, başka bir şey olmadığı için havyar yediğini ve bunu eğlenceli bulmadığını söylemekle yetinmektedir.

Bertrandon rehberinden ayrıldıktan sonra yol boyunca karşılaştığı arkadaşlarıyla birlikte seyahat etmiştir. Karamanoğullarının merkezi olan Konya'ya, Kıbrıs kralının elçileriyle birlikte varmış ve elçiler çeşitli hediyeler getirmişlerdir.

Bertrandon, Türk Sultanının en büyük oğlu tarafından yönetilen büyük bir şehir olan Kütahya'da bir Türk kervansarayında ya da hanında kalmaktadır. Ertesi sabah heybelerinden birinin kayıp olduğunu fark etmiş ve yüksek sesle şikâyette

bulunmuştur. Bunun üzerine kendisiyle İtalyanca konuşan elli yaşlarında ve biraz otorite sahibi olduğu anlaşılan bir Türk köle tarafından sorgulanmıştır. Bertrandon Fransız olduğunu ve Şam'dan Hocabarak'ın refakatinde geldiğini söylemiştir. Casuslukla suçlandığında, Bursa'daki kardeşini görmeye gittiğini ancak, Venediklilerle Cenevizliler arasındaki savaş nedeniyle deniz yoluyla gidemediğini anlatmıştır. Konuştuğu kölenin bir zamanlar Paris'te bulunduğunu ve Bertrandon onun Niğbolu savaşında esir düşen Hristiyanlardan biri olduğunu düşünmüştür. İkisi de bu görüşmeyi bitirdiklerinde rahatlamış görünmektedir. Çünkü köle ona çok iyi davranmış, mallarını geri almasına yardımcı olmuş ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Bertrandon daha sonra kurguladığı hikâyenin nihai şehrine vardığında, Bursa'yı her mal için ayrı pazarlarının kurulduğu önemli bir ticaret şehri olarak bulmuştur. Malların çoğu lüks maldır; ipekler, mücevherler, inciler, pamuklular ve hem erkek hem de kadın Hristiyanların satıldığı geniş bir köle pazarı vardır.

Sonunda İstanbul limanının hemen karşısındaki Pera'ya vardığında Bertrandon, Prester John'un ülkesinde evlendiğini iddia eden ve Bertrandon'un kendisiyle oraya gitmesini isteyen bir Napolili ile tanışmıştır. Seyyah, ona pek çok soru sorduğunu ve cevapları not ettiğini, ancak kendisine doğruyu söyleyip söylemediğinden emin olmadığını ifade etmiştir.

Napolili, Etiyopya hakkında bazı doğru detaylar vermiş ve aslanlar, filler, zürafalar ve goriller gibi sıra dışı Afrika hayvanlarından bahsetmiştir. Ayrıca tek boynuzlu at olarak tasvir ettiği (gergedan?) ve 150 tazy uzunluğunda, başını beş kulaç yüksekliğe taşıyabilen, gövdesi büyük bir geminin direği gibi olan ve kuyruğunun altında mahmuz bulunan sıra dışı bir yılan gibi muhteşem yaratıklar olduğundan bahsetmiştir.

Bertrandon İstanbul'a ulaştığında yolculuğunun maceralı kısmı sona ermiş ve imparatorluk şehrinin Türklerin eline geçmesinden sadece yirmi yıl öncesine dair pek de akılda kalıcı olmayan soğuk bir tasvirini yapmaktadır. Bununla birlikte sarayın Avrupa'yla temasları hâlâ devam etmekte olduğu görünmektedir, çünkü misafiri olduğu Katalan tüccarlar onu imparatorun sarayında akşam yemeğine götürmüşlerdir. Tüccarlardan biri saray görevlilerinden birine Broquière'in Burgonya dükünün temsilcisi olduğunu söylediğinde, Bizanslı yetkili hemen Burgonya dükünün Jeanne d'Arc'ı tutukladığının doğru olup olmadığını sormuştur, zira bu onlara imkânsız görünmektedir. Bertrandon, Burgonya askerlerinin kadını nasıl ele geçirdiklerini ve

sonrasında İngilizlere teslim ettiklerini anlatmış ve bu durum Bizanslıları çok şaşırtmıştır. Jeanne Mayıs 1430'da ele geçirilmiş ve Mayıs 1431'de Rouen'da yakılmış, dolayısıyla pek çok Avrupalı tarihçi tarafından bahsedilmeye bile değer bulunmayan bu önemli olayın uzaktaki Bizans başkentinde endişe konusu olması ilginç bir ayrıntı olmuştur.

23 Ocak 1433'te İstanbul'dan, Milano Dükü'nün elçisi Forli ile birlikte '*Büyük Türk*'ü görmek üzere Edirne'ye doğru yola çıkmışlardır. Elçinin Büyük Türk tarafından kabul edilmesine tanık olmuştur. Birlikte ülkelerine doğru yola çıktıklarında, sultanın rehber olarak hizmet etmesi için bir köleyi yanlarına vermesi yolculuklarını çok daha kolay hale getirmektedir.

O zamanlar Macaristan Krallığı'nın uç garnizonu olan ve Bertrandon'un nihayet Türkler hakkındaki görüş ve yargılarını çekinmeden kaleme alabileceği Belgrad'a varmışlardır. Burada artık seyyahın anlattığı hikâyeleri değil, eğitilmiş bir gözlemcinin efendisini bilgilendirdiği gerçek bir rapor ortaya çıkmaktadır. Yazar onların atlarını, silahlarını, savaşma yöntemlerini, yoldaki hızlarını, sessizliklerini ve ordularını savaşa hazırlama biçimlerini nakletmeye başlamıştır. Onlarla savaşmak için gereken Hristiyan silah arkadaşlarının sayısını, niteliklerini tahmin etmiş ve Türkler çok hareketli oldukları için ağır değil, onlar gibi hafif zırhların giyilmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

Belgrad'dan itibaren Bertrandon'un seyahatleri daha bilindik bir güzergâhta devam etmiş ve seyyah dikkatini daha çok şahsi ilgisini çeken konulara yoğunlaştırmıştır. Bertrandon Budapeşte'de bulunan çok sayıdaki at tüccarından bahsetmektedir. Orada kendisine bir at satın almış ve sadece tek bir at tarafından çekilen Macar hafif savaş arabaları ilgisini çekmiştir. Bu dikkatini çeken at arabaları, Batı Avrupa'da kullanılan ve birkaç ata ihtiyaç duyan çok daha hantal olan at arabalarıyla farklılık göstermekteydi.

Bertrandon artık Avrupa görgü kuralları ve gelenekleriyle yönetilen ülkelere ulaştığı için, sosyal konumunu göstermek amacıyla bir hizmetli tutmuştur. Çünkü o zamana kadar yalnız ya da geçici rehberlerle seyahat etmiştir. Seyyah yolculuğuna hâlâ Türk kıyafetleriyle devam ettiği için Burgonya Dükü'nün görevlisi olarak tanınmakta biraz zorluk çekmiş, ancak bu durum açıklığa kavuşturulduktan sonra sıcak bir şekilde karşılanmış ve kendisine hediyeler verilmiştir.

Bertrandon Avusturya'dan Almanya'ya, Konstanz'a ve Ren Nehri'nden aŖađıya, kilise konseyinin hâla toplantı halinde olduğu Basel'e ve nihayet Burgonya'ya geri dönmüştür. Pothieres manastırı önünde karargâhını kurmuş olan Dük'ünün huzuruna çıkarken, üstünde Ŗam'da kervana katılırken aldığı Müslüman kıyafetleri, elinde Venedikli papazın verdiği Kur'an tercümesi ve 'Hz. Muhammed' in Sünneti' adlı kitabı Dük'üne takdim ettiğini bildiren satırlar ile seyahatname sona ermektedir.

Dük Filip, hizmetkârının görevini yerine getirme Ŗeklinden memnun kalmıŖ olacak ki Bertrandon'a teveccüh göstermeye ve onu çeŖitli hususi ve sorumluluk gerektiren işlerde istihdam etmeye devam etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇ ORTAÇAĞ VALOIS BURGONYA DÜKALIĞI

Bu bölümde geç orta çağ döneminde hızlı bir yükseliş ve gelişme göstererek Batı Avrupa tarihinde hatırı sayılır bir yer edinmiş olan Valois Burgonyası tarihi, dönemin siyasi konjunktürü çerçevesinde incelenerek Avrupa haçlı geleneği içindeki yeri tartışılacaktır. Valois Düklerinin dönemin çalkantılı Batı Avrupa siyaseti içinde öncelikle var olma, mümkünse de fırsatları kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak, müstakil bir Krallık ihdas etme çaba ve manevraları, Avrupa tarihinde özgün bir yer tutmaktadır. Bu nevi şahsına münhasırlık, öncelikle Düklerin aşırı ihtiras ve gururlarından kaynaklanmakla birlikte, Haçlılık İdeali temasını kendi çıkar ve hedeflerini gözeterek şekilde kullanırken ortaya koydukları siyasal ve kültürel programın yüksek iddiası ve cüretkârlığında kendini ifade etmektedir. Bu çerçevede gelişen haçlı zihniyet ve geleneğine eşlik eden Burgonya tarihindeki olayların, siyasi-diplomatik manevraların, ekonomik ve sosyal şartların yakından incelenmesi Düklerin gerçek niyetlerinin yorumlanabilmesi açısından önemlidir.

Karolenj İmparatorluğu ve kurduğu siyasi düzen 843 yılında dağılıncaya Batı Kıta Avrupa'sında iki temel krallık, Fransa ve Almanya ortaya çıkmıştır. Bununla beraber bu her iki krallığın içinde ve özellikle de sınır boylarında çok sayıda dükalık (Brabant), prenslik (Liege) ve kontluk (Flanders, Hollanda, Artois) kendilerine feodal yasalar çerçevesinde hayat alanları bulmuşlardır. XII.yüzyıl ile beraber bu bölge bağımsız ticari merkezlerin parladığı bir döneme şahit olmuştur. Bu merkezlerin idaresi ağırlıklı loncalar ve şehir konsülleri tarafından yapılmakla beraber başlarında yetkisini kendilerinin kesin kurullarla sınırladığı bir hükümdarları vardı. Tüm bu prenslikler esas olarak seküler bir şehir hayatı içinde ticaret/imalat ile mal ve sanatkârların serbest akışına dayanmaktaydılar.¹¹⁸

Feodal yasalar gereği bu prenslikler Fransa ya da Almanya krallıklarına bağlı olmalarına rağmen pratikte bu durum kâğıt üstünde kalmakta, bölgesel prensler yarı-

---

¹¹⁸ Bölgenin ortaçağ dönemi sosyo ekonomik tarihi hakkında bilgi için bkz. Fernand Braudel, *Civilization and Capitalism 15th-18th Century: The Perspectives of the World*, Vol. III, (London: Collins & Sons, 1984), 96-101.

otonom(bağımsız) politikalar takip edebilmekteydi. Öyle ki, bazı prensler, örneğin Flanders Kontu Filip (saltanatı 1168-1191) gibi hükümdarlar en az çağdaşı krallar kadar ülkelerarası prestije sahip bir durumdaydı. Bu prenslikler, adeta egemen birer ‘mini-devlet’ statüsünde, hanedan soylarında simgeleşen bir milli kimliğe sahipmişçesine kendi bölgelerinde hüküm sürmekteydiler. Bu ‘Devletimsi’ yapılar bir siyasi üst birlik oluşturamamış olsalar da, birbirlerini tamamlayan ekonomik ve kültürel etkileşimler öylesine yoğundu ki, Avrupa’nın diğer ülkeleri nezdinde bu bölge özel ve homojen bir bölge olarak kabul edilmekteydi (Alçak Ülkeler).¹¹⁹ Bu ülkelerin Avrupa kültürlerine açılımda gösterebildiği esneklik sadece çok taraflı ekonomik ilişkiler sebebiyle değil, aynı zamanda söz konusu bölgenin çok-lisanlı karakteriyle de ilgiliydi. Bölgenin bu karakteriyle birlikte yüksek şehirlilik oranı da burjuva kültürünün serpilmesine katkı sunmakta, bölge şehirlerini gelişme şuuru ve düzeyi bakımından devrin İtalyan metropol şehirleri seviyesine yaklaştırmaktaydı. Böylesi bir ekonomik ve demografik gelişme, şehirlerin idari, hukuki ve finansal özerkliğini gözeten siyasi ayrıcalıklarını da beraberinde getirirken, öte yandan siyasi bir merkezileşmeyi de zorlaştırmaktadır.

3.1. Valois Burgonyası: Siyasal, Ekonomik, Sosyal Konjonktür ve İdeolojik Temeller

XIV. Yüzyılın ortalarına kadar farklı hanedanların idaresi altında ademi merkeziyetçi bir siyasi yapı gösteren bölge, bu tarihten itibaren Valois hanedanına mensup düklerin idaresinde daha fazla merkezi bir siyasi yapı halini almış, özellikle de İyi Filip döneminde Batı Avrupa’nın saygın, müreffeh ve güçlü devletlerinden biri haline gelmiştir. Valois hanedanlığının yönettiği Burgonya Dükalığı sınırları son döneminde, günümüz Benelux ülkelerinin (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) tamamı, Batı Almanya’nın bir kısmı ile Kuzey ve Doğu Fransa’yı kapsayacak şekilde genişlemiştir.¹²⁰

---

¹¹⁹ Bugün Benelux ülkeleri olarak da anılan Hollanda, Belçika Lüksemburg ile Fransız Flanders bölgesini kapsayan havza.

¹²⁰ Valois hanedanlığının yönettiği Burgonya Dükalığı dönemi tarihi, siyasi ve iktisadi yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Richard Vaughan, *Valois Burgundy*, (London: Penguin Books, 1975) ; Wim Blockmans & Walter Prevenier. *The Promised Lands: The Low*

Burgonya Dükalığının 1369 ila 1530 yılları arasındaki siyasi tarihi, Ortaçağ Avrupa'sı devlet inşa süreçlerinin en mükemmel örneklerinden birini sunmaktadır.¹²¹

Hanedanlığın ilk iki Dükü Cesur Filip (s.1364-1404) ve Korkusuz Jean (s. 1404-1419) Fransa Kralı VI. Şarl'ın krizlerle geçen saltanat dönemini Burgonya Dükalığı'nın lehine olacak şekilde değerlendirerek gerekli siyasi ve diplomatik hamleleri yapmışlardır.

Geç Ortaçağ Avrupa'sında hiçbir kral ya da hegemon topraklarını genişletme konusunda ortaya serilen fırsatları tepme lüksüne sahip değildi ve birçoğu da tüm siyasi enerjileri ile finansal kaynaklarını bu uğurda seferber etmişlerdir.¹²²

Korkusuz Jean'ın yerine geçen oğlu İyi Filip (s.1419-1467) de, babasının politikasını devam ettirmiş ve Fransa'ya karşı İngilizlerin güçlü desteğini sağlamıştır. Bu sayede Fransız kralı VII. Şarl'a imzalattırmaya muvaffak olduğu Arras Antlaşmasıyla(1435) özerkliğini güvence altına alarak toprakları üzerinde birliği sağlamak ve devlet olma yolunda önemli bir aşamayı geçmeyi başarmıştır. Özellikle Dük İyi Filip ve oğlu I. Şarl dönemlerinde Burgonyalılar, stratejik hanedan evlilikleri, zengin miraslar, hacizler ve nadiren de olsa savaşlar yoluyla güçlü ve birleşik bir siyasi otorite kurmaya muvaffak olmuşlardır. Bu dönemde, Arras antlaşmasının da verdiği güvence ile Burgonya Dükalığının siyasi ve ekonomik merkezi kuzeydeki Flanders, Brabant ve Hollanda gibi denize yakın ve ticari olarak güçlü, zengin bölgelere doğru kaymış, Bruges (Brüj) ve Ghent gibi asırlardır egemenliklerini bağımsız olarak sürdürebilmiş

Countries under the Burgundian Rule(1369-1530), (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999) ; Bertrand. Schnerb, "Burgundy", in Christopher Allmand (ed.), *The New Cambridge Medieval History VII*, (New York: Cambridge University Press, 2006), 431-456.

¹²¹ Hilmi Kaçar & Jan Dumolyn, "The Battle of Nicopolis (1396), Burgundian Catastrophe and Ottoman Fait Divers", *Revue belge de philologie et d'histoire. Belgisch tijdschrift voor philologie en geschiedenis*, 91 (4), (2013): 909. ; ve Hilmi Kaçar, "Joos van Ghistele'nin Hac Seyahati Anlatısında (1491) İslam ve Osmanlılara Dair Söylemi", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 4 (2021): 221.

¹²² Richard Vaughan, *Philip the Bold: The Formation of the Burgundian State*, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1962), 84.

ve zenginleşmiş şehirler üzerinde siyasi ve askeri baskılarını kurarak kesin bir hâkimiyet sağlamışlardır.¹²³

Öte yandan Dükler, merkezi idarenin güçlü bir şekilde tesisi için ilaveten iki dahiyâne yöntem daha hayata geçirmişlerdir.¹²⁴

Bunlardan ilki, merkezi devlet oluşumuna güç katan yeni bir idareci zümre kurarak, bu idari yapıya yerel siyasi seçkinleri, burjuva sınıftan tüccarları ve feodal beyleri dâhil etmişlerdir. Çoğu yerel şehirde kentli tacir ve bankacılar, merkezi idareye yakın durarak yatırım fırsatlarını büyütme ve çeşitlendirebilmek için devlet makamlarını elde etmeye sıcak bakmaktaydılar. Bununla beraber, Burgonya Düklerinin iktidarı merkezileştirme çabaları, her kentte aynı kolaylıkla gerçekleşmemiş, Gent ve Bruges gibi önemli şehirlerdeki kimi zanaatkârların ve yerel seçkinlerin çetrefilli çıkarlarına ters düşmekteydi. Nitekim Burgonya düklerinin idari denetimi tesis etme ve merkezi hazineyi güçlendirme amacıyla vergilendirmeyi sistematik hale getirme politikalarına karşı, farklı zamanlarda farklı kentler çok sayıda güçlü isyanlara kalkışmışlardır. Bu isyanların üstesinden gelebilmek hayli zorlayıcı olsa da nihayet 1440'lı yıllarda İyi Filip yeterli olabilecek düzeyde siyasi pekiştirmeyi sağlayarak bir 'Birleşik' Burgonya Devletini tesis edebilmiştir.¹²⁵

Zenginlik ve güç bakımından Avrupa'nın sayılı egemenleri arasında yer alan 'Batının Büyük Dükleri'¹²⁶ yönetiminde, ömrü bir asrı aşan Valois Burgonyası Düküğü, olağanüstü 'Kültürel Karizmasının' eşliğinde, XV. yüzyılın büyük bir kısmı boyunca Avrupa siyaset sahnesinde önde gelen siyasi ve ekonomik güçlerinden biri haline gelebilmeyi başarmıştır.¹²⁷ Öte yandan, devlet inşa süreçlerinin bir parçası olarak kültürel ideoloji geliştirme faaliyetleri de güçlü bir şekilde yürütülmüştür.

---

¹²³ Blockmans & Prevenier, *The Promised Lands*, 72-102. ; Richard Vaughan, *Philip the Good: The Apogee of Burgundy*, (New York: Barnes & Noble, 1970), 85-97, 303-333.

¹²⁴ Kaçar, "Joos van Ghistele", 221.

¹²⁵ Blockmans & Prevenier, *The Promised Lands*, 103.

¹²⁶ Bkz. Estelle Doudet, "Le surnom du prince: la construction de la mémoire historique par un Rhétoriqueur", *Questes*, n°. 2 (2002): 6-7.

¹²⁷ Vaughan, *Philip the Bold*, xiii.

XV. yüzyıl Burgonyalılarının Yakın Doğu ilgisi dönemin diğer Hristiyan Avrupa ülkelerine nazaran misliyle fazla idi. Bunlardan Dük Korkusuz Jean (saltanatı 1404-1419) ve oğlu İyi Filip (saltanatı 1419-1467) kutsal toprakların yeni bir haçlı seferi düzenlenerek yeniden ele geçirilmesi düşüncesiyle fazlasıyla meşgul olmuşlardır. Özellikle de İyi Filip 'Doğu' fikrinden öylesine etkilenmişti ki, siyasi gücünün önemli bir kısmını dayandırdığı özgün saltanat ideolojisini, hikâyesi eski tarihlerde Karadeniz ve Türkiye'de geçen *Jason ve Altın Post Efsanesi*¹²⁸ ile ilişkilendirmiştir.

Öte tarafta, şövalye romantizmi ve saraylı lirik şiire dair edebiyat akımları, XII. yy.'dan XVI. yy.'a kadar Batı Avrupa saraylarında kendine hatırı sayılır bir yer bulmuştur. Avrupalı hükümdarların ısrarlı ve süreklilik arzeden patronajları sayesinde gelişen bu akımlara karşı Alçak Ülkelerin (Low-Countries) saltanatları da bigâne kalmamışlardır. Önceki yüzyıllarda bölgede hüküm süren saltanat merkezlerinin parlayışına ilave olarak XV. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Burgonya Dükaliğinde da, İyi Filip'in patronajında müzik, plastik sanatlar ve edebiyatta himaye geleneğinin zirvesine ulaştığını söylemek mümkündür. Kuzey İtalya ile beraber Avrupa'da şehirlilik oranının en yüksek olduğu Alçak Ülkeler'de yaygınlaşan, kendilerine daha üst sınıflarda ve devlet kademelerinde prestij ve statü arayan kentli sınıflara hitap eden burjuva-temalı inceleme metinleri de bu dönemde saray edebiyatına eklenmiştir.¹²⁹

Burgonya Dükaliği önemli bir ticaret ve finans merkezi olmasının yanında aynı zamanda Avrupa saraylarının ve soylularının takip ve taklit etmeye öykündükleri bir saray kültürüne sahiptir.¹³⁰

---

¹²⁸ İyi Filip'in bu efsaneye dayandırarak kurduğu *Altın Post* tarikatı hakkında geniş bilgi için bkz., H. Kervyn de Lettenhove, *La Toison d'or: notes sur l'institution et l'histoire de l'Ordre* (Bruxelles: G. Van Oest & Cie, 1907); ve H. Kervyn de Lettenhove, (ed.), *Exposition de la Toison d'or à Bruges, Catalogue* (édition définitive), (Bruxelles: G. Van Oest & Cie, 1907).

¹²⁹ W. Prevenier, "Court and City Culture in The Low Countries from 1100 to 1530", (in) *Medieval Dutch Literature in its European Context*, Erik Kooper, (NY: Cambridge University Press, 1994), 11.

¹³⁰ Oosterwijk, Anne Van. & et al. (eds.), *Staging the Court of Burgundy: Proceedings of the Conference "The Splendour of Burgundy."*, (Turnhout: Harvey Miller/Brepols, 2013), 11.;

Dükalığın kontrol ettiği Ghent, Lille ve Brüksel gibi büyük şehirler silah, zırh gibi metal işleri ile tekstil, mücevher ve lüks malların üretildiği büyük imalat merkezleri iken, Bruges ve sonraları da Antwerp gibi, kozmopolitan şehirler de Akdeniz’den gelen İtalyan, kuzeyden gelen İngiliz ve Baltık’dan gelen Hansa tüccarlarını buluşturan ticaret merkezleri olarak işlev görmekteydi.¹³¹

Bu şehirler aynı zamanda birer finans merkezi ve büyük lojistik üslerdir. Özellikle Bruges kentinin sahip olduğu finansal hareketlilik Rapondi ve Medici gibi dönemin büyük İtalyan bankerlerinin dikkatlerinden kaçmamakta, büyük tecrübe ve mali kaynaklarını dükalığın hizmetine sunmaktan imtina etmemekteydiler.¹³²

İyi Filip’in 1433-1435 yılları arasında getirdiği parasal reformların amacı, Flanders gümüş parasını yegâne para birimi yaparak merkezi ve dengeli bir mali sistem kurmaktır. Saltanatı boyunca özen göstererek geliştirdiği bu sistem sayesinde tefecilik azalmış ve oğlu Şarl’ın yayılcı politikaları yüzünden devletin finansman dengeleri sarsılana kadar, Burgonya adeta bir mali ‘saadet’ yaşamıştır.¹³³

Erken modern çağın başlangıcında Burgonya Düklerinin sarayı devlet idare merkezinin odağı şeklinde örgütlüdür ve bu biçimlenme ticarileşmiş bir ekonominin merkezi devletle ilişkisi açısından dikkat çekmektedir.¹³⁴

Werner Paravicini, “The Court of the Dukes of Burgundy: A Model for Europe?” (in *Princes, Patronage, and the Nobility: The Court at the Beginning of the Modern Age, c.1450-1650*, Ronald G. Asch & Adolf M. Birke, (eds.) (Oxford: Oxford University Press, 1991), 91-92, 97.

¹³¹ Geniş bilgi için bkz. James M. Murray, *Bruges: Cradle of Capitalism, 1280–1390* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005) 216-258.; David Nicholas, *Medieval Flanders* (London: Longman, 1992) 317-391.; Herman van der Wee, *The Growth of the Antwerp Market and the European Economy (14th - 16th centuries)*, (The Hague: Martinus Nijhoff, 1963), 7-88.

¹³² Schnerb, “Burgundy”, 449.; Bart Lambert, *The City, the Duke and Their Banker: The Rapondi Family and the Formation of the Burgundian State (1384-1430)*, (Turnhout, Belgium: Brepols Publishers, 2006), 7.

¹³³ Wee, 84-87.

¹³⁴ Wim Blockmans, “Voracious States and Obstructing Cities: An Aspect of State Formation in Preindustrial Europe” *Theory and Society* 18, (1989): 733-755.; Wim Blockmans, “The

Üç nesil boyunca Burgonya Düklerinin hâkimiyeti altına giren ve birbirinden farklı dükalık, kontluk, lordluk ve şehirler ile ‘kırk yamalı’, lakin ‘kullanışsız’, otantik bir ‘Orta Krallık’ (Lotarinya) görüntüsü ile Burgonya, düklerin kendisine bağlı prenslikleri ayrı ayrı unvanlarla yönettiği¹³⁵ ve bunları bir arada tuttuğu, erken modern dönem ‘kompozit’ devletlerden çok da farklılık arz etmemektedir.¹³⁶

Hükümler’in tebaasıyla olan güçlü dikey ilişkisi, farklı dominyonların kendi aralarındaki zayıf ilişkiyle bir zıtlık oluştururken, bu toprakların aralarındaki iktisadi faaliyetler ve ticaret ağları ise farklı bağlantı şablonları oluşturmaktaydı. Bu farklı sosyal grupların temas ve etkileşim noktası Burgonya Düklerinin sarayı idi.¹³⁷

XV. yüzyılda merkezi devletlerin inşası sürecinde Burgonya Dükliği çağdaşı olan Osmanlı Devleti’nin merkezi bir yapıya kavuşmasına benzer bir süreci takip etmiştir.

Impact of Cities on State Formation: Three Contrasting Territories in the Low Countries,” (in) *Resistance, Representation, and Community*, Peter Blickle (ed.), (Oxford: Oxford University Press, 1997), 256-71.

¹³⁵ Vaughan, *Valois Burgundy*, 196.

¹³⁶ Geç Ortaçağ ve Erken Modern Dönem Avrupası’nda olağan bir idari yapılanma olan ‘Kompozit Devletler’ hakkında bkz. J. H. Elliott, “A Europe of Composite Monarchies”, *Past & Present*, vol.137(1) (1992):48-71.; H.G. Koenigsberger, “Monarchies and Parliaments in Early Modern Europe: Dominium regale or dominium politicum et regale” *Theory and Society*, vol.5(2) (1978): 191-217.

¹³⁷ Jan Dumolyn, “Les conseillers flamands au XVe siècle: rentiers du pouvoir, courtiers du pouvoir”, (in) Robert Stein (ed.), *Powerbrokers in the Late Middle Ages. The Burgundian Low Countries in a European Context* (Turnhout: Brepols Publishers, 2001) 67-68. ; Mario Damen, “The Nerve Center of Political Networks? : The Burgundian Court and the Integration of Holland and Zeeland into the Burgundian State”, 1425-1477,” (in) Steven Gunn and Antheun Janse (eds.), *The Court as a Stage: England and the Low Countries in the Later Middle Ages*, (Woodbridge: Boydell Press, 2006), 70-84.

Başka bir deyişle Avrupa’da merkezi idare, âdemi merkezîyetçi ve merkezîyetçi siyasi güçler arasında çelişkili ve gerilimli iç dinamiklerin neticesinde tesis edilmiştir.¹³⁸

Geç Ortaçağ dönemi Batı Avrupa’sında savaşların, geçmiş yüzyıllardan farklı olarak, küçük ölçekli feodal çatışmaların yerine büyük ve daimi ordular tarafından icra edilir hale gelmesi, merkezi devletlerin ortaya çıkmasına yol açan önemli bir diğer unsur olmuştur.¹³⁹

Önde gelen iktisat tarihçilerinden Harry A. Miskimin 1430’lara gelindiğinde *Yüzyıl Savaşları* nedeniyle Fransa, Burgonya ve İngiltere’de değerli metal para basımının önemli ölçüde düştüğünü bunun da orduların savaşma gücünü azalttığını öne sürerek, İyi Filip’in Alçak Ülkelerdeki zenginliği ele geçirmesiyle beraber para basabilme

---

¹³⁸ Kaçar & Dumolyn, “The Battle of Nicopolis”, 905-934, 909. ; Anthony Black, “Ottoman Political Thought: A Comparison with Europe”, (in) R. Stein (ed.), *Powerbrokers in the Late Middle Ages. The Burgundian Low countries in a European Context*, (Turnhout (Belgium): Brepol Publishers, 2001), 236-237. Konu hakkında kapsamlı inceleme için bkz. Jo Van Steenberg, “Introduction: State Formation in the Fifteenth Century and the Western Eurasian Canvas: Problems and Opportunities”, (in) Jo Van Steenberg (ed.), *Trajectories of State Formation across Fifteenth-Century Islamic West-Asia: Eurasian Parallels, Connections and Divergences*, (Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill NV, 2020), 1-20. ; Jan Dumolyn & Jo Van Steenberg, “Studying Rulers and States across Fifteenth-Century Western Eurasia”, (in) Jo Van Steenberg (ed.), *Trajectories of State Formation across Fifteenth-Century Islamic West-Asia: Eurasian Parallels, Connections and Divergences*, (Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill NV, 2020), 88-155.

¹³⁹ Bu konuda çarpıcı tespitlerde bulunan tarih sosyoloğu Charles Tilly, savaş ve vergilendirme ile devlet oluşumu arasında nedensel bir ilişki olduğunu öne sürmüştür. Tilly’e göre, orta çağın sonlarına doğru Avrupa’da savaşlar silah teknolojisinin de gelişmesiyle daha kitlesel ve yıkıcı bir hal aldı. Feodal orta çağda derebeylerinin rakipleriyle yaptıkları küçük çaplı muharebeler yerini monarşik yapıların düzenli ve eğitilmiş ordularıyla yürüttükleri büyük ölçekli savaşlara bıraktı. İhtiyaç duyulan askeri harcamalar, derebeylerinin iktisadi kapasitesinin çok üstünde, büyük hacimli sermayeler sayesinde mümkün olabiliyordu. Bu değişim sürecinde devlet olma iddiası taşıyan siyasi oluşumlar, meşruiyetlerini yargılama yetkisini tekelleştirme, özellikle de savaş yapma ve vergi toplama hakkı üzerine temellendiriyordu. Böylelikle iktidarı merkezileştirmeye giden süreçte askeri, mali ve idari kurumlar inşa edilmesinin yolu açıldı. Charles Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 990–1992*, (Blackwell, Oxford, 1994).

gücünü arttırdığını, bunun da hem ordusunu güçlendirip hem de dükalığı merkezileştirmesine imkân sağladığını söylemektedir.¹⁴⁰

Miskimin bir başka eserinde, savaşların merkezileştirici yönüne vurgu yaparken savaş ya da savaşa hazırlık için para ihtiyacı öylesine güçlüdür ki, ekonomik ve demografik krizlerin yaşanmasından çekinen tebaanın, meşru bir hak olsa da, merkezi idarenin keyfi ve tekelleşmiş gücünü sınırlama talebinden feragat edeceğini ileri sürmektedir.¹⁴¹

Dönemin artan güç rekabeti düzenli orduların hazır tutulmasını ve teknik teşrifatını daimi kılmış, mali gelirin önemini ikiye katlayan bu durum hükümlerini daha sistematik bir vergilendirme arayışına yöneltmiştir. Bu dönüşümün bir sonucu olarak, önemleri ve gelirleri azalan alt düzey ve yerel soylular, örneğin küçük soylulardan *van Ghistele* ailesi gibi, dük ve kralların saraylarında devlet görevleri alarak mali ve itibari kayıplarını telafi etme çabasına girmişlerdir.¹⁴² Bu bağlamda, yerel bir tımar sahibi aileden gelen Bertrandon de la Broquière'in de benzer bir hayat yürüyüşü takip ettiği çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır. Bununla beraber Burgonya sarayında soylular devlet görevi ve makam edinmek için, daha tecrübeli, eğitilmiş ve kentli burjuva olan idarecilerle rekabetlerinde çok çaba sarf etmek durumunda olmuşlardır.¹⁴³

Diğer taraftan, Valois Burgonyasının son iki dükü, İyi Filip ve oğlu Cesur Şarl'ın iktidarlarını merkezileştirme gayretlerine rağmen, Burgonya Dükalığının tam anlamıyla bir devlet yapısına tekabül edip etmediği uzun yıllar boyunca tarihçiler arasında hararetli bir tartışma konusu olmuştur.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Harry A. Miskimin, *Money and Power in Fifteenth-Century France*, (New Haven: Yale University Press, 1984), 49-52.

¹⁴¹ Blockmans, "Voracious States", 747.; Harry A. Miskimin, "L'or, l'argent, la guerre dans la France medievale," *Annales. Economies-Societes-Civilisations*, vol.40(1), (1985): 171-184.

¹⁴² Kaçar, "Joos van Ghistele", 221.

¹⁴³ Vaughan, Philip *the Good*, 130-148.

¹⁴⁴ Konu hakkında tartışmalar için bkz. Jean-Marie Cauchies, "État bourguignon ou États bourguignons? De la singularité d'un pluriel", (in) Peter Hoppenbrouwers, Antheun Janse and Robert Stein (eds.), *Power and Persuasion. Essays on the Art of State Building in*

Burgonya Düklerinin ısrarlı çabalarıyla oluşturulan bu nev'i şahsına münhasır (sui generis) politik kurumsallığın doğasını nasıl adlandırmak gerektiği sorusu birçok tarihçinin ilgi odağı olmuştur. 1930 yılında Hollandalı kültür tarihçisi Johan Huizinga (1875-1945) Sorbonne Üniversitesinde Burgonya Devleti hakkında “*L’Etat Bourguignon*” başlıklı bir seminer vermiştir. Orada Burgonya Devleti tabirini temkinli olarak kullanmış ve kelimenin tam anlamıyla Burgonya Devletinin var oluşunu 1477’de Fransa’dan tamamen bağımsız kaldığı tarihten itibaren başlatmıştır.¹⁴⁵ Öte yandan diğer önde gelen bazı tarihçiler ise Burgonya Devleti tanımını daha rahat kullanmaktadır. Örneğin Belçika tarih yazıcılığının önemli isimlerinden Henri Pirenne Belçika tarihini anlattığı abidevi eserinde (*Histoire de Belgique*) bir bölümü bu konuya ayırarak, ayrıca konuyla ilgili bir de makale kaleme alırken¹⁴⁶, diğer bir tarihçi, Fransız Bertrand Schnerb bu başlıkta bir kitap yazmıştır.¹⁴⁷

Burgonya düklerini anlattığı biyografik kitap serisinde İngiliz tarihçi Richard Vaughan da ‘Burgonya Devleti’ tanımını kullanırken Burgonyanın en erken döneminden itibaren başlatmakta tereddüt etmemiştir.¹⁴⁸

Burgonya Dükalığı’nın etki alanının sadece üç nesilde, yüzyıldan kısa bir süre zarfında onbeş’ten fazla sayıda prensliği içine alacak şekilde hızla genişlemesi, Geç Ortaçağın

---

Honour of Wim Blockmans, (Brussels: Brepols, 2010) 49-58.; Marc Boone, “Yet another failed state? The Huizinga-Pirenne Controversy on the Burgundian State Reconsidered”, (in) Peter Arnade, Martha Howell ve Anton van der Lem (eds.), *Rereading Huizinga: Autumn of the Middle Ages. A Century Later*, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2019), 105-120.

¹⁴⁵ Robert Stein, *Magnanimous Dukes and Rising States: The Unification of the Burgundian Netherlands, 1380-1480*, (New York: Oxford University Press, 2017), 2-3.

¹⁴⁶ H. Pirenne, *Histoire de Belgique des origines à nos jours (4 tomes)*, (Brussels: Lamertin, 1948); H. Pirenne, ‘The formation and constitution of the Burgundian state, fifteenth and sixteenth centuries’, *American Historical Review*, vol.14(3) (1909): 477–502.

¹⁴⁷ B. Schnerb, *L’État Bourguignon 1363–1477*, (Paris: Perrin, 1999), 9-11.

¹⁴⁸ Vaughan, *Philip the Bold.*; Richard Vaughan, “Hue De Lannoy and the Question of the Burgundian State”, (in) Reinhard Schneider (ed.), *Das Spätmittelalterliche Königtum im Europäischen Vergleich*, (Stuttgart; Jan Thorbecke Verlag Sigmaringen, 1987), 335-345.

başarı hikâyelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu genişlemeyi özel kılan ise Burgonya siyasi oluşumun, hem coğrafik hem de feodal kanunlar bağlamında, iki büyük güç bloğunun sınır boylarında gerçekleşmiş olmasıdır. Yüzyıl savaşlarının getirdiği güç boşluğunda Fransa Krallığın zayıflamasını ve Valois Hanedanlığının farklı kolları arasında gelişen rekabeti fırsata çevirerek büyüyen Burgonya Dükleri, hesaba alınması gereken bir siyasi faktör olarak ortaya çıkmışlardır. Düklerin, vasalı oldukları her iki büyük gücün müdahalelerinden bağımsız bir krallık oluşturma manevraları sonunda geri tepmiş ve bu başarı hikâyesi ata toprakları ile beraber elde edilen tüm kazanımları da yok ederek, tarihe mal olmuştur.

Burgonya Dükalığının dominyonları farklı etnik ve kültürel geleneklerden gelen zengin ancak coğrafi olarak dağınık bir siyasi bütünlük oluşturmuştur. Bugün bu bütünlüğü coğrafik olarak ifade edebilmek hayli güçtür; zira XV. yüzyılın dominyonları günümüzde birçok modern Avrupa devletinin sınırları içerisinde yer almaktadır. Dükalığın doğuş toprakları her ne kadar Dijon kenti (Doğu Fransa) olmuşsa da, ilerleyen yıllarda sıklet merkezi bugün Belçika, Hollanda ve Lüksemburg olarak bilinen Alçak Ülkeler'e doğru kaymıştır. Bu yönüyle, başlangıçta ağırlıklı taşra ve tarımsal bölgeler üzerinde kurulan egemenlik daha sonraları ticari ve dini merkezlerin bulunduğu kentli bölgeler üzerinde otorite kurma hedefine dönüşmüştür.

Dominant bir başkent olmaması, düklerin bir anlamda 'mobil' kalmayı tercih ederek birçok yerde bulunan saraylarında ikameti tercih etmesi, dikkate değer bir husus olmuştur. Ortak bir tarihi bağı, lisanı ve geçmişi olmayan bu heterojen bölgelerin tek bir aidiyet duygusu içinde bir arada tutulabilmesi itinayla icra edilmeyi gerektiren bir siyasi mühendislik projesini gerekli kılmaktaydı. Böylesi narin bir siyasi yapının birlik ve uyumunu bir arada tutabilecek yegâne şey başlarında bulunan egemenin birliği garanti edebilecek 'karizması' idi. Bu durum ise ihtiyaç duyulan düzeyde algıyı yaratabilecek bir 'Güç Sembolizmi'nin mümkün olan en etkin seviyede tasarımını gerekli kılmaktaydı. Keza, Burgonya sarayında büyük mali kaynaklarla inşa edilen zengin edebi ve sanatsal kültür, hükümdarın gücü ve statüsünü geniş kesimlere göstererek etkilemek ve Avrupa şuuruna nakşeden bir Burgonya efsanesi kurmak için mükemmel bir platform oluşturmaktadır.

Esasen XV. yüzyılı bir yönüyle, adeta, 'Propaganda Metinleri Çağı'nın başlangıcı olarak da kabul etmek mümkündür. Öte yandan, özellikle İyi Filip'in güçlü bir devlet olma yolundaki siyasi ve diplomatik manevralarına ilaveten şanlı bir tarih inşa etme

çabaları ile buna yönelik edebi ve sanatsal eserlerin sipariş edilmesi bu projenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır.¹⁴⁹ Söz konusu siyasi projenin bir diğer önemli amacı da pamuk ipliğinde idame ettirilebilen bu siyasal bütünlüğün, kolektif ve geniş kesimlerce benimsenen hamasi bir *Haçlı İdeolojisi* söylemi ile sürekli diri tutulması düşüncesiydi.

3.2. Valois Burgonyası'nın Yükselişi ve Çöküşü (1363-1477): 'Batının Büyük Dükleri'

XIV. ve XV. yüzyıllarda Valois Burgonya'sı dükleri, Avrupa'nın içine düştüğü siyasi güç boşlukları, papalık krizi, süregiden savaşlar ve zayıf siyasi liderlikler sebebiyle fırsatları değerlendirerek kendilerine çok önemli dominyonlar oluşturabilmişlerdir.

Burgonya'nın ilk iki Dükü Cesur Filip ve oğlu Korkusuz Jean siyasi anlamda ağırlıklı olarak Fransa içi işlerle ilgilenmişler ve Fransa Krallığı içinde güçlerini arttırmaya odaklanmışlardır. Öte yandan son iki dük İyi Filip ve oğlu Cesur Şarl ilgilerini daha çok Kutsal Roma İmparatorluğu'na yöneltmişler ve topraklarını genişletmeye çalışmışlardır.

Şahsi güçlerini artırmak, Cesur Şarl'ın 1477'de hayatını kaybetmesine, dolayısıyla da Dükalığın sona ermesine kadar tüm Burgonya Düklerinin aklını meşgul eden bir düşünce olmuştur. Bu süreçte Burgonya Dükleri ülkelerini Fransa Kralının vassalı

---

¹⁴⁹ Örneğin bu ilginç eserlerden biri de İyi Filip'in kütüphanesi için sipariş edilip 1458 yılında tamamlanan, ünlü bir haçlı fatihi olarak görülen Kutsal Roma imparatoru Şarlman'ın (d.747-ö.814) başarılarının anlatıldığı '*Les Chronicques et conquestes des Charlamaine*' adlı kroniktir. David Aubert tarafından kaleme alınan bu eserde Karolenj Hanedanından gelen Şarlman, adeta re-enkarne edilerek Valois düklerinin atası gibi gösterilmiş ve onun haçlı mirasının ahfadına (Burgonyalı prenslere) şeref ve görkem getirmekle kalmayıp aynı zamanda bazı yükümlülükler de vazettiği iddia edilmiştir. Burgonya sarayında hayli tesirli olan bu eser İyi Filip'e ihtişamlı bir Haçlı Prensi imajı kazandırılması çabalarında önemli bir rol oynamıştır. Bkz. David Aubert, Jean Le Tavernier, & Joseph van den Gheyn, *Cronicques et conquestes de Charlemaine, reproduction des 105 miniatures de Jean Le Tavernier, d'Audenarde (1460)*, (Bruxelles: Vromant Et C°, Imprimeurs Et Éditeurs, 1909).; Ayrıca konu hakkında bir inceleme için bkz. Elizabeth J. Moodey, "The Shade of Charlemagne," (in) Anne Van Oosterwijk(eds.), *Staging the Court of Burgundy: Proceedings of the Conference "The Splendour of Burgundy."* (Turnhout, Belgium: Harvey Miller Publishers/Brepols, 2013), 273-278.

olmaktan çıkararak, bağımsız, egemen bir devlet oluşturmaya çalışmışlardır. Tüm eylem ve çabaları, her bir dükte farklı stratejilerle olsa da, temelde feodal yükümlülüklerinden kaçınarak kişisel güç ve otoritelerini arttırmak suretiyle kendi krallıklarını kurma yolunda olmuştur.

Dükalığın ilk prensi Cesur Filip'e Burgonya Dükalığı ünvanı babası Fransa Kralı II. Jean (saltanatı 1350-1364) tarafından 6 Eylül 1363'de tevdi edilmiştir. Filip büyük yetkiler ile atandığı bu Dükalıkta tam hâkimiyete sahiptir, ancak bunun karşılığında yapması gereken tek şey Fransa Kralına sadakat yemini etmesi gerekmesiydi.¹⁵⁰

Cesur Filip, Flanders kontesiyle evlenerek Burgonya'nın gelecekteki genişlemesinin ilk temellerini atmıştır. Filip, Dükalık döneminin Fransa Kralı VI. Şarl'ın gençlik yılları ve akabinde gelişecek zihinsel rahatsızlık yıllarında da Kral Naibi olarak Fransa kKrallığına vekâlet etmiştir. Cesur Filip'in saraydaki bu avantajlı konumu, hazinenin parasal kaynaklarını kendi siyasi amaçları istikametinde kullanabilmesini kolaylaştırmıştır. Oğlu Korkusuz Jean da, babasının izinden gitmeye gayret etmiş ancak süre giden iç savaş nedeniyle Fransa sarayında aynı oranda güçlü olmayı başaramamıştır. Saltanatı boyunca Dük Jean Fransa içinde çok sayıda düşman kazanmış ve sonuçta Fransa Veliht Kralının emirleri doğrultusunda bir suikaste kurban giderek hayatını kaybetmiştir. Bu suikast, Jean'ın halefi ve oğlu İyi Filip'in sadakatini İngilizlere yöneltmesine sebep olmuş ve Dükalığın Fransa ile ilişkilerini koparmıştır.

İyi Filip, Burgonya sınırlarını ve etkisini genişletmek için oldukça çaba harcamış, kendisine Kutsal Roma İmparatoru tarafından bahşedilebilecek olası bir kraliyet ünvanı için epeyce mesafe kat ederek belli bir müzakere gücüne ulaşmıştır.

Bertrandon de la Broquière'in güneyden gelip Burgonya Dükünün hizmetine girdiği bu günlerde Fransa, bu haliyle fiilen üç egemenlik alanına bölünmüş durumdadır. Bunlar İngiliz Kralının kontrol ettiği Kuzey Fransa, Jean'ın kontrol ettiği Paris civarı ile kendi toprakları ve veliaht'ın kontrolündeki orta ve Güney Fransa'dır.

Tarafların düzenli olarak yürüttükleri müzakereler bir türlü kalıcı barış anlaşması ile sonuçlanmamakta, Jean ve veliaht arasındaki görüşmeler iç savaşı bitirmekte başarısız

---

¹⁵⁰ Vaughan, *Philip the Bold*, 3.

kalmaktadır.¹⁵¹ 10 Eylül 1919'da Jean, veliht ile tekrar müzakere etmek amacıyla Montereau'da bir araya geldiklerinde velihtın adamları tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüştür.¹⁵² Veliht Şarl böylece tüm sorunların geride kalacağını umarken, bu durum İngiltere kralı Henry'nin Paris'e yürümesi için bir fırsat doğurmuştur.

Öte yandan Jean'ın bir suikast ile öldürülmesi, Fransız-Burgonya ilişkilerinin geleceğinde de uzun yıllar sürecek sonuçlar doğurmuştur. Jean'ın saltanat dönemini, Fransa'yı tüketen amansız bir iç savaş ve onun düşmanlarını alt etmek için başvurmak zorunda kaldığı aşırı yöntemlerle karakterize etmek mümkündür. Jean her ne kadar, bu eylemlerini Krallığın çıkarlarını korumak için yaptığını iddia etse de, onun sarayı kontrol etme çabası aynı zamanda kendi kişisel gücünü arttırması anlamına gelmekteydi. Dramatik suikaste kadar Burgonya Dükalığı'nda bir özerklik arayışı gündemde değilken, sonrasında şartlar keskin bir biçimde farklılık göstermiştir.

Cesur Filip ve oğlu Korkusuz Jean saltanatları döneminde temel olarak Fransız sarayında kendi ağırlıklarını artırma hedefiyle ilgilenmişken, İyi Filip'in çok daha büyük ihtirasları vardı. Filhakika, Burgonya Dükalığı siyaseten güçlenme ve toprak genişlemesini en fazla İyi Filip'in egemenliği döneminde yaşamıştır. Filip, saltanatının ilerleyen dönemlerinde daha da ileri giderek, Burgonya'yı Fransa Krallığından ayırma ve kendi krallığını kurma hedefini gütmüştür.

İyi Filip'in tahta çıkışı Fransa ve İngiltere mücadelesinin en çetrefilli zamanında olmuştur. Filip, uzun saltanatı döneminde Burgonya'nın etki alanını diplomatik yollarla genişletmeye çalışmış, mecburi olmadığı takdirde kesinlikle askeri yöntemlere başvurmamıştır. Onun bağımsız bir krallık kurma yolundaki girişimleri ve müzakereleri başarısızlıkla sonuçlanmış ancak oğlu Şarl babasının başaramadığını gerçekleştirmekte kararlı ve bu hedefe ulaşmak için gerekirse askeri güç kullanmaktan çekinmemiştir.

İyi Filip'in oğlu Cesur Şarl da babasının hedefleri doğrultusunda ilerlemek istemiş, ancak onun sabırsız ve militer ağırlıklı stratejisi kendisine çok fazla düşman

---

¹⁵¹ Vaughan, *John the Fearless*, 266.

¹⁵² A.g.e., 286

kazandırmış ve içine düştüğü çatışmacı ortamın yol açtığı savaşlardan sonuncusunda hayatını kaybetmiştir.

3.3. Burgonya Haçlı Zihniyeti

XV. yüzyıl Burgonyası Dük Filip'in toprakları, törenleri, savaşları, edebiyatı ve ritüellerinin telaşlı canlılığı ve fiyakalı azameti ile tüm dünya çapında akademisyenlerin ilgisini çekmeye, arşivleri tekrar tekrar aşındırmaya sevk etmeye devam ederken, siyasi planda Pirenne, Huizinga, Vanderjagt, Blockmans, Paviot vd. gibi önde gelen orta çağ araştırmacılarının dönem hakkında yaptığı kışkırtıcı analizler konunun genç bilim adamları nezdinde sürekli diri kalmasını sağlamaktadır.¹⁵³ Öte taraftan, etraflarını çevreleyen kaygan ve zorlu siyasi coğrafyanın meydan okumalarına karşı Valois Düklerinin gösterdiği diplomatik kıvraklıklar ve bununla paralel yürütmeye çalıştıkları ihtirash kültür programları, araştırmacılar için dönemin cazibesini bir kat daha arttırmaktadır.

Diplomatik/Kültürel hamlelerin bir parçası da İyi Filip'in kendine bir 'persona' kurgulayarak '*Atletha Christi*'¹⁵⁴ rolüne soyunmasıdır. 'Haçlı İdeali'nin XV. yüzyıldaki yansımasının bu kurguladığı 'persona'da başarıyla imlendiğinin gösterilebilmesi onun güç devşirme tasavvurunda ve Krallık hayallerinde önemli bir faktörü temsil etmektedir. Öte yandan bu kimliğin başarıyla lanse edilebilmesi onun Haçlı ideali yolunda göstermek durumunda olduğu 'cehd' ile ilişkilidir. İyi Filip bu minvaldeki hazırlıklarının bir göstergesi olarak öncelikle önemli diplomatlarını harekât bilgileri derlemeleri amacıyla hacı veya elçi kisvesi altında Doğu'ya göndermiştir. Bu çerçevede Bertrandon de la Broquière de Dükün güvendiği mahir kurmaylardan biridir.

XV. yüzyılın en ünlü ve karmaşık seyahat anlatılarından biri olan La Broquière'in *Denizası Seyahati* 'Doğu'nun demografisi ve coğrafyasını bazen muğlak bazen de çelişkili bir şekilde tasvir etmiştir. Bununla beraber, bir hac seyahati ve casusluk faaliyeti olarak Bertrandon'un seyahatnamesi, yakın geçmiş hariç tutulacak olursa,

---

¹⁵³ Kışkırtıcı analizlere örnek olarak, bkz. Burgonya devleti tartışmaları ve Burgonya haçlı zihniyetinin niteliğine dair tartışmalar.

¹⁵⁴ 'Hz. İsa'nın Şampiyonu' ya da 'Hz. İsa'nın Pehlivanı' şeklinde tercüme edilebilir.

XX. yüzyıl boyunca yetersiz sayılabilecek düzeyde ilgiye mazhar olmuş, lakin olağan dışı zenginlikte ve incelikle kurgulanmış bir edebi kaynaktır. 1999 yılında John Hopkins Üniversitesi'nden (A.B.D.) Silvia Cappellini, 'Öteki' insanlar ve "Öteki" yerler hakkında özgün bir 'Burgonyalı Bakışı' içeren bu oldukça karmaşık ve zorlu eser üzerinde nitelikli ve itinalı bir doktora çalışması yapmıştır. Geçmiş yıllarda Burgonya haçlı zihniyeti ve politikalarını değerlendirme bakımından araştırmacılar için (Jacques Paviot, Arjo Vanderjagt, Roger Degryse and Henri Taparel v.d.) birincil kaynaklardan biri olmasa da, *Denizasıra Seyahati*, son yıllarda, haçlı zihniyetini farklı perspektiflerden kritik etmeyi hedefleyen, aralarında M. Nejedly, A. Bárány, J. Svatek, S. Cappellini ve C. Ferlampin-Acher gibi araştırmacıların bulunduğu bir gurup akademisyen için önemli bir başvuru kaynağı haline gelmiştir.

Wavrin'in kroniğindeki Varna Haçlı Seferine (1444) dair yazılan¹⁵⁵ detaylar kadar olmasa da Bertrandon'un seyahatnamesi, bir haçlı seferine nasıl hazırlanılması, tasavvur edilmesi, rasyonalize edilmesi ve meşrulaştırılması hakkında, haçlılık serüveni yaşamayı şövalyelik namının en üst mertebesi¹⁵⁶ olarak gören ve nispeten 'yalıtılmış'¹⁵⁷ bir coğrafyada yaşayan Burgonyalılara farklı bir zihni hazırlık yapabilmeleri için yenilikçi ve öncü bir metin sunmayı amaçlamıştır.

---

¹⁵⁵ Wavrin metninin iki ayrı baskısı için bkz. Jean de Wavrin, *Anchiennes croniques d'Engleterre par Jean de Wavrin, seigneur de Forestel. Choir de chapitres inédits*, (ed.) E. Dupont, 3 tomes, (Paris: SHF, 1858-63).; ve Recueil des Croniques at Anchiennes Istories de la Grant Bretagne, a present nomme Engleterre, ed. W. Hardy and E.L.C.P. Hardy, RS, 5 vols, London 1864-91 *Recueil des Croniques et Anchiennes Istories de la Grant Bretagne a present nomme Engleterre*, Jehan de Waurin. İngilizce edisyonu: Rolls Series, 5 cilt, (London, 1864-1891), William Hardy ve Edward L.C.P. Hardy ; Colin Imber, *The Crusade of Varna, 1443-45*, (Cornwall, GB: MPG Books, 2006) 107-166.

¹⁵⁶ Ünlü haçlı propagandistlerinden Philippe de Mézières, örneğin, bunu şöyle ifade eder. "Gerçek şövalyeler için birinci ve temel yücelik, inanç için savaştır". Bkz. Nigel Saul, *For Honour and Fame: Chivalry in England, 1066-1500*, (London: Bodley Head, 2011) 219. Farklı başlıkla yeni baskısı için Nigel Saul, *Chivalry in Medieval England*, (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011), 219.

¹⁵⁷ Burgonyalılar, itikadi "Öteki" (Türkler) ile, Balkanlarda bulunan Krallıklar kadar yoğun etkileşim halinde ve onlar kadar yakın tehde açık değillerdi. Bu yönüyle 'yalıtılmış'

Burgonyalıların haçlılık hakkında, İyi Filip döneminde zirvesine çıkan, onca diplomatik ve ideolojik yatırımlarına rağmen, 1396 Niğbolu hezimetini ile XV. yüzyılın ilk yarısında düzenlenen birkaç zayıf akın ve düşük profilde destek verdiği Varna seferi dışında, Burgonya Düklerinin hiçbiri ayak izlerini ‘*kafir*’(infidel) topraklarında bırakmamış, tüm söylemleri hamaset, yaygara ve öfke söylemi düzeyinde kalmıştır.

3.4. Burgonya Haçlı Siyaseti

Fransa Kraliyet ailesinin küçük kardeş kolundan gelen Valois Burgonyası'nın kurucu prensi Cesur Filip'ten başlayarak, torunu İyi Filip saltanatının sonuna kadar göz kamaştırıcı bir tarzda Avrupa'nın dominant siyasi ve kültürel bir gücüne dönüşmesinin hikâyesi çok sayıda klasik eserde ele alınmıştır.¹⁵⁸ Bu hızlı ve göz alıcı yükselişin ardında haçlı siyaseti temasının anahtar ve sürükleyici bir rol oynadığını söylemek yanılıcı olmayacaktır. Nitekim, XIV. yüzyılın Fransa Kralı ve sarayı nezdinde şahsi statüsünü yükseltme art niyetiyle Cesur Filip'in kutsal seyahat ‘*Saint Voyage*’ söyleminin önde gelen hamisi olma çabalarından, torunu İyi Filip'in komşu Krallıklar ve Papalık nezdinde imtiyazlı bir Prenslük statüsü (ve hatta nihai olarak, hiçbir zaman erişilememiş, müstakil bir Krallık tacı) elde etme yolunda izlediği manevra ve taktiklere kadar bu rolün izlerini görmek mümkündür.¹⁵⁹

Konunun bu veçhesi bakımından çok az araştırmacı ihtilafa düşse de, tarihçilerin ‘*Burgonya Haçlı Siyaseti*’nin diğer yönleri açısından farklı görüşlere sahip olduğu

---

durumda olmalarına rağmen Burgonyalıların Doğu Akdeniz havzası ile geçmişten beri geliştirdikleri özel ve sofistike temasları her daim vardı.

¹⁵⁸ Johan Huizinga, *The Autumn of the Middle Ages*, (London: The Whitefriars Press Ltd., 1922) ; Joseph Calmette, *The Golden Age of Burgundy: The Magnificent Dukes and their Courts*, Çev.Doreen Weightman, (London: Weidenfield and Nicolson, 1963); Otto Cartellieri, *The Court of Burgundy*, çev. Malcolm Letts, (London: Kegan Paul, 1929); Wim Blockmans & W. Prevenier, *The Burgundian Netherlands* (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1986); Bertrand Schnerb, *L'État Bourguignon* (Paris: Perrin, 2001); ve tüm Burgonya düklerinin biyografilerini ele aldığı bir seri ile Richard Vaughan, olmak üzere bu konuda çok sayıda eser verilmiştir.

¹⁵⁹ Bkz. Jacques Paviot, *Les Ducs de Bourgogne, la Croisade et l'Orient (fin XIVe siècle-XVe siècle)* (Paris: Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 2003), 117.

görülmektedir. Haçlı seferlerinin vaaz, telkin ve müzakere edilmesi ile finansmanının sağlanması noktasında Düklerin ana motivasyon kaynaklarının neler olduğu ve takip ettikleri haçlı ideali siyasetinin zaman içindeki tutarlılığı, ana tartışma başlıkları olmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Bazı siyasi tarihçiler geçmişi ‘bugüncü (presentist)’¹⁶⁰ bir perspektiften okuma temayülünde olan Huizinga’nın izinden giderek haçlılığı, Valois döneminde psikolojik ve siyasi süreklilikler olarak kendini gösteren orta çağ ‘mentalite’sinin türevi, değişmez bir bahis olarak görürken¹⁶¹ diğer bazı araştırmacılar da, örneğin J. Paviot, zamanla değişen siyasi şartların, Burgonya haçlılık siyasetinde bazı temel sapma ve kırılmalara yol açtığını öne sürmektedir.¹⁶²

3.4.1. Cesur Filip ve ‘Kutsal Savaş’

Paviot’a göre Cesur Filip’in çeşitli vesilelerle yapılan haçlı seferleri çağrılarına karşı, başlangıçta pek de ciddi bir ilgisi olmamıştır. Haçlılık düşüncesinin Fransa sarayında yükselen bir siyasi akım haline gelmesiyle birlikte Filip’in de ilgisi artmaya başlamıştır.¹⁶³

¹⁶⁰ Bugünün şartları çerçevesinde düne bakma, değerlendirme yaklaşımı.

¹⁶¹ Örneğin Constantin G. Marinescu, ses getirici makalesinde, Filip’in haçlılık tutkularının “birkaç yüzyıl önceki haçlı başarılarının zihin halini yansıttığını ‘état d’esprit qui avait, quelques siècles auparavant, rendu possibles les prouesses des anciennes croisades, les ‘gesta Dei per Francos’.” söyleyerek, kimi ‘modern zaman’ araştırmacılarının politik manipülasyonlara eğilimli olabileceğinden şüphelenmiştir. (Marinescu’nun makalesi iki bölüm halinde yayınlanmıştır. Birinci makale, “Philippe le Bon, duc de Bourgogne, et la Croisade, Premiere Partie (1419-1453), *Actes du VIe Congrès International d’Études Byzantines* (Paris: EHS, 1948) 147-168”, ikinci makale “Philippe le Bon, duc de Bourgogne, et la Croisade, 2. (1453-1467)” ise, *Bulletin des Etudes Portugaises et de l’Institut Français au Portugal* (t. 13, 1949): 3-28 yayınlanmıştır. Bu alıntı, Pt. II, sayfa 24-25.’den nakledilmiştir.)

¹⁶² Paviot, *Les ducs*, 12.

¹⁶³ Örneğin Paviot, Filip’in, 1390 yılında Cenevizlilerin Berberilere karşı yaptığı haçlı çağrısında Fransa sarayından en düşük profil ile iştirak edenler arasında yer aldığını söylemekte ve yine ünlü haçlı propagandisti ve devlet adamı Philip Mezieres, yaptığı

1393 yılında Macar Kralı, Osmanlı ilerleyişine karşı yardım çağrısında bulunduğu, kuzeni, genç Fransa Kralı VI. Charles'ın konuya tutkulu ilgisini görünce, Filip de Kralın haçlı seferi arzularına yakın pozisyon almanın kendi çıkarları için zaruri ve önemli olduğunu düşünmüş ve projeye çok yakın ilgi göstermiştir.¹⁶⁴ Bu noktadan itibaren Filip Fransa'nın haçlı diplomasisinde dizginleri eline almış, 1395 yılında Kralın kesin olarak bir haçlı seferi düzenleme kararı alması üzerine, bu projede diğer rakipleri olan Orleans Dükü Louis ve 'Tutku Nizamı' şövalyesi Lancaster Dükü Gent'li John'u bertaraf ederek, projenin baş mimarı konumuna yükselmiştir.¹⁶⁵

Filip, oğlu Never Kontu Jean'ın bu Doğu seferine katılarak şövalye unvanını (şövalye mahmuzu) kazanmasını istediği için onu tüm Fransız ordularının başkumandanı olarak atamıştır. Dük, yakın arkadaşları ve vasal prensliklerden oluşan iyi donanımlı ve şatafatlı bir savaş gücünü de bu orduya eşlik etmek üzere yanına katmıştır.¹⁶⁶

Ancak, Niğbolu'da 1396 yılında gerçekleşen meydan muharebesi son derece dramatik bir yenilgiyle sonuçlanmış,¹⁶⁷ Nevers Kontu Jean, başkumandan Boucicout ve bazı haçlı liderleri tutsak edilmiştir. Dük Filip çok önemli bir meblağı fidye ödemek zorunda kalmış ve rehinelere ancak 1398 yılında geri dönebilmişlerdir.¹⁶⁸

---

uluslararası bir çağrı olan "Tutku Nizamı (*Order of the Passion*)" koalisyonuna kayıtsız kalanlar arasındaydı demektir. (Paviot, *Les ducs* 20, 30); Öte yandan, Filip'in tutumunun farklı yorumları için bkz. Schnerb, *L'État Bourguignon*, 115-116. ve Jean Richard, "La Bourgogne des Valois, l'idée de croisade et la defense de l'Europe," (dans) M.T. Caron and Denis Clauzel (eds.), *Le Banquet du Faisan. 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman*, (Arras: Artois Presses Université, 1997), 19.

¹⁶⁴ "Par la volonté de contrôler les désirs de croisade de [son] neveux...le roi", Paviot, *Les ducs*, 23.

¹⁶⁵ Paviot, *Les ducs*, 31.

¹⁶⁶ Paviot, *Les ducs*, 36.

¹⁶⁷ Niğbolu savaşı ve sonuçları hakkında bkz. Aziz S. Atiya, *The Crusade of Nicopolis* (London: Methuen, 1934); Norman Housley, *The Later Crusades: From Lyons to Alcazar, 1274-1580*, (Oxford: Oxford Univ. Press, 1992) 49-79.; Vaughan, *Philip the Bold*, 59-78.; Kaçar & Dumolyn, "The Battle of Nicopolis", 905-934.

¹⁶⁸ Yürütülen fidye pazarlıkları ile ilgili olarak bkz. Paviot, *Les ducs*, 42-49.

Abolala Soudavar, Jean'ın tutsak kaldığı son yer olan Bursa'dan Venedik'e dönerken üzerinde yepyeni bir Osmanlı kostümü olduğunu yazmıştır.¹⁶⁹ Bertrand Schnerb de Jean'ın Osmanlı topraklarından dönüşünde beraberinde sadece tutsaklık ve savaş anılarını değil, aynı zamanda oryantalist bir moda ve zevk anlayışını getirdiğini söylemektedir.¹⁷⁰

Jean'ın dönüş yolunda maiyetinde, sonradan vaftiz olup mühtedi olacak Türk ve bazı Müslüman (sarrasin) refakatçiler¹⁷¹ bulunmaktadır. Ayrıca, yanlarında hediyelik olarak çeşitli bıçaklar, tuzluklar ve Osmanlı davulu gibi eşya ve mallar getirmiştir.¹⁷² Bu eşyalar arasında o sıralar çocuk yaşta olan oğlu Filip için, Hesdin¹⁷³ sarayının parkında üzerine giydirilecek Osmanlı kıyafetleri de bulunmaktaydı.¹⁷⁴

Baba Cesur Filip'in, oğlu ile ilgili imaj ve 'marka' kampanyası faaliyetleri çerçevesinde, Kont Jean dönüşünde kahramanlar gibi karşılanarak Dijon, Arras, Lille, Gent, Brüz, Tournai ve diğer şehirlerde düzenlenen göz kamaştırıcı tören alaylarında boy göstermiştir.¹⁷⁵ Filip bu şekilde, korkunç bir askeri hezimet, oğlunun ileride halefi olacağı topraklarda, bir zafer gibi gösterebilmeyi başarmıştır.¹⁷⁶

---

¹⁶⁹ Abolala Soudavar, *Decoding the Old Masters: Patrons, Princes and Enigmatic Paintings of the 15th Century*, (New York: I. B. Tauris, 2008), 125–26.

¹⁷⁰ Bertrand Schnerb, *Jean Sans Peur: Le prince neutrier* (Paris: Éditions Payot & Rivages, 2005), 105.

¹⁷¹ Muhtemelen Osmanlı topraklarında köle olarak kalmış Hristiyan savaş esirleri.

¹⁷² Bu ilginç eşyaların listesi için bkz. Léon de Laborde, *Les Ducs de Bourgogne: études sur les lettres, les arts et l'industrie pendant le XVe siècle* (Paris: Plon Frères, 1851), sayfa 46 [kayıt 2343], 85 [2650], 96–97 [2757], 138 [3240, 3341, 3345, 3252], 139 [3256, 3281], 225 [4182], 264 [4242], 258 [4201], 259 [4210], 266 [4256], ve 276 [4317, 4319].

¹⁷³ Burgonya dükünün çok sayıda ikametgâhlarından biri.

¹⁷⁴ Schnerb, *Jean Sans Peur*, 106; Vaughan, *Philip the Good*, 268.

¹⁷⁵ Bu törenlerin yapıldığı şehirler listesi için bkz. Vaughan, *Philip the Bold*, 76.

¹⁷⁶ Bkz Paviot, *Les ducs*, 49. ; Bu törenlerin diğer bakış açılarından yorumları ve bunun siyasi açıdan kullanımları ile ilgili olarak bkz. Schnerb, *L'État Bourguignon*, 123-124; Housley, *The Later Crusades*, 79; Vaughan, *Philip the Bold*, 76.

Buna ilaveten, Dük'ün bu stratejisi ile Niğbolu hatırasını, ileriki yıllarda rolünü oynamak üzere, 'Burgonya Haçlı Hafızasına' yerleştirdiğini söylemek de mümkündür.

3.4.2. İyi Filip Döneminde Haçlı Siyaseti

Niğbolu felaketinden sonra haçlılık meselesini gündeminden çıkaran ve doğu siyasetini rafa kaldıran Dük Cesur Filip ve oğlu Dük Korkusuz Jean, tamamıyla Fransa iç siyasetine yönelmiştir.¹⁷⁷ Jean'ın suikastle öldürülmesi ve oğlu III. Filip'in tahta çıkmasıyla beraber bu durum tamamıyla değişmiştir. Oğul Filip sadece döneminin Fransa'sında değil tüm Latin Avrupa'nın en ateşli, en karizmatik haçlı prensi konumundaydı. Filip'in kutsal yolculuk (*saint voyage*) ile ilgisi saltanatının başlangıcından itibaren kendini göstermişti. Saray kronikçisi G. Chastellain'in aktardığına göre 1419 Troyes antlaşmasıyla Filip'in ittifak kurduğu İngiltere Kralı V. Henry de aynı düşünce ve çıkarları paylaşıyordu; kutsal toprakları ele geçirmek üzere bir Hristiyan haçlı seferi yapılmalıydı.¹⁷⁸

Benzer şövalyelik idealleri olan bir İngiliz Kralı ile bir Valois Dükü arasındaki bu ittifak, Anglo-Fransız şeklinde örgütlenmiş yeni bir haçlı seferi umudunu yeşertmiş görünüyordu. Henry ve Filip, önde gelen bir saray diplomatı ve Flaman soylu olan Guillebert de Lannoy'u keşif ve gözlem gezisi yapması için kutsal topraklara göndererek projelerinin ilk adımını atmışlardır.¹⁷⁹ Ancak Kral V. Henry'nin,

---

¹⁷⁷ Bununla beraber Haçlı seferi konusu her iki dükün de kütüphanelerinde, şövalyelik törenlerinde ve elçilik raporlarında olanca hızıyla işlenmeye devam ediyordu.

¹⁷⁸ "...s'associa au jeune duc de Bourgogne, parce que en luy véoit matière semblable a la sienne: c'estoit du voyage en la Sainte-Terre par chrestien effort.", Oeuvres de Chastellain, t. 1, ed. Kervyn de Lettenhove, 334; aktaran: Paviot, *Les ducs*, 63.

¹⁷⁹ Doğu Akdeniz topraklarına yapılan Lannoy'un seyahatleri ilk ciddi Burgonya raporlarının da başlangıcını teşkil eder. Onun 'Voyages et Ambassades' seyahatnamesi, tıpkı Bertrandon de la Broquière'in Denizaşırı seyahati gibi, XV. yüzyıl Burgonya seyahatname anlatılarının önde gelen eserlerinden biridir. Bkz. N. Iorga, *Les Voyageurs Français dans l'Orient Européen* (Paris: Boivin, n.d., 1928) 15-16 ; Litvanya'lı bir diplomat ve tarihçi olan Petras Klimas, Guillebert de Lannoy'un, XX. yüzyıl ABD başkanlarından Franklin Delano Roosevelt'in atası olduğu öne sürmüştür. Bkz. Petras Klimas, *Ghillebert de Lannoy in Medieval Lithuania: Voyages and Embassies of an Ancestor of one of America's Great President*, (New York: Lithuanian American Information Center, 1945), 5-9.; Ayrıca bkz.

Lannoy'un dönüşünden önce ölmesi Filip'in haçlı planlarını ertelemek zorunda bırakmıştır. Bununla beraber Filip'in Kutsal topraklar hayali azalmamış ve 1420' li yıllar boyunca Doğu'ya yapılan birçok hac seyahatini desteklemiş ya da bizzat kendisi diplomatlarını göndermiştir.¹⁸⁰

Filip saltanatının ilk yıllarında kendisinin bir haçlı prensi olarak tanınması noktasında çok heveskâr idi. Her ne kadar başlangıç hedefleri 'Denizaşırı'daki 'kafirler' olmasa da Bohemya'daki 'Heretikler' iyi bir hedeftir. 1424 yılından itibaren Filip Bohemya Hussi'lerine karşı bir mücadele başlatmak için Papa V. Martin ile tekrar tekrar müzakere etmiştir. Nihayet 1428 yılında Lannoy'dan bir Bohemya seferinin yapılma imkânları konusunda rapor hazırlamasını istemiştir. Diplomatik manevraların 1433'e kadar sürmesi ve sonucunda da Filip'in silaha hiç başvurmaması, onun gerçek amacının sadece bir Krallık tacı ile 'inancın savunucusu' imajını elde etmek olduğu izleniminin doğmasına yol açmıştır.¹⁸¹

Öte yandan, Filip'in haçlılık hayalinde Doğu Akdeniz'in daha önemli bir yeri olduğu açıktır ve Hussi'lere karşı yapılacak savaşlar, kutsal toprakların İslam egemenliğinden kurtarılmasına giden yolda izlenecek faaliyetlerin bir ara merhalesidir.¹⁸²

Filip'in erken saltanat döneminden itibaren kendini gösteren bu ısrarlı, ancak temkinli, 'Doğu Tutkusu' meselesinin nasıl izah edilebileceği sorusu araştırmacıların zihnini yoğun bir biçimde meşgul etmiştir. Uzunca bir zamandır dile getirilen ve doğru kabul edilen, dükün babasının Niğbolu'daki yenilgisi ve akabindeki aşağılayıcı tutsaklığın intikamını alma tezi¹⁸³ J. Paviot gibi bazı tarihçiler tarafından, bunun doğruluğunu destekleyecek yeterli kaynak metin olmadığı iddiasıyla tartışmaya açılmıştır.¹⁸⁴

Oscar Halecki, "Gilbert De Lannoy And His Discovery Of East Central Europe", *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*, vol. 2, No. 2, (1944): 315.

¹⁸⁰ Bkz. Paviot, *Les ducs*, 66-67.

¹⁸¹ Paviot, *Les ducs*, 71.

¹⁸² A. g. e. 72.

¹⁸³ Örneğin bakınız A.R. Leopold, "Crusading Proposals in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", (in) R. N. Swanson(ed.), *The Holy Land, Holy Lands, and Christian History*, (London: Boydell, and Brewer, 2000), 222.

¹⁸⁴ Bkz. Paviot, *Les ducs*, 13.

Öte yandan Jean Richards gibi haçlı tarihçileri, İyi Filip'in hükümrancılığının ilk yıllarında babasından devraldığı haçlı ruhu ile, atalarının haçlı seferlerinin kaldığı yerden ve 'geleneksel konsept'¹⁸⁵ içinde devam etmesi gerektiğine inandığını öne sürmüştür. Richards ayrıca, Dükün bu amaçla Ghillebert de Lannoy ve Bertrandon de La Broquière gibi muhbirlerini Doğu'ya gönderdiğini, Emmanuel Piloti gibi tacirlerin nitelikli doğu raporlarını Fransızca'ya çevirttiğini söylemektedir.¹⁸⁶

Diğer bazı tarihçiler de Dükün karısı Isabel'in Filip'in üzerinde derin bir etkisi olduğunu, onun haçlı hayalleri ve siyasetini belirlediğini iddia etmişlerdir.¹⁸⁷ Bazı Burgonya gemilerinin inşası ve kaptanlıklarının Isabel'e bağlı kişiler tarafından yapılmış olması sebebiyle iddianın gerçeklik payı olsa da Paviot, bunun bir abartmaya neden olmaması hususunda uyarıda bulunmaktadır. Kronolojik olarak bakıldığında Filip 1430 yılına kadar Isabel ile evli değildir ve Dükün daha öncesinden haçlılığa ilgisi bir biçimde mevcuttur ve bu ilgi, Isabel'in 1457 yılında oğlu veliaht Şarl'ın tarafını tutarak Filip'ten ayrılmasından sonra da devam etmiştir.¹⁸⁸

Görüleceği üzere Filip'in erken başlayan, lakin kalıcı, haçlılık tutkusunun sebepleri hakkında kesin bir sonuca varmak, bazı araştırmacıların önermelerinin aksine, oldukça meşakkatli bir konudur. Bu nedenle, onun haçlılığı ön plana çıkaran şövalyelik ideolojisine bağlılığını da gözeterek, dönemin bir takım siyasi fırsat ve tehdit mülahazaları çerçevesinde¹⁸⁹ Burgonya sarayında özgün bir haçlı siyasetinin

---

¹⁸⁵ Kutsal toprakları kurtarma ve Hristiyanlığa mal etme ideali.

¹⁸⁶ Bkz. Jean Richard, "Louis de Bologne, patriarche d'Antioche, et la politique bourguignonne envers les états de la Méditerranée orientale.", *Publication du Centre européen d'études Burgundo-Médianes: Rencontres de Milan*, (Basel: CEEBM, 1980), 63.

¹⁸⁷ Bu hususta derinlemesine bir analiz için bkz. Werner Schulz, "Andreaskreuz und Christusorden: Isabella von Portugal und der Burgundische Kreuzzug", (Freiburg/Schweiz: Universitätsverlag, 1976). Isabel'in Filip üzerindeki etkisine dair diğer tartışmalar için, bkz. C. G. Marinescu, "Philippe le bon", 149-55, ve Charity Cannon Willard, "Isabel of Portugal and the Burgundian Crusade", in B.N. Sargent-Baur (ed.), *Journeys Toward God: Pilgrimage and Crusade* (Kalamazoo, MI: Medieval Institute Publications, 1992), 205-14.

¹⁸⁸ Paviot, *Les ducs*, 62.

¹⁸⁹ Örneğin, siyasi şartlar gereği V. Henri ile yakınlaşması.

(Kreuzzugspolitik) geliştiğini iddia etmek en emniyetli söylem olacaktır. İngiltere Kralı V. Henri ile olan teması gibi 1430'ların başında yine başka bir etkili şahısla yaptığı görüşme onun haçlı siyaseti oluşturma yolundaki önemli kilometre taşlarından biridir. Bir Hospitaler şövalyesi olan Foucault de Rouchechouart, Filip'i 'küffar' ile mücadele için sadece gemi inşa ettirip onu silahlandırmanın yeterli olmadığını, aynı zamanda Kutsal Topraklara yapılacak geniş çaplı ve yeni bir hac (*pilgrimage*) kampanyasına sponsor olması gerektiği konusunda ikna etmiştir. Bu olay Bertrandon de la Broquière'in XV. yüzyılın önemli Batılı seyahat anlatılarından biri olan 'Denizaşırı' seyahatnamesini yazmasının yolunu açmış olmalıdır.¹⁹⁰

Bertrandon'un, kimliğini yerel giysiler içinde gizleyip Anadolu'nun derinliklerini boydan boya kat etmek suretiyle gerçekleştirdiği gözü pek ve riskli misyon boyunca yaptığı Türk tasviri muhtemelen kendisinden sonra yazılan metinleri de etkilemiştir.¹⁹¹ Burgonya dominyonları, eğitim düzeyi yüksek ve kültürel olarak sofistike o kadar çok sayıda bölgeyi kapsamaktadır ki, Burgonya Dükleri şövalyelik kavramını ve mitolojik kahramanlık hikayelerini kullanarak bu potansiyeli, bir ağ oluşturacak şekilde bir savaş-liderliği ve bir kardeşlik nizamı biçiminde örgütlemeye çalışmışlardır.¹⁹²

---

¹⁹⁰ Silvia Cappellini'nin 1999 yılında yazdığı doktora tezi "The 'Voyage d'outre mer' by Bertrandon de la Broquière (1432-1433): An Enlightened Journey in the World of the Levant" (Johns Hopkins University), metnin yeni bir kritik edisyonu ile söylem/sözbilimi açısından detaylı bir analizini de içermesi sebebiyle seyahatname hakkında yapılmış en kapsamlı araştırmalardan biridir. Ayrıca 'Denizaşırı' hakkında yararlı olabilecek tartışmalar için bkz. Henri Taparel, "Les voyageurs et les Turcs", (dans) *Le duché Valois de Bourgogne et l'Orient Ottoman au XIV et XVe siècle*, (These de 3e cycle, Université de Toulouse le Mirail, 1982), 186-196. ; Iorga, *Les Voyageurs*, 17-20.

¹⁹¹ Örneğin Wavrin'in II. Murat tasviri ile Bertrandon'un arasındaki karşıtıcı detay benzerlikleri için bkz. de Wavrin, Jean; *Recueil des Croniques at Anchiennes Histories de la Grant Bretagne, a present nomme Engleterre*, ed. W. Hardy & R.S. Hardy, 5 vols, (London: 1864-91), cilt:5, 5-119. Wavrin'in Bertrandon'un yol notlarından ya da Seyahatname öncesi yazmış olabileceği bir rapordan haberdar olması muhtemeldir.

¹⁹² Björn Weiler & Jonathan Shepard, "The Latin West Sources", (in) *Political Culture in the Latin West, Byzantium and the Islamic World, c.700-c.1500: A Framework for Comparing Three Spheres*, Catherine Holmes, Jonathan Shepard, Jo Van Steenberg, Björn Weiler (eds.), (New York: Cambridge University Press, 2021), 56.

3.5.Burgonya'nın Haçlı Geleneği

İleriki yıllarda da nesiller boyu devam edecek olan Cesur Filip'in şahsi gücünü artırma amaçlı Doğu'ya dair sözde ihtirasları 1396 yılında Niğbolu seferinden önce şekillenmeye başlamıştır. Haçlılık temasının 'kullanım değeri yüksek' bir argüman olabileceğini sezen Cesur Filip Fransa sarayındaki pozisyonunu güçlendirecek bu temayı kendine mal etme çabası içine girmiştir. Toprakları Osmanlı akıncılarının tehdidi altında olan Macar Kralı Sigismund'un (s.1387-1437) çağrısıyla gerçekleşen bu sefer, hiç şüphe yok ki, XIV. yüzyılın en büyük ve beklentisi en yüksek haçlı kampanyası idi. Cesur Filip'in organize ettiği, oğlu Jean'ın komutanlığında çıkılan bu seferde Burgonya, Fransa ve Almanya'dan önemli çapta bir kuvvet devşirilmiş olmasına rağmen sonu hüsrarla sonuçlanmış, Burgonya sarayının elinde sadece 'küffara' karşı cesaretle yapılan bu meydan okumanın şerefi kalmıştır.

Bu yenilginin faydası sadece Bayezid tarafından tehdit altında tutulan İstanbul'a bir soluklanma fırsatı tanınması değil, aynı zamanda Burgonya'ya özgü bir haçlı ideolojisi kurgusunun ilhamını da vermiş olmasıdır. Bu sefer sebebiyle ileride 'Korkusuz' lakabını alacak olan Nevers Kontu Jean'ın bu hatırayı canlı tutmak için gösterdiği gayretler oğlu İyi Filip'e de yol gösterici olmuştur. Filip'in 1421-23 yılları arasında, musavver bir rövanş gayesiyle kutsal topraklara gönderdiği casusu Guillebert de Lannoy'un misyonu, başarılı bir haçlı seferi için lâzım olacak maksimum düzeyde bilgiyi toplamasıydı. Bu ilk seyyah'ı takiben yine aynı amaçlarla 1430'ların başında bir başka casusu, Bertrandon'u, bu sefer Türklerin yaşadığı diyarlara göndermiştir. Ancak bu derlenen zengin enformasyon ve tecrübelerle rağmen bir sefer gerçekleştirilememiş, Batı Avrupa'nın baş döndüren siyasetinden başını kaldıramayan İyi Filip, çok arzu etmesine rağmen bu uzak yerlere sefer yapacak şartları ve fırsat pencerelerini bulamamıştır.

Bununla birlikte, Yüzyıl Savaşlarının sona ermesiyle birlikte, şartlar bir haçlı seferi için tekrar uygun hale gelmiş görünmekteydi. Yapılan barış anlaşmasından¹⁹³ elinin güçlü çıkmasıyla İyi Filip yeni bir haçlı seferine liderlik edebilecek en ideal konumdaki prens olarak görülüyordu. Papalık çağrısı ve 1444'te bir kısım Doğu Avrupa ülkelerince önderlik edilen, Burgonya'nın da mütevazı destek verdiği en son haçlı seferi Varna'da bozgun ile sonuçlanmış, İstanbul için tehlike çanları artık ciddi

---

¹⁹³ Arras Antlaşması, 1435.

bir biçimde çalmaya başlamıştır. Nihayet 1453’de İstanbul’un fethi, Batıda intikam ve yeniden ele geçirme (*reconquista*) çağrılarını arttırmıştır. Dominyonlarının prestijini yükseltmeyi ve kendi müstakil Krallığını kurmak için çabaladığı bir esnada dedesi ve babasının tükenmek bilmeyen ihtirası bir kez daha gelip kıdemli prensi bulmuştur. Bunun üzerine Burgonya dükü Türklere karşı yeni bir haçlı projesini yürütebilmek amacıyla Avrupa soyluları arasında sefer coşkusu ve heyecanını ateşlemek için 1454 Şubat’ında ‘Sülün Ziyafeti’ organizasyonunu düzenlemiştir.¹⁹⁴ Ancak diğer Avrupalı güçlerin projeye dâhil olmakta isteksiz kalmaları ve yavaş yavaş Türk gücünün Avrupa’da kalıcı olacağına kabullenilişi İyi Filip’in planlarını geçersiz kılmış, cılız teşebbüslerini sonuçsuz bırakmıştır.

3.6. Sonuç

Bu bölümde Valois Burgonya’sının ideolojik yapılanmasına ve haçlılık siyasetine etki eden faktörler tarihsel süreç içinde siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler çerçevesinde incelenmiştir. Bu çerçevede müstakil bir Krallık tacı elde etmek için güttükleri özgün siyasi ve kültürel programın yanında, yine aynı amaca matuf bir haçlı siyaseti geliştirdikleri ortaya konmuştur.

Özellikle Dük İyi Filip’in Haçlı seferine olan erken ve ısrarlı tutkusunun muhtemel nedenleri araştırılmıştır. Haçlılığın ayrıcalıklı bir yer tuttuğu şövalyelik ideolojisine olan bağlılığın, kronikçi Georges Chastellain’den nakille söyleyecek olursak, haçlılık konusunda benzer anlayışlara sahip İngiltere Kralı V. Henry ile olan temaslarından sonra bir dizi siyasi teşvik ve fırsatla birleşerek, İyi Filip’te Burgonya’ya özgü bir haçlılık siyaseti geliştirme fikrini doğurmuş olması muhtemeldir. Zira V. Henry tarafında da bir Fransa-İngiltere İmparatorluğu hayalinin ihtirasları bulunmakta ve

---

¹⁹⁴ Hilmi Kaçar, “Osmanlı Top Teknolojisinin Burgonya Dukalığı’na Aktarımı, 1457-1467”, *History Studies*, C.14, S.1 (Şubat 2022): 159-181. Bu güç gösterisi ve propaganda amaçlı etkinlik hakkında ayrıca bkz. Paviot, *Les ducs*, 128-143.; Marie-Thérèse Caron, *Les voeux du faisan, noblesse en fête, esprit de croisade, Le manuscrit français 11594 de la Bibliothèque nationale de France* (Turnhout: Brepols, 2003); Marie-Thérèse Caron ve Denis Clauzel (ed.), *Le Banquet du Faisan, 1454. l’Occident face au défi de l’Empire Ottoman*, (Arras: Artois Presses Université, 1997).

haçlılığı, gerek içerde güç konsolidasyonu gerekse de, tutunmanın zor olacağı işgal ettiği Fransa'da meşruiyet için hayati önemde görmekteydi.

Filip, dedesinin Fransa sarayı nezdinde özel statülü bir Düklik elde etmek için kullandığı taktiğin, kendisinin bağımsız bir krallık kurma amacına hizmet edebileceğini düşünmektedir. Nitekim Cesur Filip de 1396'da haçlılık davasının kullanışlı bir araç olacağını erken fark ederek Burgonya Düklüğü'nün Fransız saray içi siyasetinde hızla yükselmesini sağlamıştır. Haçlılık konusundaki benzer tutumun bu defa kendisi için Avrupa içi siyasette ön plana çıkmasını sağlaması mümkündür.

Valois düklerinin haçlı siyasetlerini icra etmesi, farklı saltanat dönemlerinin getirdiği farklı siyasi şartlar altında gerçekleşmiş olsa da temel fikir haçlı davasının kullanışlı bir siyasi manivela aracı olarak değerlendirilebileceği düşüncesidir. Bu durum elbetteki tüm Valois Burgonyası tarihi boyunca aynı yoğunlukta devam etmemiş, siyasi şartların elverdiği dönemlerde alevlenmiş, diğer zamanlarda sönmeye bırakılmıştır.

Bununla birlikte İyi Filip'in uzun saltanatı döneminde ara ara kesintiler olmakla birlikte dönemin geneline yayılan güçlü bir haçlı siyaseti rüzgârı vardır.

Sadece Fransa'nın değil, tüm Latin Avrupa'nın en ateşli haçlı prensi olarak görünen Filip, saltanının ilk dönemlerinde kuvvetli bir atılım yaparak o sırada ittifak kurduğu Kral V. Henri ile birlikte projelerine başlamış, önde gelen bir saray mensubu olan Guillebert de Lannoy'u Kutsal Topraklar'a bir keşif gezisine göndermiştir. V. Henry'nin Lannoy'un dönüşünden önce zamansız ölümü genç Dükün ilk teşebbüsünü, daha sonra çok kez başına gelecek şekilde, boşa çıkartmıştır. Ancak bu durum Filip'i çabalarından alıkoymamış 1420'li yıllarda Kutsal topraklara kendi sarayından bir dizi görevliyi hac yolculuğu için göndermiş, dışarıdan bir kısmına da sponsor olmuştur.

Bertrandon'un Denizaşırı seyahatinin de dâhil olduğu bu misyonlar boyunca Filip henüz silaha başvurmamış ve temkinli bir şekilde Avrupalı liderlerle ve özellikle de Papalık ile yaptığı müzakerelerin sonucunu beklemektedir. Batı ve Doğu kiliselerinin olası birleşme haberi de İyi Filip'in gözlediği bir başka gelişmedir.

1437-1438 yıllarına kadar süren bu bekleme döneminin ardından, Papalığın Dükü bir haçlı seferine davet etmesi, Düklik sarayındaki haçlı masasının geleneksel kanadından Jean Germain'in Filip'i de etkileyen saray vaazı, Memlûk donanmasının Rodos'a doğru harekete geçmesi ve nihayet Macarların Osmanlılara karşı bazı mevkiileri ele

geçirmesi haberleri karşısında Dük harekete geçmeye karar vermiştir. Torzelo'nun hazırladığı ve Papalığın önderlik ettiği haçlı seferi planı uyarınca üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirirken hem Doğu Akdeniz'e hem de Karadeniz'e gidecek bir Filo hazırlattırması, Akdeniz filosunun başına Bertrandon'un hacı arkadaşlarından birini atamıştır. Bertrandon'un şiddetle eleştirdiği plan uyarınca harekete geçilmiş olması, yazarın yolculuktan döndükten sonra bir daha haçlı seferi çabaları içinde adının geçmemesi ve neredeyse tamamen Fransa içi görevlerde yer alması, Dük'ün geleneksel kanat ile Papalığın haçlı planına dâhil olduğunu göstermektedir.

1444 Varna yenilgisiyle sonuçlanacak olan bu plan, ciddi bir mali ve siyasi yatırım yapan Filip'e hayal kırıklıkları yaşatmış olsa da tutkusundan vazgeçmeyecek, bu sefer bizatihi önderlik etmeyi çok arzuladığı bir sefer için Papa ve Avrupa Krallarına başvuracaktır. Bu sefer planının Bertrandon'un planı ile uyumlu bir yaklaşım olmasını beklemek mümkündür. Filip'in büyük bir risk alarak topraklarını terk edip, sefere çıkacak olması onun Bertrandon'un da önerdiği 'adanmış, samimi ve mümin bir liderin mutlak önderliğinde tutkulu savaşçılarla çıkılmalı' şekliyle harekete geçiyor olması bu çağrışımı yaptırmaktadır. Bununla beraber, Avrupalı Kralların bazı bahaneler ileri sürerek soğuk bakması ve şaşkıncu bir şekilde Papalıktan veto alması Filip'e ciddi bir hayal kırıklığı yaşatmış olmalıdır. Ancak 1453'te İstanbul'un fethiyle işlerin rengi değişince Papalığın kapısını çalacağı ilk isim yine tutkulu Prens olmuştur. Bir kez daha yüksek bir motivasyonla işe koyulan Filip meşhur Sülün festivalini organize edecektir. Başarılı geçen organizasyonda sağlanan coşkulu havanın izleri finansman ve asker bulma aşamasına gelince kaybolmuştur. Elinde sadece Papalığın cılız filosu ile kendi gücü vardır. O sıralarda Papa'nın ani ölümü bu projeyi de sonuçsuz bırakmıştır. Saltanatının son yıllarına kadar benzer girişimlere devam eden Filip, sonrasında da başarılı bir sefer düzenleme fırsatını bulamayacaktır.

İyi Filip'in tutkulu haçlı hırsları ve atak bölgesel siyasetine dair bu hikâyesi, 1451'deki 'ideolojik dönüm noktasından' önce ve sonra yaptığı yüksek profilli ve yüksek riskli siyasi girişimler ile yaşanan trajedi ve hayal kırıklıklarının 1454'ten sonra yazdırılan edebi eserler üzerinde söylem (retorik) ve içerik bağlamında yankılarının olabileceğini beklemek hiç de mantıksız olmayacaktır. Bu durum belki de yazarın bu dönemde yazılan seyahatnamesinde, yirmi bir yıl içinde geçen olaylara değinilmemesini de açıklayabilecektir. Nihayet, Bertrandon, muhtemelen geleneksel haçlı hizbinin etkisiyle İyi Filip'in, Burgonya haçlı siyasetinden uzak tutmak zorunda kaldığı, ancak

ölümüne kadar mali sıkıntıda olsa dahi, ödemelerini aksatmadığı ve görüşlerine saygı duyduğu bir kişiliktir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE'İN *DENİZAŞIRI* *SEYAHATNAMESİ'NDE HAÇLI ZİHNİYETİ* PERSPEKTİFİNDEN OSMANLI ÜLKESİ ETÜDÜ

Bu bölümde Bertrandon de La Broquière'in Osmanlı Rumeli'sindeki gözlemleri incelenecektir. Yazar, Sultan II. Murad'a dair gözlem ve analizlerini yaptığı ilk kısımda ayrıca onun Devlet içindeki rolü, saray efradı ve halkı tarafından nasıl görüldüğü sorularıyla ilgilenmiştir. Saraydan ayrıldıktan sonra gözlemlerini Devletin askeri ve stratejik görünümüne yoğunlaştırmış, yol boyunca askeri ve lojistik bağlamda önemi olabilecek her yeri ve hususu dikkatle ele almıştır. Nihayet, Osmanlı nüfuz alanından çıktuktan sonra, notlarını Belgrad'da iken temize çekerek Dükü İyi Filip'e teklif edeceği haçlı seferi planını kaleme almış, müstakbel haçlı liderlerine tavsiyelerde bulunmuştur. Metnin bu kısmının bir casusluk raporu olma niteliği neredeyse genel kabul gören bir husustur. Yazarın yolculuğunun önceki safhalarını anlatırken benimsediği tarzdan farklı bir tonda kaleme almış olduğu bu kısım daha çok bir tür siyasi rapor tarzındadır. Osmanlı Devleti'nin idari ve askeri yapısına dair keşif, gözlem, mülakat, güçlü ve zayıf yönler tespiti ile tehdit ve fırsat değerlendirmeleri gibi başlıkların her birini hikâyesinin bu kısmında seyahat metnine yedirilmiş olarak bulabilmek mümkündür. Tezimizin bu kısmında, metinde yer yer dağınık olarak yapılmış anlatı ve atıfları tespit edip sınıflayarak yazarın haçlı zihniyeti çerçevesinde hazırladığı metnin casusluk raporu niteliği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

4.1. *Denizaşırı Seyahatnamesi'nde Sultan II. Murad Tasviri*

Bertrandon, 23 Ocak 1433'te İstanbul'dan, Milano Dükü'nün elçisi Forli ile birlikte '*Büyük Türk*'ü görmek üzere Edirne'ye doğru yola çıkmışlardır. Kafilede yedi refakatçi ve on kadar at vardır. Sırasıyla Küçükçekmece, Büyükçekmece, Silivri ve Çorlu'yu geçerek altı gün sonra Edirne'ye varmışlardır. Osmanlılar'ın başkenti Bertrandon'un ilgisini çekmiş ve şöyle betimlemiştir: "*Edirne güzel bir şehir, Sultan'ın Yunanistan'da [Rumeli] sahip olduğu en iyi şehir, oldukça büyük ve iyi bir*

ticari hayata sahip ve de çok sayıda insan yaşamaktadır."¹⁹⁵ Bertrandon burada Katalon, Cenevizli ve Floransa'lı tüccarlarla karşılaşmıştır. Edirne'ye geldiğinde Sultan Murad'ın şehirde olmadığını, o sırada Selanik'in Serez şehrinde bulunduğunu öğrenmiştir.

Milano elçisi, maiyetindekiler ve Bertrandon derhal Serez'e doğru yola çıkmışlardır. Yolda elli cariye ile on iki ila on altı harem ağasının bulunduğu Sultan'ın haremine ait kabile ile karşılaşmışlardır. Harem ağalarından ikisi bunları uyarmış ve Sultan'ın Edirne'ye doğru yolda olduğunu söylemişlerdir. Bertrandon Türk Sultanını *Jangibatzar* (Yenipazar) kasabasında ilk defa görmüştür. Sultanın yanında az sayıda asker bulunmaktadır ve kasabaya girdiği gün yağmurlu bir gündür. Üzerinde kırmızı kadifeden bir kaftan ve ülkenin adetlerine uygun olarak kafasında kırmızı bir başlık vardır. On iki okçu ve on iki yayadan oluşan maiyetindekiler önden ilerlemektedirler.

Seyyah o anı:

*"Bu öğleden sonra onu çok yakından gördüm. At üstünde hamama doğru gidiyordu ve yanında yaya olarak sadece altı kişi vardı.(...)Yirmi sekiz ila otuz yaşlarında görünüyordu. Sultan iri yapılı biriydi. Yanındakilerle konuşmasından kalın sesli biri olduğunu anladım"*¹⁹⁶

şeklinde tasvir etmektedir. İlerleyen sayfalarda betimlemesine şöyle devam etmektedir:

*"... gördüğüm kadarıyla o sağlam yapılı ve kısa boylu bir insan; Tatar fizyonomisini çağrıştıran geniş, esmer bir yüzü vardı; burnu uzun ve kavisliydi, gözleri küçük, yanak kemikleri kalkık, büyük yanaklı ve çember sakallı güzel bir yüzü vardı."*¹⁹⁷ Ayrıca kendisine söylendiği kadarıyla da *"maiyetindekilere karşı etkili ve ikna edici konuştuğunu duydum. Bana onun nazik, şefkatli ve cömert bir insan olduğu söylendi. Ayrıca onun savaşlardan hoşlanmadığı da söylendi ve bana da öyle göründü."*¹⁹⁸

---

¹⁹⁵ Broquière, *Deniz aşırı Seyahati*, 230.

¹⁹⁶ Broquière, *Voyage d'Outremer*, 177.

¹⁹⁷ A.g.e., 181.

¹⁹⁸ A.g.e.

demektedir.

Modern Fransızca'ya tercüme ederek edisyonunu yaptığı *Denizaşırı Seyahatnamesi*'nin giriş (takdim) bölümünde Charles Schefer Sultan II. Murad hakkında çağdaşı olan doğu tarihçilerinin Sultan Murad'ı dindar, hayırsever, adil bir hükümdar olarak tarif ettiğini, ayrıca hükümdarın orta boylu, beyaz tenli ve mavi gözlü, kumral saçlı ve dişlerinin aralıklı, güçlü bir fiziğe sahip ve çok iyi bir okçu olduğunu nakletmektedir.¹⁹⁹

Bertrandon'dan yaklaşık beş yıl sonra Doğu Akdeniz, Orta Avrupa, İstanbul, Trabzon, Bursa ve Edirne'yi kapsayan seyahatinde İspanyol soylu Pero Tafur, Sultan II. Murad ile görüşmesini kayda geçirmiştir.²⁰⁰ Cenevizli aracılar sayesinde Osmanlı ve Bizans coğrafyasını gezen seyyah, seyahatinin ilkini Sultan Murad'ın daveti üzerine Aralık 1437'de Edirne sarayında padişah ile görüşmüştür. Sultanın özellikle İstanbul ve imparator hakkında bilgi almak için huzura çağırmasıyla gerçekleşen görüşmede Pero Tafur onu, “yaklaşık olarak kırk beş yaşında olmalıdır, boylu poslu ve güzel yüzlüdür. Ölçülülüğünden ihtiyatlı, görünüşünden ciddi biri olduğu anlaşılıyordu” şeklinde tarif etmiştir.²⁰¹ Öyle görünüyor ki Tafur, Bertrandon'dan farklı olarak, II. Murad'ı olduğundan yaşlı tasvir etmiştir. Zira Sultan II. Murad, muteber kaynaklara göre 1404 doğumludur ve Tafur'u huzuruna kabul ettiğinde otuz üç yaşındadır.²⁰²

---

¹⁹⁹ Broquière, *Denizaşırı Seyahati*, 90-91

²⁰⁰ 1410 yılı civarında doğduğu tahmin edilen Pero Tafur, İspanya'nın güneyinde Kurtuba'da yaşayan soylu bir aileye mensuptur. 1435 ve 1439 yılları arasında, seyahatnamesini ithaf ettiği Calatrava Tarikatı'nın üstadı Luis de Guzmán'ın ve Kastilya Kralı'nın referans mektupları ile kendisinin diploması yeteneği ve finansal imkânları sayesinde Kuzey İtalya, Roma, Yunanistan, Kutsal Topraklar, Mısır, İstanbul, Alman devletleri, Alçak Ülkeler, Polonya, ve Avusturya gibi ülkeleri gezmiş, izlenimlerini *Andanças e Viajes de Pero Tafur por Diversas Partes del Mundo Avidos* (genellikle *Maceralar ve Seyahatler* olarak kısaltılmaktadır) başlıklı bir kitapta toplamıştır.

²⁰¹ Pero Tafur, *Pero Tafur Seyahatnamesi (9 Mayıs 1437-22 Mayıs 1438)*, çev. Hakan Kılınç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016), 43.

²⁰² Halil İnalçık, “Murad II”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 31/164-172.

Bertrandon Milano elçisiyle birlikte huzuruna çıkmak için yoğun çaba harcadığı Büyük Türk'ün peşinden giderken yeni yeni oturmakta olan Osmanlı elçi kabul geleneğinin özellik ve kurallarına tanıklık etmiştir.

*“Milano dükünü, Messire Benedicto de Furlino adındaki elçisiyle birlikte yolculuk yapıyordum. Elçi, tanıdığı bir Türk'ü hükümdarla görüşüp görüşemeyeceğini, kendisine armağan olarak vermek istediği herhangi bir hediyeyi kabul edip etmeyeceğini öğrenmesi için nezdine gönderdi; hükümdar bu şahsa, hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını, çünkü şu sıralar sadece zevk için gezdiğini, paşalarının burada olmadığını, onların geride kaldıklarını, onları burada beklemek isterse bekleyebileceğini ya da istemezse Edirne'ye dönebileceğini söylemiş.”*²⁰³

Yazarın yaptığı bu nakil merkezileşme öncesi sürecin son durağında olan Osmanlı Devletinin dağıtık güç ve karar verme yapısında vezir ve paşaların son derece güçlü birer unsur olarak yer aldığına işaret etmektedir.

Osmanlı Padişahları içinde ilk batılı elçi kabulü, Sultan II. Murad'ın Edirne Sarayı'nda Milano elçisi Benedicto de Forli'yi kabulü olarak bilinmektedir.²⁰⁴ Edirne'deki bu ilk elçinin görkemli kabulünden, başkentin İstanbul'a taşınmasıyla birlikte, Topkapı Sarayı'ndaki elçi kabul törenlerine kadar, gelen elçilere hep devletin azametinin gösterilmesi gözetilmiş ve kabul törenleri bu telakkiye uygun olarak organize edilmiştir.²⁰⁵

Bu noktada fetret dönemi sonrasında Osmanlı gücünün yeniden tesis edilmesi ve bir devlet olarak kurumsallaşması meselesinin II. Murad dönemi itibariyle ciddiyetle ele

²⁰³ Broquière, *Denizası Sırası Seyahati*, 236.

²⁰⁴ Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız* (haz. Niyazi Ahmet Banoglu). Tercüman 1001 Temel Eser, 139; Ayrıca bkz. Midhat Sertoğlu, “Osmanlı Padişahlarının Elçi Kabul Töreni”, *Hayat Tarih Mecmuası*, C.2, S.7 (1974):13. “...Elçilere ziyafet verilmesine ilk defa II. Murad tarafından gerçekleştirilen elçi kabulünde rastlanmaktadır. Bu kabulde ziyafet, elçiler padişahın huzuruna çıkmadan önce değil de sonra verilmiştir.”

²⁰⁵ İ. Yıldırım, "Edirne Sarayı'nda ve Topkapı Sarayı'nda Minyatürlere Yansıyan Elçi Kabul Sahnelerindeki Osmanlı Devleti'nin Diplomatik Gücü", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2012): 76.

alınmaya başladığını belirtmek gerekmektedir. Bu çerçevede bunalım yılları sırasında ara verilen birçok geleneğin yeniden ve belli bir formalizasyon da gözetilerek uygulamaya konulduğuna şahit olunmaktadır.

Örneğin, Osmanlı Devleti'nde cülus, kılıç kuşanma gibi geçmişte var olan birçok uygulamanın merasim şeklinde icra edilmesinin başlangıcı II. Murad dönemi olarak kabul edilmektedir. Keza ileride olgunlaşacak olan Enderun müessesesinin de temellerinin bu dönemde atıldığı bilinmektedir. İlk olarak Orhan Bey döneminde tesis edilen Divan uygulaması da Devletin gelişmesi ve kurumların ihdas edilmesi ile birlikte tekâmülünü sürdürerek merkezi bir bürokratik kurum haline gelmiştir. II. Murad döneminde bazı kurallar ve bir takım teşrifat usulleri eklenerek bu uygulama sürdürülmüş olmakla birlikte, klasik yapısına kavuşması ve Divan-ı Hümayun olarak anılması, Fatih Sultan Mehmed döneminde başlamıştır. İlber Ortaylı,

“İlk üç hükümdar birer mutlak monark sayılmakla beraber henüz askeri bir geleneğin etkisi sürdüğünden, sade bir protokole, örf, adet ve istişareye dayanan bir yönetim göze çarpmaktaydı. Henüz etrafında hatırı sayılır nüfuz guruplarının ve hanedanların temsilcileri vardı. (...) Yıldırım Bayezid'den (1389-1402) itibaren Osmanlı Padişahı şaşaalı bir protokolü ve mutlak bir hükümdar kişiliğini benimsedi. Fakat Osmanlı Padişahı tipini asıl yaratan hükümdar, Fatih Sultan Mehmed'dir. Birçok yazar Osmanlı Padişahı tipini onun kanunları, koyduğu protokol esasları ve kişiliği etrafında incelemekte bu sebeple haklıdırlar.”

demektedir.²⁰⁶ Elçi kabul merasimleri de benzer bir süreç izlemiş, artan ihtiyaç ve yeni şartlar, yeni usuller ve kaidelerin mevcut geleneklere ilave edilmesiyle gelişme göstermiştir. Bununla birlikte teşrifat ve teşkilat kanunlarını derleyip kurumsallaştıran ilk ve en önemli referansın Fatih'in Teşkilat Kanunnâmesi adıyla bilinen kurallar olduğu söylenmektedir.²⁰⁷ Bu kanunnâme devlet içindeki hiyerarşiyi belirlemiş ve

---

²⁰⁶ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, 3. Baskı (Ankara: Cedit Neşriyat, 2008), 169-170.

²⁰⁷ Detaylı bilgi için bkz. Fatih Sultan Mehmed, *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Kronik Kitap, 2017).

birçok merasim protokolü ile beraber elçi kabul protokollerini de rafine edilmiş bir şekilde sıkı kurallara bağlamıştır.

Bu dönemde Batı'daki 'Güçlü Osmanlı' imgesinin en mükemmel şekilde karşılanması adına, gerek Edirne saraylarında ve gerekse de Topkapı Sarayında gerçekleştirilen elçi kabullerindeki güçlü diplomatik gösteriler aynı çizgiyi korumaktadır. Kabul merasimlerinde vurgunun her daim Osmanlı Devleti'nin gücünü ve alicenaplığını misafir elçiye hissettirmek üzere yapıldığı görülmektedir. Batı ülkelerinin haşmetli ve şatafatlı sarayları²⁰⁸ üzerinden yaptığı güç gösterisinin aksine, Osmanlılar güç sembolizmini hiyerarşi, intizam, erkân, itaat, yalınlık ve ciddiyet gibi kuvvetli psikolojik öğeler üzerinden kurgulamış, '*Osmanlı Azameti*' mesajının iletilmesinde son derece başarılı olmuştur.

Hükümdar ile görüşme sağlanabilmesi hususunda, Osmanlı Paşaları'nın beklenmesi gereği ile devlet sistemi içinde ve elçi kabul törenlerinde o dönemin gücü nispetinde disiplinli bir takım protokol kuralları geliştirildiğini ve titizlikle bu kurallara bağlı kalındığını görmekteyiz.

Sultan'ın, Milano elçisi ve heyetini Yenipazar'da kabul etmeyi reddetmesi üzerine, Edirne'ye dönerek padişahı beklemeye başlamışlardır. Bertrandon bu kısa süreyi Sultan'ın kişiliği ve sahip olduğu askeri gücün miktarını öğrenmek amacıyla değerlendirme çabası içine girmiştir. Böylece hem rivayetler hem de kendi çıkarımları yoluyla II. Murad'ın en önemli zaaf ve eğlencesinin avcılık ve içki içmek olduğunu ileri sürmektedir. Onun binden fazla av köpeği ve iki binden fazla şahini vardır. Bertrandon, Sultan'ın içtiğinde çok cömert olduğunu, veremeyeceği bir şey

---

²⁰⁸ Örneğin Fransız bir elçinin gözlemleri bu konuda oldukça aydınlatıcıdır. Topkapı sarayını tasvir ederken binaların böylesi güçlü bir Sulatanın ihtişamına göre çok sade olduğunu söylemektedir. Bkz. Jean de Thevenot, *The travels of Monsieur de Thevenot into the Levant*, (London: Printed by H. Clark, 1687), 23. "The Serraglio of the Grand Signior is the first thing that one sees in coming to Constantinople by sea, it affords à very pleasant Prospect, (...) but the Architecture of the fabrick is nothing at all magnificent; it is, on the contrary, very plain in respect of what the Palace of to powerful a Prince ought to be."

olmadığını, büyük hediyeler dağıttığını ve bu sebeple Sultan kendisine içki istediğinde yanındakilerin hediye beklentisiyle çok mutlu olduklarını nakletmektedir.²⁰⁹

Bertrandon burada Osmanlı Sarayında yeme, içme, sohbet ve eğlence adabını kapsayan ‘işret meclisi’ne değinmektedir. Halil İnalıcık’a göre işret meclisi, sarayda tüm güzel sanatların, şiir ve musikinin icrâ edildiği yarışma ve gelişme alanı olmuştur. Bu ortam ayrıntılarıyla *sâkînâme* ve *işretnâmeler*’de tasvîr edilmiştir. İşret Meclisi geleneği esasen İslam’a aykırı İrani saray kültüründen neşet etmiştir. Bazı mutasavvıf şâirler bu durumu örtmek istemişse de, gerçek anlamında şarap içilen, her çeşit ince sanatların icra edildiği zevk u safâ toplantısı niteliği sürüp gelmiştir. Kısaca, işret meclisi, sultanın özel hayatına ait bir eğlence ve sohbet toplantısıdır. Bu meclise Devlet erkânı, bürokratlar davet edilmez; zevk ehli “ulema, şuarâ, seçkin kişiler, ukala ve zurefâ” davet olunur. Ama mecliste olanları ketm etmeleri, sıkı sıkıya tenbih edilir. İşret Meclisi, Sultana mahsus yüksek zevk ve irfân sahibi seçkinler, zurefâ (centilmenler, civânmerdler) meclisidir; şiir, musikî ve muhabbette kültürü yüksek seçkin insanların meclisidir.²¹⁰

İnalıcık’a göre Sultan II. Murad, eğlence sohbete düşkün bir padişahı ve onun himayesinde Osmanlının sanatta gelişim ivmesini belirleyen bir dönemdir.²¹¹ Köprülü

---

²⁰⁹ Broquière, *Denizası Sı Seyahati*, 240.

²¹⁰ Daha detaylı bilgi için bakınız: Halil İnalıcık, “Hâs Bağçe’de Ayş u Tarâb”, (içinde) *Metin And’a Armağan*, haz. M. Sabri Koz (İstanbul: Metgraf Matbaası, 2007) 318-322. “*Sarayda hâs-bağçe veya kasr (kasr)’larda, işret meclisi, sanki bu dünya dışında güzellikleri kucağında toplamış bir cennet bahçesi gibi tertiplenir. Bir görevli, Mîr-i meclis, hâs bahçeyi düzenler. Göze, kulağa, damağa, ele ve dudağa hoş gelen her şey orada insanın eli altında olmalıdır. Seferden dönen şâh, hâs bahçede özel işret meclisinde tüm meşakkatleri unutmalıdır. (...) İşret meclisi tüm sâkînâmeler’de, daima belli bir çerçevede tasvir edilir. Bu edebiyatta şarap, işret meclisinin vazgeçilmez ögesidir. Şarap, güzelliklerden zevk almak için ruhu coşturan bir Tanrı vergisi sayılır. Taberistan’lı Keykavus XI. yüzyılda “zürefâ” (seçkinler) için yazdığı etiket kitabı Kabûsnâme’de, işret meclisinde şarabın en iyisini sunmak gerekir, zîra der: “Mademki günaha giriyorsun, bari en iyisiyle gir”. Mecliste, ter türlü mükeyyefât, şaraptan başka, beng, esrâr, afyon mübâhtır. (...)*

²¹¹ Halil İnalıcık, *Hâs-Bağçede ‘Ayş u Tarâb: nedimler şâirler mutribler* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yay. 2015), 105.

de benzer şekilde II. Murad'ın Türk Dili ve Edebiyatının gelişmesine çok hizmeti olduğunu belirtmektedir. Sultan Murad'ı büyük bir devlet adamı olarak gören F. Köprülü onu, samimi bir sulhsever, ihtiraslardan azâde, kâmil bir insan ve şiir yazan, ilme, şiire, musikiye meftun bir hükümdar olarak resmetmiştir. Ona göre, tanınmış âlimleri, musikişinasları sarayına topluyor, onları mükâfatlandırıyor, Arapça ve Acemceden eserler tercüme ettiriyor, muhtelif ilim şubelerine ait eserler yazılmasını teşvik ediyordu. Sarayında, hânende ve sâzendeler bulunduran II. Murad Hızır bin Abdullah'tan Türkçe bir musiki risalesi yazmasını istemişti. Yine o devirde musikiye dair Türkçe iki eser yazmış olan Ahmedoğlu Şükrullah da II. Murad'ın musikiye ilgisini ve bu devirde musikin gelişmesini göstermektedir.²¹²

Bertrandon bu protokollere dair tafsilatlı anlatısında Edirne Sarayı (Eski Saray) hakkında bazı bilgiler sunmaktadır. Bu saray Sultan I. Murad'ın emriyle 1365 yılında şimdiki Muradiye Küçükpazar caddesi ile Kırılgaç bayırı arasında kalan bölgede yapılmış ve adına ilk yapıldığında 'Yeni Saray' denmiştir. Bu saray hakkında kaynaklarda bilgiler çok az olup, Evliya Çelebi şu şekilde söz etmektedir:

*"Gazi Murad Hüdavendigâr'ın Kavak Meydanında yaptırdığı bu saray'ı Musa Çelebi genişletip kale gibi bir burç ve bir büyük bina gibi yaptırdı. Çevresi beş bin adım gelir. Dört köşeden uzunca bir saraydır. Duvarların yüksekliği yirmi zira(arşın) olup kuzeye açılan bir adet Demir Kapısı vardır. Sonra, Sultan Süleyman Han, Macar Seferine rağbet etmekle bu sarayı ve Yeniçeri odalarını imar edip kırk bin yeniçeriye hazır bulundurarak altı bin özel hizmetliyi bu saray'da oturtmak üzere eski sarayı büyük divanhaneler, has oda, büyük ve küçük hazine, kiler, doğancılar ve seferliler odalarıyla genişletti; ama bağ ve bahçe yoktur."*²¹³

Osmanlı tarihçisi Ahmet Bâdî Efendi (1838-1910), I. Murad'ın 1362 senesinde inşa emrini verdiği sarayın üç yıl içinde tamamlandığını, Dîvân-ı Hümâyün'da ahkâm kâtipliği yapan Mehmed Edirnevî'nin (ö:1640 sonrası) *Nuhbetü't-tevârih* adlı eserinden nakletmiştir. Ahmet Bâdî Efendi, yine, *Enîsü'l-müsâmirîn* (Abdurrahman

²¹² M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980), 356-357.

²¹³ Evliya Çelebi, *Seyahatname: Rumeli, Solkol ve Edirne*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1984), 273.

Hibrî Efendi, ö:1676) adlı esere yazdığı zeyil mahiyetindeki ‘Riyâz-ı Belde-i Edirne’ eserinde bu sarayın II. Selim’in emri ile yıktırılıp, yerine Selimiye Camii'nin yapılmasını emrettiğini belirtmekte, Selimiye Camii'nin yanında bulunan Sultan Selim Hamamı'nın diğer bir adının Saray Hamamı olmasının nedeninin de bundan kaynaklandığını ifade etmektedir. Sultan II. Murad'ın 1450'de başlatıp ömrünün vefa etmediği Tunca nehri kıyısındaki yeni saray tamamlanınca ismi Eski Saray'a dönüşmüştür. Eski saraydan günümüze hiçbir yapı kalmamıştır.²¹⁴

Yazar, Padişahın sarayı önüne geldiklerinde orada büyük bir kalabalıkla ve atlarla karşılaştıklarını belirtmektedir.²¹⁵ Burada Bertrandon önemli bir devlet uygulaması olan Mezalim Divanına rast gelmiştir. Türk devlet idare geleneğinin bir parçası olan Mezalim Divanları Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde ‘idare karşısında haksızlığa uğradığını düşünenlerin başvurdukları’ yüksek bir yargı kurumu olarak işlev görmüştür. Bir tür ‘Haksızlıklar Divanı’ olarak da addedilebilecek bu kurumda halkın yönetim uygulamaları ve yöneticilerden kaynaklanan şikâyetleri görüşülüp karara bağlanmaktadır. Selçuklu veziri Nizamü'l Mülk, bu Divanın kurumsal ana fikrini veciz bir şekilde açıklamaktadır.

“Padişahın haftada iki gün divan-ı mezâlîme oturup, mazlumun hakkını zalimden alarak ona vermesi, konuyu aracısız bir şekilde tebaadan bizzat kendisinin dinleyip ona hükmetmesi gerektir. Nispeten önemli olanlar yazılı olarak kendisine arz edilmeli ve hükümdar bu meselelerin her birinin neticelerini de kâtiplere yazdırması lazımdır. Cihan hükümdarının haftada iki gün haksızlığa ve gadre uğrayanları huzuruna çağırıp onları bizzat kendisinin dinlediği haberi memlekette yayılınca zalimler dehşete kapılır, ayaklarını denk alırlar ve cezaya çarptırılma korkusundan ötürü hiç kimsenin haksızlık ve yolsuzluk yapmaya gözü kesmez.”²¹⁶

²¹⁴ Kapsamlı bilgi için bkz. Ahmed Badi Efendi, “Riyaz-ı Belde-i Edirne” (20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne’si), Haz. Niyazi Adıgüzel-Raşit Gündoğdu, (Edirne: Trakya Üniv. Yayınları, Mayıs 2014).

²¹⁵ Broquière, *Denizasıra Seyahati*, 242-243.

²¹⁶ Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, çev. Taha Ayar, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009), 17.

Seyyah, birinci kapıdan içeri girilince, bu kapıda muhafız olarak yirmi otuz kadar mızraklı asker beklediğini yazmaktadır. Ona göre, birisi bu kapıdan içeriye girmeye kalkıştırsa sadece bir kez geri dönmesini söylemekte, lâf dinlemezse mızraklarla vurarak dışarı çıkarmaktadırlar: Padişahın bu *kölelerinin* (Kapıkulu) tamamına bir şef komuta etmekte ve köleler tüm emirleri sadece ondan almaktadırlar.

Kapıkulu askerleri Osmanlı kara ordusunun eyalet askerleri ile birlikte iki temel unsurundan biridir. Eyalet askerlerinden ayrı olarak Devletin düzenli ve eğitilmiş birliklerini temsil etmişlerdir. Kapıkulları Devlet'te 'Kul Sistemi' olarak adlandırılan bir müessese uyarınca devşirilip yetiştirilmektedir. Saraydaki eğitimin temel amacı Padişaha bağlılık ve itaat duyguları kazandırabilmektir. Sözlükte "esir, köle" anlamına gelen kul, Osmanlı döneminde, Fatih'ten itibaren "tebaa, hizmetkâr ve sadık" manalarında kullanılmıştır. Kul terimi devletin hizmetine girmeleri ve padişaha bağlı hassa askeri olmalarıyla ilgilidir. Divânü Lugâti't Türk'te kul kelimesine Osmanlı kullanımına uygun olarak "tâbi, hizmetkâr, sadık" anlamları verilmiştir. I. Murad döneminde kurulan Yeniçeri Ocağı'na asker temini için önce "pençik" kanunu gereğince gayri Müslim genç savaş esirlerinden faydalanılmış, fakat zamanla fetihlerin azalması, Ankara Savaşı'ndan sonra da devşirme yoluna başvurulmuştur. Bu usulün Çelebi Mehmet zamanında (1413-1421) uygulandığı bilinmekle birlikte, oğlu II. Murad devrinde (1421-1451) kanunlaşmıştır.²¹⁷

Ortamın kalabalıklığı ve Padişahın uzun bir yolculuktan sonra Divana çıkıyor olmasından, Bertrandon'un birden fazla Divanın aynı anda toplandığı bir güne rast gelmiş olabileceğini çıkartabilmekteyiz. Ayrıca Devletin gücünü elçilere göstermek amacıyla kapıkulu ulufe dağıtımını organizasyonunun da aynı güne denk getirilmiş olması ihtimal dâhilindedir. Yazar daha sonra elçi kabulü merasimini nakletmektedir. Elçi Forli içeri girince onu kapının yanına oturtmuşlardır. İçerisi hayli kalabalık olup padişahın gelmesini bekleyen insanlarla doludur. Padişah ziyarete gelen her elçiyi kabul etmekte ve bu kabuller hemen hemen her gün gerçekleşmektedir.

"... Bab-ı Hümayun'dan içeri alınmak gibi bir olay Fransa'da da vardı ve kral, devlet erkânını toplayıp kraliyet divanını açtığı zaman böyle kabuller yapılıyordu; her ne kadar daha sonra ifade edeceğim gibi söylenecek daha

---

²¹⁷ Abdülkadir Özcan, "Devşirme", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/254-257.

başka şeyler varsa da biz buna Kraliyet Divanı diyorduk, onlar da Bab-ı Hümayun²¹⁸ diyorlardı.”²¹⁹

Nihayet Padişahın huzuruna çıktığında Bertrandon’un naklettiği ayrıntılar, sanki anı tekrar yaşıyormuşçasına ve o küçük not defterindeki sayfaların sayısını sonsuzluğa götürürcesine hacimlidir:

Padişah herkes hazır olunca dairesinden çıkıp toplantıya katılmaktadır. Divan üyeleri en yüksek rütbeli üç paşa Çandarlı Halil Paşa, Saruca Paşa ve Mehmet Ağa ile Rumeli Beylerbeyi Sinan paşa ve diğer beyler gelince Padişah yerinden çıkmış, hizmetlileri kendisine Divan kapısına kadar eşlik etmişlerdir. Burada kendisini Rumeli Beylerbeyi beklemektedir; yanında bir cüce ve soytarılık yapan iki oğlandan başka kimse görünmemektedir. Buldukları salon oldukça büyük bir salondur. Padişah yakındaki uzun bir sofaya kadar hızla yürüyüp, giyilmesi adet olan özel bir kaftan giymiştir. Divan Salonu’nun bir köşesinde Padişahın oturacağı, dört-beş basamakla çıkılan ve kadife kaplı özel bir mahal bulunmaktadır.²²⁰

Padişah oraya çıkıp adet olduğu şekilde bağdaş kurarak “*terzilerin dikiş yaparken oturdukları gibi*” oturmuştur. Salonda mahalden oldukça uzak noktalarda bulunan paşalar hemen Padişahın yanına doğru geçmişlerdir. Paşalar yerini alınca kabuller başlamakta ve ilk elçi huzura alınıp paşaların yanına oturtulmaktadır.²²¹

Elçi Forli’nin kabul sırası geldiğinde, Padişahın huzuruna doğru ilerlemiş ve onu önemli bir kişi karşılamıştır. Beraberinde getirdiği hediyeleri sofraya hizmetini yapan kişiler elçinin arkasından taşımakta, Padişahın huzurundan geçerken hediyeleri

---

²¹⁸ Semavi Eyice, “Bab-ı Hümayun”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, İstanbul 1991), 4/360–362.

²¹⁹ Broquière, *Denizasıra Seyahati*, 243-244.

²²⁰ A.g.e.

²²¹ Gülru Necipoğlu Broquière’in elçi kabul merasimi tasvirinin, bir Yıldırım Bayezit minyatüründe çok doğru bir şekilde yansıtılmış olduğunu ifade etmektedir. Ahmedî, *İskendernâme*, MS. Venice, Biblioteca Marciana, Cod. Nani xL (= 57), fols. 240v, 241r. Bkz. Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial, And Power: The Topkapi Palace in The Fifteenth and Sixteenth Centuries*, (Cambridge, Mass: MIT Press, 1991), 17-18.

hükümdarın görebilmesi için yukarı doğru kaldırmaktadırlar. Önemli kişi, elçiyi Padişaha takdim edince elçi kürklü şapkasını çıkarmadan hünkârın önünde ilk basamağa gelince yere kadar eğilmiştir. Hünkâr da yerinden kalkıp ilk basamağa kadar inerek elçinin elini tuttuğunda, elçi elini öpmek için davranmıştır.

“... ama Padişah Milano dükünün onuruna saygı göstererek buna izin vermedi; iyi dostu ve komşusu dük hazretlerinin nasıl olduğunu sordu; elçi, dükün çok iyi olduğu cevabını verdi. (...)Konuşma sona erince, elçi yüzünü hünkârdan çevirmeden, geri geri giderek arkaya çekildi, çünkü âdet böyleydi, hünkâr da elçi yerine oturuncaya kadar onu ayakta uğurladı.”

Anlaşılan odur ki Sultan, elçinin görüşmek istediği gündem konularına o gün girmek istememiştir ya da konunun hassasiyetine binaen ince Osmanlı diplomasisi gereği öyle uygun görülmüştür.

Padişah gelmeden daha önce ortaya kalay kaplı yüz adet tepsi içinde et yemekleri konmuştur. Bertrandon için, mesleği itibariyle elçi kabullerindeki ziyafet aşaması da kayda alınacak önemli olgulardan biridir ve yine yazarı her detayı gözlerken görmekteyiz. Çünkü Burgonya sarayındaki resmi görevi ziyafet sofrasının baş sorumluluğudur. Bugünden baktığımızda bir saray görevi olarak baş ‘écuyer tranchant’lık görevinin o zamanki niteliğini tam olarak bilemesek de, önemli kişilere yakın görev yapıyor olmanın getireceği ilginç gözlem ve kulis duyularının kıymetine yazarın epey önem verdiği sonucunu çıkarabilmekteyiz. Ayrıca Osmanlı sofrası protokol uygulamasından meslek profesyoneli olarak edineceği ve ‘Doğu egzotizmi’ olarak kendi saraylarında lanse edip itibarını yükseltebileceği yeni ‘meslek sırları’ keşfedebilmeyi umması da mümkündür.

“... Padişah oturur oturmaz kendisine yemek getirildi; önce önüne ipek bir örtü serildi ve bir peşkir bırakıldı; hünkâr bunu önüne çekti. Sonra bakırdan mamul yuvarlak ve incelikle işlenmiş, parlak kırmızı renkte bir sini koydular ve sofrayı hazırladılar; âdetlere göre bu sini sofrası örtüsü yerine kullanılıyordu ve yemekler ancak böyle bir sini üstünde yeniyordu. Sonra hünkârın önüne iki altın sahan içinde etler getirildi; bunlar sofradaki yerlerine konunca, hizmetkârlar hemen diğer tabakları getirdiler ve bunları da yerlerine koydular. Dört kişiye dört tabak getirilmişti, ama sofrada ne ekmek ve ne de içecek bir şey vardı. Bazıları yemek yedi, diğerleri yemedi;

sofra hizmetleri daha tamamlanmadan kalan yemekler toplanmaya başladı ve bu iş çok çabuk bitirildi..."²²²

Bertrandon anlatımının devamında çok ilginç bir ayrıntıyı da bizlere aktarmaktadır.

"çünkü hünkâr ancak kendi özel sofrasında yiyip içermiş ve onu ne yediğini, ne içtiğini pek az kişi bilirmiş ve bundan da hiç söz edilmezmiş."

Burada Padişahın kabul törenlerinde atalardan tevarüs edilen bir geleneğin uygulandığını görmekteyiz. Bu uygulamayla Osmanlı Devleti açıkça, yemek sofrası gibi diplomasinin önemli bir göstere ve ihtişam silahını kullanmaya ihtiyaç duymayacak kadar yüce olduğunu göstermektedir. Nitekim Hünkârın yalnız yemek yemesi bir kaide olarak da Fatih Kanunnamelerine yazılı olarak girecek ve kapsamlı olarak düzenlenecektir.²²³

Hediyelerin takdim edildiği bu ilk kabulün ardından üç gün sonra konuları görüşmek üzere ikinci bir kabul daha yapılmıştır. Milanolu elçi, ikinci kabulde taleplerini bir toplantıda, sadece Sultanın otağının yakınında oturan üç vezire ve Rumeli Beylerbeyine açıklayabilmiştir. Elçi on gün sonra üçüncü ve son kez huzura çıktığında II. Murad otağın altında tek başına yemek yemekte, vezirleri ise dışarıda beklemektedir. Elçi, Sultan özel dairesine dönene kadar avlunun giriş kapısının yanında bekletilmiş, kısa bir süre sonra da, tıpkı daha önce olduğu gibi sütunun yanındaki odasına çağırılmıştır. Orada kendisine taleplerinin kabul edilemez olduğu bildirilmiştir.²²⁴

Yaklaşık on yıl sonra, 1444'te Ancona'lı Cyriacus, II. Murad'ın kendisini Edirne sarayının halk avlusunda, diğer birkaç İtalyan'la birlikte, "*barbarca bir sultanlık ihtişamı içinde*" ileri gelenleriyle çevrili olarak kabul ettiğini yazarken, 1446'da ise Sultan ona ve bir başka İtalyan'a Manisa'da, "*elçileri kabul etmenin adet olduğu avluda [atrio] değil, özel dairelerinden birinde*" bir kabul bahşetmiştir.²²⁵

---

²²² Broquière, *Denizasıırı Seyahati*, 243-246.

²²³ Stefanos Yerasimos, *Sultan Sofraları: 15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Saray Mutfağı*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 20-25.

²²⁴ Broquière, *Denizasıırı Seyahati*, 247-249.

²²⁵ Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial*, 17.

1433 yılı Mart ayının on ikisinde elçi ve Bertrandon Edirne'den ayrılarak Avrupa'ya doğru yola çıkmışlardır.

Konu ile ilgili son bir not olarak, seyyah Bertrandon de la Broquière'in o güne kadarki yegâne tanık olarak, II. Murad'ın çok çarpıcı bir tasvirini bizlere bıraktığını söyleyebiliriz. Mehmed İzeddin ise İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* adlı eserinin birinci cildinde II. Murad'ın tarif edildiği farklı bir tasviri sergilemiş olmakla birlikte, “yayınladığı bu fotografik betimlemelerin kaynaklarını çoğunlukla vermemiş olup bu portrelerin kimler tarafından ve ne zaman çizildiği ya da şu anda hangi koleksiyonda bulunduğu bilinmemektedir.”²²⁶

Mehmed İzeddin ayrıca, birçok tarihçi ve Batılı coğrafyacının, Doğu Avrupalı akademisyenler de dâhil olmak üzere, Bertrandon de la Broquière'in anlatısından yararlandığını ancak Türkler'in, padişahları olan II. Murad ve Edirne Sarayı hakkında bu eserden yeterli seviyede yararlanamadıklarını ifade etmektedir.²²⁷

4.2. Denizaşırı Seyahatnamesinde Osmanlı Devletinin Askeri ve Stratejik Görünümü

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemine karşılık gelen Avrupa ve özellikle de Fransız gezi edebiyatındaki Türk temsili, neredeyse istisnasız olarak ya Hz. Muhammed'in ve Müslümanların isyankâr, kötü ruhlu zalimler olarak sunulmasına yol açan nefretle ya da Türklerin Hristiyan ordularına karşı kazandığı askeri zaferler nedeniyle yazarların hissettiği ve daha sonra Türklerin bir şövalye olarak idealize edilmesiyle sonuçlanan kafa karışıklığıyla karakterize edilmiştir.²²⁸

Henüz kültürlerin çeşitliliğine ve egzotik olanın hakikatine dair bir ilgi ve merak uyanmamıştır. Bunun tüm Ortaçağ Avrupa edebiyatı için geçerli olduğu ve bu imajın XV. yüzyılın ortalarına kadar temelde değişmeden kaldığını söylemek mümkündür. Bu yüzyılın yazarları, Türk geleneklerinin şok edici farklılığını vurgulayan ve genellikle el yazması olmaları nedeniyle de geniş halk kitleleri tarafından bilinmeyen

---

²²⁶ İzeddin, “Deux voyageurs”, 164.

²²⁷ A.g.e., 160.

²²⁸ Piotr Tafiłowski, “Anti-Turkish Literature in 15th-16th Century Europe”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX / 1, (2015): 261.

önemli sayıda metni günümüze bırakmışlardır. Geleneğe olduğu gibi hâla sıkça rastlanmaya devam etmesine rağmen, bu yüzyılda artık negatif değerlendirmenin bir kural olmadığı ifade edilmektedir.²²⁹ Bu yeni nesil yaklaşım ve metinlerden biri de göreceli olarak nesnel ve hassas bir muhakeme çabası içindeki Bertrandon de la Broquière'in hikâyesidir.

Bertrandon, canlı tanıklığı sayesinde Sultan'ın tasvirini yapmış, görüşme sırasındaki bağlayıcı görgü kurallarını, sultanın eğlencelerini, gelirlerini, hükümet sistemini, ordusunu ve adalet sistemini tartışmıştır. Sultan'ın tebaasının büyük itaatine dikkat çekmiş ve Türklerin askeri üstünlüğünü, istihbarat kapasitesini, harekete geçme hızlarını ve birliklerin kolay konuşlanmasını analiz etmiş, ayrıca hafif silahlar, hızlı atlar, yüksek disiplin, taktik yetenekler ve düşmanı darmadağın eden organize kaçış becerisi gibi faktörleri vurgulamıştır. İlerleyen bölümlerde de Hristiyanlara Osmanlılarla etkili bir şekilde nasıl savaşacaklarına dair tavsiyelerde bulunmuştur. Metinde tüm bu aktarımlar yapılırken bir taraftan da şehirlerin, coğrafyaların, kıyafetlerin ve insanların tasvirleri çarpıcı bir şekilde yapılmaktadır. Orta çağ tarihçisi Clarence D. Rouillard'a göre bu eser, XV. yüzyılda Türkler hakkında yazılmış tartışmasız en iyi ve objektif kaynaktır.²³⁰

---

²²⁹ A.g.e.

²³⁰ Clarence D. Rouillard, *The Turk in French History, Thought, and Literature 1520-1660*, (Paris: Boivin, 1938), 37-57; Ayrıca *Denizaşırı Seyahati* hakkında bazı günümüz tarihçileri de şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Frank Lestringant: “*Denizaşırı Seyahati*, somut gerçeklere hevesli ve mucizeleri pek de umursamayan, sürekli gelişen bir merakla tanıklık eden, belgesel açıdan son derece ilgi çekici, canlı bir anlatıdır.” derken, Frank Lestringant, Review of *Bertrandon de La Broquière, The Voyage d'Outremer*, trans. Galen R. Kline, *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, C. 52, S.3 (1990): 701-702;

Jonathan Harris: “*Bertrandon'un haçlı seferi hayali elbette hiçbir zaman gerçekleşmedi, ancak on beşinci yüzyıl Levant'ındaki yaşamı ilk elden anlattığı seyahatnamesi büyüleyici bir okuma sunmaktadır*” şeklinde bahsetmektedir. Jonathan Harris, Review of *Bertrandon de La Broquière, A Mission To The Medieval Middle East*, trans. by Thomas Johnes, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Cambridge University Press, #1, 83 (2020): 141-142.

Bertrandon de la Broquière, seyahatnamesinin giriş ve son söz kısmında belirtilen gezisinin amaçlarına dair zorlu hususları geçmişte yapılanlardan daha farklı olarak nasıl gerçekleştireceği üzerinde kapsamlı olarak düşündüğü anlaşılmaktadır. Bertrandon, geçmişte defalarca hazırlanan ve işe yaramayan haçlı raporlarından farklı olarak iddialı ve derinlikli bir askeri rapor hazırlamak düşüncesindedir. İyi bir rapora dayanak olacak stratejik analizlerini de ancak güncel, nitelikli ve isabetli veri ile yapabileceğinin farkındadır. Düşman topraklarından geçen karayolu güzergâhında bu güç görevi herhangi bir yardım almadan ve açığa çıkmadan yapmak zorundadır. Sonuçta üzerinde karar kıldığı stratejisini, istihbari bilgileri aktardığı satırlara gömülü bir şekilde ifade etmiştir.

“... Çünkü Türklerle epey bir zaman geçirdim ve onların hem yaşama tarzlarında hem de savaşa hazırlanma biçimlerinde işleri nasıl yürüttüklerini gördüm ve ayrıca onları büyük eylemlerinde gören yüksek mevkilerdeki insanlardan dinledim. Anlattıklarımın, bu konuda benden daha fazla bilgi sahibi olanlar tarafından düzeltilmek pahasına, gördüklerimi kendi anlayışına göre nakletmek cesaretini kendimde bulabildim. Özellikle, Türkler bir zamanlar Hıristiyanlara karşı büyük zaferler kazandıklarından, onları savaşta yenmek için benimsenmesi gereken tutumlardan ve orada istihdam edilmesi gereken nitelikteki adamlardan söz edeceğim.”²³¹

Tezimizin bu bölümünde, Dük İyi Filip tarafından kendisine tevdi edilen asli görev olan Osmanlı Devleti'nin askeri ve stratejik etüdü konusunda Bertrandon'un tanıklıkları ve görüşleri bazı başlıklar altında irdelenecektir. Ancak bu başlıklara geçmeden önce yazarın, Sultan II. Murad'ın savaş ve uluslararası siyaset yaklaşımı hakkında naklettiklerine bakmakta yarar vardır.

Bertrandon, öncelikle Sultan II. Murad'ın savaş konusundaki tutumu ve felsefesini merak etmektedir ve onun hakkında ilk öğrendiği özellik savaşçıl olup olmamasıyla ilgilidir.

---

²³¹ Broquière, *Voyage d'Outremer*, 216.

“Ayrıca onun savaşları sevmediği söylendi ve bana da mantıklı geldi. Zira, Hristiyanlığın ne kadar zayıf bir direnç gösterebildiği düşünüldüğünde, sahip olduğu güç ve servet ile çok daha geniş alanları fethetmesi onun için kolaydı.”²³²”

Gerçekten de Sultan II. Murad, iyi bir komutan olmasına karşın zamanın Balkanlar’ında ve Anadolu’daki kaygan siyasi zemin ve sürekli yenilenen askeri ittifaklar nedeniyle temkinli bir barışseverlik siyaseti yürütmektedir. Bu hususta Bertrandon’un Milano elçisinin II. Murad ile yaptığı görüşme sebebiyle edindiği bilgiler ve tanıklıklar oldukça açıklayıcı bir perspektif sunmaktadır. Milano Dükü’nün Sultan’a yaptığı Venediklilere karşı Milano Dükalığı-Macaristan İmparatorluğu ittifakına Osmanlı Devleti’nin de katılması teklifi²³³ karşılığında, II. Murad’tan fethettiği bazı yerleri Macar Kralına bırakmasını talep ettiğinde²³⁴, Sultan’ın elçiye verdiği cevap, Bertrandon’a onun savaş siyasetine dair önemli ipuçları vermiştir.

“Padişah hazretleri, elçinin kardeşi olan Milano düküne selamlarının iletilmesini istiyordu; kendisi için birçok şey yapmak isterdi; ancak hünkâr, dükün meydan okumasını hiç te makul bir şey olarak görmüyordu; Macar krallığı üzerinde yaptığı büyük fetihlerin farklı olduğunu; istediği zaman, istediğini pekâlâ yapabileceğini veya elindekilerle yetinebileceğini; ama kılıcının gücüyle kazandığı şeyleri geri vermesinin çok zor olduğunu anlamasından memnunluk duyacağını; şimdiki durumda ne kendisinin, ne de

²³² Broquière, *Denizasırlı Seyahati*, 239.

²³³ Franz Babinger, “XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Milano Dukalığı İlişkileri”, *Bellekten*, Cilt: XLIX, sayı:194, 1985, 381-386.; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I, Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), 474.

²³⁴ Broquière, *Denizasırlı Seyahati*, 248. “Bana söylendiğine göre Milano dükünün üstlendiği görev Macaristan krallığının, Eflak’ın, Sofya’ya kadar Bulgaristan’ın, Bosna Krallığı’nın ve Sıristan’a [Raska ülkesi] bağlı olan Arnavutluk’taki toprakların [Macar] imparator Romme Sigemond’ a bırakılması için hünkâra rica etmek, kendi hatırını sayarak bunu yaparsa çok memnun kalacağını bildirmektir. Paşalar ona cevap olarak, sözlerini hünkâra aktaracaklarını, sonra da sonucu bildireceklerini söylediler. On gün sonra elçiyi cevap vermek için çağırdılar: Saraya geldiğimiz zaman hünkâr tahtında oturuyor ve divanını toplamış bulunuyordu daha önce yaptıkları gibi elçiyi yanlarına getirttiler ve yine aynı yerde cevaplarını verdiler (...)”

*adamlarının, imparatorun elindeki ülkelerden başka yerleri işgal etmek niyetinde olmadıklarını; ne onun ne de ondan öncekilerin hünkârın önünde bir kez bile duramadıklarını, her zaman bozguna uğradıklarını ve kaçtıklarını; bunu herkesin bilmesi gerektiğini ve verilecek başka bir cevabı olmadığını bildirdi.”*²³⁵

Sultan II. Murad’ın bu cevabından isteseydi Macar Kralı’nın topraklarını çoktan fethetmiş olmuş olacağını, ancak şimdilik sulhu korumak istediğini çıkartabiliriz. Nitekim aynı yıl içinde bir barış antlaşması imzalanmıştır.²³⁶

Bu noktada görüşmenin hangi tarihi arka plan ve çerçeve içinde gerçekleştiğini hatırlamakta fayda vardır.

Milano Dükalığı ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler her iki tarafta da önemli gelişmelerin yaşandığı 1420’li yıllarda başlamıştır. 1421’de Milano Dükalığı Cenevizliler üzerinde hâkimiyet kurmuşken, II. Murad tahta çıkmıştır. Dükalığın başlıca amacı Sultanın, Cenevizliler’in baş rakibi olan Venedikliler’e karşı cephe almasını sağlamaktır. Dük için Venedik cumhuriyetini sıkıştırmanın araçlarından biri de Osmanlı-Macar Krallığı arasında bir barış antlaşmasının tesis edilmesidir. Bu sırada, Osmanlı fetret dönemi ve akabinde, Venedikliler ve Macaristan Balkanlar’da ilerleyerek Osmanlılar aleyhine önemli başarılar sağlamışlardır. II. Murad, İstanbul ile birlikte Selanik şehrini de kuşatma altına almaktadır. Çaresiz kalan Bizans imparatoru, Selanik’in 1423 yılı ortalarında Venedikliler’e verilmesini kabul etmiştir. Öte yandan Osmanlı iç bunalımı sırasında Macar Kralı Sigismund da Tuna üzerinde hareketlenmiş, 1421 yılından itibaren de Eflak ve Sırbistan, Osmanlı nüfuzundan Macaristan’ın nüfuzuna geçmiştir. Aynı zamanlarda Macarlar ve Venedikliler arasında bir saldırı için ittifak görüşmeleri başlamıştır. Milano Dükü için Venedik Cumhuriyetini sıkıştırmanın araçlarından biri de Osmanlı-Macar Krallığı arasında bir barış antlaşmasının tesis edilmesidir. Böylelikle güçlenmeye başlayan Venedik, Macar ve Sırp Despotu Stephan Lazarevic arasındaki ittifakı bozmayı ve Macar Kralının düşmanlığını Venedik’e yöneltmesini ve mümkünse Dalmaçya kıyılarına inerek Venedik üzerinde baskı kurmasını amaçlamaktadır. Bunun yanında, açıkça ifade

---

²³⁵ A.g.e., 249.

²³⁶ Turan, *Türkiye-İtalya*, 474.

edilmeyen gizli bir amacının da Osmanlı'nın Balkanlardaki ilerleyişine bu yolla bir set çekmek olduğunun da vaz edilebilmesi mümkündür. Bu girişimler Osmanlı Macar savaşlarında kısa süreli mütarekeler için yeterli olmuşsa da kalıcı bir barış ve nihai hedefi sağlamaktan uzak kalmıştır. Ceneviz deniz gücünün yardımıyla Mustafa ve Cüneyd'in bertaraf edilmesinden sonra Anadolu'yu nispeten sağlama alan Osmanlılar, gerek Venedik'e gerekse Macaristan'a karşı daha güçlü hale gelmişler, 1427'de Despot Lazarevich'in ölmesi ile işler daha da karışık bir hal almış, Sırbistan üzerindeki Osmanlı Macar rekabetini kızıştırmıştır. Öte yandan Milano Dükü bir türlü sağlanmayan ittifaka rağmen ısrarını korumuş ve bu yıldan itibaren deneyimli diplomat Benedetto Forli'yi arabulucu olarak görevlendirmiştir. Bu sırada Sırbistan Despotu olan Brankovich'in Osmanlılara meyletmesi II. Murad'ın elini güçlendirmiş, Sultan elçi Forli'nin talep ettiği kısa süreli bir mütarekeyi kabul edilebilir bulmuştur (1429). 1430 yılına gelindiğinde Osmanlılar Selanik'i Venediklilerin elinden almış ve Venedikliler ile Lâpseki sulh anlaşması yapılmış idi. Bu sırada, 1427' den sonraki süreçte Osmanlılar bazı hamlelerle Sırp despotu, Eflak Voyvodası ve Bosna Kralını kendine bağımlı hale getirmiş bulunmaktadır. Bu şekilde, Anadolu gibi Rumeli'de de Osmanlı egemenliği eski gücüne erişmiş olmaktadır. Diğer tarafta, yaklaşık aynı zamanlarda doğu sınırlarında, Osmanlı Devleti'nin gücünü yeniden tesis etmesini istemeyen Timur'un oğlu Şahruh'un (1404-1447) tehdidi gelişmektedir. Çelebi Mehmed, içinde bulunduğu güç koşullar dolayısıyla Şahruh'a tab'i hareket etmektedir. II. Murad da Timurluları kışkırtmaktan kaçınan bir politikayı kabul etmiş görünmektedir. Şahruh'un, ilk defa 1420' de ve sonrasında da 1429'da Karakoyunlulara karşı büyük ordularla Doğu Anadolu'ya girerek batıya doğru ilerlemesi Osmanlıları oldukça tedirgin etmiştir. Bu arada Osmanlı'nın bu durumundan yararlanan Karamanoğlular, Hamideli bölgesini yeniden işgal etmiştir. Bu artan baskıların getirdiği sıkışıklığı aşmak için Osmanlılar kuzeyde Altınordu, güneyde Memlûklularla dostça ilişkiler kurarken, Venedik, doğuda Osmanlılara karşı bir Karaman ve Kıbrıs ittifakını gerçekleştirmeye çalışmıştır.²³⁷ Şahruh'un ordusu Anadolu'dan çekilince, Osmanlılar güçlerini tekrar Venedik'e karşı Selanik çevresinde toplamış ve 29 Mart 1430 sabaha doğru genel bir saldırıyla şehri almışlardır. Bu fetih, Osmanlılar'a Balkanlar'da yeni bir genişleme imkânı tanımış, özellikle Tuna ötesinde

---

²³⁷ Halil İnalçık, *Akademik Ders Notları (1938-1986)*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 254-257.

Macaristan'a karşı Sırbistan ve Eflak üzerinde Osmanlı üstünlüğünü kalıcı hale getirirken, Arnavutluk'ta da Venediklilere karşı ellerini güçlendirerek oradaki Arnavut beylerini egemenlikleri altına almışlardır. İlerleyen zamanlarda ise Forli, 1433 yılında Bertrandon de la Broquière'in da tanık olduğu son Edirne ziyaretinde, II. Murad'dan Dalmaçya kıyılarına kadar olan bazı topraklardan geri çekilmesini barış şartı olarak Macar Kralı adına tekrar talep edince Sultan'ı hiddetlendirmiştir. II. Murad, Venedik-Floransa ile Milano-Ceneviz ittifakları arasındaki rekabette kullanılma önerisine ve Macar Kralının cüretkâr talebine hayli kızmış olmakla birlikte elçiyi kinayeli fakat kibar bir üslupla reddetmiştir. Bununla birlikte bu görüşmelerin Türkiye ile Macaristan arasındaki anlaşmazlıkların yumuşatılmasına da katkısı olduğu görünmektedir. Nitekim kısa bir süre sonra Sultan ile Sigismond arasındaki mütareke yenilenmiş ve Sigismond'un Mayıs 1433'te düzenlenen imparatorluk taç giyme törenine bir Türk elçilik heyeti de yüklü hediyelerle katılmıştır. Milano Dukası'nın Osmanlılar ile Macaristan arasında barış için harcadığı çabalar Venedik karşıtı bir cephe doğurmazken, ne ilginçtir ki Dük Filippo Maria Visconti ile Sigismond arasındaki ilişkiler düşmanlığa dönüşmüştür.²³⁸

Yolculuğunun Anadolu ve İstanbul bölümünde Osmanlı'nın siyasi gücü hakkında belirli bir oranda intibaa edinmiş olsa da, Bertrandon seyahatnamesinde Osmanlı'nın siyasi ve özellikle de askeri gücü hakkında ilk kez, odaklı olarak Edirne'de iken ilgilenmeye başlamıştır. Sultan'la görüşmek için beklerken elindeki kısa süreyi orada bulunan kişilerden Sultan'ın kişiliği, zaafı ve askeri gücü hakkında istihbarat derlemeye ayırmıştır.

Bertrandon II. Murad'a dair biyografik istihbaratlarını naklettikten sonra²³⁹ Osmanlı ordusunun konumlanışına, teşkiline ve savaş kapasitesine dair bilgiler toplamaya başlamıştır. Bilgi kaynaklarının isimlerini ise çok nadiren zikretmektedir. Onun merakının önde gelen başlıklarından biri de Osmanlı'nın seferberlik finansmanı ve ordu teşkil stratejisi olmuştur.

---

²³⁸ Turan, *Türkiye-İtalya*, 474.

²³⁹ Bkz. Tezimizdeki Bölüm 4.1.

4.2.1. Denizaşırı Seyahatnamesinde Osmanlı Devletinin Ordu Teşkili, Komuta Yapısı ve İdare

4.2.1.1. Seferberlik Finansmanı ve Ordu Teşkili

Bertrandon anlatısının bu bahsinde Rumeli eyaletinden toplanabilecek asker sayısı ve niteliği hakkında bilgiler vermekte ayrıca seferberlik masrafları için Padişahın nasıl ekonomik çözümler geliştirdiğini aktarmakta²⁴⁰,

“Yine bana söylendiğine göre her yıl iki buçuk milyon düka gelir elde ediyor ve yirmi beş bin düka vergi topluyormuş; yine işittiğime göre Rumeli’den yüz yirmi bin asker seferber edebilirmiş; bunların dört ya da beş bini kendi köleleri ve ücretli askerleriymiş, ama bunların yarısı pek işe yarar durumda değilmiş, çünkü ok taşırlar ama kılıçları olmazmış. Bana söylediklerine göre hükümdar bu orduyu oluşturduğu zaman hiç masrafa girmezmiş, aksine çok şey kazanırmış; (...), tam tersine Gallipoly’ye geldiklerinde onlardan geçiş haracı almırmış(...) Bir akın yaptıktan sonra geldikleri zaman köle başına beş akçe alınırmiş. Tuna’dan geçerken de aynı şekilde haraç alınıyormuş. Bana söylendiğine göre Rumeli’dekiler her yıl otuz bin kişiyi, verilen emirlere uygun olarak temin etmek zorundaymışlar.”

ve ordu teşkilinde Anadolu Beylerbeyliği’nin katkısı için de şu bilgileri ilave etmektedir.²⁴¹

“Aynı şekilde Türkiye’de de her yıl on bin kişinin sefere hazırlanması gerekiyordu; bunlara yalnız erzak veriliyor, başkaca bir gelir sağlanmıyordu. Hükümdar büyük topraklar verebiliyordu, ancak kendilerine toprak verilenler bunlara hükümdarın iradesiyle sahip olabiliyor ve bu topraklar üzerinde belli miktarda asker hazırlamak suretiyle ona hizmet etmek zorunda bulunuyordu. Böylece hükümdar ordularını masraf etmeden kurabiliyordu. Kendi yanında bulunanlara gelince; onun beş bin piyade ve bir o kadar da

²⁴⁰ Broquière, *Denizaşırı Seyahati*, 239.

²⁴¹ A.g.e., 239-240.

süvari askeri vardı ve bunların sayısını geliri yükselmedikçe hiç arttırmazdı.”²⁴²

“Camussat bayscha (Hamza Paşa) adı verilen Türk devlet adamının yönetim merkezi Bursaydı ve o Türklerin sahip olduğu en yiğit ve gözü pek insanlardan biriydi. (...) Ülkeyi elinde nasıl tutabildiğini ve kendisine itaat edilip edilmediğini sordum; bana söylediklerine göre ona da Sultan Murad'a itaat edildiği gibi itaat ediyor ve kendisi her yıl elli bin düka'nın üstünde gelir sağlıyordu. Bu Türk ne zaman ihtiyaç duysa ülkesi onun emrine yirmi bin adam veriyordu. (...) Bu yüzden ne zaman askere gereksinim duysa, hiçbir şey vermeden onları derhal elinin altında bulabiliyordu.”²⁴³

Fütuhat dönemi Osmanlı'sında Beylerbeyleri buldukları bölgenin en büyük askerî âmiri ve kumandanı olduklarından yetki ve sorumlulukları hayli yüksektir. Bu dönemde kısa aralıklarla ve ayırım olmaksızın birçok cephede savaşlara katılması zorunluluğu, Beylerbeyleri'nin kariyerlerinin çoğunu cephelerde fiilen muharebe etmek veya bunun hazırlığı içerisinde geçirmek zorunda bırakmıştır. Beylerbeyleri'nin görevleri arasında barış zamanında sorumlu olduğu eyaletin valiliğini yapmak, reayanın korunması, zulmün bertaraf edilmesi ve tımarların takibi iken, savaş zamanlarında Divanlara katılarak strateji belirleme toplantılarında hazır bulunmak, askerin nizamının sağlanması, seferlere hazırlık ve iştirak şeklindedir. Bütün bu görevlerin yanında saltanat adına tımar tevcihi ile vergi ve tımar gelirlerinin toplanması düzenli olarak takip ettiği işler arasındadır.²⁴⁴

Seyyah ilerleyen sayfalarda bu konuyu daha da detaylandırmakta ve eyalet ordusunun yeniçeri, müsellemler ve yaya sınıflarından bahsetmektedir. Anlatıma göre Sultan büyük bir ordu teşkil etmek istediğinde Rumeli eyaletinden yüz yirmi bin nefer toplayabilmekte ve ücretlerini ödemektedir. Duyduğuna göre bunların altmış bini iyi donanımlı askerler geri kalanları ise zayıf teçhizatlı piyade birlikleridir. Bunlardan kılıcı olanların oku bulunmamakta, çoğunda da mızrak gibi silahlar bulunmaktadır.

---

²⁴² A.g.e., 240.

²⁴³ A.g.e., 203-204.

²⁴⁴ Mehmet İpşirli, “Beylerbeyi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/69-74.

Bunlar Anadolu eyaletinden gelenlerin yarısını oluşturmaktadır. Ancak bu askerler Rumeli askerlerinden daha teçhizatlılardır ve kendilerinden daha fazla çekinilmektedir. Rumeli’nde son çıkılan seferde ordunun büyük bir bölümünü Hristiyanlar teşkil etmiştir. Sırp despotundan asker vermesi istenince o da oğlunu üç bin süvari ile sefere göndermiştir. Keza Arnavutluk ve Bulgaristan’dan da hepsi Hristiyan olan askerler gelmiştir ve bunların itiraz etme hakları bulunmamaktadır. İlâveten Hristiyan oldukları halde orduda bulunan çok sayıda savaş esiri köle vardır.²⁴⁵

Yazar raporunun devamında Rumeli Beylerbeyi’nin askeri ve mali sefer kapasitesine dair rakamlar bazında ilavelerde bulunmaktadır.

“Daha önce de söylediğim gibi şurası bir gerçek ki Beylerbeyi bir ordu kurmak istediği zaman Türkiye de kendisine otuz bin asker hazırlamak zorundaydı, bunların hepsinin de paraları ödeniyordu. Rumeli’de de, tam teçhizatlı iki üç bin köle hariç olmak üzere yirmi bin asker çıkıyordu. Bazılarının bana söylediğine göre Beylerbeyi’nin hazinesinde bir milyon düka varmış; bazıları da bunun yarısı kadar olduğunu söylediler. Ayrıca, köleleriyle ve karılarının mücevherleriyle birlikte şahsi serveti bir milyon altına varıyormuş. Küpü doluymuş ama elini sıkı tutup kimseye bir şey vermese, kimseye de haksızlık etmeden bir yıl içinde bir milyon düka tasarruf edebilirmiş.”²⁴⁶

Bertrandon savaş zamanı ordu teşkil seferberliğinin ülke çapında nasıl gerçekleştirildiğini de bizlere aktarmaktadır.

“Makedonya’ya, Bulgaristan’ a ve Sırbistan’ a girdiğimden beri Padişah ordusuna duyurular göndermekteydi; yani orduya katılabilecek olanların hazır bulunmalarını tellal bağırtarak ilan etmekteydi. Kalmakta olduğumuz yerlerde karşılaştığımız Hristiyan Bulgarların bize söylediğine göre atlarıyla orduya katılanlar comarch (haraç) ödemiyorlardı ve bunların sayısını arttırmak için bu gibi kimselere çok yardım ediliyordu; bazıları da zorla askere alınıyordu, diğerleri ise adam başına elli akçe ödüyorlardı.”²⁴⁷

²⁴⁵ Broquière, *Denizasıra Seyahati*, 241-242.

²⁴⁶ A.g.e., 242.

²⁴⁷ A.g.e., 257-258.

Bu hazırlıklar Beylerbeyine gönderilen sefer fermanları ile başlamakta, silsile ile ona bağlı Sancak Beyleri ve sipahiler kendi kapı halkıyla yoğun bir hazırlığın içine girerek asker, silah, at ve gerekli teçhizat ile yiyecek tedarikini sağlamaktadır. Beylerbeyi ve ordusu sefere çıkacakları vakit ulema, seyitler, eşraf ve halkın katıldığı gösterişli bir merasimle uğurlanmaktadırlar.²⁴⁸

4.2.1.2. Osmanlı Rumeli'sinde Askeri Komuta Yapısı

Yazar anlatısının bu kısmında Osmanlıların Rumeli eyaletine dair idari ve askeri güç hiyerarşisini de gözlemekte, yol boyunca vezirler, paşalar, akıncı beyleri ve tımar sahipleri sorumluluk, yetki ve tutumlarıyla birlikte Bertrandon'un 'vizör'üne girmektedirler.²⁴⁹

“Hükümdarın, paşa ya da vezir paşa unvanını taşıyan dört adamı vardı; bunlara serdar ya da kumandan ve vezir, yani divan üyesi de deniyordu; bu dört kişinin yüksek düzeyde görevleri vardı ve hiç kimse bunların aracılığı olmadan hünkârla konuşulamazdı; onun adına ülkeyi yönetirler ve Padişahın en yakın çevresini oluştururlardı. Bir savaş vukuunda onlar Türkiye'ye geçince Rumeli Beylerbeyi, sınırları içindeki ahalinin yönetimini kendi eline alırdı.”²⁵⁰

Seyyah burada yükseliş dönemi Osmanlı'sına dair iktidar yapısının adeta güç kodlarını vermektedir. Henüz merkezileşme yolunda olan bir devletin vezir ve paşaları son derece otonom ve güçlü birer unsur olarak devleti yöneten heyetin içinde yer almaktadırlar. Kendisine mutlak itaat edilen güçlü bir Sultan ve onun iradesini paylaşarak kullanan ve sorumluluk alanlarını onun adına yöneten sınırlı sayıda yetkili bulunmaktadır. Anlatının devamında Bertrandon Sırp Despotunun sarayında iken kendisine anlatılan Rumeli Beylerbeyliğinin güç yapısını ele almakta ve sancak beylerinin görev yetki sahalarını tarif etmektedir.

“... Yine bana söylendiğine göre Disem Bey [Mezit Bey] adında bir kumandan Eflak sınırlarından Karadenize kadar; Sinan Bey, bu sınırlardan

²⁴⁸ İpşirli, “Beylerbeyi”, 69-74.

²⁴⁹ Broquière, *Denizası Seyahati*, 240.

²⁵⁰ A.g.e.

Bosna sınırlarına kadar ve İshak Bey de buradan Raska ülkesine ve Morave'ye kadar bütün bu toprakları korumakla görevliymişler. Bunları bana Sırbistan' da, despotun sarayına geldiğimde anlattılar, bu nedenle anlatılanların tümünü yazıya geçiremedim.”²⁵¹

Yazar Rumeli Beylerbeyi Sinanüddin Yusuf Paşa (Sinan Paşa)'nın yetkilerine ve kişisel özelliklerine de kısaca değinmekte,

“Eflak'tan Raska ülkesine [Sırbistan] kadar uzanan sınırların kumandanı Corsebech şehrinde bulunuyordu; Raska ülkesi büyük bir ülkeydi ve buralarda hep bu kumandan Sinan Bey'in adı duyuluyordu. Sinan Bey, bütün bu bölgenin en büyük kısmını elinde tutan bir senyördü; çoğu zaman bu şehirde oturmuş... Macaristan krallığından bir kadın (...) bana bu Sinan Bey'in bir Rum olduğunu bildirerek onun akıllı bir insan olduğunu, diğerlerinin yaptığı gibi şarap içmediğini, Padişahın bütün bu ülkeleri onun yönetimine bıraktığını...”²⁵²,

akabinde de buldukları bölgeden sorumlu Sancakbeyi Mezid Paşa'nın özelliklerinden bahsetmektedir. Rumeli Beylerbeyi Sinanüddin Yusuf Paşa(Sinan Paşa) Alacahisar'ı fethedince akıncı beyi Mezid Bey'i bu şehrin başına geçirmiştir.

“... tanıdık bir adam değilse ya da Padişahın veya onun yokluğunda Rumeli Beylerbeyinin bir mektubunu taşııyorsa, [Mezid / Mesih Bey]'in bu ırmağın ötesine kimseyi geçirtmediğini, itaat edilen ve korkulan bir insan olduğunu söyledi ve ayrıca yiğit bir kişi olduğunu ekledi.”²⁵³

4.2.1.3. Yönetim ve Adalet

Yazarın gözünden kaçmayan bir detay da Osmanlı ülkesindeki hızlı adalet anlayışıdır. Sultan'ın halkı adalet ve esenlik içinde yaşamlarını sürdürmekte, devlet onların can ve mal emniyetlerine bir zarar gelmemesine azami özen göstermektedir.

---

²⁵¹ A.g.e., 258

²⁵² A.g.e., 256.

²⁵³ A.g.e.

*“Hükümdar kendi ülkesinin insanlarından tam bir itaat görüyordu; bu insanlar, kendilerinden istenen yapabilecekleri her şeyi hiç karşı gelmeden yapıyorlar, o da karşılık olarak kimse bir şey söylemese bile kendinden beklenenleri yapıyordu. Ülkeye tam bir adalet getirmişti, herkes güvenlik içinde yaşıyordu; Türk tebaasına karşı hiçbir zorbalık ve gasp fiili işlemediği gibi haraç ve benzeri şeyler de almazdı.”*²⁵⁴

Tanık olduğu bu vasıflar Bertrandon’u, Türklerin ‘kilit sırrı’ olarak oldukça etkilemiş görünmektedir. Nitekim bu ‘sırları’, kendilerinde bulunmayan fakat mutlaka kazanılması gereken olmazsa olmaz, bir başarı faktörü olarak Burgonya Düküne sunacağı haçlı seferi planına koymaktadır.²⁵⁵

4.2.1.4. Vasal Prenslere İlişkiler’e Dair

Bu konuda Bertrandon, Sultan ile ona tab’î Sırp Despotu arasındaki askeri, mali ve akrabalık ilişkilerine dair bilgiler aktarmaktadır. Krusevaç şehrinden sonra Morave ırmağını geçince Sırp Despotunun (George Brankoviç) topraklarına girmiş olur. Despot, Sultan’a her yıl elli bin düka vergi ödemektedir.²⁵⁶ Ayrıca, talep edildiğinde atlı asker göndermesi gerekmektedir. Öte yandan Despot, bölgedeki Osmanlı-Macar dengesinin Osmanlılar lehine değişmesi üzerine kızı Mara’yı Hünkâra zevce olarak vermiştir.²⁵⁷

*“... Bu senyörle [Sırp Despotu] av alanında karşılaştık; (...) yanında çocuklarından üçü ve elli at bulunuyordu; ayrıca yanında, adetlere uyarak oğlunun ve yakınlarının orduya katılmak üzere gönderilmesini isteyen Padişahın bu emrini iletme için gelmiş bir de Türk bulunmaktaydı. Çünkü bu despot ödediği vergiden başka, Padişah istediği zaman ikinci oğlunu ve bin ya da sekiz yüz atlıyı hünkâra göndermek zorundaydı.”*²⁵⁸

---

²⁵⁴ A.g.e., 241.

²⁵⁵ Bkz. Tezimizde Bölüm 4.2.3.4.

²⁵⁶ A.g.e., 256.

²⁵⁷ A.g.e.

²⁵⁸ A.g.e., 258.

II. Murad, Arnavut isyanını bastırmak üzere yeni bir sefer hazırlığı yapmaktadır. Ancak Despot göndermesi gereken miktarda at göndermemiş ve Padişah bundan haberdar olmuştur.

“...yine de bütün ülkede ona karşı yer yer bir korku hissedilmekteydi. Bana söylendiğine göre bazı kimseler bu durumu hünkâra aktarmışlar ve o da cevap olarak elinde bulunanlardan daha fazla at olması gerektiğini, çünkü bunları kölelerinden birine vermesi icap ettiğini, başkaca hiçbir şey almayacağını söylemiş. Bana ayrıca şu da söylendi ki Padişahın hazırladığı bu ordu Arnavutluk seferi içinmiş; zira oraya gönderdiği on bin asker Lesser'es'te [Serez] bozguna uğramış; rivayetler böyleydi.”²⁵⁹

Osmanlılar Arnavutluk'taki fütuhattan hemen sonra (1431-32) bölgede yeni bir tahrir yapmıştır. Köylerin tımar olarak taksimi bazı direnişlere yol açmış ve yerel beyler ayaklanmışlardır. Âsilere karşı harekete geçen Evrenosoğlu Ali Bey birlikleri ağır kayıplara uğramıştır. Bu isyanı Venedikliler'in kışkırttığını düşünen Sultan ihtarda bulunmuş, bunun üzerine Venedik senatosu da Arnavutluk'taki güçlerine bildirimde bulunarak asilere yardım edilmemesini emretmiştir. Dağlara çekilen Arnavut isyancı beyleri bu kez yardım için Macar Kralına başvurmuşlardır. Bölgeye düzenlenen yeni seferde II. Murad bizzat Serez'e giderek harekât sahasına yakın konumlanmış (1432-33 kışı) ve isyan bastırılmıştır.²⁶⁰

4.2.2. Denizaşırı Seyahatnamesine Göre Osmanlı Rumeli'sinde Stratejik Noktalar ve Ekonomik Kaynaklar

4.2.2.1. Güzergâh Üzerindeki Askeri-Stratejik Noktalar

Yazar için güzergâhı üzerindeki, ister faal ister gayri faal olsun, tüm kaleler, geçitler, yollar ve ırmak tesisleri tartışmasız ilgi alanında olmuştur. Bu nedenle güzergâhı üzerindeki muhtemel haçlı seferi için fırsat ve tehdiye dönüşebilecek tüm stratejik noktaları kayda geçirmektedir.

Verimli tarım alanlarına ve sık ormanlara sahip ve oldukça meskûn olan birçok şehri geçip uzun bir yolculuğun ardından Krusevaç şehrine gelmiştir. Krusevac, (Alaca

---

²⁵⁹ A.g.e., 258-259.

²⁶⁰ İnalçık, “Murad II”, 164-172.

Hisar) şehri geçmişte Sırp hükümdarlarının başkenti olup Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından 1428 yılında zapt edilmiştir.

“Nihayet Corsebech adında bir şehre geldim; Andrenopoly'den ayrılan on gün olmuştu. (...) Şehir altı yıldan beri Türklerin elindeymiş; küçük bir yerdi ama çift duvarlı surlarla iyi korunmuştu; giriş yerlerinde, surların üst tarafları harap olmaya yüz tutmuştu; şimdi harabe halinde bulunan bir de kalesi vardı.”²⁶¹

Yazar, şehirden bir mil mesafedeki Morave ırmağını geçince çok güzel ve yoğun nüfuslu bir bölgeyle karşılaşmış, vaktiyle çok güçlü ve güzel olduğu anlaşılan bir dağın zirvesindeki Estalache şato-kalesinin yanından geçmiştir. Şatonun bulunduğu bu dağdan çıkan nehir Morave ırmağına kavuşmaktadır.

“... şatonun bazı duvarları ayakta kalabilmiş, bir burca benzeyen büyük bir kulesi var; bunlardan başka bir şey görülüyor, çünkü her şey yıkılmış ve despota bunlar kalmış.”²⁶²

Bu dağın eteklerinde nehir Padişahın seksen ila yüz teknesini barındıracak kadar genişlemektedir. Osmanlılar ordusunu ve atları geçirebilmek için hafif kadırgalarını ve alçak bordalı uzun teknelerini burada tutmaktadır. Bu mıntıka her zaman, iki ayda bir değişen, üç yüz kişilik bir birlik tarafından muhafaza edilmekte ve hiçbir Hristiyan'ın görmesine izin verilmemektedir. Yazar burayı gözüyle görememiş ancak sözüne itibar edilebilir birinden bu gizli bilgiyi duymuştur. Şatodan Tuna'ya kadar yüz millik mesafe vardır ancak arada hiç kale bulunmamakta, yalnız Sinan Bey'in iskân yoluyla kurduğu bir kasaba ve bir ev vardır. Yoluna devam ettiğinde dağlık ve geçmesi çok zor olan sık ormanlı alanlarla karşılaşmıştır.

“...göründüğü kadarıyla bu ormanlar ve dağlar ülkesi çok güzeldi ve her tarfta kasabalar vardı; Raska ya da Sırbistan ülkesi bir bütün halinde gerekli her şeyi içinde barındırıyordu.”²⁶³

---

²⁶¹ Broquière, *Denizasıra Seyahati*, 255-256.

²⁶² A.g.e., 256-257.

²⁶³ A.g.e., 257.

Yoluna devam ettiğinde Nicodem adını taşıyan kırlar içinde, güzel bir ülkede kurulmuş hoş bir kasabaya ulaşmıştır. Burası Macaristan Kralının elinde olan Belgrad'dan bir buçuk günlük yol mesafesindedir. Sırp Despotu, çok güzel ormanlar ve ırmaklar arasında bulunduğu için avlanma zevkini tatmin amacıyla çoğunlukla burada ikamet etmektedir.

Tuna üzerindeki Coulumbach (Güvercinlik) kalesi Türklerin elindedir ve Belgrad'a doğu yönünde iki günlük mesafede bulunmaktadır. Bertrandon'un duyduğuna göre, güçlü bir şekilde tahkim edilmiştir lakin bir kale için sakıncalı olabilecek her türlü özelliğe sahiptir; bir tahkimat eksperisi olan yazar için bu kale kuşatılması kolay, top atışıyla ve diğer savaş araçlarıyla dövülebilmesi ve yardım almasının engellenmesi mümkün bir askeri noktada bulunmaktadır.²⁶⁴

“Türkler bu kalede yüz kadar uzun yapılı kayığı, müsait zamanda Macaristan'a geçmek amacıyla bulunduruyorlardı; önlerine çıkan hiç kimse onlara karşı koyamazdı. Buranın kumandanı, daha önce bahsettiğim Sinan Bey'di.”

Bertrandon Belgrad'a geldiğinde kendisini çok şaşırtan bir duruma şahit olmuştur.

“Bu Belgrad şehrine geldiğimin ikinci günü, ülkenin usullerine göre silahlanmış yaklaşık yirmi beş kişinin, şehrin savunma birliklerindeki yerlerini almak için geldiklerini gördüm. Şehrin yönetimi kont Matico'nun elindeydi. Bu silahlı kişilerin kim olduklarını sordurdum; onların Alman olduklarını söylediler; o zaman da bu kadar uzak yerlerden bu Almanların niçin getirildiğini, buralarını korumak için Macaristan' da ya da Sırbistan' da hiç mi adam bulamadıklarını sordum.”²⁶⁵

Kendisine verilen cevapta Sırlar'ın buraya girmelerine asla izin verilemeyeceği zira onların artık Türklere itaat etmekte ve vergi vermekte oldukları anlatılmıştır. Ayrıca Macarlar da o kadar Türklere korkarlar ki onlara karşı buraları sonuna kadar koruyacak cesareti kendilerinde bulamayacakları söylenmiştir.

“... bu sebeplerden ötürü buranın korunması yabancılara emanet edilmişti; çünkü imparatorun gerektiği zaman geçmek ya da geri çekilmek için Tuna üzerinde kullanabileceği başka bir yer yoktu. Ben bunları duyunca çok hayret

---

²⁶⁴ A.g.e., 263.

²⁶⁵ A.g.e., 263-264.

ettim ve Padişahın, Konstantinopolis imparatorunu ve bütün Makedonya Rumlarını, Bulgarlarını ve Sırp despotunu ve ona bağlı olanları kendisine boyun eğdirmiş olduğunu hatırladım; bu durum bütün Hristiyanlık için acınacak bir şeydi.”²⁶⁶

4.2.2.2. Bölgedeki Ekonomik Kaynaklar

Seyyah kimin elinde ya da kontrolünde olduğuna bağlı olarak ekonomik ve siyasi dengelere etki edebilecek stratejik madenleri de raporlamaktan imtina etmemektedir. Bertrandon'un anlatımından bu kaynakların çevredeki etkili güçlerin ilgisini çekebilecek kadar değerli olduğu anlaşılmaktadır.

“...Bilen bir kişinin bana anlattığına göre despotun, Nyenuberghe adını taşıyan ve Bulgaristan, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna sınırlarına yakın bir yerde, Morave ırmağı kıyısında bulunan bir şehri vardı. Bu şehirde altın ve gümüş madenleri bulunmaktaydı ve buradan her yıl iki yüz bin dükadan fazla altın elde ediliyordu ve hepsi bundan ibaret değildi; duyduğuma göre bu miktar, Sırp ülkesinin dışında saklanan servetten ayrıydı.”²⁶⁷

Burası Novo Brado şehridir. Bizanslıların Novopurgon ve Novoprodon olarak andığı bu şehri, XIV. yüzyılda madenleri işlemek üzere gelen sakson madenciler Nyueberge olarak adlandırmışlardır. Bu şehir, 1350'den 1450'ye kadar Balkan'lardaki bütün şehirler içinde en büyüğü ve en ünlüsü olmuştur. Priştina'nın doğusunda üç mil mesafede, Kosovo ovasıyla Bulgaristan Moravası arasında dağlık bir bölgede kurulmuştur. 1455 yılında kesin olarak Türkler'in eline geçmiştir. Halil İnalçık'ın bahsettiği Mara'nın çeyizi olarak Osmanlı'ya devredilen gelir bu madenlere ait olmalıdır.²⁶⁸

---

²⁶⁶ A.g.e., 264.

²⁶⁷ A.g.e., 262-263

²⁶⁸ “Sırp Despotu Brankoviç'in kızı Mara'yı II. Murad' a eş olarak Edirne'ye göndermesi (1433) yeni durumla ilgilidir. Mara'nın yanında getirdiği çeyiz, Sırp gümüş, altın madenlerinden kaynaklanan 400.000 altın gibi görülmemiş bir miktara varıyordu.” Halil İnalçık, *Akademik Ders Notları (1938-1986): Timur, İnkılap Tarihi, Osmanlı Tarihi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 256.

Öte yandan Bertrandon, Macar Kralının kontrol ettiği madenleri kimlere ne karşılığında tımar olarak verdiğini de açıklamaktadır.

“... [Transilvanya bölgesindeki] dağlarda altın madeni ve tuz yatakları da vardı; bana söylendiğine göre bunlar Macar kralına her yıl yüz bin florin kazandırıyor. Altın madenlerinin işletilmesi, hudutları Türklere karşı koruması karşılığında Prusya senyörüne ve Belgrad'ı koruması karşılığında da Mathico senyörüne bırakılmıştı. Tuz yatakları krallığın elindeydi, bunlar çok verimliydi ve kayalara benziyordu; (...)Bunlar bir havanda öğütülüyordu, bana göre şimdiye kadar gördüğüm en iyi, en güzel ve en ince tuz bu öğütülmüş tuzdu, rengi de oldukça beyazdı.”²⁶⁹

Prusya Senyörü olarak zikredilen kişi o dönemde Töton Şövalyeleri tarikatının lideri Paul von Russdorf'dur (hükümrânlığı: 1422-1441). Mathico Senyörü olarak bahsedilen kişi ise Ragusa'lı (Dubrovnik) Matko Tallucz'dur. Matko'nun geçmişi hakkındaki bilgiler çelişkili olup Macar Kralı ile ilişkisinin niteliği bulanıktır. O yıllardaki görevi Belgrad kalesi kumandanlığı ve şehrin valiliğidir.²⁷⁰

4.2.3. Denizaşırı Seyahatnamesinde Osmanlı Ordusunun Nitelikleri

4.2.3.1. Türk Askeri

Türklerin bazı genel karakteristik özellikleriyle analizine başlayan Bertrandon, daha sonra Türk askerlerinin nitelikleri ve savaş donanımları ile devam etmektedir. Türklerin orta boylu ve orta kuvvette adamlar olduğunu ve hepsinin sakallı olduğunu belirtmektedir. Ona göre bir erkeğin bir ‘*Türk kadar güçlü*’ olduğu şeklindeki yaygın söylemin gerçekte bir dayanağı yoktur, çünkü çok güçlü Türkler olabildiği gibi zayıf Türk de vardır; tıpkı Hristiyanlar arasında olduğu gibi. Yine de Türkler erken kalkmayı seven, çalışkan ve kanaatkâr bir halktır. Hayatlarını basit yaşamaktadırlar.

“... kırlara çıktıkları zaman masrafları çok az olur, pek az şeyle hayatlarını sürdürebilirler; mesela yarım yamalak pişmiş biraz ekme, güneşte şöyle böyle kurutulmuş azıcık çiğ et veya süt ya da bal yahut peynir veya üzüm ya da bir takım bitkiler yerler ya da bir gün boyunca yemek üzere bir avuç unla

---

²⁶⁹ A.g.e., 278.

²⁷⁰ A.g.e.

çorbamsı bir yemek yaparlar. Eğer atları veya develeri hastalanır ya da iyileşmez bir sakatlığa uğrarsa onu hemen keserler ve etini yerler.”²⁷¹

Yazarın anlatısında Türklerin beslenme alışkanlıkları kadar yaşam tarzları ve giysileri de sadedir.

“ Bu insanlar uyumak için yerde yatarlar, ayaklarına kadar inen giysileri üst üste giyerler. Kepenek adı verilen ve palto niyetine giyilen keçeden yapılmış bir giysiyi sırtlarına geçirirler; bu kepenek hafiftir ve yağmura karşı koruyucudur;(…)Türkler dizlerine kadar çıkan çizmeler giyiyor, gösterişli giysiler kullanıyorlar; bunların bazıları kadifeden, bazıları pamuklu kumaştan, kimileri de başka kumaşlardan ama hepsi de giyilmiş elbiselerin üstüne geçirilerek kullanılıyor ve bunlar onların ne savaşmalarına, ne yürümelerine ve ne de iş yapmalarına engel olmuyordu; bu yüzden Türklerin iyi giyindikleri söylenebilir.”²⁷²

Yazar Türklerin savaş giysileri hakkında da detaylı tasvirlerde bulunmaktadır. Ağır zırhlar kullanmamakta ve acil durumlarda serbestçe hareket edebilmek için uzun elbiselerini katlayabilecek şekilde giyinmektedirler. Türkler ne kısa ceket ve çoraplı pantolon, ne de bunlara benzer giysiler kullanmamaktadır. Katıldığı iki ihtida merasiminde tanık olduğu kadarıyla Türkler kuşanabilecekleri her türlü silahla teçhiz edilmiş olarak giyinmekte ve şehirlerarasında oldukça kalabalık birlikler şeklinde at sürmektedirler. Bertrandon’a göre kullandıkları hafif zırhlar ise Roma komutanı Jules Cesar’ın askerlerini tasvir eden resimlerdeki gibidir.

“Onların üstünde, küçük küçük oynak demir parçalarının pullar halinde deriye tutturulmasıyla meydana gelen zırhlı gömlekler ve ayrıca kol zırhları gördüm (...) zırhlı gömlek kalçanın yarısına kadar iniyordu, uçlarına çepeçevre ipek kumaş tutturulmuştu, bunlar da bacakların yarısına kadar sarkıyordu; başlarında ise, başın şekline uygun biçimde yapılmış, beyaz renkli, zırhlı yuvarlak tolgalar taşıyorlardı; yukarı doğru yarım kadem yükselerek başı koruyan bu zırhın arkasında bir, önünde bir, yanlarında da bir tane olmak üzere dört adet madeni pul bulunuyor ve bunlar, kılıç

---

²⁷¹ A.g.e., 264-265.

²⁷² A.g.e., 265.

darbelerine karşı yanakları ve yüzü koruyorlardı (...) bu şekilde kullanılanların bir işe yarayacağını da sanmıyorum”²⁷³

Seyyah Sofya’ da iken Macaristan seferinden dönen Türkler görmüş ve orada iken Nicolas Ciba adında bir Cenevizli ile tanışmıştır. Nicolas, Türkleri Tuna’dan dönerken görmüştür. Anlattığına göre bu askerlerin onda biri hem kılıç hem de ok taşımakta oysa yazarın gördüklerinin çoğunda ise ok ve yay bulunmamakta ama hepsinde kılıç vardır. En iyi teçhizatlı olanlar bir de küçük ahşap kalkan taşımaktadırlar.

*“... bana göre Hristiyanlığın bu insanlara boyun eğmiş olması çok acı; onlar ve onların ne yaptıkları hakkında çok az şey biliniyor.”*²⁷⁴

Anlaşıldığı kadarıyla hem Bertrandon hem de Cenevizli arkadaşı, muharebe sonrası terhis olan farklı sınıflardaki askerlerin geçişine tanıklık etmişlerdir. Savaş yorgunu Türk askerlerinin durumu yazarı pek etkilemiş görünmemektedir. Ancak yine de kendisine Hristiyanların nasıl olup bu donanımsız askerlere yenilebildiği sorusunu sorarak şaşırıktan ve neyi kaçırmış olabileceğini düşünmekten kendini alamamaktadır.

Bertrandon gördüklerini ve Türklerle kendisinden daha fazla teması olanlardan duyduklarına göre bu konuda son notlarını şöyle aktarmaktadır. Türklerin savaş teçhizatları yay ve sadak (*I'arc et le tarquais*), kılıç, topuz (*mache*) ve at sırtında ok atarken kendilerini korumak için tahta bir kalkandan (*j'avais de boys*) oluşmaktadır.

*“... gerektiğinde bu askerlerin her biri ok ve yayla, kalkanla donanır, sahip oldukları o iyi kılıçlardan birini kuşanır, gövdesine kocaman zırhlı gömleğini geçirir, yanında da kısa saplı, dört yüzlü birçok ok bulundururdu; bunlar, zırhsız bir insanın omuzlarına ya da kollarına isabet ettiği zaman çok tehlikeli olabilen silahlardı; (...) Bu savaşçıların çoğu küçük tahta kalkanlar taşımaktaydı; bunlarla at üzerindeyken kendilerini oklara karşı koruyabiliyorlardı ve bunu kullanmasını da çok iyi biliyorlardı...”*²⁷⁵

---

²⁷³ A.g.e.

²⁷⁴ A.g.e., 254.

²⁷⁵ A.g.e., 267-268.

4.2.3.2. Türk Atlarının Vasıfları ve Bakımları

Yazar, şövalye yamaklığı günlerinden beri özel merakı olduğu anlaşılan atlar hususunu da büyük bir itinayla konu edinmiştir. Türklerin atları da kendi yaşam ve mücadele felsefeleriyle uyum içindedir; onları kendileri gibi kanaat ekonomisi içinde beslemekte, lakin bakımlarına ihtimam göstermektedirler. Türklerin atları çok sayıdadır; hızlı ve uzun süre koşabilmekte ve savaş alanındaki gereksinimlere mükemmel bir şekilde cevap verebilmektedir.

“Çok iyi koşan ve uzun zaman koşabilen iyi cins atları var; bu atlar zayıftırlar, masrafları azdır, yalnız geceleri yem alırlar; onlara ancak beş altı avuç kadar arpa ve bunun iki katı kadar da saman verilir; (...) Sabah olunca atların ağızlarına gem takarlar, temizleyip güzelce kaşağularlar; ancak öğleden sonra her saat başı su verirler.(...) Akşam olduğunda atları suladıktan sonra ağızlarına gem takarak bir saat tutarlar ve katırlara yaptıkları gibi hiç yiyecek vermezler. Bir saat sonra herkes atına yiyecek verir, geceleyin onları hep yanlarında taşıdıkları keçe örtülerle ve güzel battaniyelerle örterler.”²⁷⁶

Bertrandon Türklerin, atların hepsini iğdiş ettiklerini sadece birkaçını damızlık olarak bıraktıklarını tahmin etmektedir. Bu atlar, birbirine benzer şekilde başlık ve eyer taşımakta, önlerinde ve arkalarında birer koşum göğüslükleri bulunmaktadır. Eyerleri zengin görünümlü, üzengileri geniş ve eyer kayışları kısadır.

“ ... Eyerleri anlattığım gibiydi, kısa kayışlı üzengilere ayaklarını geçirerek eyerin üstüne bir iskemleye oturur gibi oturuyorlar ve dizleri yukarıda kalıyordu; bu durumda onlara mızrak isabet etmesi ve yere düşürmesi zayıf bir ihtimaldi. Ve duyduğuma göre, ne onlar ne de atları, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, herhangi bir büyük hadiseyle karşılaştıkları zaman, bazı durumlarda uzun ve zoraki yürüyüşlere pek tahammül edemezlermiş.”²⁷⁷

---

²⁷⁶ A.g.e., 265-266.

²⁷⁷ A.g.e., 266-267.

4.2.3.3. Türklerin Askeri İstihbarat Gücü ve Savaşa Hazırlık Süresinin Kısıklığı

Bertrandon'un bu hususa dair anlattıklarından, Türklerin rakip devletlerin hareketlerini her daim yakın gözlem altında tutmakta olduğu, savaşa hazırlık kapasitelerinin analiz ve değerlendirmelerinin düzenli olarak yapıldığı, ayrıca geniş ve güvenilir bir istihbarat ağına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

“Türklerle yakın ilişkileri olan ve onları her zaman gören kişilerin bana söylediğine göre, Hristiyanlar onların ülkelerine karşı büyük ordular hazırlarken veya hazırladıktan sonra Padişah kendi ordusunu kurmak için her zaman bunu önceden haber almış; Hristiyanlarla savaşa girmek istediği zaman bu hazırlık için iki ya da üç gün ona yetermiş. Savaşa hazır olduğu ve Hristiyanların da gelmekte olduklarını ve nerede bulduklarını öğrendiği zaman, ki bunu haber verecek adamları her zaman elinin altındaymış, ”²⁷⁸

4.2.3.4. İtaat ve Disiplin

Bertrandon'un seyahati boyunca duydukları ve şahit olduğu kadarıyla Osmanlı askerinin itaat kültürü ve disiplinli davranışlarından çok etkilendiği açıktır. Savaşta en iyi özellikleri itaatkârlıklarıdır; Bu faktörü Osmanlı askeri başarılarının kilit unsurlarından biri olarak görmekte ve Batılıların Haçlı seferi projeleri için kendilerinin de bu kültürü mutlaka tesis etmeleri gerektiğini düşünmektedir.

“Hükümdarlarına karşı çok itaatkârdılar; ne kadar yüksek mevki sahibi ve güçlü olursa olsun hiç kimse onun emirlerin yerine getirmemek cesaretini gösteremezdi. Zannediyorum ki hükümdarın bu kadar büyük icraat ve savaş durumunda da büyük fetihler yapabilmesine imkân veren şeylerden biri de budur; bu sayede, Fransa krallığının büyüklüğünü çok aşan genişlikte fetihler yaptı, bunu görmek çok üzücü bir şey. Türk hükümdarının ve seleflerinin, savaşlarda Hristiyanları nasıl olup ta her zaman bozguna uğrattığını ve bunu sağlamak için hangi usulleri kullandığını bana anlattılar.”²⁷⁹

Yazar, Macar kralı Sigismund ve Burgonyalı Korkusuz John'un birleşik güçlerinin Niğbolu savaşında büyük çabalarına rağmen bozguna uğramaların sebebini,

---

²⁷⁸ A.g.e., 267.

²⁷⁹ A.g.e., 268.

Hristiyanlar arasındaki hizipleşmenin aksine Türklerin komuta kademesine itaat etmesine bağlamaktadır.

4.2.3.5. Esirlere Muamele

Bertrandon Türklerin esir aldıkları düşman hükümdar ve komutanlarına onurluca davrandığını duymuştur. Türklerin askeri başarılarını anlatırken açtığı bu kısa antrparantez ifadesinin amacı yoruma açık olmakla beraber, metnin muhtemel okuyucuları arasında müstakbel Haçlı seferi liderlerinin olacağı dikkate alındığında, onlara bir mesaj vermek istediği anlaşılmaktadır. Öte yandan, anlatısında geçmişte özenli davranılan esirlerin isimlerini zikrederken özellikle de raporunu sunacağı İyi Filip'in babası Korkusuz John'un ismini geçirmeyi ihmal etmemiştir. Burada Bertrandon, Dük İyi Filip'in babasının esir düşmesinden dolayı Türklere karşı olan öfkесinin yumuşatılması gayretindedir ve kanaatimizce, Düküne karşı kibarca makuliyet ve sağduyu çağrısı yapmaktadır. Elbette ki bu çağrısını, gelecek haçlı seferi planlamasının rasyonellik içinde kalmasını gözettiği için yapmaktadır.

*“Hatta Tanrı taksiratını affetsin, imparator Sigemond'u ve Dük Jehan'ı bozguna uğrattığı zaman [Niğbolu Savaşı, 1396] onlara karşı nasıl özenli bir davranış gösterdiğini de (...). Son olarak, adı geçen imparatoru yenilgiye uğrattıkları ve Poulaine şövalyesi Messire Advis'nin de bulunduğu savaşta [Güvercinlik Kuşatması, 1428] dahi Türkler aynı şekilde davranmışlardı.”*²⁸⁰

Polonyalı şövalye Messire Advis ise II. Murad nezdinde geçmişten sabıkalıdır. Vaktiyle kendisine boyun eğmeleri için Bulgaristan'ın Sofya şehrine kadar bütün Bulgar'lara zulmetmiş ve oradaki bütün Türkleri öldürmüştür. Böyle bir şeye imparator bile kalkışmamıştır. Güvercinlik kalesini kuşatmaya gelenler arasında Messire Advis ve altı bin adamı vardır. Kuşatmayı yaran Türk askerleri şövalye ile adamlarının tamamını kılıçtan geçirmiş, ele geçirilen Mesire Advis işkence edilerek derisi yüzülmüş ve kafası kesilerek cesedi öfke içindeki hünkârın önüne getirilmiştir.

*“Bana söylendiğine göre bunun gibi daha birçok şey olmuş, burada hepsini anlatmanın gereği yok.”*²⁸¹

---

²⁸⁰ A.g.e.

²⁸¹ A.g.e., 250

Bertrandon bu anlatımlarında savaşta mağlup olmaları durumunda Hristiyan haçlı liderlerinin başına neler gelebileceğinden bahsetmektedir. Eğer mert bir savaşçı olarak Osmanlı padişahın karşısına çıkarlarsa, yenildikleri takdirde esirliklerinde onurlarıyla muamele görecektir; Messire Advis 'in yaptığı gibi sivil halka zulmederlerse ve onların canlarına kast ederlerse Sultan'ın gazabı büyük olacaktır.

4.2.3.6. Türklerin Savaş Taktik ve Sanatları

Bertrandon, Türklerin muharebe taktiklerini eksiksiz, özenli ve isabetli bir biçimde gözleyerek raporlamaktadır; Korunaklı mevkiilerin ele geçirilmesi, sık ağaçlı arazilerde pusu kurma, düşmanın kanatlarını bir ok atımı mesafeden taciz edebilmek için okçu ve hafif süvarilerin kullanımı, rakip ordunun bölünmesi ve birliklerin düşman kuvvetlerinin düzeniyle başa çıkmak için özel taburlar halinde düzenlenmesi, intikal ve yer değiştirmelerinin hızlılığı, harekâtlarının sessizliği, güce ve dayanıklılık gerektiren manevraları, düşmanı ölümcül bir tuzağa çekmek için kaçıyormuş gibi yapma taktikleri yazar tarafından büyük bir ciddiyetle ve kapsamlı olarak ele alınan başlıklardır.

Türk ordusunda harekât esnasında mutlak bir sessizlik hâkimdir, sadece Kös'ün güçlü sesi duyulmakta ve birliklerin yürüyüşü bu sesin ardından başlamaktadır.

“... [Padişah] ... Hristiyanların da gelmekte olduklarını ve nerede bulduklarını öğrendiği zaman (...) ansızın harekete geçermiş; ve o şekilde hareket edermiş ki on bin Türk'ün ordugâhı terk ederken çıkaracağı ses yüz Hristiyan askerinin çıkaracağı gürültüden daha az olurmuş ve yalnız kös çalınırmuş. Kös sesi duyulunca, ilk olarak harekete geçmesi gerekenler yürüyüşe başlar, geri kalanlar düzgün sıralar halinde aynı yönde yürümek üzere hazır beklermiş.”²⁸²

Bertrandon'un bir başka duyumu da Türklerin, ellerindeki işe uygun atlar sayesinde üç günde ya da daha fazla zamanda gidilecek yolu hafif silah taşıdıkları için bir gecede kat edebilmekte oldukları bilgisidir. Onlar her ne sebeple olursa olsun hiçbir zaman yaya olarak gitmemektedirler. Batılıların küçük adımlı ve rahat atları tercih etmelerine karşın, Türkler fuleli ve uzun süre koşabilen atları tercih etmektedir.

---

²⁸² A.g.e., 267.

Yazara göre Türkler muharebe sahasına geldiklerinde kendilerine özgü bir tarzda hareket etmektedirler; bölgenin ova, ormanlık ya da dağlık arazi olmasına göre değişen biçimde ve aynı anda birden fazla noktada cenge başlamaktadırlar. Bu nedenle de sahaya daima çok sayıda asker getirmektedirler.

“... yaptıkları şey bir nevi tuzak kurmaktan ibaret; buralara işini çok iyi bilen ve iyi bir atı olan adamlarını gönderiyorlar, çünkü bunların teçhizat yükü çok hafiftir; bu adamlar, zayıf ve yetersiz teçhizatlı Hristiyanları bulunca, karşılarındakileri iyi tanıdıkları için ne yapacaklarını biliyorlar (...) Eğer savaş düzenine girmiş düşman birlikleriyle karşılaşırlarsa, hemen savaş alanının uzağına, ama attıkları ok, Hristiyan savaş birliklerinin hem adamlarını hem de atlarını vurabilecek kadar bir mesafeye çekiliyorlardı”²⁸³

Bertrandon burada Türklerin iyi çalışılmış ve asırlar içinde tekâmül etmiş savaş yetenekleri ile tecrübe birikiminden bahsetmektedir.

Güç ve dayanıklılık isteyen bu manevraları o kadar sık ve uzun zaman yapıyorlardı ki karşı tarafta bezginlik ve kargaşa meydana getirmektedirler. Düşmanın peşlerine düştüğünü sezdikleri an eğer mevcutları, rakiplerinin dörtte birinden daha azsa hemen kaçıp uzaklaşmaktadırlar. Türkler kaçınca veya kaçır gibi yaptıklarında peşlerinden giden Hristiyanlar tuzaklarına düşüp hep bozguna uğramaktadırlar. Bu taktikleri öylesine bilinir hale gelmiştir ki böyle tuzaklar kurabilecekleri ihtimali Hristiyan askerleri çok korkutmaktadır.

“... çünkü Türkler kaçarken de çok iyi ok atabiliyorlardı; üstelik bu okların insanlara ya da atlara isabet etmesi de gerekmiyordu (...) Ayrıca Türk askerlerinin her biri, eyerlerinin kaşına bağlanmış olarak bir tablzen taşımaktadırlar ve kendilerini takip edenlerin darmadağın olduklarını görünce, bu birliği yöneten kişi ya da kişiler tablzen’lerini üç kez çalıyorlardı; herkes kendi tablzen’inini çalıyor ve birdenbire domuz yavrularının birbirini çağırması gibi bir araya geliyorlardı.”²⁸⁴

Yazar anlatısında, Türklerin Hristiyanların merkez ordusunu bulduklarında yakınlarına kadar gelip, Hristiyanlar harekete geçince de her biri bir yana kaçmaktadır,

---

²⁸³ A.g.e., 268.

²⁸⁴ A.g.e., 269.

demektedir. Kendisine söylendiğine göre eğer Hristiyanları bu şekilde dağıtamazlarsa, atlarını ürkütüp kaçırmak için mancınıklarla ateş topu atılması ya da üzerlerine ürkütücü hecin develerinin salınması gibi başka yöntemler denemektedirler.

Bertrandon Osmanlı askeri gücünün çıkabileceği maksimum sayıyı iki yüz bin asker olarak tahmin etmekte ancak bu durumda çoğunun yetersiz teçhizatlı olacağını kaydetmektedir. Yazarın anlatısında Türk ordusu içinde cebren hizmet ettiğini duyduğu Hristiyan askerler de bulunmaktadır ve eğer Fransızlar bir haçlı seferi için öncülük ederlerse bunların taraf değiştirmeye hazır olduğunu ifade etmektedir.

“Kimi zaman sayıları çok fazla olurmuş, mesela yüz veya yüz yirmi bin olur, hatta iki yüz bine ulaşmış; o zaman, çoğu kalkan ve miğfer taşımaz ve çoğu da yaya gidermiş. Bazıları uzun bir zırhlı gömlek giyermiş ama kalkanları olanların kılıcı olmazmış, kılıcı olanların da kalkanı olmazmış. Daha önce de bahsetmiştim; Rumlar, Bulgarlar, Makedonyalılar, Arnavutlar, Slovenyalılar, Raska halkı [Sırp] gibi Hristiyanlardan Padişaha cebren hizmet edenler de varmış. Bana söylendiğine göre bunlar Hristiyanları ve özellikle Fransızları, Padişah karşısında büyük bir güç olarak görebilseler onun aleyhine bir davranış içine girecekler ve sırtlarını döneceklermiş; çünkü Padişah onları ağır bir esaret altında tutmaktaymış.”²⁸⁵

Bertrandon yolculuğunun Avusturya-Bohemya sınırlarında iken gördüğü bir askeri birliğin oklarını tarif ederken yine Osmanlı okları hatırına gelmiş ve bir karşılaştırma anlatısını da burada iken yapmıştır.

“Avusturya'nın ve Boheme' in uç bölgelerinde, surlar üzerinde saldırganı bekleyen savaşçılar ve Macaristan'da da okçular bulunuyordu; bunların okları Türklerin okları gibiydi, ama Türk okları kadar iyi ve sağlam değildi; üstelik bunları kullananlar da iyi okçu değildi. Macarlar üç parmaklarıyla ok attıkları halde Türkler yüzük ve başparmaklarını kullanarak atıyorlardı.”²⁸⁶

---

²⁸⁵ A.g.e., 269-270.

²⁸⁶ A.g.e., 288.

4.2.4. Osmanlı-Macaristan Cephe Hattının Etüdü

Bertrandon artık Osmanlı-Macar Krallığı hududunun hemen ötesindeki Belgrad şehrine gelmiştir. Yazar bir yandan şehir ve civarının askeri-coğrafik etüdünü detaylı bir şekilde, uzman gözüyle resmederken, öte yandan şehirdeki psikolojik atmosferi de bütün canlılığı ile yansıtmaktadır.

“... Macar kralının ikamet yeri olan Belgrad adında bir şehre geldim ve büyük ormanlar içinden geçtim, tepeler ve vadiler aştım; bu vadilerde çok sayıda kasaba bulunuyor (...)Belgrad kenti ve şatosu¹ Sırbistan'da [Rascie] bulunuyor; (...) Bosna'dan gelen Sava adında büyük bir ırmak şehrin içinden geçmekte ve bazı yerlerde surlar boyunca akmaktaydı. Tuna nehri ise şatonun aşağı tarafında yer alan tahkimatlı bölümün kimi yerlerini yalayarak akıyordu ve Sava nehri işte burada Tuna'ya karışıyordu. İki ırmağın birleştiği yerde kurulmuş olan bu Belgrad şehri, oldukça yüksek üç bölümden oluşuyordu; bunlardan birisi şehrin ön tarafında bulunmakta olup, düzlük halindedir ve buradan hendeklerin kıyısına kadar gelinebilir; bu bölümde, şehrin Tuna'dan Sava nehrine kadar uzanan bir parçası yay şeklinde bir çizgi oluşturarak yer almaktadır.”²⁸⁷

Bu bölge Osmanlıların hedefindeki bir sonraki durak olması nedeniyle Sigismund tarafından büyük bir savunma hattına dönüştürülmüş, şehir Sırp despotunun elinden alınmış, adeta bir garnizon görünümündedir. Güçlü surlar, tahkimatlar ve her yerde silah ve mühimmat yığınakları bulunmaktadır. Tuna nehrine su yolu üzerinden gelebilecek bir saldırıyı önlemek için zincir çekilmiştir.

“...Şehrin bu bölümü çok güzel bir yerdi, tahkim edilmişti ve beş kalesi vardı. Bunlardan üç tanesi, sözünü ettiğim o yüksek yerdeydi, diğer ikisi bunlara bağlı olarak ırmak kıyısında kurulmuştu; bu aşağıdakilerden biri de diğerinin karşısında tahkim edilmiş olarak yer almıştı ve kıyısında küçük bir liman bulunuyordu. Bana söylendiğine göre, kalelerin birinden diğerine zincir bağlanmış bulunan burçlarını korumak için bu limanda on beş yirmi kadirga bulunduruluyordu; ama ırmak o kadar genişti ki ben bu zinciri göremedim. Bu alan, hepsi de meyilli olan çok düzgün hendeklerle ve iki sıra surlarla

---

²⁸⁷ A.g.e., 260-261

korunuyordu; surlar çok güzeldi ve uzanıp giden surların üstünde kuleler yükseliyordu.”²⁸⁸

Tuna nehri kıyısında ve Belgrad’a yakın Columbach kalesinin yakın zamanda Türklere karşı kaybedilmiş olmasının ve bir yıl sonrasında da yapılan kurtarma girişiminin başarısız olmasının yarattığı derin teessür her tarafta hissedilmektedir. Belgrad’ın da kaybedilme tehlikesi burada ikamet etmekte olan Sigismund’u çok korkutmaktadır. Şehirde bulunan Sırplar’a güvenilmemekte savunma noktalarına yaklaştırılmayarak uzak yerlerde barındırılmaktadır.

“... Buraya hiçbir Sırp giremezdi, çünkü yönetim Macar kralının elindeydi ve o burasını dört yıldan beri Sırp despotunun elinden almış bulunuyordu ve de bu ülkeyi kaybetmekten çekiniyordu; nitekim Coulumbach’ın kaybı da Hristiyanlar için çok acı olmuştu. (...) Yine bana söylendiğine göre hem şehir hem de kaleler savaş malzemeleriyle donatılmıştı. Şatonun, sözünü ettiğim tahkimatına yakın bir yerde, Sava ırmağı üzerinde altı adet küçük kalyonun ve beş adet de hafif kadırganın bulunduğunu gördüm; Sırp’ların büyük bir bölümü bu tahkimatlı bölgede ikamet ediyor ve bunlar diğer dört kaleye hiçbir şekilde girmiyorlardı; her ne kadar buldukları kale çok güçlüyse de diğerleri kadar muhkem değildi, buna rağmen orada kalıyorlardı.”²⁸⁹

4.2.5. Türklere Karşı Savaş: Denizaşırı Seyahatnamesinde Hristiyan Hükümdarlara Tavsiyeler

Bertrandon bu bölümde İstanbul ve Kutsal Topraklara yürüyecek ideal bir kara ordusunun standartlarından söz etmektedir. Hristiyan Kral ve Prenslere için iyi lojistik hazırlığı yapılmamış ve doğru silah ve taktiklerle donatılmamış bir ordu ile sefere çıkmak yine hüsrarla sonuçlanacaktır. Yazar önerdiği yüksek standartlar ile adeta Avrupa’lı seçkin birliklerin karmasından oluşan bir ‘Rüya Takım’ını idealize etmektedir. Bertrandon bu rüya takımının moral boyutunda da şövalyelik düzeyinde yüksek değerler aramaktadır.

---

²⁸⁸ A.g.e., 261.

²⁸⁹ A.g.e., 261-262.

“Bence bir Hristiyan hükümdarı ordusuyla sefere çıkmak isterse, ilk önce bu orduyu, yapmak istediği fütuhatin Tanrı aşkı ve şerefi için yapılmasını sağlayacak şekilde hazırlamalıdır; hayatlarını feda edebilecek olanları, bu dünyanın boş şan ve şerefi uğruna değil Tanrı rızası için can vermeye yöneltmelidir ve bunun için de bilgili ve iyi niyetli insanlar aramalıdır; bu insanlar hiçbir şekilde hırsız ve yağmacı olmamalı ve bunu sağlamanın, onları ödüllendirmenin yolları bulunmalıdır; bana göre böyle bir şey ancak Tanrının inayetiyle gerçekleşebilir.”²⁹⁰

Yazar, özellikle de, Sultan’ın hükümlerlik sürdüğü ülkelere gelinceye kadar Hristiyan halkın malının yağmalanmamasını, bu durumun olumsuz sonuçlar doğurabileceğini önemle vurgulamaktadır. Yine, sefere çıkacak orduda kendisinin uygun gördüğü özelliklere sahip seçkin birliklerin hali hazırda Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde bulunduğunu belirtmektedir. Kendisini de layık olarak görerek, içine dâhil olmak istediği bu elit grupta Fransız, İngiliz ve Alman savaşçılar bulunmakta olup, ilginç bir biçimde Katolik İtalyan ve İspanyolları dâhil etmemektedir.

“... daha önce de söylediğim gibi Fransa'nın silahlı güçleri, yaylı okçuları, zemberekli okçuları büyük çoğunluğuyla böyle davranan insanlardır. İngiltere'nin bin silahlı adamı ve on bin okçusu da böyledir. Keza, Almanya'nın soylu insanların ve gerek yaya, gerekse at üstünde savaşan okçularının çok büyük çoğunluğu da böyledir. Ve bu üç ulus, her türden on beş ya da yirmi bin kadar okçuyu bir araya getirebilir; dilerim Tanrıdan, bana onlarla birlikte olmak lütfunu bahşetsin.”²⁹¹

Savaş alanında ise Türk ordusunun uzun yılların tecrübesi ile mükemmelleştirilmiş çevik muharebe kabiliyetine mütenasip bir donanımla gidilmesini tavsiye etmektedir. Bu klasik, vuruş gücü yüksek fakat hantal Avrupa savaş doktrini ile taban tabana zıt, alışık olunmayan bir öneridir.

“Belgrad'dan Konstantinopolis'e kadar tekerlekler üzerinde götürülebilecek iki ya da üç yüz adet yaylı mızrak atma aracı [Arbalet veya Tatar yayı.] da kullanılabilir. Hafif silahlarla donanmak gereğinden bunun için söz ettim;

---

²⁹⁰ A.g.e., 270-271.

²⁹¹ A.g.e., 271.

bana göre, hafif silahlanmanın en iyi şekli beyaz zırh ya da zırhlı gömlek kuşanmak, bir de geniş bir görüş sağlayan yuvarlak miğfer takmaktır; bunların yanı sıra bacaklara geçirilecek hafif zırh da gerekir; çünkü bilindiği gibi Türklerin yayları çok kuvvetliyse de okları güçlü değildir; yine bilindiği gibi yayları ve okları da kısadır; (...) zaruret halinde bizim okçularımız onların oklarından yararlanabilirler, ama onlar bizimkileri kullanamazlar; (...) Onlar, bizim okçular gibi yakından ok atmazlar, oysa ok yakından atılınca çabuk vurur, hedefe isabet eder, tesiri anidir. Bu nedenle, beyaz renkli hafif zırh ya da dizlere kadar inen zırhlı gömlek en iyisidir.”²⁹²

Böylelikle yazar Türklerin savaş yöntemini kendilerine karşı kullanmaktan söz etmektedir. Bertrandon'un aktardığı bu satırlar, 21.yüzyıl dünyasının daha yeni yeni yakınsamaya başladığı savaş doktrininin, aslında Türkler tarafından o yıllarda büyük bir ustalikle uygulandığını bize göstermektedir. Hangi yolla olursa olsun, bir muharebenin nihai amacının rakibin savaşıma azim ve iradesini kırmak olduğu göz önüne alındığında, Avrupa'nın ağır darbe vurma yoluyla irade kırmaya dayanan öğretilerine karşın, Türk savaş geleneğinde ısrarlı olarak hız, hafiflik, çeviklik ve taktikle beslenen bir tarzda, düşmanı hafif darbelerle yıpratarak iradesini kırma öğretilerine başvurulmaktadır. Bertrandon'a göre, Türklerin bu yönetsel üstünlüğü Batılılarla yaptığı çoğu savaşta kendini kanıtlamıştır. Yazar anlatımının devamında kullanılması gerekli silahların ve zırhların hafifliğinden, savaş alanında Türklerin taktiklerine karşı geliştirilmesi gereken tedbirlerden söz etmektedir.

“Bana göre atlı savaşçı olmak isteyenlerin hafif mızrakları ve demirden yapılmış kesici silahlan, keskin ve sert kılıçları olmalı ve bir elleriyle de balta kullanabilecek durumda bulunmalıdırlar. Yaya savaşçılar ise büyük kargılar ya da keskin mızraklar taşımalı, her birinin kollarında zırh bulunmalıdır; bana gelince, ben Almanya' da yapılan derili zırhlar kuşanmış savaşçıları diğerlerine yeğlerim. Bence, hep birlikte savaşacak kadar geniş ve uygun bir yerde bulunanların sadece bir cephede savaşmaları, ön ve arka kanatlarını koruyacak birlikler hazırlamaları, okçuları ihtiyaca göre dağıtık olarak yerleştirmeleri, vur kaç usulüyle savaşacak neferleri keşfe çıkarmaları, ama bunu hiçbir şekilde zırhlı neferlere yaptırmamaları ve onları yakalanıp

---

²⁹² A.g.e., 271-272.

asılma tehlikesine karşı korumaları, saklanmalarını sağlamaları, büyük mızrak atan yaylı savaş araçlarını savaş alanına seyrek olarak yerleştirmeleri, en çok da kanatların bulunduğu yerlere koymaları gerekir... ”²⁹³

Seyyaha göre Türkler savaş alanında, hepsi iyi donanımda olmasa da, mutlaka düşmandan fazla sayıda asker buldurmaya önem vermektedirler. Bu bir psikolojik üstünlük kurma taktiği olup, daha başlangıçta düşmanın savaşma iradesini kırmaya yönelik taktiklerinden biridir. Tüm amaç rakibin savaş düzeni bütünlüğünü sarsmak ve şartların gerektirdiği bir biçimde karşı ordunun içlerine dalmak ve dağıtmaktır. Türkler bunu bir şekilde başarırlarsa kaçınılmaz sonun gelmesi an meselesidir.

“... çünkü, duyduğuma göre Türkler savaşmak için toplandıkları zaman daima çok fazla sayıda neferle geliyorlar, sayılan Hristiyanlardan her zaman fazla oluyor. Onlar cesaretlerini buradan alıyor ve bu sayede birçok yerde savaşabiliyorlar. Uçlardan saldırıya geçmemeleri için bence bu mızrak atan yaylı savaş araçları mümkün olduğu kadar çok sayıda olmalı; çünkü onların sayıları o kadar çok ki bir kez içerilere dalabilirlerse bu savaştan başarıyla çıkmamaları Tanrının bir lütfu olur; çünkü onlar birbirlerinin ardından sel gibi akarlar, ortalığı kaplayıp her şeye engel olurlar. Bu nedenle benim görüşüm, onların saflardan içeriye girmelerine engel olacak şekilde ve bir bütün halinde savaşmak gerektiğidir; bu da bana göre zor bir şey değildir, yeter ki onlar büyük bir seferi sürdürmek üzere silahlanmış bir halde yaya olarak saldırıya geçmemiş olsunlar... ”²⁹⁴

Anlatımda çarpıcı bir vurgu da Türklerin öldürmeye değil daha çok adam yaralamaya dayanan hafif darbe vurma öğretisine vurgu yapılmaktadır. Böylelikle yaralıları kurtarmaya odaklanacak askerler (her yaralı için en az iki asker) düşmanın savaş gücünden eksilmiş olacaktır.

“...Bana göre bu oklar, zırhsız ve miğfersiz bir insana isabet etmedikçe fazla bir zarar veremez... ”²⁹⁵ ;

---

²⁹³ A.g.e., 272.

²⁹⁴ A.g.e.

²⁹⁵ A.g.e., 271.

“... ayrıca onların mızrakları sağlam şeyler değildir; seferde en güçlü yanları okçularıdır ve onlar da çok uzağa ok atamadıkları gibi okları da bizimkiler gibi sağlam değildir.”²⁹⁶

Türk atlarının çevik cinsten ve çok sayıda olması onların sahada hız ve manevra üstünlüğüne hayati önem atfetmelerinden kaynaklanmaktadır.

“... Atluları Hristiyanlarınkinden çok daha fazladır ve atları da daha uzun soluklu olduğu için çok koşabilir, saldırılarda Hristiyanların atlarından daha uzun süre çevik hareketler yapabilirler; bununla birlikte, büyük bir sefere dayanabilecek kadar güçlü ve dayanıklı değillerdir. Bana göre savaşta, birbirine daima bağlı olan birliklerin herhangi bir sebeple yekdiğerinden ayrılmasına yol açılmamalıdır.”²⁹⁷

Yine Türklerin düşmanın içlerine dalmanın bir yolu olarak gördükleri taktiklerden biri de geri çekilirken yaptıkları hamlelerdir. İster taktik manevra gereği isterse de gerçekten düşmanın ana muharebe alanındaki üstünlüğü sebebiyle gerçekleşen zaruri geri çekilmelerde olsun, Türkler için geri çekilmeyi fırsata dönüştürmek klasik yeteneklerinden biri haline dönüşmüştür. Bertrandon bu noktada kesin hükümlüdür; dediği şekilde dikkatli olunmazsa yenilgi kaçınılmaz olmaktadır.

“Türkler geri çekildikleri zaman yanlış yaparlar ya da savaşırken büyük zararlara uğrar ve can kaybı verirlerse veya geri çekilme bir ya da iki gün boyunca sürerse, çekilme harekâtını bu anlattığım tarzda yaparlar ve çekilme yollarında daima atlılar vardır ve büyük bir düzen içindedirler. Gelen düşmanı aralarına almaya her an hazır durumdadırlar. Böyle yaptıkları zaman onların yenilgiye uğradığı sanılmasın; Böyle yapınca yenileceklerine hiç şüphe yok, ancak tam tersini yapınca da bana öyle geliyor ki bu kez, onlar her daim ülkelerine gelen herkesi sileceklerdir.”²⁹⁸

Yazar, kale savunmaları esnasındaki ikileme dikkat çekerek bir de küçük hatırlatma yapmaktadır. Bir kaleyi uzun süredir kuşatıp içeridekileri yiyecek sıkıntısıyla korkutan

---

²⁹⁶ A.g.e., 272-273.

²⁹⁷ A.g.e., 273.

²⁹⁸ A.g.e.

Türkler, taktik olarak geri çekildiklerinde onların peşinden giden Hristiyanlar yiyecek ve lojistik olarak hazırlıklı olmalıdır.

“... Türklere saldırmadıkları halde Hristiyanlara karşı böyle davranmaları dürüst bir hareket değildir diyebilirler. Daha önce söylediğim gibi Türkler küçük bir masrafla ve az şeyle yetinip yaşayabilen insanlar oldukları için Hristiyanlar onlarla savaşmak üzere kalelerinin dışına çıktıkları zaman aç kalabilirler.”²⁹⁹

Bertrandon, Türk akıncılarının ani baskın yapabilme kapasitesine ve buna karşılık verebilmek için yapılması gerekenlere de işaret etmeyi ihmal etmemektedir.

“Duyduklarıma göre Türkler ansızın gelir, ansızın giderlermiş; bu iş bir gün ya da bir buçuk gün sürermiş; ve birden arkalara iniverirlermiş. Korumasını iyi yapamayan birlikler çok kayıp verirlermiş. Yine duyduklarıma göre, onlarla bir kez karşılaşıncı artık hep savunma durumunda kalmak gerekiyormuş; ister at sürsün, ister yaya olsun her an savaşa hazır olmak, hem de mümkünse topluca savaşmak için hazır bulunmak zorunluluğu varmış; herhangi bir geçitte zor durumda kalırsa, birlikler halinde atlı neferler ve okçular, savaşmak için kullanabilecekleri yerleri bulup oraları görmeye gönderiliyormuş; her şeyin kargaşaya düşmeden tam bir düzen içinde yapılması, atlara yem bulmak için kimsenin gönderilmemesi gerekiyormuş. Çünkü bu, gönderilenlerin yitirilmesi demek oluyormuş.”³⁰⁰

Yazara göre Türkler, göğüsleyebilecekleri büyük muharebelere girmekten kaçınmamakta ancak çekilmeleri gerektiğini düşündükleri anda da yeni savunma hatları oluşturmak üzere geri çekilmeyi kendi savaş konseptleri içinde görmektedirler. Ancak ona göre bu varsayımsal durum şimdiye kadar pek gerçekleşmemiştir.

“Türkler her şeyi, müstahkem olmayan güzel şehirlere sevk ediyorlar, büyük kayıplara uğrayabilecekleri savaşlara girmek zorunda kalırlarsa buna katlanabiliyorlar ya da o bölgeyi terk ediyorlarmış; bu da şimdiye kadar pek yapmadıkları bir şeymiş.”³⁰¹

---

²⁹⁹ A.g.e.

³⁰⁰ A.g.e.

³⁰¹ A.g.e., 273-274.

Bertrandon, haçlı seferine dair raporlamasının sonunda, eğer önerdikleri harfiyen ve başarıyla tatbik edilirse, sonuçta ulaşılabilecek başarı senaryosuna değinmekte, kara ve su yolları lojistiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca Türk askerlerinin çekilirken geride bıraktıkları mallarına ve aile efratlarına zarar verilmemesi gerektiğini bunun sefer lojistiği bakımından hayati önemde olduğunu vurgulamaktadır.

“... *Bence bu yüzden muktedir kişiler ve daha önce sözünü ettiğim üç ulusun güçlü yönetimleri, yani Fransızlar, İngilizler ve Almanlar onlarla savaşmak için yeterliydi; bu uluslar, yeteri kadar savaşçıyla ve birlik halinde hareket ederlerse, karadan Kudüs'e kadar gidebilirlerdi. Böyle bir seferde Rumeli'ni fethetmek de zor bir iş değildir, ancak birlikteliği hiç bozmadan sürdürmeleri ve Türklerden saklanmadan, onlara zarar verecek bir saldırıya da kalkışmadan hareket etmesini bilmeleri gerekir. Bunun için de herkes nereden yiyecek alabileceğini bilmelidir; Sırbistan'da ve Yunanistan'da gemilerin kullanılabilmesi ırmaklar vardır ve Sırbistan, benim kanaatime göre her çeşit yiyeceği bol bol yetiştiren bir ülkedir. Bulgaristan, Makedonya ve Yunanistan da bu bakımdan oldukça yeterlidir. Bir de Türklerin anlattığımız tarzda savaşmaları ya da Saint Georges'un kolu dediğimiz Boğaz'ın ötesine kaçmaları gerekir; durumları daha önce söylediğim gibi olan şehirleri ve kasabaları görmüş olmam nedeniyle onların karılarını, çocuklarını, mal ve mülklerini terk edeceklerini biliyorum. Bu pek inanılır gibi değil ama şimdiye kadar hep görülmüştür ki Padişah ne zaman ordularını Tuna nehrini geçmek üzere göndermişse, bu ordu her zaman düzenli ve savaşa hazır vaziyette bulunmuş ve bu şekilde ya kazanmış ya da her şeyi kaybetmiştir.*”³⁰²

4.3. Bir Casusluk Metni Olarak *Denizaşırı Seyathatnamesi*

Bertrandon, haçlı seferi hayalleri, 1453'te İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesiyle yeniden canlanacak olan Burgonya Dükü'nün XV. yüzyılın ilk yarısında Doğu'ya göndermiş olduğu görevli ve casuslardan biridir³⁰³. Gönderdiği bu

---

³⁰² A.g.e., 274.

³⁰³ Bakınız Jacques Paviot, *Les ducs de Bourgogne, la croisade et l'Orient*, (Paris: Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 2003), 74-88. ve J. Paviot, “Burgundy and Crusade” in

görevlilerin güzergâhlarına bakıldığında ana fikrin, her bir görevlinin 1. Haçlı seferindeki farklı rotaları, ayrı ayrı takip etmek olduğu anlaşılmaktadır.³⁰⁴

Bu yolculuklardan elimizde bulunan metinlerden biri de *Denizaşırı Seyahati*'nin³⁰⁵ yazarı Bertrandon de La Broquière'dir. Eserin XIX. yüzyıl editörünün "*isabetliliği ve cazibesinin eşsiz olmasıyla*"³⁰⁶ övdüğü Broquière'in metni bir ölçüde çağdaşı olan Guillebert de Lannoy ya da Nompars de Caumont'un ki gibi yazarların eserleriyle karşılaştırılabilmekteyiz. Ancak *Denizaşırı Seyahati*, aynı zamanda, metin olarak, güçlü bir türsel dengesizlikle karakterize edilebileceği de iddia edilmektedir.³⁰⁷ Zira metin, hem bir hac anlatısı, hem askeri bir rapor ve hem de bir ülke tasviri olarak gezi edebiyatının sınırlarında gezinmekte olup, bu da metnin neden edebiyat akademisyenlerinden ziyade tarihçilerin ilgisini çektiğini açıklamaktadır. Bununla birlikte, başlangıç bölümünde kısa tutulan hac anlatısı kısmı ve seyahatin İstanbul'dan sonra aldığı askeri ve stratejik ton arasında metin, karşılaştırılabileceği dönemdaş tanıklıkların hiçbirinde bulunmayan ve beklenmedik bir renge dönüşmektedir. Hikâyesinin Suriye'den İstanbul'a kadar olan merkezi kısmında Bertrandon, Müslüman kisvesi ve Memlûk rehberi ile başlı başına bir karaktere dönüşerek, bireysel özneliği baskılayıp kolektif nesneliği ön plana çıkarmaya zorlayan³⁰⁸ geç orta çağ

Crusading in The Fifteenth Century: Message And Impact / edited by Norman Housley, (New York: Palgrave-McMillan, 2004),70-80. İyi Filip'in Doğu'ya gönderdiği diğer bazı isimler için ayrıca bkz. Paviot, Les Ducs Bourgogne, 59-115.

³⁰⁴ Paviot, "Burgundy and Crusade",71.

³⁰⁵ Broquière, *Voyage d'Outremer.*; Ayrıca bu metnin yeni bir eleştirel neşri için Sylvia Capellini, *Le "Voyage d'outre mer" de Bertrandon de la Broquière (1432-1433): un cheminement éclairé dans l'espace du Levant*, Ann Arbor, Michigan (1999), vol:1-2.

³⁰⁶ Broquière, *Voyage d'Outremer*, LXXI. ; Orta çağ Fransızcası ile yazılmış olan orijinal metin, Hélène Basso tarafından J. Paviot'nun takdim ve notlarıyla birlikte *Le Voyage d'Orient, Espion en Turquie* başlığıyla çevrilmiştir. Hélène Basso, *Espion en Turquie*, (Toulouse: Anarcharsis éditions), 2010.

³⁰⁷ Christine Ferlampin-Acher, "Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquière: récit de pèlerinage, rapport d'espionnage ou récit de voyage?", içinde F. Moureau(haz.), *Travaux de Littérature*, C.26 (Droz: Adirel, 2013), 11-22.

³⁰⁸ Ferlampin-Acher, "Le Voyage d'Outremer", 11.

hacı edebiyatı anlatım modelinden çıkmaktadır. Seyahatin bu bölümü daha çok romansal ve otobiyografik esintiler taşımaya başlamaktadır.

Seyahatnamenin önsöz ve sonsöz kısımları, metnin ortaya koyacağı beklentilerin ufku ve çapı hakkında okuyucuyu net bir şekilde aydınlatmaktadır. Burgonya Dükü'ne ithaf ve yazarın mütevâziliğine dair kurulan retorik cümlelerinin ardından metin, coğrafi tasvirler ile açılışını yapmaktadır. Bununla beraber bu tasvirler, klasik seyahat kitaplarındaki gibi okuyucuyu heyecanlandırarak ilginç coğrafi betimlemeler ve harikuladeliklerin bir derlemesi değil, tam tersine 'asli meseleye' dair malumdur. Asıl mesele ise yazar tarafından hemen akabinde açık bir şekilde

“Eğer Hristiyan bir kral ya da prens Kudüs'ü tekrar ele geçirmeye ve buraya büyük bir orduyu kara yolu ile sevk etmeye kalkışırsa, ... karayolu üzerindeki bütün şehirleri, kasabaları, bölgeleri, ülkeleri, nehirleri, ırmakları, dağları, ülkelere giriş noktalarını bilsinler istedim”³⁰⁹

ortaya konmaktadır.

Bu ifade seyyahın amacının ne olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Buna ilaveten Bertrandon'un bu seyahate Dük İyi Filip'in buyrukları doğrultusunda çıktığını da metnin giriş kısmından okuyabilmekteyiz.³¹⁰ Metinde bulunmamakla beraber Burgonya sarayı muhasebat arşiv belgelerinin bize net olarak kanıtladığı gibi³¹¹ Bertrandon'un çok gizli bir casus olarak İyi Filip'in bilgisi dâhilinde müstakbel bir haçlı seferi organizasyonunda karayolu alternatifini tetkik etmek üzere görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu noktada Bertrandon'un kendisi gibi saray görevlisi olan diğer hacı arkadaşlarından bile gizli tuttuğu bir istihbarat misyonuyla gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu görevin amacı, bir yönüyle, kendisinden on yıl önce Guillebert de Lannoy'a tevdi edilen, ancak Osmanlı hanedanlığındaki iç savaşların şiddeti nedeniyle hakkıyla başaramadığı görevi tamamlamaktır. Yazar seyahatnamesinde güvenilir coğrafi, siyasi ve stratejik bilgiler sunarak, kaleler,

---

³⁰⁹ Broquière, *Voyage d'Outremer*, 1-2.; Broquière, *Denizaşırı Seyahati*, 101-102.

³¹⁰ Broquière, *Voyage d'Outremer*, 1.

³¹¹ Broquière, *Denizaşırı Seyahati*, 50. “...kendisine senyörün emriyle bazı uzak ülkelere yapacağı gizli seyahatini rahat bir şekilde ve onuruyla yapabilmesi için 200 Flaman akçesinin verilmesi...”

limanlar, tahkimatlar ve güzergâh üzerindeki devlet ve beyliklerin zayıf ve güçlü yönlerine dair bilgileri kaydederek bu görevini mümkün olabilecek en iyi şekilde yerine getirmiş görünmektedir.³¹²

Misyonuna hakkıyla karşılık gelebilecek edebi bir yazım modelinin (türünün) yokluğunda Bertrandon, anlatının başlığının da çağrıştırdığı gibi, metnine Hristiyan bir hacı söylemi konseptinde başlamıştır. Bertrandon'un Hristiyan bir hacı olarak görevine başlaması da esasen, asli görevine başlayabilmesi için yapması gereken bir kamuflej eylemidir. Böylelikle bir hacı kisvesinde, yolculuğunun asli başlangıç noktası olan Suriye'ye herhangi bir casusluk şüphesine muhatap olmadan rahatlıkla erişebilmiştir. Yazarın bu kisvesi sebebiyle metnin başlangıç kısmının geleneksel olmayan bir hacı anlatısına sahip olduğu görünmektedir.³¹³ Zira Bertrandon, anlatısına “*Kudüs'e kadar olan yol [denizyolu] herkes tarafından yeterince bilindiği için Suriye'ye kadar olan bölüm hakkında fazla ayrıntıya girmedim*”³¹⁴ diyerek bir hacı anlatısı için tuhaf olabilecek bir kalıpla başlamaktadır. Akabinde Kutsal yerlerde fazla oyalanmadan hızlıca asıl görevine odaklanmaktadır. Hacı arkadaşlarını uğurladıktan sonra Mekke'den dönen hacılardan oluşan bir kervana dâhil olmayı başarmış ve hikâyesi bu noktadan itibaren rastladığı her türlü ayrıntıyı kayıt altına alacak şekilde genişleyerek geleneksel bir hacı anlatısından farklılaşmaya başlamıştır.

Metnin hem giriş kısmında hem de son sözünde Batı aristokrasisinin, özellikle de Burgonya aristokrasisinin körüklediği haçlılık idealine gönderme yapılırken³¹⁵, ilaveten de, geç ortaçağ dönemi seyahatnamelerinde pek de rastlanmayan cinsten, “*dünyayı görmek isteyen soylu adamların yüreklerine cesaret vermek ve heves*

---

³¹² Broquière, *Denizasıırı Seyahati*, çeşitli sayfalar.

³¹³ Çeşitli hacı anlatıları için bakınız Danielle Régnier-Bohler(ed.), *Croisades et Pèlerinages: Récits, chroniques et voyages en Terre Sainte XIIe - XVIe siècle*, (Paris: Robert Laffont, 1997) 959.

³¹⁴ Broquière, *Voyage d'Outremer*, 11, “...les pellerinaiges accoustumez, c'est assavoir...”.

³¹⁵ Broquière, *Denizasıırı Seyahati*, 100. “eğer bir kral ya da prens Kudüs'ü geri almak isterse”; Broquière, *Voyage d'Outremer*, 2. “*si aucun roy ou prince crestien voullait entreprendre la conquete de Iherusalem*”.

uyandırmak” şeklinde ikinci bir proje önerisi³¹⁶ daha göze çarpmaktadır. Bu aşamada iki motivasyon kaynağının olduğu görülmektedir. Birincisi oldukça ‘Hristiyani’ ve kolektif (haçlı ideali) iken, ikincisi ise dünyevi ve bireysel olan ‘merak ile gezme ve keşfetme’ motivasyonu olarak ifade edilmiştir. Bu izlenim metnin yazıldığı koşulların incelenmesi ile daha da desteklenmektedir. Lannoy’un metninde casusluğa dair bir referans bulunmasa da, Bertrandon’un eserinde ise bilakis, Kütahya’da iken kendisine yapılan casusluk ithamı dolayısıyla bir atıf vardır. Metnin başka hiçbir yerinde Bertrandon, misyonunu bu açıklıkta ifşa etmemiştir. Kendisine karşı yapılan ithama, maskelerinin üzerine bir maske daha takarak inkâr stratejisiyle karşılık vermiş³¹⁷ ve Bursa’da ticaret yapan kardeşini görmeye gittiğini söylemiştir. Tanınmama amacıyla yapılan inkara dayalı bu kamuflaj sahnelemesi yazarın yolculuğunda ve söylemindeki ikili oyuna dair okuyucuya bir fikir vermektedir.

Öte yandan seyahatnamenin sonunda “...çok saygıdeğer ve heybetli Dük hazretlerinin bana seyahat boyunca gördüklerimi notlarıma kaydettiğim küçük hatıra defterine dayanarak yazmam ve bir kitap haline getirmemi istemesidir.” beyanında bulunmasına karşılık Bertrandon’un dönüşünde, yanında getirdiği yol notları bulunmasına karşın, İyi Filip’e bir rapor sunmadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber Bertrandon’un Şam’da bulunduğu sırada bir rahibe Latince çevirisini yaptırdığı Kur’an ile yazdırdığı *Hz. Muhammed’in Sünneti* başlıklı bir kitap, beraberinde getirdiği atı ve kaftan ile bazı eşyaları Düküne takdim etmiştir.³¹⁸ İyi Filip de kitapları dikkatlice tetkik etmesi için, ileride İstanbul’u kurtarmak üzere haçlı seferi yeminlerinin yapıldığı 1454’teki Sülün Festivalini (Voeux du Faisan) düzenleyecek olan, Jean Germain’e teslim etmiştir. Ancak Jean Germain’in bu tetkikleri yapıp yapmadığına dair Bertrandon’un bilgisi,

---

³¹⁶ Broquière, *Voyage d’Outremer* 1. “...pour induyre et attirer les cueurs des nobles hommes qui desirent veoir du monde...”; A.g.e., 261 “...se aucun noble homme y vouloitaler il pourra demander ce chemin et trouvera se je disverité, ...”

³¹⁷ A.g.e., 128-129.

³¹⁸ Aziz Suryal Atiya, “The Aftermath of Crusades”, in Harry W. Hazard(ed.), *A History of the Crusades: The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, vol. III, (Madison: University of Wisconsin Press, 1975), 649–650.

çok ümit etmesine rağmen, olmamıştır. Yazar bu belirsizliğe dair pişmanlığını kinayeli bir dille ifade ederek “... teslim ettikten sonra bir daha hiç görmedim”³¹⁹ demektedir.

Gerçekten de, Bertrandon belirlenemeyen bir tarihte “notlarımı kaydettiğim küçük hatıra defterine dayanarak fırsat buldukça yazdığım”³²⁰ dediği seyahatnamesinin en azından bazı bölümlerini kaleme almış olmalıdır. Jacques Paviot, Bertrandon’un tuttuğu bu notlara dayanarak yolculuğunun özellikle Şam’dan İstanbul’a kadar olan bölümünün bir kısmını yazmış olabileceğini düşünmektedir.³²¹ Günümüze kadar ulaşan el yazması metnin, birinci metnin kaldığı yerden devamı olan, yaklaşık yirmi yıl sonrasında tekemmül ettirilen ikinci bir metin olabilme ihtimali vardır ki, bu da İstanbul’un fethinden sonra yeniden ivme kazanan haçlı projeleri dönemine denk gelmektedir.

4.4. Sonuç

Bertrandon de La Broquière, başkent Edirne’deki ikameti sırasında Osmanlı Devleti’nin durumu ve gücü hakkında ilk gözlemlerini yapma ve bilgi edinme imkânı bulmuştur. II. Murad’ın objektif bir portresini betimleme ve idare tarzı ile ilgili bazı ilginç ayrıntıları vermesinin yanı sıra, Sultan’ın gelirlerini iki buçuk milyon düka, silahlı gücünü ise yüz ila yüz yirmi bin kişi olarak tahmin etmektedir. Edirne’den ayrılıp Balkanlara doğru ilerledikçe araştırmalarını daha da derinleştirmiştir. Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk, Bosna ve Sırbistan’da yaşayan Hristiyan ahalinin durumlarını soruşturmakta ve onların Osmanlı hakkındaki düşüncelerini merak etmektedir. Muhtemel bir haçlı seferindeki tutumlarının ne olabileceğini kestirmeye çalışmıştır. Bir taraftan Macaristan sınırına kadar rotası üzerinde bulunan Türk toprakları üzerindeki askeri yığınakları, yolları, ırmakları ve stratejik noktaları gözlemlerken, diğer taraftan bilgi sahibi olduğunu düşündüğü kişilerden Osmanlı’nın askeri durumu hakkında bilgilerini artırmaya çalışmıştır. Ordularının gerektiğinde iki yüz bin kişiye çıkma potansiyeli olmakla birlikte, büyük bölümü yaya ve çok azı tam silahlanmış durumdadır. Bertrandon’un düşüncesine göre, aralarında zorla hizmet

---

³¹⁹ Broquière, *Denizasırlı Seyahati*, 298.

³²⁰ A.g.e.

³²¹ Basso, *Voyage d’Orient*, 10.

eden çok sayıda Hristiyan, yani Rumlar, Bulgarlar, Makedonlar, Arnavutlar, Slovenyalılar, Eflaklılar, Sırlar vardır ve bütün bu Hristiyanların Türk'ten nefret ettiği görüşündedir. Eğer Batılı Hristiyanların, özellikle de Fransızların önderliğinde, Türklere meydan okuduğunu görürlerse, kendi taraflarına döneceklerinden şüphesi yoktur.

Kendisi için Türklerin korkulacak insanlar olmadığını, Türklerin şimdiye kadar Hristiyanlara karşı benimsedikleri savaş biçimleri böyleyken, onlara kesinlikle haksızlık etmek ya da onları küçümsemek istemediğini, tüm yolculuğu boyunca çeşitli zamanlarda karşılaştığı Türklerin her zaman dürüst ve sadık olduğunu ve cesaret göstermek gerektiğinde bunu yapmaktan asla geri kalmadıklarını itiraf etmektedir. Ancak Türklerin taktiklerine aşina stratejistlerin tavsiyelerini dinleyen ve kendisine saygı duyulan bir askerın komuta ettiği itaatkâr ve adanmış birlikler için onları yenmenin zor bir mesele olmayacağına ikna olduğunu söylemekte ve kendi adına, Türklerin sayılarının yarısı ile onlara saldırmakta asla tereddüt etmeyeceğini ifade etmektedir. Haçlı birliklerinin ilerlediği yollarda yerel halka karşı adaletli olmalarını ve yağmadan şiddetle kaçınmaları gerektiğini önemle vurgulamaktadır.

Bertrandon anlatısında okuyucularına hitapla, kendi gördüklerinden ya da duyduklarından başka bir şey söylemediğini ifade ederek, nihayetinde herhangi bir Hristiyan prens ya da bir başkasının İstanbul'un ele geçirilmesini üstlenmeyi, hatta daha da ötesine gitmeyi isteyip istemediklerini ve bu konuda bilgi taleplerinin olup olmadığını bilmediğinden, sadece kendi anlayış ve yetenekleri çerçevesinde yazdığını, bu yüzden yanlış ya da birilerini rahatsız edecek bir şey söylediye mazur görülmesini, hiç söylenmemiş olarak kabul edilmesini rica etmektedir. Sonuç olarak, kendisinin önerileri doğrultusunda hazırlanmış bir ordunun parçası olmaktan büyük bir memnuniyet duyacağını belirterek bu bahsi noktalamaktadır.

Bertrandon bir askeri stratejist olarak, İstanbul ve sonrasında Kutsal Topraklara gidebilecek bir haçlı kara ordusunun ideal standartlarını ortaya koymaya çalışırken, geçmişin ordu ve savaş konseptlerinin demodeliğine vurgu yapmaktadır. Bir uzman olarak kendisinin önerdiği "saldırı planını" başarı şansı olan yegâne plan olarak değerlendirdiği görülmektedir. Askeri yönden önerdiği yenilikçi yaklaşımların, dönemin Avrupa yüksek askeri kademelerinde nasıl yankılandığını bilemiyor olmamızla beraber gelenekçilerin kuvvetli itirazları ile karşılaşmış olmasını muhtemel görebiliriz. Ayrıca planında öngördüğü yüksek düzeydeki idealizmin gerek Burgonya

saray içindeki güç mücadelelerinde gerekse de Avrupa reel siyasi dengeleri içinde ne gibi karşılıklara tekabül edebileceği de bir başka değerlendirme konusudur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DENİZAŞIRI SEYAHATNAMESİ'NDE TÜRKMENLER VE 'TÜRKOMANYA'

Daha önce Bertrandon'un seyahatini ana hatlarıyla üç temel bölüme ayırmıştık. Seyahatinin ikinci etabını teşkil eden Şam'dan İstanbul'a kadar olan kısmının içinde bir bölüm olan Hama'dan Afyonkarahisar'a kadar olan kısım, Türkmenleri ele alması sebebiyle Beşinci bölümün konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde sözkonusu güzergâhın coğrafi ve sosyolojik tasvirlerine ilaveten, tezimizin 4.3. kısmında bahsi geçen metnin edebi 'dengesizliğine' yol açan söylem farklılaşması da Türkomanya, Türkmen/Türk ikiliği, Türkmen kadın savaşçılar kavramı ve rehber Memlûk'un yazarın üzerinde bıraktığı izlenim açısından gözlenip incelenecektir.

5.1. *Denizaşırı Seyahatnamesi'*nde Türkomanya ve Türkmen Coğrafyası

Bertrandon Hama'dan çıktıktan sonra Orantes ırmağı boyunca oldukça geniş, uzun ovada yol almaya başlamıştır.³²² At sırtında ilerlerken yolda yanlarında bir de kadın bulunan altı ya da sekiz Türkmen'in olduğu bir grupla karşılaşmıştır. Adamlar ve kadın üzerlerinde kalkan taşımaktaydı. Yanındakiler ona bu kadınların çok cesur olduklarını ve erkekler kadar iyi savaştıklarını söylemişler, kadın savaşçılar fikrine Bertrandon çok şaşırmıştır.³²³ Bu karşılaşma bölüm 5.2.'de daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

---

³²² Broquière, *Voyage d'Outremer*, 162. Tarihi Madik şehrinden Maarrat-en-Numan'a uzanan düzlük Ghab Ovası olarak bilinmektedir.

³²³ "Suriye'nin Şam ve Halep yörelerinde, Türkmen adı verilen, Türkiye kökenli ve yaşam biçimleri farklı birtakım insanlar yaşamaktaydı; Sultan tarafından kendi yurtlarından kovulmuş olan bu Türkmenler, çoğu zaman yaşamakta oldukları yerleri bırakıp başka yerlere göçerler; kadınları, çocukları ve sürü halinde hayvanları vardır; oldukça iyi cins atlara binerler, okları ve yayları da iyidir; kılıçları, gürzleri vardır; bazılarında kalkan da vardır, davul kullanırlar. Türkmenler savaş alanlarında kimseyle kıyaslanamayacak kadar iyi vuruşan insanlardır ve Araplardan da buradaki diğer Müslümanlardan ve kölelerden de çok daha yiğit kişilerdi; kendilerinden çok korkuluyordu, bu Türkmenler, Türk sultanına da hizmet etmeye her zaman hazırdılar." Ghillebert De Lannoy, *Voyages et ambassades de*

Ona bu tarzda silahla donatılmış ve Dulkadiroğlu isimli bir beyin tebaası olan otuz bin kadın bulunduğu söylenmiştir. Bertrandon bu hükümdarın, ‘Ermenistan dağlarından’ (Orta Toroslar) Pers ülkesinin sınırlarına kadar uzanan bir bölgeyi kontrol ettiğini öğrenmiştir.³²⁴ Bu verimli ovada bir gün boyunca at sırtında yol alıp, güzel dağları bulunan ancak suyu kıt, yerleşim yerlerinin çoğu harabe halinde bulunan yerlerden geçmişlerdir.³²⁵ At üstünde giderken yol arkadaşı ve rehberi Mamelu ona ok atmasını öğretmiştir. Sonra düz ovada bir kasabaya ulaşmışlardır; “*burası her şeyin yetiştiği çok güzel bir yerdi; burada buğday, şaraplık üzümler, ağaçlar, çitler, her şey vardı; ancak hiç ırmak yoktu, çeşmeler yoktu, suyu kıttı; sadece su sarnıçları vardı*”. Burası Bertrandon’a eski bir Hristiyan şehri gibi görünmüştür. Yol arkadaşları ona buranın Frank'lara³²⁶ ait olduğunu söylemişlerdir; Bu Bertrandon’un o gün duyduğu en çok hoşuna giden sözdür. Ayrıca orada yıkılmış ve terkedilmiş kiliseleri de görmüştür.³²⁷

---

messire Guillebert de Lannoy, 1399-1450, Ch. Serrure (éd.), (Mons: Société des Bibliophiles de Mons, 1840), 87.

³²⁴ Dulkadiroğulları, yüz seksen yıl süreyle Maraş, Malatya, Ayıntab (Antep), Harput ve Husn-Mansur eyaletlerinde hüküm sürmüştür. Bertrandon de la Broquière'in seyahati sırasında bu beyliğin emiri Nasıreddin Muhammed Bey'dir.

³²⁵ Hama'dan Madik'e on iki saat, Madik'ten Cısr-el Şugur köprüsüne on iki saat, buradan Zenbakiye'ye yedi saat, Zenbakiye' den Antakya'ya da on saatlik bir yürüyüş mesafesi vardır. Bertrandon'un tarif ettiği Türkmen coğrafyasında (Dulkadiroğlu, Ramazanoğlu ve Karamanoğlu Beylikleri) Mekke dönüşü hacıyolu üzerinde şu menziller bulunuyordu. Madik (Hama'dan ayrıldıktan sonra Bertrandon'un bir Türkmen devriyesi ile ilk teması sağladığı bölge), Cısr-el Şugur, Zenbakiye, Antakya, Belen, Payas, Kurtkulağı, Misis, Adana, Çakıt, Ramazanoğlu Yaylası, Çiftehan, Ulukışla, Konya Ereğli, İsmil, Konya, Lâdik, Ilgın, Akşehir, İshaklı (Bertrandon'a göre takriben Osmanlı coğrafyasının başladığı bölge); A. Latif Armağan, “XVIII. yüzyıl'da Hac Yolu Güzergâhı ve Menziller (=Menazilü'l-Hacc)”, Osmanlı Araştırmaları, XX (20). Enderun Kitapevi: İstanbul, 2000, 73-118.

³²⁶ Bertrandon'un bu memnurluk bildiren ifadesiyle, Fransızlara batının öncülüğünün izafe edilmesini duymaktan hoşlandığı anlaşılmaktadır. “...et la plus grant feste qu'ilz me faisoient...”, Broquière, *Le Voyage d'Outremer*, 83.

³²⁷ Bertrandon tam olarak bir zamanlar Antakya Haçlı Prensiğine bağlı olan ve Hama'dan 65 km. uzakta, Suriye'nin kuzey batısındaki Cebel Riha bölgesinin çok sayıda terkedilmiş

Orada geceyi bir Türkmen'in evinde geçirmişlerdir. Ev hanesinden, yüzlerini, kenarlarını kıymetli taşlarla süsledikleri çok ince bir kumaşla örten Türkmen kadınlarını görmüştür.

Suriye'nin kuzeybatı kesimlerindeki Ölü Şehirlerin yeri

Şekil 5.1: Seyahatnamede bahsi geçen Suriye'nin Kuzeybatı Kesimlerindeki Ölü Şehirlerin Yerleri.

Orası Bertrandon'un ilk kez gördüğü bir Türkmen eviydi ve ev halkının ok atma talimlerine şahit olmuştur. Türkmenlerin çok isabetli ok atmalarından etkilenmiştir. Bertrandon, "Suriye'den çıkınca bizim Ermenistan adını verdiğimiz Türkoman

kiliseleriyle meşhur Serjilla ve Al-Bara gibi 'ölü şehirlerini' tarif ediyor olmalıdır. Bkz. Broquière, *Le Voyage d'Orient*, 91.

(*Turquemanie*) ülkesine girdik; bu diyarın başkenti, onların Antekeye adını verdiği büyük bir şehirdi, biz ona Antakya diyorduk”³²⁸ şeklinde anlatısına devam etmiştir.

Bertrandon de La Broquière’in XV. yüzyıl başları itibarıyla Türkmenlerin yayılım ve yerleşim coğrafyasının ulaştığı genişliği göz ardı ederek, haçlı seferleri boyunca haçlılara müttefiklik yapması için kurdurulan bir krallığın hüküm sürdüğü ve batılılarca küçük Ermenistan olarak anılan toprakları üst üste çakıştırarak Türkomanya olarak isimlendirmesi sadece onun bilgi eksikliği ile açıklanmaması gerekir.

Marco Polo dahi XIV. yüzyılın başlarında kaleme alınan seyahatnamesinde Ayas’tan (Yumurtalık, Adana) itibaren Kayseri, Sivas ve Konya’yı da içine alacak şekilde çok daha geniş bir bölge için Türkomanya isimlendirmesi yapmaktadır.³²⁹

Bertrandon’un Antakya’yı Türkmenlerin başkenti olarak anması dikkat çekicidir. Zira Ramazanoğulları beyliği o dönemde idari olarak Adana bölgesini merkez almaktadır.

Bertrandon Antakya’yı vaktiyle güzel bir yer olduğu belli olan büyük bir şehir olarak tanımlamıştır. Geniş bir bölgeyi çevreleyen çok güzel ve hâlâ ayakta olan kullanışlı surları vardır. Şehir güneye doğru oldukça büyük dağların kenarına kurulmuş ve kuzeye doğru büyük bir ova (Amik Ovası) ve göl görünmektedir. Şehirde o günlerde

---

³²⁸ Broquière, *Denizaşırı Seyahati*, 164.; Fransız seyyah Pierre Belon Antakya şehrini betimlerken " ... bu ovada kurulmuş hiçbir şehir Antakya kadar hayranlık uyandıramaz... Buradaki sur kulelerinin ne Nikomedia'nın (İznik) ne de Konstantinopolis'in surlarından aşağı kalır bir yanı yoktur. Şehrin sakinleri Türk, Ermeni ve Yunanlı gibi değişik milletlerden insanlardır... Bunlar, Roma'daki ya da Konstantinopolis'teki gibi küçük tepeler değillerdi, gerçek birer dağdı ve yüksekti. Fransa'da bu bakımdan Antakya ile mukayese edilebilecek tek şehir Lyon'dur.” der. Pierre Belon, *Les observations de plusieurs singularitez, etc....* (chez Hierosme de Marnef, 1588) 357-358.

Bertrandon De La Broquière seyahatnamesinin bir başka yerinde de şöyle demektedir:

“Her biri yedi tepe üzerine kurulmuş üç büyük şehir bilinmektedir; bunlar Roma, Konstantinopolis ve Antakyadır. Bana göre Roma, Konstantinopolis'ten daha büyük ve daha derli topludur. Antakya'ya gelince, burasını sadece geçerken görebildiğim için ne çapta bir yer olduğunu bilemiyorum; yalnız dağlarının, Roma'nın ve Konstantinopolis'in dağlarından daha büyük olduğunun farkındayım.”, Broquière, *Denizaşırı Seyahati*, 215.

³²⁹ *The Book of Ser Marco Polo*, trans. Henry Yule, vol: I, (London: John Murray, 1871), 43-44.

azalmış nüfusuyla birlikte sadece üç yüz kadar ev bulunmakta ve Araplardan çok Türkmenler yaşamaktadır. Hama'dan gelen Orantes (Asi) ırmağı kent surlarının önünden akmaktadır. Türkmenler'in çok sayıda hayvanları vardır: develer, inekler, koyunlar ve şimdiye kadar gördüklerinin içinde en güzel tüye sahip, beyaz renkli keçiler bulunmaktadır. Bertrandon ayrıca Türkmenlerin sonradan ehlileştirilmiş artık soyu tükenmiş ve geyik fizyonomisine sahip bir tür yaban eşekleri olduğunu nakletmektedir. Bunlar oldukça iri cüsseli hayvanlar olmalarına rağmen güzel hayvanlardır ve diğer hayvanlarla uyumludurlar. Ancak üzerine binilmemekte ve yük de taşıtırılmamaktadır, onun yerine öküzler ve mandalara taşıtırılmaktadır.³³⁰

Bertrandon de La Broquière, bu ülkenin önceki hükümdarını, gelenekler icabı Ramazanoğulları soyundan gelen yiğit ve zengin bir kişi olarak tanımlamıştır.³³¹ Anlatısında naklettiğine göre İbrahim bey, kız kardeşiyle evli olduğu Karaman beyi ile anlaşmazlığa düşmüştür. Ramazanoğlu İbrahim bey'i ele geçirmek için Memlûk sultanı ile birlik olan Karamaoglu beyi onu maiyetiyle birlikte esir alarak Memlûk Sultanına göndermiş, Sultan da onu hapse attırıp kısa süre sonra öldürtmüş, büyük payı Memlûklular almak üzere bu Türkmen ülkesini paylaşmışlardır.

Bertrandon de la Broquière her yerde İbrahim Bey'in hatırasının yaşatıldığına tanıklık etmiştir. Sarıüddün lakablı İbrahim Bey Türkmenler tarafından kendilerini Memlûkluların tahakkümünden kurtaracak bir kahraman olarak görünmekteydi. Daha

---

³³⁰ Broquière, *Denizasıırı Seyahati*, 165.

³³¹ A.g.e., 166. Kahire'ye götürülüp ölümle cezalandırılan bu Bey, Ramazanoğlu İbrahim beydir; gelişinden az zaman sonra hapisnede idam edilmiştir (1427). Adana'yı 1378'de ele geçiren ve 1416 yılında ölen Ramazanoğlu Ahmed Bey'in oğludur. Ramazanoğulları Beyliği 1353 yılında. Konar-göçer Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bir bölgede Adana merkez olmak üzere Çukurova'da Memlûklere tabi olarak kurulmuş olan bir Türkmen beyliğidir. Anadolu Beylikleri içinde en uzun ömürlülerinden birisi olan bu küçük beyliğin hükümdarları iki yüzyıl boyunca Adana bölgesi ile Suriye'nin İskenderun'a kadar uzanan kuzey bölümüne hükmetmişlerdir. Ramazanoğlu beylerinin siyasi hikâyeleri Memlûk sultanına ve Karamanoğlu beylerine karşı giriştikleri kesintisiz bir dizi mücadelenin öyküsünden ibarettir. Osmanlıların Memlûkluları ortadan kaldırmasıyla birlikte 1608 yılına kadar Osmanlılara tabi yurtluk ve ocaklık sancak olarak varlıklarını sürdüren Ramazanoğulları beyleri, paşa unvanları alarak Osmanlı İmparatorluğunun eyalet yöneticiliklerine getirildiler.

sonra arkadaşı Memlûk eşliğinde Antakya'dan ayrılıp batıya doğru yola devam ederken, *Negre*³³² adı verilen bir dağdan geçmiştir. Dağı aşarken arkadaşları ona vaktiyle Hristiyanlara ait olan üç dört güzel şato göstermişlerdir, lakin bu şatolar harap vaziyettedirler.³³³ Dağ, kokulu bitkilerle dolu ve oldukça güzeldir. Dağa tırmanış iniş süresinin iki katıdır.³³⁴ Antakya'dan beri tırmanmakta olduğu dağın en yüksek yerinden aşağıya yönelince, kendilerinin *Layaste* adını verdiği *Ayas* körfezine inerler. Buradaki şehir de körfezle aynı adı, yani *Ayas* adını taşımaktadır.³³⁵ Bu dağın eteğine inince, hemen yol kenarında ve deniz kıyısında müstahkem bir şato görmüştür.³³⁶ Bu

---

³³² Schefer bu dağı Amanos dağ silsilesi içinde bulunan Musa dağı olarak tarif eder. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 87. Fransız Botanikçi Pierre Belon ise seyahatnamesinde Suriye'den Anadolu'ya girerken yaptığı tasvirde "... *Amanus dağı halk dilinde Monte Negro yani Siyah Dağ adını almıştır (...) Bu dik dağa tırmanırken, şimdiye kadar çıktığımız dağların hiçbirinde olmadığı kadar yorucu ve zorlu bir yürüyüş yaptık (...) Dağın zirvesine ulaşınca değin sekiz saat yol aldık (...) Dağdan iniş, çıkış kadar zorlu olmadı, çünkü indiğimiz taraf, çıktığımız yamaç gibi dik değildi.*" Bkz. Belon, *Les observations*, 360.

Nitekim bu dağ gerçekten de Amanos sıradağlarının geçit vermeye en müsait ve en alçak bölgesinde bulunan bir dağdır. Bertrandon'un *Negre*, diğer yabancı seyyah ve hacıların *Monte Negro* veya *Montana Nigra* ismiyle andıkları bu dağ *Siyah Dağ* olarak değil bugün *Kızıldağ* olarak bilinmektedir. Mamafih, Müslümanlarca bu dağ yamacında *Karamot*, *Karamort* veya *Karamurt* olarak isimlendirilen bir menzil ve derbent bulunmaktaydı. Yüzyıllardır orduların, hac kervanlarının, tüccar ve seyyahların Anadolu'ya giriş kapısı olan bu bölge geçmişte *Baylon* geçidi olarak anılırken bugünkü ismi *Belen*'dir.

³³³ Bertrandon, bugün güzergâh üstünde kalıntıları bulunan *Bagras Kalesi*'inden bahsediyor olmalıdır. *Karamort* menzil yeri ve derbendi ile aynı güzergâh üzerinde olmak üzere bugün *Ötençay köyü* içinde bulunan *kale Amik ovasına hâkim bir konumdadır.*

³³⁴ Brocquière, *Travels of Bertrandon*, 163.

³³⁵ Bugünkü *Payas ilçesi*. Her ne kadar *İskenderun* o tarihlerde yerleşime uygun olmayan bataklık ve yerleşimi olmayan bir yöre olsa da Bertrandon metnin burasında 26 km. uzaklıktaki *Payas* ile, liman ve kalesi bulunan ve *Belen* geçidinin başındaki stratejik bir nokta olan *İskenderun*'u karıştırmış olmalıdır.

³³⁶ Schefer hatalı olarak bataklıkla çevrili olan bu müstahkem yapının *İskender (Alexandre)* kalesi olduğunu söylemektedir. Bkz. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 88. Ancak *İskenderun*'da iki ayrı kale harabesi bulunmaktadır. Denize yaklaşık 100 metre mesafede

şato sahilde ve etrafı bir ok atımı mesafeden daha geniş bir bataklıkla çevriliydi. Buraya sadece dar, zemini dolgu bir yoldan veya denizden ulaşılabilir. Epey zaman önce yıkıma uğradığı için içinde yaşayan kimse yoktur, Bertrandon bu şatonun önünde yaklaşık yüz yirmi kadar Türkmen çadırları görmüş, bunları beyaz pamuklu kumaş ve mavi keçeden yapılmış görülebilecek en güzel çadırlar olarak nitelemiştir. İçinde on beş, on altı kişi kalabilecek kadar büyüktüler; içerisinde ateş hariç olmak üzere, her şey mevcuttur. Buradan biraz ileride yemek molası vermişler, Bertrandon'un daha önce de bahsetmiş olduğu türden bir yemek taşıma örtüsünü önlerine sermişlerdir. Bu 'çanta-örtü' nün içinde ekmeğ, peynir ve üzüm vardır. Türkmenler süttten yaptıkları ve yoğurt adını verdikleri bir yiyecekte bol bol ikram ederler. Fransa'daki hamursuz ekmeğinden (kutsanmamış sunak ekmeği, *oublie*) çok daha ince ve bir ayak uzunluğunda yassı ekmeği kâğıt külâh gibi kıvrırıp yoğurda banmak üzere misafirlere ikram etmişlerdir.³³⁷

Buradan ayrılıp bir fersah uzaklıkta bulunan ve Suriye' deki hanlara benzeyen küçük bir kervansaraya gelmişlerdir. Orada az düzeyde İtalyanca bilen bir Ermeni'yle karşılaşmıştır. Ancak Bertrandon'un tavırları bu kişiye o kadar aşına gelir ki, Ermeni onun bir Hristiyan olduğunu hemen anlamıştır. Bu Ermeni, bu ülke hakkında ve insanların yaşam tarzları üzerine ona pek çok şey anlatmıştır. Bütün bu bölgenin Tarsus'a kadar Memlûk Sultan'ının hükümrânlığına nasıl geçtiğini ve çok eski olmayan bir tarihte, Ramazanoğlu beyi İbrahim'in hile ile nasıl aldatıldığını ve nasıl tutuklandığını nakletmiştir. Anlatımına göre bu Türkmen ülkesinin beyi tebaası tarafından saygı duyulan bir insandır; bütün Türklerin en cesuru, en yiğidi, en iyi kılıç

---

olan kale kalıntısı bugün bir özel mülkün içinde kalmaktadır. Bertrandon'un bahsettiği kale(şato) burası olmalıdır. Diğer kale harabeleri ise sehir içinden geçerek denize dökülen Aşkarbeyli Deresi (Feyazan Kanalı) kenarında, denizden yaklaşık 2 km. içeride bugün Merkez Kale olarak anılan İskenderun kalesi kalıntılarıdır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Büyük İskender'in bu kaleyi inşa ettirdiğini söyler. Evliya Çelebi (Mehmet Zilli Oğlu), *Tam Metin Seyahatname*, Cilt. 3-4, haz. T. Temelkuran, N. Aktaş ve M. Çevik, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984), 733. Bazı seyyahlar tarafından bu kaleyle sıklıkla karıştırılan Sarıseki Kalesi ise buradan Payas istikametinde yaklaşık 10 km uzaklıktadır.

³³⁷ Bertrandon burada Arapça'da markuk, Türkçe'de ise pita (pide) olarak adlandırılan ekmeği tasvir etmektedir.

kullanını ve savaşçısı idi. Onu bir Hristiyan kadını dünyaya getirmiş ve vaftiz olmayanlar gibi kokmasın diye kendi mezhebinin kurallarına göre vaftiz ettirmiştir. Ermeni'nin anlatısına göre o ne tam bir Hristiyan ne de tam bir Müslümandır. Her iki dinin Peygamberlerinin sözü geçtiği zaman, 'bunlardan hangisi sağ ise ondan yana' olduğunu söylemektedir. Zira, ona göre "yaşayanın, ölmüş olandan daha çok yardımı dokunabilirdi."³³⁸ Bu beyin ülkesi, Suriye'de Memlûklular'a komşu durumdaydı ve ister tüccar ister hacı isterse de gezgin olsun her kim onun ülkesinden Suriye'ye geçmek isterse onlardan geçiş vergisi alıyordu. Fakat Bertrandon'un duyduklarına göre hiç kimse Memlûk sultanını kızdırmaya cüret edemezdi. Diğer yandan Ramazanoğlu İbrahim Bey, kız kardeşiyle evli olduğu Karaman beyi İbrahim'in ülkesi ile de komşu durumundaydı. Her iki komşusu da Ramazan bey'in 'Türkomanya' ülkesini bir vasal olarak kontrol etmekle ilgilidiler. Tahta çıktığının ilk yıllarında henüz genç ve tecrübesiz bir bey olan Ramazanoğlu bir gün Karamanoğlu Beyi'nin daveti üzerine gittiği sarayında birlikte yemek yerlerken Karaman beyi onu tutuklatarak ve Memlûk Sultan'ının talebiyle deniz yolu üzerinden Mısır'a göndermiş ve bir süre sonra da öldürmüştür. Akabinde Türkmen ülkesini Sultan ile Karaman Beyi aralarında paylaşmışlar ve Sultan Tarsus'a kadar olan toprakların çoğunu ele geçirmiştir. Tüm bilgileri Bertrandon'a anlatan Ermeni ile birlikte Türkmen çadırlarından birine gitmişlerdir. Bertrandon'un bu sefer ki ilgi alanı, daha önce de bahsini etmiş olduğu ekmeğin nasıl yapıldığının detayları olmuştur.³³⁹

---

³³⁸ Broquière, *Denizası Seyahati*, 169.

³³⁹ A.g.e., 170. "... bu ekmeği o şekilde hazırlıyorlar ki ekmek sanki güneşte pişmiş gibi oluyor ama gerçekte güneşte pişirilmiyor. Bunları hazırlayan iki kadın gördüm ve nasıl yaptıklarını seyrettim. Bu kadınlar yuvarlak biçimde, dümdüz bir hamur tahtası üzerine, pasta yapacaklarmış gibi bir miktar un koyuyor ve su katarak yoğuruyorlar; oluşan karışımı eze eze, oldukça yumuşak ve tam ekmek yapılacak kıvamda bir hamur haline getiriyorlar; sonra da bunu küçük küçük ve yuvarlak parçalara ayırıp bir oklava ile bu hamur parçalarından incecik yufkalar açıyorlardı ve bunu da şöyle yapıyorlardı: hamur parçasını oklavaya sararak tahta üzerinde yuvarlıyorlar ve çok ince bir hale gelinceye kadar bunu sürdürüyorlardı. Bu işte çok usta ve hızlıydılar; bizde buna benzer pasta işi yapanlardan daha eli çabuk kimselerdi. Sonra, dışa doğru hafif tümsek yapan bir sac levha getirdiler ve bunu bir sacayağı üstüne oturtular, altında da hafif bir ateş yaktılar; yufkaları sac levhanın

Ayas Körfezi'nin çevresinde iki gün boyunca at sırtında dolaşmışlardır. Bu civarı çok güzel yerler olarak tanımlar ve buralarda eskiden Hristiyanlara ait olan çok sayıda harap olmuş şato-kale görmüştür. Ayas'ın karşısına düşen bir noktada doğu yönünde yükselen bir şatonun³⁴⁰ etrafında sadece Türkmenlerin yaşadığı dağlarla deniz arasında, bir yanı bataklıkla çevrilmiş bu yöre son derece güzel yerlerdir.

Türkmenler Bertrandon'a göre, güzel insanlardır. Keçe kaplı dairesel çadırlarını hep düzlük yerlere kurmakta ve bir yerden başka bir yere giderken de bu barınaklarını yanlarında götürmektedirler.³⁴¹ Türkmenlerin nüfusları kalabalık, masrafları azdır. Onların başlarında mutlaka bir Bey bulunur ve ona tabi olurlar. Bir yeri sürekli mesken tutmazlar. Bir Sultan'ın egemenliği altındaki topraklarda bulunuyorlarsa o Sultan'ın iradesine itaat etmektedirler.

Gittikleri her bölgede bu duruma riayet ederler. O ülkenin hükümdarı bir savaşa girecekse onun için savaşır, bir başkasının hizmetine girdiklerinde ise bu kez de önceki hükümdara karşı savaşmaktadırlar. Bertrandon'a anlatıldığına göre, göçebe olmanın, sabit bir yerde kalamamanın getirdiği töre ve kurallar gereği hiç memnun olmasalar da buna riayet etmeleri gerekmektedir.³⁴² Körfez boyunca atıyla yol almaktayken, sözünü ettiği o Türkmen Beylerine rastlamıştır. Şahin terbiyesi ile uğraşan bey ona emri altında iki bin Türkmen olduğunu söylemiştir.

Dağlardan inen birçok küçük ırmak bu körfeze dökülmektedir. Körfez çevresinin yaklaşık yarısını karadan kat edip epey yol aldıktan sonra karşısına kayalıklar arasında zor bir geçit çıkmıştır.³⁴³ Burada, içinde kimselerin yaşamadığı, deniz seviyesinden

---

üstüne yaydılar, alt üst ettiler; bunların pişmesi, bizim hamursuzun pişmesinden daha az sürdü.”

³⁴⁰ Sariseki veya Payas Kalesi. Ancak bu noktalar İskenderun'dan hemen sonra gelen yerler olması hasebiyle burada Bertrandon'un güzergâh ile ilgili olarak hafızası karışmış olmalıdır. Bkz. Broquère, *Le Voyage d'Orient*, 97.

³⁴¹ Broquière, *Denizası Sırası Seyahati*, 170.

³⁴² A.g.e., 171.

³⁴³ Schefer'e göre bu zorlu geçit, Amanicae Pylae, güncel adıyla Demir Kapı'dır. Bkz. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 93. Helen Basso ise buranın İskenderun çıkışındaki kapı (La

epey yüksekte yer alan bir şato görmüştür.³⁴⁴ Civarda çok elverişli av alanları vardır. Sonra yine güzel ve düzlük bir bölgeye gelmiştir.³⁴⁵ Burası da Türkmenlerle mukimdir. Adını seyahatnamesinde hatırlayamadığı (...) ³⁴⁶ adlı bir şatonun yakınlarından geçmiştir. Ceyhan nehrine hâkim bir konumda olan bu şatoda, Bertrandon'un bir Ermeni'den öğrendiğine göre, Ermenilerden başka kimse yaşamamaktadır. Bu şatonun alt tarafından Jehon [Ceyhun] adı verilen büyük bir ırmak akmaktadır.³⁴⁷ Bu ırmağı takip ederek çok beğenmiş olduğu yerlerden geçer ve ırmağın kıyısında kurulmuş

Portelle) ya da biraz daha kuzeyde denizden yüksekte bulunan Demirkapı (Porte de Fer) olabileceğini tahmin etmektedir. Bkz. Broquère, *Le Voyage d'Orient*, 97.

³⁴⁴ Schefer'e göre bu "kimsenin yaşamadığı şato", [eski Misis(Ceyhan) şehrine yakın] Kurd-Kulağı Kalesiydi. Bu noktada, seyyahlardan ve tüccarlardan bir geçiş parası alınmaktaydı, Bkz. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 93. H. Basso, bunun ya İskenderun Merkez kalesi ya da demir kapının olduğu yerdeki Sariseki kalesi (d'al-Muthakkab) olabileceğini düşünmektedir. Bkz. Broquère, *Le Voyage d'Orient*, 98.

³⁴⁵ Helen Basso sözü edilen güzergaha göre içinde bulunulan Dört Yol'dan sonraki sahil düzlüklerinden mi yoksa anlatımın geri kalanının akış seyrine bakılarak, Ceyhan havzasından mı bahsedildiği hususunda tereddütlüdür. Bkz. Broquère, *Le Voyage d'Orient*, 98.

³⁴⁶ Schefer burasını bir vadinin ortasındaki kayalık bir tepeye kurulmuş olan Serfendikar Kalesi olarak verir. Bkz. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 93.

H. Basso ise hikâyenin bu kısmının anlatıldığı el yazmalarında bir kopukluk olabileceğini düşünmektedir. Ona göre kalenin eski ismi bilinmemekle beraber Ceyhan nehrinin sol yakasında elverişli bir konumdaki bu muhteşem yapının güncel adının Yılan Kale "chateau des Serpents" veya Şahmeran Kale "chateau du Roi des serpents" olduğunu söyler. Broquère, *Le Voyage d'Orient*, 98

İddia olunan her iki yerin arasında büyük mesafe olduğu bilinmektedir. (bkz. Harita) Bertrandon bulunduğu yeri düzlük olarak tanımlarken, Schefer'in neden bir vadi içindeki, üstelik nehirle ilgisi olmayan bir kaleyi referans gösterdiği anlaşılamamaktadır. H. Basso'nun tarifi gerçeğe daha yakın durmaktadır.

³⁴⁷ Ceyhan nehrinin, eskilerin Pyramus adını verdikleri bu ırmağın kaynağı, Maraş sancağındaki Elbistan şehrinin doğusunda, bu şehre bir fersah mesafede olup nehir Ayas koyuna dökülmektedir.

Misses adındaki şehre ulaşmıştır.³⁴⁸ Antakya'dan buraya olan yolculuğu dört gün sürmüştür. Jehon ırmağı büyük ve geniş bir akarsudur; üzerinden ahşap yapı malzemesiyle tamir edilmiş bir köprüyle geçilebilmektedir.

Şekil 5.2: Orta Çağ'ların Kilikyası – Kilikya Kapıları ve Kilikya kaleleri

³⁴⁸ Pyramus (Ceyhan) nehri üzerindeki kadim Mopsueste (sonraları Selucie) şehri. Orta çağda Hristiyanlarca Mamistra, Araplarca Al-Masisa ve Türklerce, Bertrandon'un da sözünü ettiği şekliyle, Mises olarak anılmıştır. XII. ve XIV. yüzyıllarda önemli bir ticaret şehri idi. 1960'lı yıllardan itibaren Yakapınar ismiyle anılmaktadır. Bkz. Broquère, *Le Voyage d'Orient*, 98; Şehir, Bizans döneminde Nikephoros Phokas ve Ioannes Çimiskes'in kuşatmalarına karşı uzun zaman direnmişse de sonunda onların eline geçmiş ve şehrin kapılan Konstantinopolis'e götürülmüştür. Haçlı komutanları Baudouin'in ve Tancrede'in askerleri 1097'de Mesis'in surları önünde savaşmışlardır. Missis aynı zamanda orta çağda önemli bir piskoposluk merkeziydi. Venediklilerin burada bir kiliseleri vardı. Burası bugün için, ırmağın sağ yakasındaki bir tepenin yamacına kurulmuş olan ve içinde Türkmenlerle Ermenilerin yaşadığı bir kasabadan başka bir şey değildir. Irmağın sol yakasında kalan harabelere Küfür Bina (construction des infidèles) denmektedir. Bkz. Broquière, *Deniz aşırı Seyahati*, 172.

Bertrandon eskiden içinden ırmak geçen bu Misses Şehrinin vaktiyle büyük bir yer olduğuna kanaat getirmiştir. Geçmişte bir kısmının tamamıyla harap olmuş, diğer bölümünün ise yüksek ve güzel surlarla çevrili olduğunu öğrenmiştir. Mises'de hâla yarı yıkık kiliseleri görünce buranın vaktiyle Hristiyanların yaşadığı bir yer olduğu çıkarımını yapar. Dışarıdan bakıldığında çok güzel görünen, ama içi camiye dönüştürülmüş büyük bir kilisenin anıları hâla canlılığını korumaktadır.³⁴⁹ Bu güzel muhitte üç yüz kadar evde Türkmenler yaşamaktadır.

Bertrandon, Misses şehrinden ayrıldıktan sonra Adana³⁵⁰ adını taşıyan başka bir şehre gelmiştir. Burası Misses'ten bir günlük mesafedir ve at üstündeki yolcuğu boyunca güzel yerlerden ve bir oviden geçmiştir. Tüm ova hep Türkmenlerce meskündür.

Bertrandon Adana'ya erken geldiği için kervanı, Memlûk arkadaşını, bazı büyük tüccar ve diğerlerini beklemek zorunda kalmıştır. Bu nedenle surlarla ırmak³⁵¹ arasında bulunan köprü yakınındaki bir kampa yerleşmişlerdir.

Bertrandon burada, kendisinin varlığına aldırış etmedikleri için, onların nasıl ibadet ettiklerini görebilmiştir. Karşılık olarak kendisi de Müslümanlara İncil'den dualar (*patrenostres*) okuyunca şaşkınlık geçirmişler fakat aynı zamanda Bertrandon'un

---

³⁴⁹ Bertrandon de La Broquière'in bahsettiği camiye dönüştürülmüş kilise, XIV. yüzyılın sonunda Ramazanoğlu Ahmet Bey tarafından tamir ettirilen Ulu Cami'dir.

³⁵⁰ Adana, o devirlerde hem büyük bir ticaret merkezi hem de bir transit(geçiş) şehridir. Haçlılar döneminde, şehrin köşe noktalarına kuleler inşa edilmiş surlarla sarılıydı; bu kulelerdehepsi de iyi silahlanmış çok insan kalmaktaydı. XII. yüzyılın sonunda, Ermenistan kralları surların tahkimatını daha da güçlendirmişlerdir. Bugün bunların hepsi harap durumdadır. Adana'nın içinde birçok eski kilise ve birçok da cami bulunmaktadır. Bunların en çok göze çarpanları Eski Cami ve Ulu Cami adını taşıyan camilerdir. Birincisi, vaktiyle Saint-Jacques'a adanmış bir kiliseydi; harikulade güzellikteki Pers çinileriyle kaplı bulunan ikincisi ise XV. yüzyılda Ramazanoğlu hanedanına mensup bir bey tarafından inşa ettirilmişti. Bkz. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 95.

³⁵¹ Antik dönemde adı Sarus olan Seyhan nehri.

aktardığına göre, memnun da olmuşlardır.³⁵² Metnin bu noktasında Bertrandon'un verdiği bir pasajın anlaşılması oldukça güçtür.³⁵³

Bertrandon oradayken bir gün şehrin hamamına götürülür ama o parasının bilinmemesi için diğerleri gibi soyunmaya cesaret edemez ve arkadaşlarının kıyafetlerine dışarıda göz kulak olur. Onlardan hamam hakkında bizzat kendi gözlem yapsaydı edinebileceği miktarda detay öğrenmiştir. Artık bu insanlara eskisinden daha fazla yakınlık duymaya başlamıştır, oysa daha önce böyle hissetmemiştir.³⁵⁴

Bu insanlar birbirlerine iyilik yapan, halis niyetli insanlardır. Bertrandon çok defa şahit olduğu bir olayı da anlatisının bu kısmında kayda düşürmüştür. Bu insanlar yemek

---

³⁵² Bertrandon'un burada Hristiyan kimliğini gizli tutmaya özen göstermeyi terk etmesi dikkat çekicidir.

³⁵³ Broquière, *Voyage d'Outremer*, 96. Schefer edisyonunda "... Je leur oy dire aulcunesfois leurs heures en chantant, à l'entrée de la nuit; et se assient à la ronde et branlent leurs corps et la teste et chantent bien sauvagement en leurmaniere de faire." olan cümlelerin birebir çevirisinde "hava kararınca onların bazen (günün belli vakitlerinde) okudukları duaları işittim; bir halka oluşturacak şekilde oturuyorlar, vücut ve başlarını kendi tarzlarında sallayıp, çılgın (çoşkulu) bir şekilde söylüyorlardı (zikir ediyorlardı) "şeklinde olabilecek bu cümleyi İlhan Arda, Türkçe çevirisinde "... Akşam olunca, bazı defa ezan okuyarak onlara ibadet vaktini bildiriyordum. Bir halka oluşturacak şekilde yere oturuyorlar, vücutlarını ve başlarını sallayarak kendi tarzlarında, kaba saba bir biçimde ilahiler okuyorlardı." şeklinde yaparak vakayı hatalı, eksik ve anlaşılmasız bir biçimde aksettirmiştir. Bkz. Broquière, *Denizşırı Seyahati*, 173-174.

Kanaatimizce Seyyah burada basitçe, yatsı ezanının okunduğu bir vakitte devam etmekte olan bir zikir ayinine tesadüf etmiş ve ezan ile zikir ayini gibi iki ayrı hadiseyi tek bir ibadet gibi sanarak nakletmeye çalışmıştır. Ayrıca Bkz. M. İlhami Gökçen, "Bertrandon de la Broquière'in, *Le Voyage d'Outremer* (Denizşırı Seyahati)'nde Musiki", içinde, Dr. M. İlhami Gökçen, *Türk Musikisine Katkılar (Seçmeler/Külliyat)*, (Ankara: Ürün yayınları, 2008), 233-234.

³⁵⁴ "... Et tousiours depuis, fus je plus acointé d'eulx que je n'avoie esté.", Broquière, *Voyage d'Outremer*, 96.

yerken yanlarından geçen bir fakir görürlerse onu da yemeğe çağırırlardı; oysa bu kendilerinin asla yapmadığı bir davranıştı.³⁵⁵

Türkleri neşeli, şen şakrak insanlar olarak tasvir eden seyyah, onlar hakkında “... kendiliklerinden ve keyif duyarak yiğitlik türküleri/ kahramanlık destanları söylerler; onlarla yaşamak isteyen ne düşünceli ne de hüznü olmalı, bilakis güler yüzlü olmalı...” ifadelerini kullanmıştır.³⁵⁶ Devamında, onları zorlu yaşamların insanı olarak niteleyerek az ile kanaat getirebildiklerini ifade etmektedir. Yolculuk boyunca çok defa tanık olduğu üzere tıpkı hayvanlar gibi çıplak toprak üzerinde yatabilmektedirler.

Bertrandon, Türkomanya ülkesi hakkında etnografik gözlemlerine ara vermeksizin devam etmiştir: Bu ülkenin ekmekleri alışık olmayanlar için garip gelebilir, çünkü kendi standartlarına göre hem yumuşak hem de az pişmiştir. Eti ise güneş altında kurutup çiğ olarak yemekte dirler.³⁵⁷ Yanlarındaki hayvanlardan biri eğer çaresini bilmedikleri bir hastalığa yakalanırsa onu hemen kesip etini orada hızlı bir şekilde işleyip az miktar pişirmek suretiyle tüketmektedirler. Şehirlerde etlerin açık ve gayri sıhhi bir ortamda işlendiklerine tanıklık etmiş, insanlar ellerini sadece tuvaletten çıktıkları zaman ve ibadet edecekleri zaman yıkamaktadırlar. Bununla beraber sakallarını her daim temiz tutmaya, her su kaynağını gördüklerinde temizliğini yapmaya çaba göstermektedirler.

Seyyah Adana’yı güzel bir bölgede ve denize oldukça yakın³⁵⁸ bir yerde kurulmuş, her yanı surlarla çevrilmiş, varlıklı bir ticaret şehri olarak tasvir etmiştir. Yüksek dağlardan inen büyük bir ırmak,³⁵⁹ şehrin surları boyunca akmakta ve üzerinde, şimdiye kadar karşılaştığı köprülerden daha geniş ve oldukça da uzun bir köprü bulunmaktadır. Bu şehrin ahalisi çoğunlukla Türkmenlerden oluşmakta ve başlarında

---

³⁵⁵ Broquière, *Denizasıırı Seyahati*, 174.

³⁵⁶ Gökçen, “*Denizasıırı Seyahati’nde Musiki*”, 234-235.

³⁵⁷ Sözü geçen güneş altında kurutulmuş et, pastırma olmalıdır. Pastırma, pratik olma adına tüm göçebelerin, gezginlerin ve orduların seyir esnasında yiyebilecekleri vazgeçilmez yiyeceklerden biridir.

³⁵⁸ Adana ile Akdeniz arası mesafe günümüzde yaklaşık 50 kilometredir.

³⁵⁹ Bertrandon burada Anadolu platosundan doğup Toroslari aşarak Adana’nın Kuzeyinde Çakıd suyu ile birleşip Akdeniz’e ulaşan Seyhan nehrinden bahsetmektedir.

Türkmen bir komutan vardır. Bu komutan, onun evvelce naklettiği üzere Memlûk Sultan'ının öldürttüğü yiğit Ramazanoğlu beyinin kardeşidir. Öğrendiğine göre Sultan bu beyin oğlunu da tutsak etmişti ve onun Türkmen ülkesine dönmesine izin vermemektedir.³⁶⁰

Daha sonra Adana'dan ayrılan Bertrandon kendilerinin *Tarsus*, Türklerin *Terso* adı verdiği bir şehre gelmiştir. Geçtiği düzlükler yine çok etkileyicidir. Bu çok güzel ovaların ve dağların olduğu bölgede de yine çadırlardan oluşan kasabalarda Türkmen toplulukları yaşamaktadır. Tarsus şehri de bir ucunda kale bulunan çift sıralı surlarla tahkim edilmiştir. Bazı noktalarda surlar üç sıra halindedir ve yükseltilmiştir, önlerinde ise büyük hendekler bulunmaktadır. Şehrin yakınlarından geçen ırmağın bir kolu da şehir içinden geçmektedir.³⁶¹ Yol arkadaşı ve rehberi Memlûk'un tavsiyesi ile çıkacakları dört günlük zorlu dağ yolculuğu için erzak ve yiyecek tedarik etmişlerdir. Yolculuğunun bu kısmında çetin doğa şartları ve güvenlik riskleri Bertrandon'u beklemektedir.

Bertrandon'a göre Birinci Haçlı Seferi (1097) komutanlarından Godeffroy de Boullion'un kardeşi Baudouin'in vaktiyle kuşattığı şehir bu Tarsus olmalıdır. Sultan Baybars burayı yönetmesi için bir komutan³⁶² tayin etmiş bulunmaktadır. Kentte ayrıca hatırı sayılır sayıda Magrip'li yaşamaktadır. Bertrandon'a göre Tarsus oldukça güzel bir şehirdir, buradaki çok eski yapıların varlığı geçmişte de göz alıcı bir yer olduğunu her halinden belli etmektedir. Buğday ve şarap üretiminin yapıldığı, ormanları ve akarsuları olan güzel bir bölgedir.³⁶³

Bertrandon, Ermenistan'ın yüksek dağlarından (Orta Toroslar) geçirecek olan kafilere reisi Hoyarbarak'ı burada beklerken uzun zamandır bu şehirde oturan ve halkın dilini iyi bilen Antoine adında Kıbrıs'lı bir tüccarla tanışmıştır. Tüccar ona bölgenin durumunu ve ahvalini detaylı bir şekilde anlatmış, onun misafirperverliği seyyahın

---

³⁶⁰ İzzeddin Hamza Bey öldürülen kardeşi İbrahim Bey'in yerine geçmiş ve Memlûk sultanının otoritesini kabul ederek, beyliğinde sınırlı bir egemenlik sürmüştür.

³⁶¹ Antik Cydmus ırmağı, günümüzde Tarsus veya Berdan çayı olarak geçmektedir.

³⁶² Bu kumandan, artık vasal duruma düşmüş olan Ramazanoğlu hanedanının üyelerinden biri olmalıdır.

³⁶³ Broquière, *Denizasıra Seyahati*, 177.

hoşuna gitmiştir. Önlerindeki bu yolculuk, Azizler Günü (*Tous les Saints*) yortusunun bir gün öncesinden ertesi gününe kadar sürecektir.³⁶⁴

Seyyah bu ülkede Türkçe'nin konuşulduğunu vurgular ve bu dil, daha önce belirttiği gibi Türkomanya'nın başkenti olarak nitelediği Antakya' dan itibaren kullanılmaya başlamaktadır. Bertrandon'un Antakya'yı burada bir kez daha Türkomanya'nın başkenti olarak vurgulaması dikkat çekicidir. Bertrandon'a göre Türkçe güzel bir dildir; özlü ve anlaşılması kolaydır.³⁶⁵

Tarsus şehrinden ayrıлып Türkmenlerle meskûn düzlük ve güzel yerlerden at sırtında geçerek, şimdiye kadar karşılaştığı en yüksek dağ olan Ermenistan dağlarında (Orta Toroslar) yol almaya devam etmiştir.³⁶⁶ Bu dağlar, içinden geçtikleri ovaya üç koldan inmekte, ova güney yönünden deniz ile çevrelenmektedir.

Sultan'ın egemenliği altındaki bu dağlardan bütün gün boyunca yol almıştır. Yolculuğun başlarında ormanlık alan vardır ve yol zorlu değildir. Kfile yaklaşık bir gün boyunca mesafe kat ettikten sonra geceyi dağdaki dar bir geçitte, bir zamanlar kale olan bir mekânda geçirmişlerdir.³⁶⁷ Daha sonra Suriye'deki hanlara benzer binalardan oluşan bir kervansaraya varmışlardır.³⁶⁸ Bu dağlar insanların ikamet ettiği yerler değildir. Ertesi gün dağlar arasında akıp giden küçük bir ırmağın ³⁶⁹ kenarına inerek gün boyu ırmak boyunca at sürerler. Buralarda daha önce görmediği kadar çok sayıda keklik bulunmaktadır. Akşama doğru üzerinde küçük bir düzlüğü olan vadiye inmişlerdir. Şimdiye kadar dört vadiyle karşılaşmışlardır: biri bu geldikleri yer ve Surgadiroly³⁷⁰ adı verilen beyin ülkesi tarafında kutup yıldızı yönünde, bir tanesi de güneşin doğduğu istikamette yer almaktadır. Vadilerin bir diğeri de güneşin battığı

---

³⁶⁴ Yaklaşık olarak 30 Ekim - 1 Kasım 1432 tarihlerine denk gelmektedir.

³⁶⁵ Broquière, *Denizasıırı Seyahati*, 177.

³⁶⁶ Bolkar Dağları.

³⁶⁷ Burası Schefer'e göre Dülek geçidi dediği Gülek Boğazı'dır. Boğaz aynı adı taşıyan bir kale tarafından korunmaktadır. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 101.

³⁶⁸ A.g.e., Schefer bu kervansarayın adını Çakıd-hanı olarak vermektedir.

³⁶⁹ A.g.e., Schefer Mezarlık-suyu olarak vermektedir.

³⁷⁰ Dulkadiroglu.

yönde Karaman beyliği tarafındaydı. Bu vadilerin her birinden, o ülkeye doğru akıp giden ırmaklar geçmekteydi.

O gece dağlara çok kar yağmış, kendi kepeneğini atının üstüne örtmüş fakat soğuk hava Bertrandon'u ağır hasta etmiştir. Rehberi Memlûk onu buradan çıkarmasaydı sağlığı bozulacaktır. Bu dağlarda barınacak hiçbir yer bulamadan dört gün boyunca yol almışlardır. Bu dağlarda yerleşmiş Türkmenlerin ülkesi tehlikelerle doludur, her zaman kar vardır, atlar için o geçitten başka geçilecek yer yoktur ama dağlar arasında küçük ve güzel vadiler vardır. Ermenistan dağlarını aştıktan sonra Karaman ülkesine girişte yine dağlarla karşılaşmışlardır. İleride başka bir geçitte, *Leve*³⁷¹ adı verilen dağın tepesinde de bir kale görmüşler ve Memlûk ile birlikte, kervanı arkada bırakarak ilerlemişlerdir. Bu geçit, Karaman beyine haraç ödenerek geçilen bir hudut noktasıdır. Burada, onun görünüşünden Hristiyan olduğunu anlayan Rum kapı görevlisi onu geri dönmek için zorlamış, kendisine iki düka geçiş parası vererek Memlûk arkadaşı sayesinde sınırın öbür tarafına geçmişlerdir. Memlûk sonrasında, haracı ödemeyip eğer yarım fersah geri gidecek olsaydı onların Bertrandon'u boğazlayacaklarını söylemiştir.

Dağları aştıktan sonra *Essers*³⁷² adı verilen kalenin önünden geçerek *Araclie* (Ereğli)'ye gelmişlerdir. Dağlardan sonra, deniz gibi dümdüz bir ovaya inilmektedir. Kutup yıldızı yönünde ve diğer taraflarda çok yüksek dağlar vardır ve buralarda da çok sayıda Türkmen yaşamaktadır. Ereğli harap olmuş surlarla çevrili, ova üzerinde kurulmuş, yiyeceği bol bir şehirdir. Etrafındaki kasabalarda hep Türkmenler oturmaktadır. Tarsus'tan buraya, hiçbir yerde sudan başka bir gıda maddesi bulamadan tam dört günde gelmişlerdir.

Ereğli şehrinden de arkadaşı Memlûk ile birlikte ayrılmışlar ve yolda ülkenin yüksek düzeyde insanları gibi görünen iki soylu kişiyle karşılaşmışlardır; bunlar Memlûk'e

---

³⁷¹ Schefer, *Leve* yerine *Zeyve* okunmalıdır notunu düşer, ancak başkaca bir bilgi vermez. Bkz. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 104. Bu okuma doğru kabul edilecek olursa, *Zeyve*'nin aynı zamanda *Zaviye* olarak da okunabileceği kanaatindeyiz.

³⁷² Schefer burasının isim değişikliğine uğramış olduğunu öne sürer ve *İvriz* şeklinde düzeltir. Günümüzde *İvriz* kasabasının adı *Halkapınar*'dır. Önünden *İvriz* çayı geçmektedir. Bkz. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 105.

büyük bir hüsnü kabul göstermişler ve onu kayalar içindeki mağaralardan³⁷³ oluşan bir kasabaya eğlenmeye götürmüşlerdir. Bertrandon'u, atların da muhafaza edilebileceği bir kaya mağarasının içine geceyi geçirmek üzere bırakmışlardır. Memlûk arkadaşı, soylu kişilere Bertrandon'un da Arapça bilmeyen bir Çerkez olduğunu söylemiştir. Memlûk böyle söylediğini Bertrandon'a da anlatmıştır. Burada öyle anlaşılıyor ki soylu diye tabir edilen bu insanlar, muhtemelen köyün ileri gelenleri ya da Karaman'dan köye gelmiş üst sınıf beylerdir.

Daha sonra Ereğli'den iki günlük mesafede bulunan ve *Larende*³⁷⁴ adı verilen güzel bir şehre gelmişlerdir. Şehir elverişli bir yere kurulmuş, oldukça büyük bir yerleşimdir. Burası da bir vakitler güçlü bir şekilde surlarla tahkim edilmiş ama şimdilerde kısmen harap olmuş bir şehirdir. İnsanları ticaret erbabıdır. Ereğli ile Larende arasındaki bölge çok güzel ve düz bir ovadır. Bertrandon, "*Leve*" dağından buraya kadar tek bir ağaç bile göremediğini, ama her tarafın güzel bir çayırılık halinde bulunduğunu aktarmaktadır.³⁷⁵

Larende'de Fransızca'yı iyi konuşan Kıbrıslı soylu *Lyachin Castrico ve Lyon Naschere* adını taşıyan bir başka Kıbrıslı ile tanışmıştır. Kıbrıslılar, Bertrandon'a kim olduğunu ve buralara nasıl gelebildiğini sorarlar. O da Burgonya Dükü'nün görevlisi olduğunu ve kutsal topraklardan kervana katılarak geldiğini anlatmıştır. Lakin nasıl olup da buralara kadar gelebildiğine onlar da çok şaşırılmışlardır. Nereye devam edeceğini sorduklarında da Bertrandon kara yoluyla Fransa'ya gitmekte olduğunu söylediğinde Kıbrıslılar ona "*bunun imkânsız bir şey olduğunu, bin tane canı olsa bile bunu derhal yitirebileceğini*"³⁷⁶ eğer kendileriyle birlikte dönmek isterse, yelkenli iki

---

³⁷³ A.g.e., Schefer'e göre bu kasaba, İvris dağının yamaçlarında Divle kasabasıdır.

³⁷⁴ Larende veya bugünkü adıyla Karaman, bir zamanlar Karamanoğlu hanedanına mensup Bey'lerin devletlerine başkent olmuş bir şehirdir; içinden birçok akarsuyun geçtiği bir vadide kurulmuştur; bu vadi, üzüm bağları ve meyve ağaçlarıyla kaplı idi. Hükümet merkezinin Konya'ya taşınmasıyla Larende şehrinin yıldızı sönmeye başlamıştır. 1460'da, Larende'nin Mahmut Paşa tarafından ele geçirilmesinden sonra bütün zanaat erbabı Konstantinopolis'e götürülmüştür.

³⁷⁵ Broquière, *Denizası Seyahati*, 181.

³⁷⁶ "... Ilz me dirent que ce seroit chose impossible et que se je avoye mille vies, je les perdroye aincois." Bkz. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 107

geminin limanda olduğunu, Bourgogne senyörüne duydukları sevgi ve saygı yüzünden Kıbrıs kralının benim de gemiyle dönmeme rıza göstereceğinden emin olduklarını söylemişlerdir. Bertrandon bu teklifi kibarca reddettikten sonra, onlara burada ne yaptıklarını sormuştur. Onlar da kısa bir zaman önce Kıbrıs kralının öldüğünü, ama hayattayken Karaman beyi ile ilişkilerinin kesintiye uğradığını, genç Kıbrıs kralı ve maiyeti tarafından, kendilerinin bu ittifakı yeniden ele almak ve kurmak üzere gönderilmiş olduklarını söylemişlerdir.³⁷⁷ Bertrandon da burada buldukları sürece yanlarında kalmasına izin vermelerini rica etmiştir. Böylece yanlarında olursa o da Karaman beyinin huzuruna çıkıp, konuşulacaklara yakından tanıklık edebilecektir. Kıbrıslı elçiler bu teklifi memnuniyetle kabul etmişlerdir.

Bertrandon sonrasında Larend'e' den ayrılıp Memlûk'le birlikte bu güzel ülkede iki gün boyunca at sürdükten sonra Rumların *Quhongnopoly* dedikleri Konya şehrine gelmiştir. Burası, Karaman ülkesinin en güzel ve en büyük şehriydi. Ticareti gelişmiş, etrafı sağlam surlarla ve düzgün meyilli hendeklerle çevrili, surları kulelerle tahkim edilmiş bir şehirdir. Ahalisi Rumlar, Türkler, Araplar ve Ermenilerden oluşmaktadır.³⁷⁸ Karaman Beyi'nin sarayı da buradadır. Bertrandon bu şehirde dört gün kalmıştır.

Bertrandon bir gün Karamanoğlu İbrahim Bey'i şehirde ata binmiş olarak giderken görmüştür. Refakatinde büyük bir bölümü kölelerinden oluşan elli kadar atlı adamı vardır. Yanında on dört ya da on altı kadar okçu yaya olarak gitmekteydi. Ülkenin adetlerine göre kuşanmış bir halde kılıcını yanında taşıyor, eyerinin kaşında da bir dümbelek³⁷⁹ bulunmaktadır. Günlerden cumaydı ve hükümdar, dini tatil günü olan bu günde cuma namazını kılmaya gitmektedir.

Hükümdar otuz iki yaşlarında yakışıklı bir beydir ve ülkesinde çok sayılan bir insandır. Büyük Türk Beyi Murad'ın kız kardeşiyle evlidir. Bertrandon'un duyduğuna göre

---

³⁷⁷ A.g.e., 182

³⁷⁸ Broquière, *Denizaşırı Seyahati*, 185.

³⁷⁹ Schefer'in metninde *tabolzan* olarak geçen kelimenin İlhan Arda'nın Türkçe çevirisine dümbelek olarak yer verilmesine İlhami Gökçen itiraz eder ve tabolzan veya tablzen olarak korunmasının doğru olacağını ileri sürer. Bkz. Gökçen "*Denizaşırı Seyahati'nde Musiki*", 235.

annesi Hristiyandır ve o doğduktan sonra (bir batıl inanç olarak gayri Hristiyanlarda olduğunu vaz ettikleri nahoş) kokuyu gidermek için Rum usullerine göre vaftiz edilmiştir. Ona söylendiğine göre Karaman ülkesinin uzunluğu on altı günlük, genişliği de yirmi günlük yoldur. Öte yandan onu tanıyan bazı kimselerin söylediğine göre Bey çok zalim bir insandır; mahkeme kurup birilerini yargılamadığı ya da ölüme mahkûm etmediği pek az gün vardır; ülkesinde zenginleşen bir insan varsa servetine el koymak için onu öldürtmüştür.³⁸⁰

Bertrandon'un şaşkınlıkla aktardığına göre, Konya'ya gelişinden altı gün önce karılarından birini öldürtmüştür. Bu kadın (veliaht olan) büyük oğlunun annesidir ve oğlunun bu olaydan hiç haberi yoktur; nitekim Bertrandon kendisini gördüğünde veliaht bu konuda henüz bir şey bilmemektedir.

Bertrandon, Karaman ülkesinin insanlarını çok kötü, hırsız, hilebaz ve cani olarak tasvir etmektedir. Ülkede tam bir adalet hüküm sürüyor olmasına ve çok ağır cezalar uygulanmasına rağmen, insanlar birbirini öldürüp durmaktadırlar. Ona söylendiğine göre, yakın zamanda ülkenin en önemli kişilerinden biri öldürtülmüş ve köpeklerle parçatılmıştır. Ona ayrıca, hanında kalan bütün önemli ve zengin kişilerin öldürülebileceğini de söylemişlerdir. Yine ona söylendiğine göre, ülkenin deniz kıyısındaki ucunda bulunan ve *Farsacz*³⁸¹ adını taşıyan bir yer vardı ki bu şehir de aynı hükümdara ait olduğu halde insanları deniz kıyılarının en iyi insanlarıydı ve onlar bu hükümdara isyan etmişlerdir.

Konya şehrinde, *Famagusta* (Magosa)'dan kovulmuş *Anthoine Passerot*³⁸² adında bir adamla karşılaşmış; kendisinden duyduğuna göre o, Kıbrıs kralının babasına

---

³⁸⁰ Broquière, *Denizasıru Seyahati*, 188.

³⁸¹ Schefer *Farsacz*'ın adının tuhaf bir biçimde değişikliğe uğradığını ve buranın Kilikya sahilindeki Karataş olduğunu öne sürer. Bkz. Broquière, *Voyage d'Outremer*, 116.

Kanatimizce Karataş'ın Karaman topraklarıyla ilişkili olamayacak derecede uzak olması nedeniyle bu şehir başka bir yer olmalıdır. Ayrıca *Farsacz* isminin Varsak (veya Farsak) Türkmenleriyle bir çağrışım yaptığı açıktır ve Silifke'nin hemen kuzey doğusunda yükselen dağın adının eskiden Varsak dağı olarak bilindiğini de eklemeliyiz.

³⁸² Schefer edisyonunda Bertrandon daha önce Larende'de karşılaştığı firari Kıbrıslı tüccar Perrin Passerot ile Konya'da karşılaştığı aynı soyadını taşıyan Kıbrıslı firari tüccar Anthoine Passerot arasında bir akrabalık ilişkisi kurulmamış olmasına rağmen, *Denizasıru*

hizmetlerde bulunmuş, babası ölünce de oğluna hizmet etmiştir. Anthoine, Cenevizlilerin elinde olan Famagusta şehrinin Kıbrıs kralının eline geçmesini istemekle suçlanmış ve firar ederek uzun süre Karaman ülkesinde kalmıştır. Bertrandon, Anthoine'den çok değerli bilgi ve değerlendirmeler almıştır. Ülkenin genel ahvalini ve bu Bey'in ülkeyi ne şekilde yönettiğini, Türkmen beyi Ramazan'ı (Ramazanoğlu İbrahim) nasıl ve niçin yakaladığını anlatmıştır.

Passerot'dan aktardığına göre, Memlûk Sultan'ının Ramazanoğlu ile savaşmaya cesaret edemediği için Karaman Beyi'ne şantaj yaparak onu yakalamasını istemiş aksi takdirde Karaman Beyi'nin kardeşini yanına birlikler katıp onunla savaşması için göndereceğini bildirmiştir. Karaman Beyi ise daha önce kardeşini ülkesinden kovmuştur ve o da Mısır Sultanı'na sığınarak bir kenara çekilmiştir. Bey, kardeşiyle savaşarak risk almaktan korktuğu için Ramazanoğlu beyine ihanet etmeyi yeğlemiştir. Bertrandon böylelikle Ramazanoğlu Beyi'nin hikâyesini, ilkinde Ramazanoğlu ülkesinde yaşayan bir Ermeni'den, ikincisini ise sınırın diğer tarafından, Karamanoğlu ülkesindeki bir Kıbrıslı'dan dinleyip aktararak tamamlamış olmaktadır.

Sonra yola devam edip *Gazerie*³⁸³ ülkesinin yakınından geçer; ona söylendiğine göre buraların Bey'i çok yiğit bir adamdır ve Dulkadiroğlu adını taşımaktadır. Bu ülke, bir yanda Tarsus'a ve Pers krallığına³⁸⁴ doğru uzanan yüksek dağlara ve Türkmen ülkesinin (*Turquemanıe*) sınırlarına dayanmakta, başka bir yandan da Karaman ülkesiyle sınırdaş bulunmaktadır. Yine ona söylendiğine göre bu bölgede birbiriyle savaşan dört bey vardır: bunlardan biri Dulkadiroğlu, diğeri *Kuharaynik* (Akkoyunlu

---

Seyahatnamesi'nin bir başka el yazması nüshasının edisyonunu yapan Legrand d'Aussy'den İngilizce'ye çevirisini yapan Thomas Johnes'ın kitabında her iki tüccarın kardeş olduğu belirtilmektedir. Bkz. Brocquière, *Travels of Bertrandon*, The Travels of Bertrandon De la Broquière, 191-192.

³⁸³ Kayseri o dönemde Dulkadirililere bağlı Bozok sancağının başşehridir. Ancak burada dikkati çeken bir durum vardır. Bertrandon tüm kara yolu seyahati boyunca bir kez rotasını değiştirmek zorunda kalmıştır. O da Sultan Murad'ı görebilmek için Edirne'ye tekrar geri döndüğü zamandır. Kayseri Konya'ya göre daha doğuda olduğuna göre, eğer seyahat anlatım kronolojisinde bir yanlışlık yok ise, böyle bir rota değiştirme mecburiyetini neden duyduğu bir soru işaretidir.

³⁸⁴ Akkoyunlu Devleti'ni kastediyor olmalıdır.

hükümdarı Karayülük), bir diğeri *Kuharayşust* (Karakoyunlu prensi Kara Yusuf) ve biri de, ona söylendiğine göre bütün Pers diyarına hükmeden Timurlenk'in oğlu *Şahruh*'dur.³⁸⁵

Kıbrıslı tüccar ona ayrıca, Karaman Beyi'nin, her ne kadar kız kardeşiyle evliyse de Büyük Türk Sultanı'ndan ne kadar çok nefret ettiğini anlatmıştır. Çünkü Sultan, Karaman ülkesinin bir kısmını onun elinden almıştır ve orası kendisine ait toprakların uç beyliğini oluşturmaktaydı. Ancak Büyük Türk kendisinden çok güçlüdür ve onunla savaşmayı göze alamamaktadır. Bertrandon'un ise farklı bir yorumu vardı. Ona göre padişah, Karaman beyinin kendisine barış içinde bırakmayacağını bildiği yerleri değil de öteki tarafları topraklarına katmakla yetinmiştir.³⁸⁶

Bertrandon kervanla birlikte Konya'dan ayrılacağı gün, Kıbrıs kralının elçilerine veda etmeye gittiğinde kendileriyle beraber gitmeyi tekrar teklif etmişlerdir. Çünkü onlar Bertrandon'un izlemeye kalkıştığı yoldan gitmek zorunda olmadığı inancındaydılar.

Rehberi Memlûk bu şehirde ayrıldığı için artık yanında değildir. Konya şehrinden, kervan reisiyle birlikte hareket etmişlerdir. Konya'da kervan dağılmış ve bütün yolcular yollarını ayırmışlardır. Reis ile beraber kendi adamları ile karısı ve iki çocuğu kalmıştır. Konya çıkışından itibaren çok güzel kasabalardan geçerek üç günde *Athsaray*³⁸⁷ diye andığı bir şehre gelmiştir. Gecelemek için kaldıkları kasabada Bertrandon'un kaldıkları yerden dışarı çıkmaması tembih edilmiştir. Zira bu kasabadaki insanların onu öldürme tehlikesi vardı; bunlar çok kötü insanlardı. Bu kasabadan yola çıktıklarında geniş bir ovada akıp giden bir akarsudan geçer ve ona

---

³⁸⁵ Broquière, *Denizasıırı Seyahati*, 190-191.

³⁸⁶ A.g.e., 192.

³⁸⁷ Schefer edisyonundaki yazım şekli Athsaray (s. 122) olmakla beraber, Thomas Johnes 'in İngilizce çevirisinde Achsaray (s.197) olarak geçmektedir. Yine 1550 li yıllarda aynı güzergâhı kullanan Fransız botanikçi ve seyyah Pierre Belon da bu şehrin adını Achara (Aşara) olarak vermiştir. Burası çok yüksek ihtimalle bugünkü Akşehir ilçesidir. Yine, Achsaray'ın Konya'dan üç günlük mesafede olduğu bilgisi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Akşehir-Konya arası mesafe 135 kilometredir. Şehrin eteklerine kurulmuş bulunduğu dağ, Sultan Dağı adını taşımaktadır.

söyleniğine göre birçok hastalığın tedavisi için şifalı suyu olan bir hamamdan bahsetmektedir.³⁸⁸

Atsaray, güney tarafındaki yüksek bir dağın³⁸⁹ eteklerindeki güzel bir düzlükte kurulmuş az nüfuslu küçük bir şehirdir. Seyyah buranın sakinlerini de çok kötü insanlar olarak nitelemiştir. Nitekim burada da gece evden dışarı çıkmaması konusunda uyarılmıştır. Buradan ayrıldıktan sonra, iki yüksek dağ arasındaki³⁹⁰ bataklık ve sazlıklardan oluşan düzlükte bir gün boyunca at sürmüştür. Buralarda nüfus giderek yoğunlaşmaktadır ve ahalinin çoğunluğu Türkmenlerden oluşmaktadır. Buradan geçerken, Bertrandon kendilerinin *Büyük Türk* adını verdikleri Murad Bey'in *Germiyan* ülkesinden çıkıp gelen³⁹¹ bir ırmaktan³⁹² geçtiğini belirtmektedir.

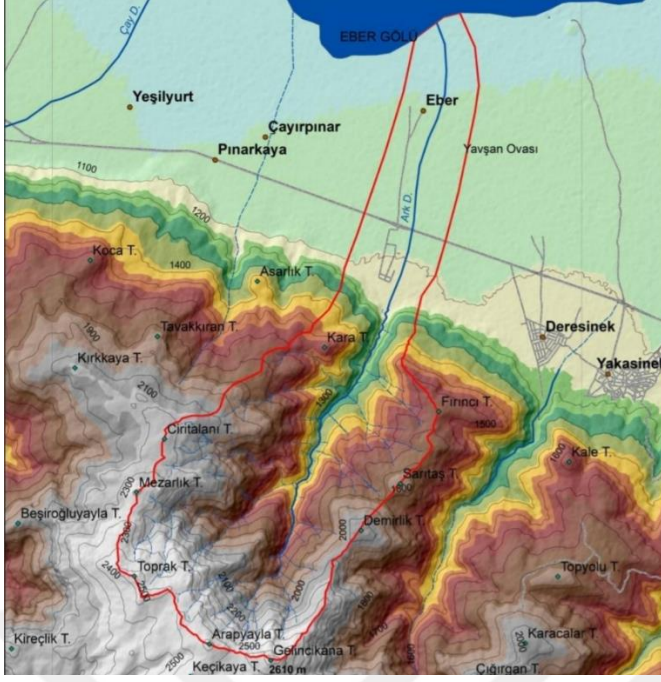
³⁸⁸ Bu kasaba, Konya-Akşehir yolu üzerinde Akşehir'e dokuz saatlik mesafede bulunan Ilgın'dır. Seyyahın bahsettiği kaplıcalar ve ırmak, Ilgın'ın hemen çıkışındadır. Bertrandon'un kafilisi bir önceki gecelemesini Lâdik veya Kadınhanı ilçesinde yapmış olmalıdır.

³⁸⁹ Bahsi geçen dağ Sultandağı'dır

³⁹⁰ Sözü edilen tepeleri ormanla kaplı bu dağlar, kuzey doğudaki Emir Dağı ve güney batıdaki Sultan Dağı'dır

³⁹¹ Burada Seyahatnamenin Türkçe çevirisi, kafilenin "Murad Bey'in Germiyan ülkesinden çıkıp gelen küçük bir ırmaktan" geçtiğini (Broquière, *Denizasırı Seyahati*, 194) söyleyerek yaptığı hatalı çeviri, araştırmacıları hem Seyahatname rotasının netleştirilmesinde hem de dönemin Germiyanolu-Karamanoğlu hududunun tespit edilebilmesi noktasında yanıltmaktadır. Çünkü bu yanlış çeviriyle tarif edilen ırmak *Akarçay* olmaktadır. Oysa Schefer metni dikkatle incelendiğinde, "... *Et là, passay une petite rivyere qui partist le pays du Karman de cel luy de l'Amorath bay que nous nommons le Grant Turc. Et là commence le pays de Karman qui est bel, ainsy que l'aultre pays plain et a aulcunes montaignes ...*" (Broquière, *Voyage d'Outremer*, 123)", bu küçük derenin Eber gölüne Sultandağı'ndan inen derelerden biri olabileceği ve yüksek ihtimalle de Eber deresi olduğu anlaşılmaktadır.

³⁹² Schefer edisyonundaki dipnotta "Bu ırmak, Eber-göl'e dökülen ve Akarsu adını taşıyan ırmaktır." demek suretiyle yanlış bir tesbitte bulunarak çevirmenin de yanlış yönlendirilmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Dipnot 2, Broquière, *Voyage d'Outremer*, 123

Şekil 5.3: Eber Deresi – Bertrandon’un Tasviriyile 1432 Yılındaki Karamanoğlu Beyliği-Osmanlı Devleti Hududu

Karamanoğlu ülkesi gibi düz ve dağsız bir ülke olan Germiyan ülkesi buradan başlamaktadır. Acchary (Akşari)³⁹³ adı verilen bir şehrin ve kalenin yakınlarından geçerek akşam olunca, çok güzel bir kervansarayda³⁹⁴ geceleme planlamışlardır. Ancak orada tekin görünümlü olmayan yirmi beş Arap yolcu ile karşılaşmışlardır. Bu sebeple Hoyarbarak kervansarayda kalmaktan vazgeçmiş geri dönerek bir fersah kadar yol aldıktan sonra büyükçe bir köyde yeteri kadar yiyecek ve geceleme imkânı bulmuşlardır. Buradan ayrılıp, iki günlük bir yolculuktan sonra Karassar’a (Afyonkarahisar) gelmişlerdir.³⁹⁵

³⁹³ Schefer edisyonundaki dipnotta “Bana göre bu "şehir" ve bu "kale", Akarsu ırmağına adını veren Akar şehridir ve kale de bu şehrin kalesidir.” demek suretiyle bir yanlış saptamada daha bulunmaktadır. Bkz. Dipnot 3, Broquière, *Voyage d’Outremer*, 123. Gerek Schefer’in “Acchary” olarak gerekse de Thomas Johnes’in “Achanay” (Broquière, *Travels of Bertrandon*, 198) olarak verdiği bu yer ismi kanaatimizce Çay kasabasına işaret etmektedir.

³⁹⁴ 1279 yılında inşası tamamlanan bu güzel kervansaray Çay ilçesi çıkışındaki Taşhan’dır.

³⁹⁵ Seyahatnamenin Türkçe çevirisi kitapta çevirmen bu cümleyi “Konya’dan yola çıktığımızdan beri süren iki günlük yolculuktan sonra Karassar’a geldim.” şeklinde yanlış

5.2. *Denizaşırı Seyahatnamesi*'nde bir Derkenar: Türkmen Kadın Savaşçılar

Bertrandon de la Broquière Seyahatnamesinde kadın savaşçılar temasına iki yerde kısaca değinmektedir. Birinci sahnede Bertrandon Suriye'nin Hama şehrinden henüz ayrıldıklarında ilerideki geniş ovada silahlı küçük bir Dulkadirli Türkmen'i grupla karşılaşmışlardır. İlk kez karşılaştığı Türkmenlerin arasında diğer erkekler gibi sadak taşıyan bir de kadın savaşçı vardır. Bunun sebebini sorduğunda kendisine bu halkın kadınlarının cesur olduğu, savaş zamanlarında erkekler gibi cenk ettiği, Ermenistan dağlarından (Orta Toroslar) Pers hudutlarına kadar olan bölgeye hükmeden Dulkadiroğlu Beyi'nin tebaasından bu şekilde sadak taşıyan otuz bin kadın olduğu söylenmiştir. Bu bilgi, yazara sıra dışı gelmiştir.

İkinci sahnede ise Konya'dan ayrılmak üzere olan Bertrandon'un başka konulardan bahsederken konudan saparak, yine Dulkadir Türkmen'i kadın savaşçılar konusunu açıp, kısaca bilgi vererek hızlıca başka konuya geçtiğini görmekteyiz. Muhtemelen Ereğli'den geçerken bahsetmeyi unuttuğu bir bilgiyi aktarmak istemektedir.

“Karamanoğlu ülkesini kat ederken Gasserie [Kayseri] adlı başka bir ülkenin sınırlarına yaklaştım. Buranın efendisi Gadiroly adında yiğit bir savaşçıdır ve söylendiğine göre emrinde otuz bin Türkmen erkeği ile erkekler kadar cesur ve savaş hazır yaklaşık yüz bin kadın vardır.”

İlk sahnede hem kadın savaşçı konseptinin orijinalliği hem de otuz bin rakamı ilgisini çekmişken, ikinci sahnede rakamların daha da artması haçlı seferi güzergâhını etüd eden yazarın dikkatini daha da yükseltmiş olmalıdır.

Bertrandon'un muğlak bir şekilde de olsa dikkatlere sunmuş olduğu Türklerde kadın savaşçılar hususu hakkında elimizde maalesef yeterince kaynak bulunmamaktadır. Geçmişten beri süregeldiği bilinen bu Türk-Moğol pratiğinin Dulkadiroğulları Beyliğinin Osmanlıların eline geçmesiyle birlikte sona ermiş olduğu anlaşılmaktadır. Fuat Köprülü *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* adlı eserinde Bâciyân-ı Rum zümresini irdelerken, Bertrandon'un bahsettiği cesur ve silahlı Türkmen kadınları ile

---

çevirmiştir. Bkz. Broquière, *Denizaşırı Seyahati*, 194. Seyahatname metninden anlaşıldığına göre Çay ilçesine gelişleri üç gün sürmüştür. Çay' dan Afyonkarahisar'a yolculuk ise iki günlerini daha almıştır.

Aşıkpaşazâde'nin naklettiği müsellah ve cengâver Anadolu Bacıları arasında bir ilinti olabileceğinden söz etmekte,³⁹⁶ ancak konuyu daha ileriye taşımamaktadır.

Fuad Köprülü, XV. asrın ilk on yıllarında Hama, Antakya, Adana, Karaman, Konya yolu üzerinden Bursa'ya gelen Bertrandon de la Broquière'in, Güney Anadolu Türkmenlerinin hayatı hakkında çok mühim bilgiler vermekte ve ahlaki vasıflarından takdirle bahsetmekte olduğunu ifade ederek, bu bilgilerin XIII. ve XIV. asır Türkmen aşiretlerinin yaşayış tarzlarına da ışık tutabileceğini belirtmektedir.³⁹⁷

Göçebe Türkmen geleneğinin töre ve pratiğinde yaşam belirli rutinlerle akmaktadır. Anadolu ve uzantısı coğrafyaların bozkırlarında yaşayan aşiret ve oymaklar için hayat, koyun sürüleri, at sürüleri ve daha az ölçüde iki hörgüçlü develeri etrafında dönmekte, oymaklar yılın zamanına göre, iyi belirlenmiş ve genel olarak kabul edilmiş rotalar boyunca otlaktan otlağa hareket etmektedirler. Ancak bu tür otlaklar yetersiz kaldığında, başkasının otlağı için rekabet, aşiret içinde ya da yabancılara karşı acımasız savaflara yol açabilmektedir. Gerek bu türden varoluşsal mücadelelere her daim hazırlıklı olma keyfiyeti gerekse de beslenme için avcılık yapma zorunluluğu göçebe aşiretlerde silah ve savaşı yaşamın bir parçası kılmış, onları yetenek ve yiğitlikleri ölçüsünde örgütlenen bir tür aristokrasi geliştirmeye yöneltmiştir. Etrafında örgütlendikleri bu liderlere büyük bir bağlılıkla itaat etmekte gerektiğinde de onun silahlı kolu olabilmekteydiler. Temel olarak yay, kement ve çeşitli tuzak türleri kullanmakta uzmanlaşmış olmakla birlikte, asıl olarak at sırtında kullanılan yay, hem avcılıkta hem de savaşta göçebenin birincil silahı olarak öne çıkmıştır. Okçuluk göçebe askeri gücün temeli olmuş, tüm erkeklerin ve pek çok da kadının tam eğitilmiş, her daim savaşa hazır atlı okçular olması aşiretlerin yerleşik komşularına karşı önemli bir avantaj sağlamaktadır. Öte yandan göçebeler ile yerleşiklerin arasında süregiden sorunlar Selçuklu Anadolu'su döneminden itibaren kendini göstermeye başlamış, siyasi, ekonomik ve sosyal düzeni büyük kargaşalara sürüklemiştir. Sultan II. Keyhüsrev'in Anadolu'dan sürdüğü Harezmi aşiretleri Antep ve Halep civarında bulunurken bunlara bir de 1241-42'li yıllarda Duduoğlu önderliğinde yetmiş binden

---

³⁹⁶ M. Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2012), 146.

³⁹⁷ A.g.e., 95-96.

fazla büyük bir Türkmen silahlı gücünün katılması kargaşaları daha da arttırmıştır.³⁹⁸ Bu noktada sadece Türkmen kabileleri ile Harezmi aşiretlerinin ittifakına işaret edip, Harezmi geleneğinde de var olan Kadın Savaşçı uygulamasına dair bir anektodu Ravendi'nin *Râhat'üs-sudûr* adlı kroniğinden aktarmakla yetineceğiz.

“... 594 yılı rebülâhiresinin yirmi birinci (Mart, 1198) pazartesi günü Mayacık ordununun merkezini tertip etti. Harezmi kadınlar zırhları giydi ve her kadın elli Iraklıyı önüne katıp sürüyordu. Iraklılar Mayacık ordusunun merkezini mağlup ettiler ve yağma ile meşgul oldular. Mayacık geri çekilirken, karısı onların arkasını çevirdi, Iraklılar yenilip, geri çekildiler. Kadınlar tasavvur edilemeyecek bir kıtal yaptılar. Melik Özbek, Gökçe ve Nâsireddîn Ağuş Zencan'a taarruz ettiler...”³⁹⁹

Harzemşah'ın Türk atabeyi Emir Mayacık, Halifenin ordusuna karşı elde ettiği bu galibiyetin ardından Abbasi Halifesi Mustazhir nezdinde büyük bir otorite ve prestij kazanmıştır.⁴⁰⁰

Daha önceki yüzyıllara ait bu tarzda spesifik kadın savaşçı tanıklıkları elimizdeki kaynaklarda bulunmamakla beraber rivayet olarak aktarımlar şeklinde çeşitli eserlerde konu edinilmiştir.⁴⁰¹

Öte yandan, geçmişte Türkmenlerin yakın münasebetler içinde bulunup ortak bir yaşam biçimini paylaştığı Moğolların kadın savaşçı geleneğine dair bazı bilgi ve tanıklıklar mevcuttur. Askeri tarihçi David Nicolle kadınların Moğol tarihi boyunca önemli bir rol oynadığını, birçoğunun kocalarının yanında savaştığını, bazılarının da naip olarak hüküm sürdüğünü, danışman olarak hizmet ettiklerini ve hatta verdikleri

³⁹⁸ A.g.e., 98.

³⁹⁹ Muhammet Bin Ali Süleyman er- Râvendi, *Râhat-üs Sudûr ve Âyet-üs Sürûr c.I-II*, (çev. Ahmet Ateş), (Ankara: Türk tarih Kurumu,2020) 365.

⁴⁰⁰ Mehmet Ali Çakmak, “Türk Sultanları ile Abbasi Halifelerinin İktidar Mücadeleleri (XII-XIII. Yüzyıl), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (44), 2007, 45 (44) 37-53.

⁴⁰¹ Örneğin bkz. Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, (İstanbul: Millî Eğitim Basım Evi, 1969).; Bahriye Üçok, *İslâm Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, (Ankara: DSİ basımı), 1981.

ilhamlarla kabilelerini kurtardığı zamanların olduğunu belirtmektedir.⁴⁰² Öte yandan bozkırlardaki göçebeler hazır kuvvet olarak kendilerini kullanmak isteyen büyük güçler için hayati bir kaynak olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda pratik, kendi gerçekliğini dayatmaya devam etmektedir. Keza, Moğol Hakanı Kubilay için de, ona karşı savaşan kadınlar olduğu kadar onun için savaşacak kadın askerler bulunmaktadır.⁴⁰³

Bununla birlikte, Moğolların tarihlerinde nüfuslarının büyük sayılara ulaşmadığı bilindiğinde, imparatorluklarının devasa askeri güçlerinin önemli bir kısmının göçebe yaşam tarzını paylaştıkları cesur ve yetenekli Türk/Türkmen ve diğer göçebe kabilelerden oluştuğunu varsayabilmemiz mümkündür. Elbette ki bu savaşçılar içinde göçebe yaşam tarzının getirdiği özellikler nedeniyle Türkmen kadın savaşçıların bulunmuş olması kaçınılmazdır.

David Nicolle kadınların da bazı savaşlara katılmış olmalarını “ eski bir Türk pratiği ama biraz da İslami olmayan bir uygulama “ olarak nitelendirmektedir.⁴⁰⁴

Yine Timur’un zamanındaki bir savaş anektodunda, Timur ordusunun erkekleri Altınordu hükümdarı Toktamış’ın ordusuna ani bir baskın yapmaya giderken, düşmanı kandırmak ya da gerektiğinde ordugâhı savunmak için geride kalan kadınlar asker üniforması ve miğfer giymişlerdir.⁴⁰⁵

Dönemin âlimlerinden Ahmad İbni Arabşah (1389-1450) esir olarak götürülüp 1412 yılına kadar kaldığı Semarkand’ta gördüklerini *Acâibu'l- Makdûr* adlı eserinde aktarırken Timur ordusunun kadın savaşçılardan şöyle bahsetmektedir.⁴⁰⁶

---

⁴⁰² David Nicolle, *The Mongol warlords: Genghis Khan, Kublai Khan, Hulegu, Tamerlane*, (Dorset, UK: Firebird Books, 1990), 56.

⁴⁰³ A.g.e., 78.

⁴⁰⁴ A.g.e., 173.

⁴⁰⁵ Ruy González De Clavijo, *Narrative Of The Embassy Of Ruy González De Clavijo To The Court Of Timour, At Samarcand, A.d. 1403–6*, (trans. Clements R. Markham), (London: The Hakluyt Society, 1859), 176.

⁴⁰⁶ Ahmed ibn Arabshah, *Tamerlane or Timur the Great Amir (Ajaib al-maqdur fi nawa'ib Timur: The Wonders of Destiny Concerning the Calamities Wrought by Tamerlane)*, (Trans. J. H. Sanders), (London: Luzac & Co. 1936), 324.

“...Ordusunda, savaşın hengâmesine ve şiddetli çatışmalara karışan, erkeklerle birlikte mücadele eden, cesur savaşımlarla birlikte savaşan ve mızrak darbeleri, kılıç darbeleri ve ok atışlarıyla güçlü kahramanların üstesinden gelen pek çok kadın da vardı.”

5.3. Bertrandon de la Broquière’in Anlatısında Türk-Türkmen Kavramlarının Kullanımı ve ‘Türkomanya’ - Bir Söylem Analizi

Koichiro Koyama adlı bir Japon Türkolog’un VIII. Türk Tarih Kongresi’nde “*Bertrandon de la Broquière’in gözlemlerine göre Türkmenler ve Türkomanya*” başlıklı kısa ancak ilginç bir tebliği yer almıştır. Bertrandon seyahatnamesinde Şam’dan Akşehir’e kadar olan yolculuk boyunca yazarın münhasıran Türkoman ve Türkomanya tanımlarını kullanmasını ve Karamanoğlu ülkesinin bitip Osmanlı diyarının başladığını belirttiği Akşehir kasabasından itibaren bu tanımları bir kez bile kullanmamasını söylem analizi açısından bildirisine konu etmiş ve şöyle bir soru ortaya atmıştır.

Türkler ve Türkoman (Türkmenler) arasında ne fark vardır?

Açıktır ki her iki terim arasında etnik bir farklılık göndermesi yoktur. Bertrandon, Türkmenleri çoğunlukla ovalarda, dağlarda, harabe şehirlerde, bazen çeperlerinde yaşayan tek bir yere bağlı olmayan topluluklar olarak kaydetmektedir. Onlar büyük çadırlardan oluşan muhitlerinde kolektif olarak yaşamaktadırlar. Bertrandon a göre yaşam tarzları göçebe gibi görünmekle beraber Moğol veya Tatar kabileleri gibi değildir.⁴⁰⁷

Ancak Bertrandon de la Broquière’in Türkmen tasvirindeki not edilmesi gereken husus onun Türkmenleri münhasıran sınırları Suriye’nin kuzeyinden başlayan ve ‘*kendilerinin Ermenistan diye bildiği*’ Türkomanya ülkesinde yaşayan insanlar olarak tanımlamasıdır.

Bu tarif, örneğin, kendisinden yaklaşık yüz yıl önce Anadolu’yu boydan boya geçen İbni Battuta’nın tasviriyle çarpıcı bir tenakuz halindedir. İbni Battuta’ya göre Bilad ar-

---

⁴⁰⁷ Koichiro Koyama, “The Turkomans and Turkomania observed by Bertrandon de la Broquière”, XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999-Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2002), 1839-1843.

Rûm (Anadolu) Türkmenler ülkesidir.⁴⁰⁸ Onlar her zaman göçebe değillerdir. Şehirlerdeki nüfusları azdır ancak onun *Ahiyet* dediği lonca teşkilatları Türkmenlerin yerleştiği Diyarı-ı Rûm'un her bir eyaletine her bir şehrine ve her bir kasabasına kadar yayılmıştır.⁴⁰⁹

Ayrıca İznik'de görüştüğü, henüz o sıralarda Anadolu Beyliği statüsünden Devlet olmaya yönelmiş Osmanlı'ların hükümdarı olan Orhan Gazi'yi de “*Bu sultan, Türkmen hükümdarlarının mal, ülke ve askerce en büyüğü*” diyerek tanımlamaktadır.⁴¹⁰

Bertrandon ise Sultan II. Murad'ı Edirne'de gördüğünde “Büyük Türk (Grand Turc)” olarak niteler.⁴¹¹ Görüldüğü kadarıyla Bertrandon Türk betimlemesini dar anlamda kullanarak sadece Osmanlıları nitelemekte kullanmaktadır. Bununla beraber, anlatısında yaptığı Türk ve Türkmen ayrımının iki ayrı kavrama karşılık geldiğini söylemek doğru değildir. Çukurova'da Türkmenler arasında iken yaptığı

“Türkler... kendiliklerinden ve keyif duyarak yiğitlik türküleri/kahramanlık destanları söylemektedirler; onlarla yaşamak isteyen ne düşünceli ne de hüznü olmalı, bilakis güler yüzlü olmalı; onlar zorlu bir yaşam sürmektedirler ve çok aza kanaat getirebilmekte, çok defa tanık olduğu üzere tıpkı hayvanlar gibi toprak zemin üzerinde yatabilmektedirler ve bundan rahatsızlık duymuyorlar...”⁴¹²

tarifi esasen her iki kavram için ve hatta daha da çok şehir dışı zorlu yaşamları nedeniyle Türkmenler için geçerliliğini korumaktadır.

---

⁴⁰⁸ “... and set out for the country of the Turks known as Bilad ar-Rûm [Anatolia], because it was in ancient times their land. Later on it was conquered by the Muslims, but there are still large numbers of Christians there under the government of the Turkmen Muslims.”. Ibn-Battuta, *Travels in Asia and Africa 1325-1354*, (trans. H.A.R. Gibb), 3rd ed. (London: Lund Humphries, 1953), 123.

⁴⁰⁹ A.g.e., 125.

⁴¹⁰ İbni Batuta (Abu Abdullah Muhammed İbni Batuta Tanci), *İbni Batuta Seyahnamesi*, C.1, çev. ve notlar A. Sait Aykut, (İstanbul: Yapı Kredi Yay. 2004), 430.

⁴¹¹ Broquière, *Denizasıra Seyahati*, 188.

⁴¹² A.g.e., 174.

Yine Adana’da Türkmenler arasında iken yaptığı bir başka tasvir Türkler içindir, fakat bu tasvirler aynı zamanda Türkmenler için de söz konusudur.

“Ayrıca dürüst ve birbirlerine karşı hayırsever insanlardır. Sık sık gözlemediğime göre, yemek yedikleri sırada yanlarından bir fakir geçse, onu yemeklerine davet ederler ki bu bizim asla yapmadığımız bir şeydir.”

Keza, daha henüz Baalbek’de iken ifade ettiği “Hiçbir zaman bir Türkün, az da yese çok da yese, yüksek sesle Tanrıya şükretmeden sofradan kalktığını görmedim.”⁴¹³ pasajı da her iki topluluk için de ortak geçerliliği olan bir değerlendirmedir.

Öte yandan Çukurova Türkmenlerini “güzel insanlar”⁴¹⁴, Silifke Türkmenlerini “deniz kıyılarının en iyi insanları”⁴¹⁵ olarak nitelerken, Karaman ülkesi için

“ bu ülkenin insanları çok kötü, her biri birer cani, ağır cezalara rağmen birbirlerini öldürüyorlar, bu adamalar hırsız ve hilebaz” ve Akşehir civarındaki Türkmenler için “büyük ihtimalle beni öldürebilirlerdi, bunlar çok kötü insanlardı”⁴¹⁶

betimlemelerini yapmaktadır.

Ayrıca *Denizasırı Seyahatnamesi*’nin Bursa’ya kadar olan bölümünde Bertrandon’un Türk-Türkmen ikiliği hakkındaki diğer pasajlarını hızlıca gözden geçirecek olursak şu söylemlere rastlamaktayız.

Bertrandon daha henüz Şam’dayken, Mekke’den dönmekte olan hac kervanında “Osmanlı Padişahı ailesinden ve aynı zamanda Anadolu Beylerbeyinin zevcesi olan bir Türk kadını” görür. Kervan “Arabı, Berberisi, Mühtedisini Türk’ü, Türkmen’i, Tatar’ı ve Acem’ini içinde barındırmakla” beraber bir Türk kaflesidir. Bertrandon kervanda konuştuğu herkesi Türk olarak kabul etmektedir.

Dâhil olduğu o kervanda, “sonradan öğrendiğine göre kendisini gasp etmek için plan yapan, iki Antalyalı Türkmen’le birlikte aynı yerde geceler”.

---

⁴¹³ A.g.e., 154.

⁴¹⁴ A.g.e., 174.

⁴¹⁵ A.g.e., 189.

⁴¹⁶ A.g.e.

Bir önemli tanıklık da, Hama'dan yola çıkıp Antakya'ya giderken “*yolda karşılaştığı Türkmen bir gruptur*”.

“*Antakya'da üç yüz hane vardır ve tamamı Türkmenlerle meskündür.*”

Seyyah, “*Antakya'dan itibaren ülkede özlü ve kolay bir dil olan Türkçe konuşulduğunu*” ifade etmektedir.

Antakya'dan Çukurova'ya geçtiğinde ise, “*Türkmen ülkesinin Ramazanoğlu adı verilen beyi çok büyük bir insandı*” demektedir.

Çukurova, Adana ve Tarsus'u gezip buralar için “*Buralarda hep Türkmenler yaşıyor. Hepsi de güzel insanlardır*” ve “*Bu şehrin Türkmen bir komutanı vardı ve şehir ahalisi de Türkmen'di*”, “*buraları hep Türkmenlerle meskûn*” şeklinde tanıklıklar yapar.

Çukurova'dan İç Anadolu'ya geçince Ereğli kasabası için Bertrandon, orada da Türkmenlerin yaşadığından söz eder: “*Bu Araclie (Ereğli) şehri (...) buralarda hep Türkmenler oturuyorlardı ya da ahalisinin çoğunluğu Türkmen'di.*”

Akşehir civarlarına gelince bölgenin “*yoğun nüfuslu olduğunu ve ahalinin çoğunun Türkmen olduğunu*” belirtmektedir.

Ancak Osmanlı hududunu geçip Kütahya'ya varınca Bertrandon'un söylemi değişir. Artık “*orada bir Türk köle vardı; o Türk Sultanının oğluna hizmet etmekteydi*” demektedir.

Kütahya'dan Bursa'ya giderken yolda: “*Kasabaya henüz girmemişken şafak zamanı Bursa'dan atlı bir Türk geldi.*” ve “*... Bursa'ya hiç yanlış yola sapmadan, sadece bir kez bir Türk'e yol sorarak gitmemi sağladı.*” şeklinde anlatımlarda bulunmaktadır.

Bursa'ya vardığında ise “*o akşam Türkler bana çok pişirilmeyen, yarı yarıya pişmiş denilebilecek ızgara et yedirdiler*” diye anlatmaktadır.

Bursa için “*Türklerin sahip olduğu şehirlerin en güzeli*” diye yazmıştır. Ayrıca Cenevizli tüccarlar onun “*Türkiye'den yola çıkıp gidebilmesi ve İstanbul boğazından geçebilmesi*” için “*Bursa'da bulunan Türk Vali'den*” bir izin belgesi almasını sağlamışlardır.

Bertrandon'un Türkmenler hakkında verdiği çoğu ilk ve erken dönem bu bilgilere dair değerlendirme ve yorumların ne yazık ki yeterince yapılmadığını söylemek mümkündür. Yapılan nadir değerlendirmeler arasında M. Fuad Köprülü'nün

“Bertrandon de la Broquière Güney Anadolu Türkmenlerinin yaşamı hakkında çok önemli bilgiler veriyor ve onların moral niteliklerinden büyük bir saygıyla bahsediyor.” demekle yetinmesi ve Faruk Sümer’in *Oğuzlar (Türkmenler)* adlı hacimli eserinde dahi Bertrandon’un Türkmenler hakkında sarfettiği “güzel insanlar”⁴¹⁷ nitelemesini alıntılarmaktan başka bir değerlendirmesinin mevcut olmaması yazarın Türkomanya ve Türkmenler hakkındaki gözlemlerinin etüd edilmesi konusunu bakir ve önemli bir araştırma sahası haline getirmektedir.

Tezimizin konusunun boyutlarını aşabileceği için bu konuyla ilgili olabilecek bazı mülahazaları sıralayarak bahsi burada nihayetlendirmekle yetinmekteyiz.

Jean Paul Roux “Türklerle ilgili olarak kabul edilebilecek tek tanım dilbilimsel olandır. Türk, Türkçe konuşandır. Başka bir tanım son derece yetersiz kalır.” demektedir. Ona göre “...tüm aldatici görünümlere karşın yegâne ölçüt hep dil olmuştur. Bu ölçüt asla etnik ve dinsel değildir.”⁴¹⁸

Yine, Marco Polo Küçük Asya’ya (Anadolu) Türkomanlar ya da Türkmenler, yani göçebe Türkler ülkesi anlamına gelen Türkmenistan derken, Türkistan’a “Büyük Türkiye” adını vermiştir.⁴¹⁹ Faruk Sümer de Türkmenler için “Türklerin göçebe unsuru” tanımlamasını kullanmıştır.⁴²⁰ İbni Battuta ise Anadolu’ya “el Türkiye” diyecek, fakat aynı zamanda da buranın Müslüman Türkmenlerin koruması altındaki “Rumların ülkesi” olduğunu ilave edecektir. Arap tarihçi ve coğrafyacılar da Türklerin sayıca az olmalarına karşın, Memlûk Mısır ve Suriye’sini 1917’ye kadar “Devletü’l-Türkiye” ve “Devletü’l-Etrak,” yani Türklerin Devleti adıyla anacaklardır.⁴²¹

XV. yüzyıl Venedik elcilerinden Ambrosio Contarini de 1473-75 yıllarında yaptığı İran seyahatinde Türkmenya’nın sınırlarının Osmanlı ve Karaman ülkesinden sonra

---

⁴¹⁷ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, 2.baskı, (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1972). 48.

⁴¹⁸ Jean Paul Roux, *Türklerin Tarihi: Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl*, (çev. Aykut Kazancıgil), 5.baskı (İstanbul: Kabalcı yayınevi, 2008) 28-29.

⁴¹⁹ Roux, *Türklerin Tarihi*, 30-31.

⁴²⁰ Faruk Sümer, "Çukur-Ova Tarihine Dâir Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.1 (1963):15.

⁴²¹ Roux, *Türklerin Tarihi* 31.

Halep'e kadar uzandığını belirtmektedir.⁴²² Burada onun da Bertrandon gibi Türkmenya yanında bir de Karaman ve Osmanlı ülkesi şeklinde ayırım yapmasının XV. yüzyıl siyasi şartlarının bir tezahürü olduğu anlaşılmaktadır. Türklerin hâkimiyetindeki toprakların bu şekilde bir ayrımı 1466'da Türkiye'den geçen bir Rus hacı olan Vasili'nin gezi notlarında da ifade edilmiştir. Ona göre Karaman toprakları Ereğli'nin doğusunda yeri tam olarak tespit edilemeyen bir şehirden başlamakta ve Aksehir'in kuzeybatısına doğru uzanarak oradan da bir günlük yolculukla Osmanlı topraklarına varmaktadır.⁴²³

Contarini'nin kayıtlarında dikkat çeken nokta, yazarın Türkmenya sınırlarını Halep'e kadar uzatarak ilk defa olarak Türk sınırlarını o zamana kadar anılan coğrafyanın ötesine kadar taşımış olmasıdır. Buna karşın, Contarini'den kısa süre önce Uzun Hasan'ı Osmanlı'ya karşı kışkırtma maksadıyla Türkiye'de bulunmuş (1471) olan Josaphat Barbaro, seyahatnamesinde Tarsus ve Adana'yı Küçük Ermenistan kentleri olarak ifade etmeyi sürdürmüştür.⁴²⁴ Seyahatleri arasında kısa bir zaman farkı olmasına karşın iki seyyahın aynı coğrafyadan farklı tabirlerle bahsetmeleri elçilerin yanılgılarından ziyade, XV. yüzyıl boyunca bölgede yaşanan siyasi mücadelelerin sonucu olan gelgitler ve buna bağlı olarak bölge adının sürekli değişkenlik göstermesiyle ilgili olması muhtemeldir. Ancak öyle görünmektedir ki o yıllar itibariyle bölge artık geri dönülmez bir biçimde kesif bir Türkmen yerleşimine sahne olmuştur. Yine Türkomanya ülkesinin doğu sınırları ile ilgili olarak Bertrandon Dulkadiroğulları Beyliğine değinirken XV. yüzyılın ilk yarısında Türkomanya'nın Pers dağlarına kadar uzandığını belirtmektedir. Pers ülkesinin sınırlarına işaret ettiği

---

⁴²² Caterino Zeno & Ambrogio Contarini, *Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri*, (Çev. Tufan Gündüz), (İstanbul: YeditepeYayımları, 2006), 135.

⁴²³ Altay Tayfun Özcan, "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının Batı Dünyasındaki Kullanımı ve Sınırları", *Türkiyat Mecmuası*, C.22 (2012):73.; Hojeniye Gosta Vasilya (1465-1466)", pod redaktsiyeyu Arhimandrita Lesnida, *Provoslavnogo Palestinskago Obscestva*, Tom II, Vıpusk Tretiy, Sanktpeterburg, 1884, s.13.

⁴²⁴ Josaphat Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, Çev. Tufan Gündüz, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005), 62, 63.; Josaphat Barbaro & Ambrogio Contarini, *Travels To Tana and Persia by Barbaro & Contarini: A narrative of Italian Travels in Persia in the 15th and 16th Centuries* (ed. ve giriş William T. Alderley), (New York: Burt Franklin, 1873), 46-47.

metnin başka bir yerinde ise bu sınırın Fırat nehrine kadar olan bölge olduğu görülmektedir.

Öte yandan, Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lugâti't-Türk*' de, Türk kavramını genel bir kavram (ism-i cem) olarak ifade ederek, “*Sözcüğü tekil biçimi Türk'ken, çoğul biçimi de böyledir. kim sen: Sen kimsin? sorusunun yanıtı, türk men: Ben Türk'üm'dür.*” demektedir. Keza aktarılan bir rivayeti naklederek Türkmen kavramının da Farsça “*bunlar Türk'e benziyor*” anlamındaki “*Türk mânând*” deyişinden kaldığını, esasen onların “*Oğuzlar olduğunu*” söylemektedir.⁴²⁵

Bununla birlikte, tarihsel süreç içinde Türkmen kavramı, terimin ifade ettiği etimolojik anlamın dışında, farklı bir sosyal ve siyasi anlama işaret etmeye başladığı görülmektedir. Türkmenlik zaman içinde siyasal iktidarın konumlanışına karşıt ve aynı zamanda paralel bir algılanma meselesine evrilmiştir. Türkmenliğin sosyal ve siyasi anlamının nasıl evrimleştiğine dair önemli bir ipucu Büyük Selçuklu Devleti'nin ünlü veziri Nizâmü'l-Mülk'ün Türkmenlerle ilgili olarak *Siyâset-nâme* isimli eserinde yaptığı tasvirler, merkezi iktidar ile Türkmenler arasındaki konumlanış bakımından oldukça aydınlatıcıdır. *Siyâset-nâme*'de,

“*Her ne kadar sayıları çok olan Türkmenlerden üzüntü (melâl) husule gelmişse de, onların devlet üzerinde çok hakları olmuştur. Zira, devletin başlangıcında hizmetler etmişlerdir ve sıkıntılar çekmişlerdir. (Sonra), akraba cümlesindendirler.*”

denmektedir.⁴²⁶

Metnin 26. Fasıll'ında geçen bu pasaj Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda Türkmenlerin katkısı ve iktidarı elinde tutan Selçuklu hanedanıyla aralarındaki etnik ilişki, Nizâmü'l-Mülk tarafından net olarak ifade edilmektedir. Bununla beraber, ifadede “melâl”, yani can sıkıntısı ve tedirginlik atfı bulunmaktadır. Bu durum sadece Büyük Selçukluların değil, tıpkı daha önce de olduğu gibi, sonrasında kurulacak Türkmen kökenli bütün devletler, hiyerarşik yapılar ve hanedanlıklar için de geçerli olacak bir

---

⁴²⁵ Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, (çev. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser), (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005), 606-608.

⁴²⁶ Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-nâme*, (haz. Mehmet Altay Köymen), 2. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), 73.

norm oluşturacaktır. Türkmenlerin Büyük Selçuklu Devletiyle olan ilişkileri bu normun tipik bir örneğidir.

Daha sonra Anadolu Selçuklu ve Osmanlılar döneminde de kendisini gösterecek bütün bu çatışmalar, isyanlar, iktidar savaşları, sürgit rekabet, merkezi devlet kurmak çabaları ve karşı direnişler, özünde aynı kökene sahip göçebe asabiyetli aşiretlerin siyasi bir mücadelesi olup, “Türk-Türkmen” kavramlarının kullanışlı çevresinde çok çarpıcı algılama farklılıklarına yol açmaktadır. Öyle ki ortak konuşma diline rağmen, takınılan siyasi konum, yapılan tercih Türk ve Türkmen kavramları arasındaki kullanım farkını belirlemektedir. (349) Türk ve Türkmen kavramlarının Anadolu’daki algısı ve kullanımını konusunda Faruk Sümer ilginç ve özlü bir tespit yapmaktadır: “*Türkmenler, toprağa bağlanıp yerleşince bir müddet sonra kendilerine Türkmen denilmeyip Türk adı veriyordu*” demektedir.⁴²⁷ Bir devleti ve düzeni kuran aslî unsur, her ne kadar Türkmenlerin içinden çıkmış olsa da, o devleti yöneten hanedan ve seçkinler, ilk fırsatta kendileriyle rekabet edip çatışabilecek, derin bir sarsıntıda iktidar seçenekleri üretmesi mümkün, o büyük göçebe Türkmen dinamizmini denetim altında tutmak istemektedir. Bunun doğal sonucu, kurucu hanedanlara rakip olabilecek aşiret ve obaların tasfiye edilmesi, Türkmen kitlelerin çeşitli yöntemlerle baskı altında tutulması şeklinde kendini göstermiştir. Bu yönüyle Türk-Türkmen tarihi, aynı zamanda, “*Türkmen Döngüsü veya Sendromu*” diye tanımlanması gereken bir olguyla iç içe geçmiştir.⁴²⁸

Bütün bu siyasi ve sosyolojik arka planın kendini katmanlı sisler ardında hâla hissettirmeye devam ettiği o dönemin Anadolu’sundan geçmekte olan Bertrandon’a neler hissettirdiği, onun ne ölçüde cari sosyolojiye ve yerel siyasete vakıf olabildiği elbette tartışmalı bir konudur. Bununla beraber onun gelişkin merak duyguları, iyi eğitilmiş gözlem yeteneği ile verili süre içinde eksik de olsa makul bir çıkarımlar yapabildiği görülmektedir.

Yazarın anlatısında Türk ve Türkmenliğe dair üç başlık dikkati çekmektedir. Birincisi, Bertrandon de la Broquière’in Türkomanya’sı sadece Ramazanoğlu beyliği

---

⁴²⁷ Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, 158.

⁴²⁸ Reha Bilge, *1514-Yavuz Selim ve Şah İsmail: Türkler, Türkmenler ve Farslar*, (İstanbul: Giza yayınları, 2010), 345-346.

topraklarının sınırlarını ifade etmekle beraber onun Türkmen coğrafyası tasviri Ramazanoğulları ile birlikte Dulkadirli ve Karamanlı topraklarını ve hatta Hama'ya kadar olan Kuzey Suriye topraklarını içermektedir. İkinci başlık, seyyah Türkmen ifadesini etnografik anlamda insan toplulukları ve onların liderleri için kullanırken, yine aynı toplulukların mizaç, dil ve ahlaki yönlerini tasvir ettiği sosyolojik tanımlamalar için Türk terimini tercih etmektedir. Üçüncü başlık ise Bertrandon'un Afyon'un Sultandağı ile Çay ilçeleri arasındaki küçük bir dereyi Osmanlı-Karaman sınırı (bir yönüyle de Türkmen coğrafyası sınırı) olarak ifade etmesi ve buradan sonraki tüm Müslüman halk için Türk ismini kullanmasıdır.

Sonuç olarak Bertrandon de la Broquière'in metninde, "Türk" ve "Türkmen" kavramlarının çok genel coğrafi bir ayırım üzerinden örtüştüğü görülmektedir. Antakya'dan, Adana, Tarsus ve Çukurova'ya, oradan Kayseri ve Antalya'da dâhil olmak üzere İç Anadolu'da Afyon'a kadar olan bölgelerde ağırlıklı bir şekilde Türkmenlerden söz ederken, Kütahya'dan itibaren Türklerden söz etmeye başlamaktadır. Anlatısına göre Türklerin ülkesi Osmanlı Devleti'nin sınırları, Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerle de Karamanoğlu, Dulkadiroğlu ve Ramazanoğlu gibi beyliklerinin hüküm sürdüğü birleşik sınırlar kabaca birbiriyle çakışmaktadır.

Ayrıca yazarın yapmış olduğu bu tasvir, Türk ve Türkmen kavramlarının farklı bağlamlarda kullanılmasının, sadece iktidar mücadelesi veren tarafların (Osmanlı-Karamanoğlu) ve onların paralelindeki on beşinci yüzyıl kronikçilerinin cephelerinde değil, yine aynı asrın bir göz tanığının metninde Batılıların zihniyet dünyalarına nasıl yansıdığına bir göstergesi olarak dikkatimize sunulmuş olmaktadır.

5.4. Seyahatname Anlatısında Memlûk Rehber 'Mamelu'nun Yeri

"Gezginler yerel halkla nasıl anlaştıkları konusunda fazla bilgi vermeyi sevmezler. Her gezginin arkasında aslında bir tercüman gizlidir ve ülkeyle ilgili edindikleri bilgileri kimi zaman bir tercümandan edinmiştir."⁴²⁹

---

⁴²⁹ İldem, "Bir Yazın Türü", 9.

5.4.1. İlk Karşılaşma ve Güven İnşası

Bertrandon de la Broquière'in başına Şam'da iken beklenmedik bir olay gelmiştir ve Konya'ya dönmekte olan Türk hacı kervanını kaçırmıştır. Ancak bir gün sonra kafileye Baalbek'te katılabiştir. Aynı zamanda kafile reisi “*Hoyarbarach* (Hoca Barak)”, kervanında Sultanın Memlûklerinden birini de yanlarında götürmektedir. Çerkez asıllı olan ‘Mamelu’⁴³⁰ Karamanoğlu beyliğinde yaşayan kardeşini aramaya gitmektedir.⁴³¹

Memlûk, Bertrandon'un yalnız olduğunu ve kafiledekilerin dillerini bilmediğini anlayınca ona dostane bir şekilde yaklaşmış ve yanına alarak yardımcı olmuştur. Memlûk'un bir çadırı olmadığı için bazen bahçelerde ağaç altlarında gecelemekteydiler. Bertrandon toprak zemin üzerinde yatmayı, şarap yerine su içmeyi, başlangıçta ona çok zorlayıcı gelse de bağdaş kurup oturmayı burada alışmaya başlamıştır. Onunla birlikte sofraya oturdukları ilk akşam peynir ekmek yeyip, süt içmişlerdir; Bertrandon'da da ülkenin statülü insanların sahip olduğu türden bir sofraya örtüsü vardır ve onu yere sermiştir. Bu sofraya örtüleri yemek yenirken yere seriliyor, bittikten sonra da kalan yemekler içinde olacak biçimde ağzı büzülerek çıkın vazifesi görmekteydi.

Bertrandon ve yol refiki Memlûk, Baalbek'ten Humus'a gitmek üzere yola çıktıktan sonra ırmak kenarındaki bir bahçe içinde ilk kez açıkta yatmışlardır. Mekke'den dönen iki Antalyalı Türkmen de onlarla birlikte aynı yerde gecelemişlerdir.⁴³² Akşamın ilerleyen vakitlerinde yenen yemekten sonra o Türkmenler, Bertrandon'u güzel bir atın sahibi, değerli bir kılıç ve iyi giyimli bir insan olarak görünce Memlûk'ten onun ne zaman kafileden ayrılacağını kendisinden öğrenmesini istemişler, böyle olunca da onu öldürmek için elverişli bir durumun meydana geleceğini söylemişlerdir. Ona ayrıca bir

---

⁴³⁰ *Denizasıırı Seyahatnamesi*'nin Schefer edisyonunda orijinal isimlendirmesiyle *Mamelu* olarak kullanılmıştır. Bkz. Broquière, *Le Voyage d'Outremer*, 120. Bu isim Memlûk'un bozulmuş hali olduğu için biz Memlûk olarak kullanmayı tercih ettik.

⁴³¹ Bertrandon De La Brocquière, *The Travels of Bertrandon de La Brocquière: to Palestine, and his return from Jerusalem overland to France, during the years 1432&1433*, trans. Thomas Johnes, (The Hafod Press, 1807), 148

⁴³² Broquière, *Denizasıırı Seyahati*, 179.

Hristiyanın onlarla birlikte yolculuk etmeye layık olmadığını ifade etmişlerdir. Memlûk da onlara cevaben bunun büyük bir fenalık ve dinen günah olacağını, çünkü Bertrandon'un kendileriyle birlikte ekmek ve tuz yemiş olduğunu, Müslümanlar gibi Hristiyanları da aynı Allah'ın yaratmış bulunduğunu söylemiştir. Oysa Bertrandon daha önce Suriye'nin en önemli ikinci şehri olan Halep'i görme isteğinden bahsetmiş ve iki Türkmen de ona oraya gitmek için kendilerine katılabileceğini söylemişlerdir.⁴³³ Olanlardan ve onların art niyetlerinden hiç haberi olmayan Bertrandon Türkmenlerin teklifini kabul etmiştir. Onlar kervandan ayrılarak yapılacak bu yolculuğun Bertrandon'u boğazlamak için en uygun fırsat olduğuna inanmaktaydılar. Bunu bilen Memlûk ise onların artık kendileriyle birlikte gelmelerini yasaklayarak Bertrandon'un hayatını kurtarmış olmaktadır.

5.4.2. Hayat Kurtaran Rehber

Hama şehrinin çıkışındaki bir ırmakta hava yağışlı olmamasına rağmen taşkın oluşmuştu. Bertrandon atını sulamak için ırmağın kenarına yaklaştığında onu suya düşmekten son anda Memlûk kurtarmıştır. Irmak kenarı dik ve su derindir. Memlûk olmasaydı Bertrandon kaçınılmaz olarak boğulmuş olacağını söylemektedir.⁴³⁴

5.4.3. Eğitimci Rehber

Türkmenlerin yaşadığı köylerin arasından geçerken yol arkadaşı Memlûk ona at üstündeyken ok atma tekniğini öğretmektedir. Bunun için gerekli olan yüzük ve yüksüğü daha önceden Bertrandon'a satın aldırtmıştı.⁴³⁵

5.4.4. Kollayıcı Rehber

Toroslarda Bolkar dağlarını (Ermenistan dağları) aşarken gece dağlara çok kar yağmıştır.⁴³⁶ Bertrandon palto gibi kullandığı kendi keçe kaputunu atının üstüne örttüğü için üşütüp hastalanmıştır. Durumu iyi değildir ve ayrıca dizanteri de olmuştur;

---

⁴³³ Brocquière, *Travels of Bertrandon*, 151

⁴³⁴ A.g.e., 159.

⁴³⁵ Brocquière, *Denizası Sı Seyahati*, 163.

⁴³⁶ A.g.e., 178.

hastalığı giderek kötüleşmektedir.⁴³⁷ Bertrandon, eğer arkadaşı olmasaydı bu tehlike daha da büyürdü diyerek, Memlûk'ün vakit geçirmeden onu oradan alıp götürdüğünü söylemektedir.

5.4.5. Sakınan Rehber

Ermenistan dağlarından sonra Karaman ülkesine girişte yine dağlarla karşılaşmışlardır.⁴³⁸ Bu dağlardan birindeki 'Leve' adı verilen geçitten geçmek zorundaydılar. Geçidi koruyan bir de kale görürler. Bertrandon ve Memlûk arkadaşı kervanı arkada bırakarak ilerlemişlerdir. O geçitten, Karaman beyine haraç ödenerek geçilmekteydi. Haraç toplama işini bir Rum yapıyordu.⁴³⁹ Rum, onun genel görünüşünden Hristiyan olduğunu anlamış, geçmesine izin vermemiş ve geri dönmeye zorlamıştır. Memlûk ise Bertrandon'u, Rum'a iki düka rüşvet vermeye ikna ederek onu sınırın öbür tarafına geçirmişti. Ona söylendiğine göre eğer ileri gitmek yerine yarım fersah geriye gidecek olsaydı onu boğazlayıp öldüreceklerdir, zira yanına dönmeyi düşündüğü kervan henüz çok gerilerdedir.

5.4.6. Gözeten Rehber

Araclie (Ereğli) şehrinden arkadaşı Memlûk ile birlikte ayrıldıktan sonra yol üzerinde, ülkenin statü sahibi insanları gibi görünen iki soylu kişiyle karşılaşmışlardır.⁴⁴⁰ Bu kişiler Memlûk'e büyük bir hürmet göstererek onu kaya mağaralardan oluşan bir köye (Eski Divle, şimdiki adıyla Üçarman köyü) ağırlamaya götürmüşler, Bertrandon'u da geceyi geçirmek ve atlara göz kulak olması için mağarada bırakmışlardır. Arkadaşı daha sonra, onların Bertrandon'un kim olduğunu sorduklarını ve onun da Arapçayı hiç bilmeyen bir Çerkez şeklinde cevaplayarak onları yanılttığını söylemiştir.⁴⁴¹

---

⁴³⁷ Brocquière, *Travels of Bertrandon*, 176.

⁴³⁸ Brocquière, *Denizasıırı Seyahati*, 180.

⁴³⁹ Brocquière, *Le Voyage d'Orient* 105; Brocquière, *Travels of Bertrandon*, 178.

⁴⁴⁰ Brocquière, *Denizasıırı Seyahati*, 179.

⁴⁴¹ Brocquière, *Travels of Bertrandon*, 179.

5.4.7. Karşı İyilik

Karaman'a geldiklerinde arkadaşı Memlûk bu şehirde birçok Hristiyanın yaşadığını biliyor ve onlardan şarap sağlanabileceğini düşünmektedir.⁴⁴² Memlûk burada, Sultan'a gönderilmek üzere hemşehrisi olan beş altı çerkez köle ile de karşılaşmıştır.⁴⁴³ Onlarla eğlenebilmek için Bertrandon'dan buradaki yerel Hristiyanlardan şarap temin etmesini adeta yalvararak istemiştir. O da kendisine yarım dükaya mal olan yarım tulum şarabı zorlukla da olsa bulabilmiş ve arkadaşı Memlûk'a vermiştir. Memlûk bu jeste çok sevinmiştir. Ancak arkadaşı gece o kadar çok içmiştir ki ertesi gün at sürerken neredeyse ölecektir. Kusmaya başlayıp içtiklerini dışarı çıkarınca, Bertrandon onların bu gibi durumlarda neler yaptıklarını da öğrenmiş olur. Şarabı kusar kusmaz midelerini içebildiği kadar suyla dolduruyorlar ve bu işlemi iyileşene kadar tekrarlıyorlardı. Yaklaşık yarım gün boyunca bu şekilde midesini yıkayarak yol almış ve iyileşmiştir.

5.4.8. Minnettarlık, Takdir ve Veda

Bertrandon Konya'dan ayrılırken, adını ilk kez Muhammed olarak deşifre ettiği, kendisine çok iyilikleri dokunmuş bulunan yol arkadaşı Memlûk' e veda edecektir. Mamelu (Muhammed) çok yardımsever biriydi;

“o olmasaydı, yollarda çok zahmet çeker, zorlukla yol alabilirdim; çünkü büyük şehirler hariç, yol boyunca hiçbir şey bulunamıyordu; bu yüzden aç kalabilirdim, çok üşüyebilirdim; atımın başına da aynı şeyler gelebilirdi; o kendine baktığı kadar bana da bakıyordu, kendi atına da, benim atıma da gerekenleri yapıyordu.”⁴⁴⁴

Bertrandon bu noktada Avrupalı okuyucularına seslenerek,

“bunları şunun için yazıyorum: bizim inancımızdan olmayan bir insan, sadece Tanrı aşkıyla bana çok büyük iyilikler yapmıştır, bu unutulmamalıdır. Ayrıca o, kendisinden Allah rızası için yardım isteyenlere sadakasını seve

⁴⁴² Broquière, *Denizası Seyahati*, 183.

⁴⁴³ Broquière, *Travels of Bertrandon*, 183.

⁴⁴⁴ Broquière, *Denizası Seyahati*, 192.

seve verirdi. Kendisinden ayrılırken benden hiçbir şey almak istemedi, sadece bizim kumaşlarımızdan yapılmış ince bir başlık istedi ve bunu alınca sevincinden bayram yaptı; atlattığım bütün tehlikeleri, öldürülmekten nasıl kurtulduğumu, kendisinin bütün bunlardan haberdar olduğunu bir bir anlattı ve bundan sonra karşıma çıkacak Sarazen'lerden hangileriyle birlikte yola çıkacağımı iyi seçmem gerektiğini, zira bu müslümanlar arasında da Frank'lar kadar kötü insanlar bulunduğunu söyledi.”⁴⁴⁵

Bertrandon rehberinin gerçek adını ayrılırken açığa çıkarmasının nedeni okuyucu ilgisi ve dikkatini rehberinin kimliğine kurban etmeme kaygısıdır. Eğer kendisini anlatısının en başından itibaren Müslüman bir rehber olarak sunsaydı, önyargıları harekete geçirebilir, *Denizasıırı Seyahati (Voyage d 'Outremer)* okuyucusu nezdinde tüm kredisini kaybedebilirdi.

5.4.9. ‘Öteki’ Empatisi

Seyyahın yabancı bir âleme adapte olabilmesinin temel unsuru Şam'dan Konya şehrine kadar kendisine hizmet eden Memlûk rehberidir ve onun sayesinde bölgenin Müslüman sosyolojisine alışması kolaylaşmıştır. Seyahatnamedeki bu erdemli ve asil ruhlu rehber karakteri, yolculuk boyunca Bertrandon'un kendisi için adeta ikinci bir ‘ben’i,⁴⁴⁶ ikinci bir kişiliği temsil ederken, aynı zamanda da kendi ve okurları için Müslümanlığı öğreten/tanıtın bir ‘mürebbi’ modeli, Hristiyan'a uzatılmış bir tür ‘ayna’ işlevi görmektedir. Memlûk rehberi, seyyah için yalnızca gözlemlenebilecek bir özne değil, aynı zamanda bir refik, hatta ötekinin (Müslüman) dünyasıyla en güçlü bağlantısını kuracak olan kişisel bir arkadaş haline dönüşmüştür.⁴⁴⁷ Kısacası o, farklı ve yabancı bir dünyada, bilmesi hayati olan her şeyi ona öğretmektedir. Kısa sürede arkadaşlık bağı ilerler, nitekim tanışmalarından kısa bir süre sonra, arkadaş, sonuncusu da olmayacak şekilde, hayatını iki kez kurtarır; önce onun boğazını keserek soymak isteyen iki Türkmen'e karşı korumuştur, sonra da onu boğulma riskinin bulunduğu hırçın bir nehirden çekip çıkartmıştır. Yazar ve rehberi arasındaki kollama,

---

⁴⁴⁵ A.g.e., 192-193

⁴⁴⁶ Svatek, “Un Espion Bourguignon”, 122-123.

⁴⁴⁷ A. g. e.

gözetme, sakınma, koruma, minnettarlık ve takdir ilişkisi yolculukları boyunca devam etmiştir.

5.5. Sonuç

Bertrandon de la Broquière için hacı görünümündeki bir denizaşırı seyahati, casusluk amaçlı keşif gezisi için resmi bir kılıftan başka bir şey değildir. Seyahatini kabaca üç aşamaya ayırabiliriz.

Birinci bölüm Hristiyan hacı görünümünde gerçekleştirdiği Kutsal Toprakların ziyaretidir. Yazar Memlûk mevzuatı gereği hac süresi sınırlaması bulunması nedeniyle, karayolu ile İstanbul'a ulaşmanın bir yolunu bulmak için beklemek zorundaydı. Kalışını dikkatleri üstüne toplamadan iki ayı aşan bir süreye uzatabilmeyi başarmıştır. Burada Bertrandon'un keşif ve gözlem odağı daha çok bölgede yaşayan misyoner Hristiyanların ahvali üzerinedir. Haçlı dönemlerinin görkemi gitmiş, Hristiyan mekânları harabelere dönüşmüş, haçlı kalıntısı tarikatlar Memlûklerin sıkı gözetimi altında hacılara güçlkle hizmet verebilmektedir. Ayrıca silahlara dair birkaç teknolojik yeniliği görme fırsatı bulmuş, hatta top mermilerinde kullanılabilecek yeni bir ateşleme mekanizmasının aparatlarını gizlice satın almıştır. Bunun yanında Burgonya'ya götürmek üzere yine gizlice üstün nitelikli bir kılıç, kın, bıçak, tüfek, ok aksesuarı, yağmur geçirmeyen ince yünden bir palto (kepenek) ve at tedarik etmiştir. Anlaşılmaktadır ki tüm bunlar silah ve savaşa dair eşyalardır ve rakibin teknolojisidir.

Seyahatinin ikinci bölümü ise Mekke'den dönen bir Türk hacı kervanının himayesinde, Müslüman kisvesi altında yaptığı Şam'dan Bursa'ya kadar olan yolculuktur. Yazar yolculuğun Akşehir'e kadar olan bölümünde yoğun bir Türkmen gözlemi yapmış, hatta işini hakkıyla yerine getirebilmek için düşman addettiği bu yerel halkın içinde 'erimeyi' planlamış, bunu yaparken de başlangıçta beklemediği bir tür beğeni ve empati geliştirmiştir. Yolculuğa başlarken kendisine kervandan bir arkadaş edinmiştir. Mamelu ismiyle andığı bu kişi yol boyunca onun hem yardımcısı, hem rehberi, hem de koruyucusu olmuştur. Bertrandon arkadaşlıklarının kendisinde derin bir etki bıraktığını ayrıldıktan sonra takdirle itiraf etmektedir. Yazar yol boyunca ilgisini ve merakını celbeden çok çeşitli konularda yaptığı gözlem ve aldığı duyumları dikkatlice not etmiştir. İyi ata binen, okçulukta ve avcılıkta mükemmelleşmiş Türkmenleri, kadın savaşçıları, ölü şehirleri, aktif ve harabe halindeki kaleleri,

geçitleri, gıda temin imkânlarını, barınma şartlarını, halkın ve yerel siyasetin ahvalini yorulmaksızın soruşturmuştur. Çukurova Türkmenlerini güzel ve neşeli insanlar olarak tarif ederken, Toroslar'ı aştıktan sonra Akşehir'e kadar gördüğü Türkmenleri kötü ve cani insanlar olarak tasvir etmiştir. Akşehir'den sonra Türkmen ismini hiç bir şekilde kullanmamıştır. Osmanlı sınırlarına girdikten sonra gördükleri Türklerdir. Kütahya'da iken Niğbolu savaşında esir düşmüş, şimdi bir beyin kölesi olan bir mühtedi onu casuslukla itham etmesiyle, yazar çok tedirgin olmuştur. Israrlı bir inkar stratejisiyle muhatabında empati sağlayarak, o durumdan bir şekilde kendisini kurtarmıştır. Yine Bursa girişindeki bir kasabada iken, kervandaki bir mühtedi hacı bir Hristiyanla birlikte şehre girmek istemediğini beyan etmektedir. Bursa'ya girişi gece karanlığında yalnız başına yol alarak yapmıştır. Kendi ifadesiyle '*Tanrı ona yardım etmiş ve şehirdeki Hristiyan tanıdıklarına ulaşabilmiştir*'. Bursa'da seyahat notlarını gözden geçirmeye vakti olacak kadar uzun kalmıştır. Sonrasında bu kez farklı bir kisve ile başına yüksek bir kırmızı şapka takarak Cenevizli tüccarların himayesi altında İstanbul'a doğru yol almıştır.

Yolculuğun üçüncü aşaması ise İstanbul'dan sonraki kısmıdır ki her aşamada olduğu gibi yazar anlatım tarzını bir kez daha değiştirecektir. İlk aşamasını eksik de olsa bir tür hacı anlatısı şeklinde yapan Bertrandon, ikinci bölümde adeta bir roman karakteri gibi 'otobiyografik' anlatısına dâhil olmuş, sadece dışarıdan anlatan bir gözlemci olmanın ötesinde sahnelerin içinde bizzat yer almıştır. Yolculuğun son aşamasında ise döneminin erken bir öncüsü olarak anlatımını politik raporlama türünde sürdürecektir.

Bu bölümde ayrıca, Denizaşırı Seyahatnamesi içinde dikkate değer bulduğumuz bazı özgün konular hakkında da değerlendirmeler yapılmıştır. Bunlardan ilki Antakya ve civarındaki Türkmen boylarında yazarın şahit olduğu Türkmen Kadın Savaşçılar olgusudur. Tarih kitaplarında ender rastlanılan bu olgu hakkında yazarın yaptığı kısa değerlendirmelerden hareketle konu hakkındaki literatür araştırılmış, bazı tesbitlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Metinde ele alınan bir diğer ilginç husus da Bertrandon de la Broquière'in Dulkadiroğlu, Ramazanoğlu ve Karamanoğlu Beylikleri topraklarında yaşayan halkı Türkmen, ancak Osmanlı topraklarındaki Müslüman halkı Türk olarak nitelemesi yoluyla bir ayırımıda bulunmasıdır. Yine bu bölümde seyyahın anlatısı çerçevesinde bir söylem analizi yapılmaya çalışılmış ve konu hakkında bazı yorumlar getirilmiştir. Son olarak Bertrandon'a yol arkadaşlığı ve rehberlik yapan Mamelu'nun seyyah üzerinde bıraktığı izlenimler ele alınmıştır. Seyyahın yabancı bir âleme uyum

sağlayabilmesi ve bölgenin Müslüman sosyolojisine alışması onun sayesinde kolaylaşmıştır. Yazar ve rehberi arasındaki kollama, sakınma, koruma, minnetarlık ve takdir ilişkisi yolculukları boyunca devam etmiştir.

SONUÇ

Bu tezde bir haçlı seferi rotası bulma arzusundaki Valois Burgonya hanedanlığı Düklerinden İyi Filip'in emriyle Doğu Akdeniz, Anadolu ve Osmanlı Rumeli'sine casusluk amaçlı bir keşif gezisine çıkan saray görevlisi Berrandon de la Broquière'in *Denizaşırı Seyahatnamesi (Le Voyage d'Outremer)*, dönemin seyahatname yazıcılığı ve Burgonya haçlı zihniyeti perspektifinden incelenmiştir.

Bertrandon de la Broquière seyahatine bir Hristiyan hacı kisvesiyle 1432 yılında Ghent (Belçika) şehrinde başlamış, Venedik'ten denizyolunu kullanarak saray görevlisi diğer hacı arkadaşlarıyla birlikte Kudüs'e varmıştır. Hacı görünümünde yapılan iki haftalık muttat ziyaret ve ibadetlerin ardından Bertrandon kabile ile geri dönmeyip orada kalarak, bir Müslüman kisvesi altında, kara yolu üzerinden ülkesine gitmeye karar vermiştir. Böylece bilinmeyen topraklarda yapılan bir keşif ve yoklama seyahatine dönen bu riskli yolculuğunun gayesi, Müslümanların özellikle de güçleri artmakta olan Türklerin siyasi, içtimai ve askeri ahvalini yerinde gözlemlemek ve efendisine tasarlama amacıyla olduğu bir haçlı seferi için kapsamlı ve güncel bir rapor sunmaktır.

Geziden uzun bir süre sonra kaleme alınacak olan seyahatnamesinde, XV. yüzyıl Türk ve Doğu Akdeniz coğrafyası üzerinde yaptığı gözlem ve değerlendirmeler ile tuttuğu yol notları üzerinden hafızasında kalanlar akıcı, fakat bazen muğlak ve karmaşık, bazen de çelişkili bir dilde anlatılmıştır. Bununla beraber aktardığı bilgilerin ve yaptığı gözlemlerin erken dönem canlı tanıklıklarından biri olması ve özgünlüğü nedeniyle XV. yüzyıl seyahat edebiyatının en ünlü seyahatnamelerden biri olma unvanını hak etmektedir. Çalışmamızda ortaya konulan araştırma soruları özelinde metin, bir söylem analizine tabi tutularak dönemin Burgonya haçlı siyaseti çerçevesinde bir zihniyet okuması yapılmıştır.

Bununla beraber gerek konuyla ilgili Türkçe kaynakların sınırlılığı, gerekse de seyahatname yazarının yarı-muğlak tarihsel kişiliği çalışmayı meşakkatli hale getirmiş ve araştırmalarımız için harcadığımız süreyi beklentilerimizin ötesinde uzatmıştır. Ancak yoğun çabalarımızın sonucunda Türkçe literatür için doyurucu bir çalışmanın ortaya çıktığını ummaktayız.

Tez konusunun önemi ve özgün değeri hakkında görüşlerimiz tezimizin giriş bölümünde özet olarak ele alınmış olmakla beraber, çalışmamızın nihayetinde şu hususu da ilave etmemiz gerekmektedir. Burgonya Düklerinin gerçek niyetlerinin ortaya çıkarılabilmesi için, dönemin haçlı siyasetinin zihniyet, gelenek, motivasyon ve maddi bileşenleri ile birlikte hem *Denizaşırı Seyahatnamesi*'nin, hem çağdaşı diğer seyahatnamelerin, hem de kronik ve arşiv kayıtları ile beraber ele alınarak okunmasının bir zaruret olduğu kanısındayız.

Tezin girişinde belirlenen temel araştırma soruları bağlamında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Birinci olarak Seyahatnamenin modern anlamda bir casusluk raporuna tekabül edip etmediği irdelenmiştir. Her ne kadar yazar anlatısının hiçbir yerinde yaptığı gezinin bir casusluk metni olduğunu doğrudan ifade etmemişse de, yolculuğunun bir noktasında casusluk ithamına maruz kalarak ürktüğünü belirtmektedir. Seyahatnamenin XIX asırda yapılan neşirlerinin önsözlerinde ve yirminci asrın son çeyreğine kadar hakkında yazılan araştırmalarda metnin casusluk vasfına dair bir değerlendirme yapılmamış olup, nispeten yakın zamanlarda bu yönüne yapılan vurgular artmaya başlamıştır. Oysa yazar metnin bu vasfını açık edecek sözünü seyahatnamesinin en başında yolculuk amacını ifade ederken

“Eğer Hristiyan bir kral ya da prens Kudüs ’ü tekrar ele geçirmeye ve buraya büyük bir orduyu kara yolu ile sevk etmeye kalkışırsa, (...)karayolu üzerindeki bütün şehirleri, kasabaları, bölgeleri, ülkeleri, nehirleri, ırmakları, dağları, ülkelere giriş noktalarını bilsinler istedim,”

demektedir. Ayrıca bu yolculuğa efendisinin isteği ile çıktığını ve hatırladıklarını fırsat buldukça küçük not defterine kaydettiği bilgisini kaydetmiştir.¹¹ Öte yandan Burgonya sarayının muhasebe kayıtlarından “uzak diyarlara yapılacak gizli bir yolculukta rahat etmesi için” notuyla kendisine hayli yüklü bir ödeme yapıldığını da öğrenmekteyiz.

Bilindiği üzere İyi Filip 1419 yılında tahta çıkmasından itibaren çok sayıda görevlisini hacı görünümünde Kutsal Topraklara göndermiştir. 1430’lu yıllara da sarkan bu görevlendirmelerde her görevli çeşitli sözlü ya da yazılı raporlarla ülkesine dönmüş ve

---

¹¹ “... ainsi que je puis avoir souvenance et que rudement l’avoie mis en ung petit livret par maniere de memoire, ay faict mectre en escript ce pou de voyage que j’ay faict.”

Burgonya sarayındaki Türk araştırmaları bilgi birikimine hatırı sayılır miktarda katkı sunmuşlardır. Anlaşıldığı kadarıyla İyi Filip geçmişteki haçlı seferleri rotalarının güncel durumunu etüt ettirmekte ve gelecekteki olası haçlı seferi için uygun bir güzergâh arayışı içindedir. Bu seyahatlerden ikisi elyazması haline dönüşmüş ve günümüze kadar gelmiştir. Bertrandon'un Denizaşırı seyahatnamesi de bu eserlerden biri olup, diğer önceki görevli Ghillebert De Lannoy'un eserindeki gözlem ve analizlerini tamamlar niteliktedir. Bertrandon'un seyahat amacında da belirttiği üzere, kendisine düşen görev en zorlu kısımlardan biri olup, İstanbul ve Anadolu üzerinden Kudüs'e kadar takip edilecek uzun karayolu boyunca büyük bir ordunun ilerleyip lojistiğini temin edebileceği güzergâhın güncel coğrafik, siyasi, askeri, demografik ve lojistik yönünü incelemektir.

Daha önce de belirtildiği gibi yazarın bu uzun seyahatinin belli bölümleri farklı edebi metinler şeklinde kurgulanmış olup, metnin bütünselliği üzerinde bir muğlaklık ve karmaşa oluşturarak anlaşılmasını güçleştirmektedir. Anlaşılma kolaylığı bakımından yolculuğun üç farklı bölüme ayrılarak incelenmesi mümkündür. İlk bölüm bir Hristiyan hacı olarak yolculuğuna başladığı Ghent şehrinden Kudüs'e gidip, orada hac programını tamamlayarak Şam'a vardığı ana kadarki bölümdür. İkinci bölüm Şam'da Türk hacı kervanına katılıp, onlarla birlikte Müslüman görünümü altında Bursa'ya kadar yaptığı yolculuk kısmıdır. Son bölüm ise İstanbul'dan hareketle Edirne, Belgrad, Budapeşte, Viyana üzerinden ülkesine döndüğü bölümdür. Yolculuğun son bölümünün metindeki yansıması açık bir şekilde casusluk raporlaması olarak kurgulanmış ve bu kısımdan hatırında kalanlar Osmanlı sınırı geçildikten sonra Belgrad'da iken kaleme alınmıştır. Bu notlar öncelikle Sultan II. Murad'ın nasıl bir hükümdar olduğu, savaşa yatkınlığı, halkı ve adamları üzerindeki otoritesi ile mali gücü üzerinde olmuş, daha sonra Sultan'ın ordusunun nasıl teşkil edildiği, Türk askeri düzeninin özellikler, savaşma kapasitesi, yol üzerindeki askeri tahkimat ve yığınaklar, yiyecek ve lojistik imkânları, stratejik yerlerin kaydı ve cephe komutanı bazı akıncı beylerinin niteliklerinin aktarılması şeklinde devam etmiştir. Sonrasında Belgrad ve Budapeşte'nin Osmanlı ilerlemesi karşısında dayanma gücüne dair değerlendirmeler yer almıştır. Son olarak iddialı bir haçlı planı kaleme alarak yapılması gerekenleri sıralamıştır. Bu yönüyle metnin İstanbul'dan sonraki kısmının açık bir şekilde casusluk raporlaması olduğu çağdaş dönem araştırmacılarının da kabul ettiği bir

hususdur. Yazarın Osmanlı topraklarından çıkmış olmasının da verdiği rahatlıkla metnini herhangi edebi tema altında gizleme gereği duymadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan metnin diğer bölümlerinin de casusluk metni olma olasılığı tezde detaylıca irdelenmiş ve bu kısımların da çeşitli temalar altında kamufle edilmiş casusluk raporlaması olduğu kanaatine varılmıştır.

Şöyle ki, birinci bölüm geçmişte örneklerinin bolca olduğu hacı edebiyatı kurgusunda geliştirilmiş olmakla birlikte Bertrandon'un metninde gezisinin bu kısmı bir hacı metnine göre oldukça sıra dışıdır. Öncelikle yolculuğun gidiş kısmında uğranılan yerler çok kısa anlatımlarla geçilmiştir ki yazar kendisi de “*herkesin de bildiği gibi*” diyerek, hacı edebiyatı örneklerinde detaylandırılarak anlatılan kutsi yerler hakkında ilgisiz görünmüştür. Keza “*Papa IV. Eugene'i ben de gördüm*” gibi çok kısa geçilen ifadeler kullanılmıştır. Yine olağan dışı bir şekilde Kudüs'te ziyaret edilen yerler ve ibadetler özet olarak geçilmiştir. Öte yandan, ağırlıkla yerel Hristiyanların Müslümanlara karşı itaatkâr durumları gözlemlenmiş, eğitimsiz kaldıklarından dolayı hayıflanılmıştır. Bu bir durum tespiti ve mesajdır. Ayrıca merakın ve cüretin ayıplandığı klasik hacı metninin aksine Bertrandon bazı riskleri göz önüne alarak birkaç ilginç silah teknolojisine de vâkıf olmuştur. Yine merakı sebebiyle bulunduğu bir yerde tutuklanan ev sahibinin gözaltına alınması vesilesiyle yazar da gözaltına alınmış bazı ilişkileri kullanarak kurtulmuşlardır. Özet olarak söylemek gerekirse, bu defasında da Bertrandon, Hristiyan hacı görünümünde Doğu Akdeniz topraklarının ahvalini tespit etmiş ve bazı 'endüstriyel' casusluk faaliyetlerinde bulunmuştur.

Ancak yolculuğun derin analize muhtaç ve en ilginç tarafı Şam'dan itibaren Bursa'ya kadar olan kısmıdır. Bir ülke tasviri içinde geçen anlatının bu kısmı aynı zamanda otobiyografik ve romansal türün özelliklerini de içinde barındıracak şekilde metnin bütünselliğini karmaşıktırırken metnin tamamı göz önünde alındığında, o zamana kadar bilinen hiçbir türe benzememesiyle türsel (edebi) bir dengesizlik göstermektedir. Zira metin, ne salt bir hac anlatısı, ne salt bir askeri rapor ve ne de bir ülke tasviridir. Yolculuğun belirli aşamalarında türden türe geçişler olmakta, hatta Şamdan Bursa'ya kadar olan bölümde otobiyografik ve romansal karakter kazanmakla incelenmesi güç bir metine dönüşmektedir. Yazar yolculuğunun ilk kısmındaki casusluk aktarımlarını bir Hristiyan haccı kamufle ve bazı dinsel/dindar söylemlerle örtülerken, yolculuğunun İstanbul'dan sonraki aktarımlarını ise dolaysız ve perdesiz bir biçimde aktarmaktadır. Hristiyan kisvesi ve dindar söylemler ardına gizlenmiş casusluk

aktarımları daha önce başka seyahatnamelerde de denenmişken, Bertrandon'un yolculuğunun ikinci kısmında denediği yaklaşım bilebildiğimiz kadarıyla bir ilktir. Burada yazarın Anadolu'nun zorlu, yer yer ıssız coğrafyasının nasıl aşılabileceği, nasıl ve ne tür yiyecek temin edileceği, nasıl barınılacağı ve hatta ne tür olası müttefiklikler tesis edilebileceği kaygılarını adresleyen cevaplar bir ülke tasviri içinde, otobiyografik ve romansal temalar da kullanılarak perdelenmektedir. İster coğrafik, ister sosyolojik, ister siyasi, ister etnografik olsun yazarın not ettiği hiçbir bilgi tesadüfi olarak kayda geçirilmiş hatıralar değildir. Bilakis tüm bilgi gözlem ve yorumlar kalabalık bir ordunun seyahati boyunca aşması gereken lojistik meselelere dairdir. Diğer taraftan siyasi ve etnografik bilgilerin aktarımında bir nevi potansiyel müttefik topluluklar arayışının ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bu son bahse üçüncü araştırma sorumuzun irdelenmesinde ileride dönülecektir.

İkinci araştırma sorumuz ise musavver bir durum hakkında kurgulanmış bir sorudur. Bilindiği üzere Burgonya sarayında, özellikle İyi Filip döneminde dedesi Cesur Filip döneminden bu yana uygulana gelen haçlı pratiğinin, önce bir tür bağımsız statülü Düklik, sonra da egemen bir Krallık kurma emeliyle araçsallaştırıldığını, Düklerin pozisyonlarını güçlendirme yolunda kullanışlı bir imkân olarak değerlendirdiklerini irdemiştik. Burgonya haçlı geleneğini kurumsallaştırıp zamanın şövalyelik değerleriyle mezcedilerek geliştirilmesi planlanan 'Burgonya tarzı' özgün bir haçlılık siyasetinin önemli bir bileşeni de Osmanlı Türkleridir. Bu minvalde sarayda Türklerle dair bilgilerin, haberlerin, değerlendirmelerin dokümente edildiği ve stratejilerin tartışıldığı muhayyel bir 'Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin bulunduğunu vaz edebilmemiz mümkündür. Prensip olarak her politik örgütlenişte olduğu gibi burada da meseleler ve stratejiler bağlamında, gerek fikirsel gerekse de çıkarlar bazında tarafların (hiziplerin) oluşmasının mümkün bir durum olduğunu düşünebiliriz. Saray ve siyasi gündemle önceki Dük Jean'dan bu yana yakından ve yoğun olarak ilgili olan Bertrandon'un da efendisini yakından tanıyan, onun sadık ve güvenilir bir personeli olarak meseleler hakkında bir görüşü olmalıdır. Ketum mizaçlı Bertrandon'dan bu konuda bilgi alamamakla beraber gerek değer yargılarından gerek olaylar karşısında sergilediği tavırlardan, gerekse de metninde ifade ettiği kinayeli göndermelerden bir hizbin parçası olduğunu söylemek için bir kanıt yoksa da en azından haçlı meselesinde bir hizbin karşısında olduğunu anlayabilmekteyiz. Altın Post Nizamı şövalyelerinin başı olan Jean Germain'in tarafı olduğu bir grup Haçlılık meselesinde geleneksel

kanadı temsil etmekte, Papalık unsurlarının da dâhil olduğu geniş bir güç ağının parçasını oluşturmaktadır.

Öte yandan Bertrandon'un Varna seferi öncesi Doğu'ya gönderilen sonuncu dönem görevlilerden olduğunu bilmekteyiz. Seyyahın hangi özellikleri itibarıyla bu seçime layık olduğuna dair elimizde bir bilgi olmamakla beraber muhtemelen mevcutlardan farklı bir analiz beklentisiyle İyi Filip'in bu görevlendirmeyi yaptığını tahmin edebiliriz. Zira Dük kendisini seyahat dönüşünde ivedilikle, üstelik de bir muharebe ortamında iken huzuruna almış ve karşılamıştır. Anlaşıldığı kadarıyla başta Dük olmak üzere sarayda farklı analiz ve havadisler duyma beklentisi, ya da kimileri için telaşı, yüksektir. Bertrandon'un efendisine o sırada kabataslak da olsa bir rapor sunup sunmadığı bilinmemektedir. Ancak en azından şifai bir bilgilendirmenin yapılmış olması yüksek olasılıktır. Bilahare yazılı bir raporun sunulmuş olması da ihtimal dâhilindedir. Zira 1439'da Filip, Papalık ve Jean Germain yönlendirmesiyle uygulamaya koymak üzere olduğu Torzelo'nun planına bir kritik yazması için Bertrandonu'u görevlendirmiştir. Bu biliçli bir tercihtir ve Dükün, hiziplerin farkında olduğuna dair bir göstergedir. Bertrandon'un ciddi eleştirilerine ve başarısız olma ihtimaline dair uyarıları olan plan yine de uygulamaya konacaktır. Ayrıca bu dönemde artık Bertrandon'un hiçbir haçlı meselesinde (en azından Doğu için) adının geçmediği görülecektir. Ancak yaşanan bozgunun ardından 1451'de İyi Filip'in, bu sefer Bertrandon'un görüşlerine yakınsamaya başladığını, Jean Germain'in ise Dükün'ün haçlılık çıkarlarına yeterince hizmet etmediği için cezalandırıldığını müşahede etmekteyiz.

Tezimizin son bölümünde Denizaşırı Seyahatnamesinde yazarın yolculuğunun Hama'dan Akşehir'e kadar olan bölümünde karşılaştığı Türkleri Türkmen olarak anması vesilesiyle, bu coğrafyayı tasvir ediş biçimi incelenmiş, Bertrandon de la Broquière'in Ramazanoğlu topraklarını Türkomanya olarak isimlendirmesi hususunda bir okuma denemesi yapılmıştır.

Bertrandon, bilebildiğimiz kadarıyla, Ramazanoğlu hâkimiyetinde bulunan toprakları ilk defa Türkomanya diye adlandıran kişi olmuştur. Gerek kendisinden önce gerekse de sonra, farklı coğrafyalar birçok seyyahın anlatılarında ya da kartografların haritalarında Türkomanya olarak adlandırılmışken Bertrandon neden Antakya'yı başkenti olarak takdim ettiği Amik ovası ve Çukurova'yı kapsayan bölgeden Türkomanya olarak söz etmiştir sorusu kanaatimizce araştırılmaya değer bir sorudur.

Çünkü tarihte Batı Asya'ya göçen Türkmenlerin yoğun olarak bulunduğu ve siyasal egemenliği ellerinde bulundurduğu farklı coğrafyalar farklı zamanlarda Türkmenya ya da Türkomanya olarak adlandırılmıştır. Örneğin Batı Azerbaycan, Ahlat ve civarı, Kerkük ve civarı, Diyarbakır ve civarı ve nihayet Akdeniz bölgesini de kapsayan geniş bir Orta Anadolu coğrafyası bu bâbdan sayılabilir.

Öncelikle tarih boyunca bölgeyle ilgilenen büyük güçlerin jeopolitik bir ödül olarak gördüğü mezkûr bölgenin stratejik öneminin Emevi-Bizans mücadelesinden günümüze değin vaki olduğu ve gelecekte de öyle olmasının beklendiği izahtan varestedir. Ayrıca her yeni isimlendirmenin bir siyasallık taşıdığı da not edilmelidir. Tarihte Bizanslıların gelişen Arap akınlarına bir set olmasını umarak Doğu Anadolu bölgesinden zorla sürdüğü Ermeni Magnatlarını (Beylerini) Çukurova bölgesine yerleştirip bölgenin Kilikya olan eski adının değiştirilerek Küçük Ermenistan adının verildiği bilinmektedir. Keza Haçlı seferleri sonrasında da bu kez haçlılar bölgede kendilerine bağlı bir Ermenistan krallığı tesis etmişler bu sayede çıkarlarını korumuşlardır. Anadolu'ya doğru gerçekleşen yoğun Türk göçlerinin ardından krallık baskılara dayanamamış ve Memlûkların himayesinde bölge Ramazanoğulları Beyliğinin egemenliğine geçmiştir.

Bertrandon, seyahatnamesinde Hama'dan itibaren Akşehir'e kadar olan bölgedeki yoğun Türkmen nüfusuna işaret etmekte ve bu topraklar üzerindeki siyasal egemenlikleri hanedan isminin adıyla (Karaman ülkesi, Germiyan ülkesi gibi) zikrederken Ramazanoğlu toprakları Türkomanya olarak zikredilmiştir. Nakledilen bir başka ilginç ayrıntı da yine Ramazanoğlu bölgesinde yaşayan Türkmenlerin iyi insanlar, Karamanoğlu ülkesinde yaşayan Türkmenlerin ise kötü ve cani olarak tasvir edilmesidir. Ayrıca Ramazanoğulları hakkında aktardığı bilgiler itinayla seçilmiş mesaj yüklü ifadelerdir.

“...bu Türkmen ülkesinin Ramazanoğlu adı verilen beyi çok büyük bir insandı; bütün Türklerin en cesuru, en yiğidi, en iyi kılıç kullananı ve savaşıcıydı. Onu bir Hristiyan kadını dünyaya getirmiş ve vaftiz olmayanlar gibi kokmasın diye dininin kurallarına göre vaftiz ettirmişti; o ne tam bir Hristiyan ne de tam bir Müslümandı.”

“... [Memlûk] Sultan'ın egemenliği altındaki yörelerde bulunuyorlarsa Sultan'ın emri altına girerler, nereye gitseler böyle olur. Gittikleri ülkenin

hükümdarı bir savaşa girmişse onun hizmetinde bulunurlar; bir başkasının hizmetine girmişlerse bu kez daha öncekine karşı savaşır. Bundan kendileri de hoşnut değildiler ama bağlı oldukları kurallar böyledir, çünkü hiçbir zaman bir yere bir daha ayrılmamak üzere yerleşmezler.”

Bertrandon bu satırları not ederken, Memlûklardan bağımsız olmanın yolunu arayan Ramazanoğulları hakkında, aklından tam olarak neler geçiyordu, ya da aklından geçenleri Dükü ile de paylaşmış mıdır sorusu, cevaplanamayacak sorulardır elbette. Ama bu çok stratejik bölgede, kendi çıkarlarına hizmet etmek zorunda kalabilecek kullanışlı bir askeri gücü bulmuş olabilirler miydi acaba?

Burgonya haçlı tarihi uzmanı Jacques Paviot *Les ducs de Bourgogne, la croisade et l'Orient* adlı eserinde aktardığı bir bilgi belki de bu sorularımızın cevabına dair bir ipucu olabilir. 1460 yılının Haziran ayında İyi Filip, bitmek bilmeyen haçlı planlamalarının sonucunda Fransisken rahip Boulogne'lu Louis'in koordine ettiği Doğu'nun büyük hükümdarlıklarının elçilerinden bir heyeti kabul etmiştir. Bu heyet Pers, Gürcistan, Mezopotamya ve Ermenistan Krallıklarının elçileri ile Trabzon İmparatorluğunun elçisi ve bir Türkmen Devleti olan Akkoyunlu elçisinden oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Badi Efendi. *Riyaz-ı Belde-i Edirne, (20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si)*. haz. Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu. Edirne: Trakya Üniv. Yayınları, 2014.
- Ahmedi, *İskendername*, MS. Venice, Biblioteca Marciana, Cod. Nani xL (= 57), fols. 240v, 241r.
- Ali Seydi Bey. *Teşrifat ve Teşkilatımız*. haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, (b.t.y).
- Arabshah, Ahmed ibn. *Tamerlane or Timur the Great Amir (Ajaib al-maqdur fi nawa'ib Timur: The Wonders of Destiny Concerning the Calamities Wrought by Tamerlane)*. trans. by J. H. Sanders, London: Luzac & Co., 1936.
- Armağan, A. Latif. "XVIII. yüzyıl'da Hac Yolu Güzergâhı ve Menziller (=Menazilü'l-Hacc)", *Osmanlı Araştırmaları*. C.XX Enderun Kitapevi: İstanbul, (2000): 73-118.
- Atiya, Aziz S. *The Crusade of Nicopolis*. London: Methuen, 1934.
- Atiya, Aziz Suryal. "The Aftermath of Crusades", in Harry W. Hazard (ed.) , *A History of the Crusades: The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, vol. III, Madison: University of Wisconsin Press, 1975.
- Aubert, David, Jean Le Tavernier & Joseph van den Gheyn. *Cronicques et conquestes de Charlemaine, reproduction des 105 miniatures de Jean Le Tavernier, d'Audenarde (1460)*, Bruxelles: Vromant Et C°, Imprimeurs Et Éditeurs, 1909.
- Babinger, Franz. "XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Milano Dukalığı İlişkileri". *Bellekten*, C: XLIX, S:194 (1985): 373-390.
- Bárány, Attila. 'Burgundian Crusader Ideology in Bertrandon de la Broquière's Le Voyage d'Outremer', (in) Emese EgediKovács (ed.), *Byzance et l'Occident III: Ecrits et manuscrits*, Budapest: Collège Eötvös József Elte, 2016, 17-40.
- Barbaro, Josafa & Contarini, Ambrogio. *Travels To Tana and Persia by Barbaro & Contarini: A narrative of Italian Travels in Persia in the 15th and 16th Centuries*, Der. ve giriş William T. Alderley. New York: Burt Franklin, 1873.

- Barbaro, Josaphat. *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*. çev. Tufan Gündüz, İstanbul: YeditepeYayımları, 2005.
- Beaucort, Gaston du Fresne de. *Histoire de Charles VII (1444-1449)*, C. IV. Paris: Librairie de la Société Bibliographique, 1890.
- Beaune, Henri & J. D'arbaumont (éd.). *Mémoires d'Olivier de la Marche*, La Société de l'Histoire de France C.II, Paris: Librairie Renouard, 1884.
- Belon, Pierre. *Les observations de plusieurs singularitez, etc...*, chez Hierosme de Marnef, 1588.
- Bisaha, Nancy. *Creating East and West: Renaissance Humanists and the Ottoman Turks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004.
- Bilge, Reha. *1514 Yavuz Selim ve Şah İsmail: Türkler, Türkmenler ve Farslar*. İstanbul: Giza yayımları, 2010.
- Black, Anthony. "Ottoman Political Thought: A Comparison with Europe", (in) Stein, R. (ed.), *Powerbrokers in the Late Middle Ages. The Burgundian Low countries in a European Context*, Turnhout: Brespol Publishers, 2001, 235-241.
- Black, Jeremy. *The British Abroad: The Grand Tour in the Eighteenth Century*. New York: St. Martin's Press, 1992.
- Black, Jeremy. *The British and The Grand Tour*. London: Croom Helm Ltd, 1985.
- Blicke, Edgar De. *The Cent Nouvelles Nouvelles, Text and Context: Literature and History at the Court of Burgundy in the Fifteenth Century*. University of Glasgow, Ph. D. Thesis, May 2004.
- Blockmans, Wim & W. Prevenier. *The Burgundian Netherlands*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1986.
- Blockmans, Wim & Walter Prevenier. *The Promised Lands: The Low Countries under the Burgundian Rule (1369-1530)*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.
- Blockmans, Wim. "The Impact of Cities on State Formation: Three Contrasting Territories in the Low Countries," (in) *Resistance, Representation, and Community*, (ed.) Peter Blicke. Oxford: Oxford University Press, 1997, 256-271.

- Blockmans, Wim. “Voracious States and Obstructing Cities: An Aspect of State Formation in Preindustrial Europe”, *Theory and Society*. 18 (1989): 733-755.
- Boone, Marc. “Yet another failed state? The Huizinga-Pirenne Controversy on the Burgundian State Reconsidered”, (in) Peter Arnade, Martha Howell ve Anton van der Lem (eds.). *Rereading Huizinga: Autumn of the Middle Ages. A Century Later*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2019, 105-120.
- Braudel, Fernand. *Civilization and Capitalism 15th-18th Century: The Perspectives of the World*, Vol. III. London: Collins & Sons, 1984.
- Brocquière, Bertrandon de La. *A Mission to the Medieval Middle East: The Travels of Bertrandon de La Brocquière to Jerusalem and Constantinople*. çev. Thomas Johnes. Giriş bölümü Morris Rossabi, London: I.B. Tauris, 2019.
- Brocquière, Bertrandon de La. *The Travels of Bertrandon de La Brocquière, Counsellor & First Esquire-Carver to Philippe Le Bon, Duke of Burgundy, to Palestine, and His Return from Jerusalem Overland to France, During the Years 1432 & 1433. Extracted and Put into Modern French from a Manuscript in the National Library at Paris*, çev. Thomas Johnes. Cardiganshire, London: Hafod Press, 1807.
- Brokier, Bertrandon de la. *Zadmorsko pàtešestvie*, çev. Nikola Kolev, önsöz Vera Mutafčieva. Sofiya:1961.
- Brokijer, Bertrandon de la. *Putopis. Putovanje preko mora kroz Palestinu, Malu Aziju, Srbiju i Francusku*. Milan Ristović (ed.). Beograd:2002.
- Brokijer, Bertrandon de la. *Putovanje preko mora*. Miodrag Rajičić (ed.). Beograd: 1950.
- Broquière Bertrandon de la. *Voyage d’Orient. Espion en Turquie*, introduction et notes de Jacques Paviot, mis en français moderne par Hélène Basso. Toulouse: Anacharsis, 2010.
- Broquière, Bertrandon de la *Le Voyage d’Outremer de Bertrandon de la Broquière premier écuyer tranchant et conseiller de Philippe le Bon, duc de Bourgogne 1432–1433*. (ed.) C. Schefer. Paris: Ernest Leroux, 1892.
- Broquière, Bertrandon de la. “Le Voyage d’Outremer de Bertrandon de la Broquière premier écuyer tranchant et conseiller de Philippe le Bon, duc de Bourgogne

- 1432–1433”, (içinde) Charles Schefer (ed.). *Recueil de voyages et de documents pour servir à l’histoire de la géographie depuis le xiiie siècle jusqu’à la fin du xve siècle*. t. 12 Paris: Ernest Leroux, 1892.
- Broquière, Bertrandon De La. *Bertrandon De La Broquière’in Denizaşırı Seyahati*. C.Schefer edisyonundan Türkçe’ye çev. İlhan Arda. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000.
- Broquière, Bertrandon de la. *The Voyage d’Outremer*. trans. by Galen R. Kline, American University Studies, 2nd Series: Romance Languages and Literature, 83. New York: Lang, 1988.
- Buch, Wilfried. “14./15. Yüzyılda Kudüs’e Giden Alman Hacılarının Türkiye İzlenimleri”, çev. Yüksel Baypınar. *Belleten*, C. XLVI, S. 183 (1982): 509-534.
- Busbecq, Ogier Ghiselin de. *Türkiye’yi Böyle Gördüm*. çev. Aysel Kurutluoğlu. İstanbul: Tercüman 1001 Eser serisi, 1974.
- Calmette, Joseph. *The Golden Age of Burgundy: The Magnificent Dukes and their Courts*. trans. by Doreen Weightman. London: Weidenfield and Nicolson, 1963.
- Canat, Marcel. *Documents Inédits pour servir a l’histoire De Bourgogne, t. I* Chalon-Sur-Saone: Dejussieu, 1863.
- Cantor, Norman F. *The Civilization of the Middle Ages*. NY: Harper Collins, 1993.
- Cappellini, Silvia Maria. *The ‘Voyage d’oultre mer’ by Bertrandon de la Broquière (1432-1433): An Enlightened Journey in the World of the Levant (Followed by a New Critical Edition of This Text)*. Ph.D. diss., Johns Hopkins University, 1999.; *The Voyage d’Oultre Mer by Bertrandon de la Broquière (1432-1433): An Enlightened Journey in the World of the Levant (Followed by a New Critical Edition of this Text)*, Baltimore: Johns Hopkins University, 1999.
- Cappellini, Sylvia. *Le "Voyage d’oultre mer" de Bertrandon de la Broquière (1432-1433): un cheminement éclairé dans l’espace du Levant*, Ann Arbor, Michigan (1999), vol:1-2.
- Caron, Marie-Thérèse & Denis Clauzel (ed.). *Le Banquet du Faisan, 1454, l’Occident face au défi de l’Empire ottoman*. Arras: Artois Presses Université, 1997.

- Caron, Marie-Thérèse. *Les vœux du faisan, noblesse en fête, esprit de croisade. Le manuscrit français 11594 de la Bibliothèque nationale de France*. Turnhout: Brepols, 2003.
- Cartellieri, Otto. *The Court of Burgundy*, çev. Malcolm Letts. London: Kegan Paul, 1929.
- Cauchies, Jean-Marie. “État bourguignon ou États bourguignons? De la singularité d’un pluriel”, (in) Peter Hoppenbrouwers, Antheun Janse and Robert Stein (eds.). *Power and Persuasion. Essays on the Art of State Building in Honour of Wim Blockmans*. Brussels: Brepols, 2010, 49-58.
- Chareyron, Nicole. *Pilgrims to Jerusalem in the Middle Ages*. New York: Columbia University Press, 2005.
- Clavijo, Ruy González De. *Narrative Of The Embassy Of Ruy González De Clavijo To The Court Of Timour, At Samarcand, A.d. 1403–6*. trans. by Clements R. Markham. London: The Hakluyt Society, 1859.
- Colletta, Lisa. (ed.), *The Legacy of the Grand Tour*. Madison, USA: Fairleigh Dickinson Univ. Press, 2015.
- Commynes, Philippe De. *The Memoirs of Philippe de Commynes, Vol. I*. (ed.) Samuel Kinser, trans. by Isabelle Cazeaux. Columbia: University of South Carolina Press, 1969.
- Curtis, Michael. *Orientalism and Islam. European Thinkers on Oriental Despotism in the Middle East and India*. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Çakmak, Mehmet Ali. “Türk Sultanları ile Abbasî Halifelerinin İktidar Mücadeleleri (XII-XIII. Yüzyıl)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S.44 (2007):37-53.
- Çolak, Kamil. “XVI. Yüzyılda Batılı Seyyahlara Göre Osmanlılar”, *Tarihin Peşinde Dergisi*. S:17 (2017): 193-208.
- D’Avout, Jacques. *La querelle des Armagnacs et des Bourguignons*. Paris: Gallimard, 1943.
- Damen, Mario. “The Nerve Center of Political Networks? : The Burgundian Court and the Integration of Holland and Zeeland into the Burgundian State”, 1425-1477,”

- (in) Steven Gunn and Antheun Janse (eds.), *The Court as a Stage: England and the Low Countries in the Later Middle Ages*. Woodbridge: Boydell Press, 2006, 70-84.
- Deschamps, Eustache. *Œuvres complètes de Eustache Deschamps*, C:7, (1311 no'lu Balad, “ On ne connaît rien quand on n’a pas voyagé ‘seyahat etmeyen bir şey bilmez’başlıklı şiiri ”), Gaston Raynaud (éd.), Paris: Librairie Firmin Didot & Cie, 1878.
- Doudet, Estelle. "Le surnom du prince: la construction de la mémoire historique par un Rhétoricien", *Questes*, no 2, (2002).
- Dumolyn, Jan & Jo Van Steenberghe. “Studying Rulers and States across Fifteenth-Century Western Eurasia”. (in) Jo Van Steenberghe (ed.), *Trajectories of State Formation across Fifteenth-Century Islamic West-Asia: Eurasian Parallels, Connections and Divergences*. Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill NV, 2020, 80-155.
- Dumolyn, Jan. “Les conseillers flamands au XVe siècle: rentiers du pouvoir, courtiers du pouvoir”, (in) Robert Stein (ed.), *Powerbrokers in the Late Middle Ages, The Burgundian Low Countries in a European Context*. Turnhout: Brepols Publishers, 2001, 67-85.
- Dursteler, Eric R. *Venetians in Constantinople: Nation, Identity and Coexistence in the early Modern Mediterranean*. Baltimore: The Johns Hopkins Univ. Press, 2006.
- Dursteler, Eric R. “In the Sultan’s realm: Two Venetian Ambassadorial Report on the Early Modern Ottoman Empire”, (in) Eric R. Dursteler (ed. and trans.) *Renaissance and Reformation Texts in Translation*, 12. Toronto: Centre for Reformation and Renaissance Studies, 2018.
- Elliott, J. H. “A Europe of Composite Monarchies”, *Past & Present*. Vol:137(1) (1992):48-71.
- Elsner, Jas & Joan-Paul Rubies (eds.), *Voyages and Visions: Towards a Cultural History of Travel*. London: Reaktion Books Ltd. 1999.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Basım Evi, 1969.
- Evliya Çelebi (Mehmet Zilli Oğlu). *Tam Metin Seyahatname*, C.3-4, haz. T. Temelkuran, N. Aktaş ve M. Çevik. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984.

- Evliya Çelebi. *Seyahatname: Rumeli, Solkol ve Edirne*. haz. İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1984.
- Eyice, Semavi. “Bab-1 Hümayun”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, İstanbul 1991), C/360–362.
- Eyice, Semavi. "Bertrandon de la Broquière ve Seyahatnamesi (1432 - 1433)", *İÜEF İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*,. C. VI, cüz: 1-2 (1975): 85-126.
- Famiglietti, Richard. C. *Royal Intrigue: Crisis at the Court of Charles VI, 1392-1422*. New York: AMS Press, 1986.
- Fatih Sultan Mehmed, *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Kronik Kitap, 2017.
- Ferlampin-Acher, Christine. “Le Voyage d’Outremer de Bertrandon de la Broquière: récit de pèlerinage, rapport d’espionnage ou récit de voyage ?”. haz. F. Moureau. *Travaux de Littérature*, C.26 Droz: ADIREL, 2013, 11-22.
- Fillastre, Guillaume. *Histoire de la Toison d'Or*, I. Paris:1517.
- Froissart, Jean. *Chronicles of England, France, Spain and the Adjoining Countries*, çev. Thomas Johnes. New York: Leavitt & Allen, 1853.
- Gökçen, M. İlhami. “Bertrandon de la Broquière’in Denizaşırı Seyahati’nde Musiki”, (içinde) Dr. M. İlhami Gökçen, *Türk Musikisine Katkılar (Seçmeler/Külliyat)* (Ankara: Ürün yayınları, 2008) 231-244.
- Güler, İbrahim. “Osmanlı Tarihi Kaynakları Olarak Avrupalı Seyyah ve Gözlemciler ile Eserlerinin Önemi”, *Geçmişten Günümüze Seyahatler ve Seyahatnameler*. Der. Mehmet Ali Beyhan. İstanbul: Kitapevi, 2013, 141-174.
- Hakluyt, Richard. *Hakluyt's collection of the early voyages, travels, and discoveries, of the English nation*, vol:4. London: 1811, 469-545.
- Halecki, Oscar. “Gilbert De Lannoy And His Discovery Of East Central Europe”, *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*. vol. 2, No. 2 (1944): 314-331.
- Harris, Jonathan. Review of *Bertrandon de La Brocquière, A Mission To The Medieval Middle East*, trans. by Thomas Johnes, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Cambridge University Press, vol. 83/1 (2020): 141-142.

- Housley, Norman. *The Later Crusades: From Lyons to Alcazar, 1274-1580*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1992.
- Huizinga, Johan. *The Autumn of the Middle Ages*. London: The Whitefriars Press Ltd. 1922.
- Ibn-Battuta. *Travels in Asia and Africa 1325-1354*, trans. by H.A.R. Gibb. 3rd ed. London: Lund Humpries, 1953.
- İbni Batuta (Abu Abdullah Muhammed İbni Batuta Tanci). *İbni Batuta Seyahtnamesi*, C.1, çev. ve notlar A. Sait Aykut. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2004.
- Imber, Colin. *The Crusade of Varna, 1443-45*. Cornwall, GB: MPG Books, 2006.
- Iorga, N. *Les Voyageurs Français dans l'Orient Européen*. Paris: Boivin, n.d., 1928.
- Izeddin, Mehmed. "Deux voyageurs du XVe siècle Turquie: Bertrandon de La Broquière et Pero Tafur", *Journal Asiatique*. 239/2 (1951): 159-174.
- İldem, Arzu Etensel. "Bir Yazın Türü Olarak Doğu Seyahatnameleri", *Littera-Edebiyat Yazıları*. C.21 Ankara: Hacettepe Üniv. Yayınları, 2007, 1-11.
- İnalcık, Halil. "Hâs Bağçe'de Ays u Tarâb", (içinde) *Metin And'a Armağan*, haz. M. Sabri Koz. İstanbul: Metgraf Matbaası, 2007, 318-322.
- İnalcık, Halil. "Murad II". *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 31/164-172.
- İnalcık, Halil. *Akademik Ders Notları (1938-1986)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- İnalcık, Halil. *Hâs-Bağçede 'Ays u Tarâb: nedimler şâirler mutrîbler*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yay. 2015.
- İpşirli, Mehmet. "Beylerbeyi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/69-74.
- Kaçar, Hilmi. "Joos van Ghistele'nin Hac Seyahati Anlatısında (1491) İslam ve Osmanlılara Dair Söylemi". *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*. C.4, S.2 (2021): 219-234.
- Kaçar, Hilmi, & Jan Dumolyn, "The Battle of Nicopolis (1396), Burgundian Catastrophe and Ottoman Fait Divers". *Revue belge de philologie et d'histoire. Belgisch tijdschrift voor philologie en geschiedenis*, 91(4), (2013): 905-934.

- Kaçar, Hilmi. “Osmanlı Top Teknolojisinin Burgonya Dukalığı’na Aktarımı, 1457-1467”. *History Studies*. 14/1 (Şubat 2022): 159-181.
- Kaçar, Hilmi. “A Comparison of Ottoman and Burgundian Narratives on the Battle of (Varna 1444): What do they say about the ideology of state”, ‘La bataille de Varna (1444) selon les chroniques bourguignonnes et ottomanes: que disent les sources sur l'idéologie de l'État’. *Pays bourguignons et Orient: diplomatie, conflits, pèlerinages, échanges (XIVe-XVIe siècles)*, Rencontres de Mariemont-Bruxelles, 24-27 septembre 2015, “Publications du Centre Européen d'Études Bourguignonnes (XIVe-XVIe s.)” 56, (2016): 73-81.
- Kafé, Esther. “Rönesans Dönemi Avrupa Gezi Yazılarında Türk Miti ve Bunun Çöküşü”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. C.2, S.1 (1984): 203-243.
- Kamaragi, G.R. et. al. *Diagnostic de la Tour Du Boulevard De Mussy Sur Seine*. 2020.
- Kâşgarlı Mahmud. *Dîvânü Lugâti't-Türk*. Çev. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Klimas, Petras. *Ghillebert de Lannoy in Medieval Lithuania: Voyages and Embassies of an Ancestor of one of America's Great President*. New York: Lithuanian American Information Center, 1945.
- Koenigsberger, H.G. “Monarchies and Parliaments in Early Modern Europe: Dominium regale or dominium politicum et regale”. *Theory and Society*. 5 (1978): 191-217.
- Koyama, Koichiro. “The Turkomans and Turkomania observed by Bertrandon de la Broquière”. *XIII. Türk Tarih Kongresi*, 4-8 Ekim 1999, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2002, 1839-1843.
- Köprülü, M. Fuad. *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. İstanbul: Alfa Yay., 2012.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980.
- Kumrular, Özlem. “Yeniçağda Osmanlı Topraklarından geçen Seyyahlar Tehlikeler ve Tedbirler”. *Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye*. Der. M. Çağatay Özdemir ve Yunus Emre Tekinsoy. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2016, 73-82.
- Kumrular, Özlem. *Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni: Türk Korkusu*. İstanbul: Doğan Yay., 2008.

- Laborde, Léon de. *Les Ducs de Bourgogne: études sur les lettres, les arts et l'industrie pendant le XVe siècle*. Paris: Plon Frères, 1851.
- Lambert, Bart. *The City, the Duke and Their Banker: The Raondi Family and the Formation of the Burgundian State (1384-1430)*. Turnhout, Belgium: Brepols Publishers, 2006.
- Lannoy, Ghillebert de. *Voyages et ambassades de messire Guillebert de Lannoy, 1399-1450*. (éd.) Ch. Serrure. Mons: Société des Bibliophiles de Mons, 1840.
- Legrand D'Aussy, Pierre-Jean-Baptiste. *Mémoires de l'Institut national des Sciences et Arts. Mémoires de morale et politique*, 5 (1804): 469-637.
- Leopold, A. R. "Crusading Proposals in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", (in Swanson, R. N. (ed.) *The Holy Land, Holy Lands, and Christian History*, Studies in Church History 36, London: Boydell, and Brewer, 2000, 216-227.
- Lestringant, Frank. Review of *Bertrandon de La Broquière, The Voyage d'Outremer*, (trans. by Galen R. Kline) *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*. C. 52, S. 3 (1990): 701-702.
- Lestringant, Frank. "Guillaume Postel et L'Obsession Turque", *Actes du Colloque Guillaume Postel, 1581-1981*. Paris: Guy Trédaniel-Éditions de la Maisnie, 1985, 265-298.
- Lettenhove, H. Kervyn de (ed.). *Exposition de la Toison d'or à Bruges, Catalogue (édition définitive)*. Bruxelles: G. Van Oest & Cie, 1907.
- Lettenhove, H. Kervyn de. *La Toison d'or: notes sur l'institution et l'histoire de l'Ordre*. Bruxelles: G. Van Oest & Cie, 1907.
- Marco Polo, *The Book of Ser Marco Polo*, vol.I, trans. by Henry Yule. London: John Murray, 1871.
- Marinescu, Constantin G. "Philippe le Bon, due de Bourgogne, et la Croisade, Première partie (1419-1453)". Actes du VIe Congrès International d'Études Byzantines, Paris: EHS, 1948, 147-168.
- Marinescu, Constantin G. "Philippe le Bon, duc de Bourgogne, et la croisade, 2 (1453-1467)". Bulletin des Etudes Portugaises et de l'Institut Français au Portugal. t. 13 (1949): 3-28.

- McDougall, Sara. "The Chivalric Family". (in) *Knighthood and Society in the High Middle Ages*, David Crouch & J. Deploige (eds.), Leuven-Belgium: Leuven University Press, 2020, 97-119.
- Meserve, Margaret. *Empires of Islam in Renaissance Historical Thought*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2008.
- Miskimin, Harry A. "L'or, l'argent, la guerre dans la France medievale". *Annales Economies-Societes- Civilisations*. C.40 (1985): 171-184.
- Miskimin, Harry A. *Money and Power in Fifteenth-Century France*. New Haven: Yale University Press, 1984.
- Molis, Robert. "Comminges et Bourgogne. Un client insoupçonné de Philippe le Bon: Mathieu de Foix-Grailly, Compte de Comminges". *Annales de Bourgogne*. C.40 (1968): 192-196.
- Mollat, Michel & R. Favreau (éds.), *Comptes généraux de l'Etat de Bourgogne*. Entre 1416 et 1420, t. I, n° 532, Recueil des Historiens de la France, Documents Financiers, 5, Paris: Imprimerie Nationale/Librairie C. Klincksieck, 1965.
- Monstrelet, Enguerrand de. *The Chronicles of Enguerrand De Monstrelet*, Vol. I, çev. Thomas Johnes. Millwood, NY: Kraus Reprint, 1975.
- Monstrelet, Enguerrand de. *The Chronicles of Enguerrand De Monstrelet*, Vol. II, çev. Thomas Johnes. Millwood, NY: Kraus Reprint, 1975.
- Moodey, Elizabeth J. "The Shade of Charlemagne", (in) Anne Van Oosterwijk(eds.), *Staging the Court of Burgundy: Proceedings of the Conference "The Splendour of Burgundy"*. Turnhout, Belgium: Harvey Miller Publishers/Brepols, 2013, 273-278.
- Moore-Colyer, R. J. *Thomas Johnes (1748–1816)*. Oxford Dictionary of National Biography. Oxford:2008, <http://www.oxforddnb.com/index/14/101014861/> (10 Aralık 2021 tarihinde erişilmiştir).
- Moureau. F. *Travaux de Littérature*. C.26, Droz: Adirel, 2013.
- Murray, James M. *Bruges: Cradle of Capitalism, 1280–1390*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

- Necipoglu, Gülru. *Architecture, Ceremonial, And Power: The Topkapi Palace in The Fifteenth and Sixteenth Centuries*. Cambridge, Mass: MIT Press, 1991.
- Nicholas, David. *Medieval Flanders*. London: Longman, 1992.
- Nicolle, David. *The Mongol warlords: Genghis Khan, Kublai Khan, Hulegu, Tamerlane*. Dorset, UK: Firebird Books, 1990.
- Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, çev. Taha Ayar. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009.
- Nizâmü'l-Mülk. *Siyâset-nâme*, (haz. Mehmet Altay Köymen) 2. baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013).
- Olivier De La Marche. *Mémoires d'Olivier de la Marche*, (éd.) Henri Beaune & J. d'Arbaumont. La Société de l'Histoire de France, Cilt II Paris: Librairie Renouard, Henri Loones, 1884.
- Oosterwijk, Anne Van. & et al. (eds.), *Staging the Court of Burgundy: Proceedings of the Conference "The Splendour of Burgundy"*. Turnhout: Harvey Miller/Brepols, 2013.
- Ortaylı, İlber. *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, 3. bs., Ankara: Cedit Neşriyat, 2008.
- Özcan, Abdülkadir. "Devşirme", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/254-257.
- Özcan, Altay Tayfun. "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının Batı Dünyasındaki Kullanımı ve Sınırları", *Türkiyat Mecmuası*. C.22 (2012):63-82.
- Paravicini, Werner. "The Court of the Dukes of Burgundy: A Model for Europe?" (in) *Princes, Patronage, and the Nobility: The Court at the Beginning of the Modern Age, c.1450-1650*. Ronald G. Asch & Adolf M. Birke. (eds.), Oxford: Oxford University Press, 1991, 69-102.
- Paravicini, Werner. Die Hofordnungen Herzog Philipps Des Guten Von Burgund. Edition IV, *Francia*, 15 (1987): 183-231.
- Paviot, Jacques. "Burgundy and Crusade" in *Crusading in The Fifteenth Century: Message And Impact*. Norman Housley. (ed.), New York: Palgrave-McMillan, 2004, 70-80.
- Paviot, Jacques. *Les ducs de Bourgogne, la croisade et l'Orient*. Paris: Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 2003.

- Philippe De Commynes, *The Memoirs of Philippe de Commynes*, Vol. I. (ed). Samuel Kinsler. trans. by Isabelle Cazeaux. Columbia: Univ. of South Carolina Press, 1969.
- Pinchart, Alexandre. *Archives des Arts, Sciences et Letters: Documents Inédits, Publiés et Annotés, t. II*. Gand: Vanderhaegen, 1863.
- Pirenne, Henri. ‘The formation and constitution of the Burgundian state (fifteenth and sixteenth centuries)’, *American Historical Review*. 14 (1909): 477–502.
- Pirenne, Henri. *Histoire de Belgique des origines à nos jours (4 tomes)*. Brussels: Lamertin, 1948.
- Prevenier, W. “Court and City Culture in The Low Countries from 1100 to 1530”, (in) *Medieval Dutch Literature in its European Context*. Erik Kooper. NY: Cambridge University Press, 1994, 11-29.
- Râvendi, Muhammet Bin Ali Süleyman er-. *Râhat-üs Sudûr ve Âyet-üs Sürûr, C.I-II*, çev. Ahmet Ateş. Ankara: Türk tarih Kurumu, 2020.
- Régnier-Bohler, Danielle (ed.), *Croisades et Pèlerinages: Récits, chroniques et voyages en Terre Sainte XII e - XVI e siècle*. Paris: Robert Laffont, 1997.
- Richard, Jean. “La Bourgogne des Valois, l’idée de croisade et la defense de l’Europe,” (dans) M.T. Caron and Denis Clauzel. (eds.), *Le Banquet du Faisan. 1454: l’Occident face au défi de l’Empire Ottoman*. Arras: Artois Presses Université, 1997, 15-27.
- Richard, Jean. “Louis de Bologne, patriarche d’Antioche, et la politique bourguignonne envers les états de la Méditerranée orientale.” (dans) *Publication du Centre européen d’études Burgundo-Medianes: Rencontres de Milan. Vol:20* Basel: CEEBM, 1980, 63-69.
- Rouillard, Clarence Dana. *The Turk in French History, Thought, and Literature 1520-1660*. Paris: Boivin, 1938.
- Roux, Jean Paul. *Türklerin Tarihi: Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl*. çev. Aykut Kazancıgil. 5.bs., İstanbul: Kabalcı yayınevi, 2008.
- Saul, Nigel. *For Honour and Fame: Chivalry in England, 1066-1500*. London: Bodley Head, 2011.

- Saul, Nigel. *Chivalry in Medieval England*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011.
- Schnerb, B. *L'État Bourguignon, 1363–1477*. Paris: Perrin, 1999.
- Schnerb, Bertrand. “Burgundy”. (in) Christopher Allmand (ed.), *The New Cambridge Medieval History, VII*. New York: Cambridge University Press, 2006, 431-456.
- Schnerb, Bertrand. *Armagnacs et Bourguignons: La Maudite Guerre, 1407-1435*. Paris: Tempus Perrin, 2009.
- Schnerb, Bertrand. *Jean Sans Peur: Le prince meutrier*. Paris: Éditions Payot & Rivages, 2005.
- Schulz, Werner. *Andreaskreuz und Christusorden: Isabella von Portugal und der Burgundische Kreuzzug*. Freiburg/Schweitz: Universitätsverlag, 1976.
- Sertoğlu, Midhat. “Osmanlı Padişahlarının Elçi Kabul Töreni”, *Hayat Tarih Mecmuası*, C.2, S.7 (1974):13-17.
- Soudavar, Abolala. *Decoding the Old Masters: Patrons, Princes and Enigmatic Paintings of the 15th Century*. New York: I. B. Tauris, 2008.
- Spitzbarth, Anne-Brigitte. *Ambassades et ambassadeurs de Philippe le Bon, troisième duc Valois de Bourgogne, 1419-1467*. Thèse de Doctorat, Université de Lille, Déc.7, 2007.
- Srncová, Karolina. “Voyage d’Outremer” Bertrandon de la Broquière jako historický pramen “Voyage d’Outremer” by Bertrandon de la Broquière as a Historical Source”. Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2011.
- Steenbergen, Jo Van. “Introduction: State Formation in the Fifteenth Century and the Western Eurasian Canvas: Problems and Opportunities”. (in) Jo Van Steenbergen (ed.), *Trajectories of State Formation across Fifteenth-Century Islamic West-Asia: Eurasian Parallels, Connections and Divergences*. Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill NV, 2020, 1-20.
- Stein, Robert. *Magnanimous Dukes and Rising States: The Unification of the Burgundian Netherlands, 1380-1480*. New York: Oxford University Press, 2017.

- Sumption, Jonathan. *The Hundred Years War: Cursed Kings, vol: IV*. London: Faber & Faber, 2015.
- Sümer, Faruk. "Çukur-Ova Tarihine Dâir Araştırmalar: Fetihden XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar". *Tarih Araştırmaları Dergisi*. C.1 (1963): 1-98.
- Sümer, Faruk. *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*. 2.bs., Ankara: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1972.
- Svátek, Jaroslav. "1432: Un Espion Bourguignon sur les Routes Ottomanes". (in) Romain Bertrand (ed.), *L'Exploration du monde. Une autre histoire des Grandes Découvertes*. Paris: Le Seuil, 2019, 120-124.
- Svátek, Jaroslav. "L'Idéal du Souverain Oriental Dans Le Récit de Bertrandon de La Broquière". *Publications du Centre Européen D'Etudes Bourguignonnes , XIVe-XVI siècles*. (Rencontres de Mariemont-Bruxelles, 24-27 Sept., 2015), 56 (2016): 61-72.
- Svátek, Jaroslav. "Životní draha Bertrandon de la Broquière a osudy jeho díla". (içinde) *Bertrandon de la Broquière, Zámorská Cesta: Burgundský zvěd 15. století v Muslimských zemích*. Jaroslav Svátek, et.al.(eds.), Praha: NLN-Nakladatelství Lidové Noviny, 2016, 9-24.
- Svátek, Jaroslav. *Discours et Récit de Noble Voyageur à la fin du Moyen Âge (Ogier d'Anglure, Nompar de Caumont, Guillebert de Lannoy. Bertrandon de la Broquière)*. sous la dir. de B. Schnerb et M. Nejedlý., thèse de doctorat de l'Université Charles de Gaulle Lille 3 et de l'Université Charles de Prague, 2012.
- Svátek, Jaroslav. et.al. (eds.), *Zámorská cesta: Burgundský zvěd 15. století v muslimských zemích - Bertrandon de la Broquière*. Praha: NLN, 2016.
- Sweet, Rosemary. G. Verhoeven & S. Goldsmith (eds.), *Beyond the Grand Tour: Northern Metropolises and Early Modern Travel Behaviour*. New York: Routledge, 2017.
- Szamota, István. "Régi utazások Magyarországon és a Balkán-Félszigeten". Budapest, 1891, 49–99.
- Tafiłowski, Piotr. "Anti-Turkish Literature in 15th-16th Century Europe". *Tarih İncelemeleri Dergisi*. XXX/1 (2015): 231-280.

- Tafur, Pero. *Pero Tafur Seyahatnamesi (9 Mayıs 1437-22 Mayıs 1438)*. çev. Hakan Kılınc, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
- Taparel, Henri. “Les voyageurs et les Turcs”, (dans) *Le duché Valois de Bourgogne et l’Orient Ottoman au XIV et XVe siècle*, These de 3e cycle, Université de Toulouse le Mirail, 1982.
- Thevenot, Jean de. *The travels of Monsieur de Thevenot into the Levant*. London: Printed by H. Clark, 1687.
- Tilly, Charles. *Coercion, Capital, and European States, AD 990–1992*. Oxford: Blackwell, 1994.
- Turan, Şerafettin. *Türkiye-İtalya İlişkileri: Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine, I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Ursins, Jean Juvenal des “Murder of the Duke of Orleans, 1407” (in) A. R. Myers (ed.), *English Historical Documents Vol. IV, 1327-1485*. London: Eyre & Spottiswoode, 1969.
- Üçok, Bahriye. *İslâm Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*. Ankara: DSİ basımı, 1981.
- Valensi, Lucette. *Birth of the Despot: Venice and the Sublime Porte*. New York: Cornell University Press, 1993.
- Vaughan, Richard. “Hue De Lannoy and the Question of the Burgundian State”, (in) Reinhard Schneider (ed.), *Das Spätmittelalterliche Königtum im Europäischen Vergleich*. Sigmaringen, 1987, 335-345.
- Vaughan, Richard. *John the Fearless: The Growth of Burgundian Power*. New York: Longman, 1979.
- Vaughan, Richard. *Philip the Bold: The Formation of the Burgundian State*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1962.
- Vaughan, Richard. *Philip the Good: The Apogee of Burgundy*. New York: Barnes & Noble, 1970.
- Vaughan, Richard. *Philip the Good: The Apogee of Burgundy*. Woodbridge: The Boydell Press, 2010.
- Vaughan, Richard. *Valois Burgundy*. London: Penguin Books, 1975.

- Wavrin, Jean de. *Anchiennes croniques d'Engleterre par Jean de Wavrin, seigneur de Forestel. Choir de chapitres inédits*, (ed.) E. Dupont, 3 tomes, (Paris: Jules Renouard, SHF, 1858-63), ve *Recueil des Croniques at Anchiennes Istories de la Grant Bretagne, a present nomme Engleterre*, ed. W. Hardy and E.L.C.P. Hardy, RS, 5 vols, (London: 1864-91) *Recueil des Croniques et Anchiennes Istories de la Grant Bretagne a present nomme Engleterre*, Jehan de Waurin. İngilizce edisyonu: Rolls Series 5 cilt London: 1864–1891.
- Webb, Diana. *Pilgrims and Pilgrimage in the Medieval West*. London: IB Tauris 2001.
- Wee, Herman van der. *The Growth of the Antwerp Market and the European Economy, 14th-16th centuries*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1963.
- Weiler, Björn & Jonathan Shepard. “The Latin West Sources”, (in) *Political Culture in the Latin West, Byzantium and the Islamic World, c.700-c.1500: A Framework for Comparing Three Spheres*. Catherine Holmes, Jonathan Shepard, Jo Van Steenbergen, Björn Weiler (eds.), New York: Cambridge University Press, 2021, 251-289.
- Willard, Charity Cannon. “Isabel of Portugal and the Burgundian Crusade”, (in) Sargent-Baur, B.N. (ed.), *Journeys Toward God: Pilgrimage and Crusade*. Kalamazoo, MI: Medieval Institute Publications, 1992, 205-214.
- Wright, Thomas. (ed.), *Early Travels in Palestine, comprising the narratives Early Travels in Palestine: Comprising the Narratives of Arculf, Willibald, Bernard, Sæwulf, Sigurd, Benjamin of Tudela, Sir John Maundeville, de la Brocquière, and Maundrell*. London: Henry G. Bohn, 1848, 283-382.
- Yazıcı, Hüseyin. “Seyahatname”. *İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/9-11.
- Yerasimos, Stefanos. *Les Voyageurs dans L’empire Ottoman, XIVe - XVIe siecles: Bibliographie, itinéraires et inventaire des lieux habites*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Yerasimos, Stefanos. *Sultan Sofraları: 15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Saray Mutfağı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Yıldırım, İ. "Edirne Sarayı'nda ve Topkapı Sarayı'nda Minyatürlere Yansıyan Elçi Kabul Sahnelerindeki Osmanlı Devleti'nin Diplomatik Gücü". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. C.1, S.1 (2012): 76-87.

Yılmazçelik, İbrahim. "Seyahatnameler ve Ortadoğu", *Geçmişten Günümüze Seyahatler ve Seyahatnameler*. Der. Mehmet Ali Beyhan. İstanbul: Kitapevi, 2013, 79-110.

Zeno, Caterino & Contarini, Ambrogio. *Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri*. çev. Tufan Gündüz. İstanbul: YeditepeYayımları, 2006.

Arşiv Kayıtları:

Archives départementales du Nord, Chambre des comptes de Lille

ADN B 1606, fol. 243 v° – 244 r°.

ADN B 1607, fol. 111.

ADN B 17698.

ADN B.1795,132 f.

ADN B 1945, f° 106 r°.

ADN B 1957, f^o, 265 r°.

ADN B 1958, n° 57.306.

ADN B 1971, n°. 11.

ADN B 1978, f° 81 r°.

ADN B 1988, f. 152 v°.

ADN B 1991, f.77 ve f. 82 v°

ADN B 2020, f° 346 r°.

ADN B 2045 Ön kayıt f° 39 v°.

ADN B 32 f° 36

Genel Mali Gelirler DNA B f^o244 r°.

Lille Hesaplar Odası, Oda Kayıtları, cilt III, f° 12.

ÖZGEÇMİŞ

Tekmile PEKTAŞ

A. EĞİTİM

2018 Yüksek Lisans, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Bölümü,
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

2013 – 2017 Lisans, Tarih Bölümü,
Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi

1998 – 2001 Ön Lisans, Halkla İlişkiler,
Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi

B. DİLLER

İngilizce

Okuma : İyi

Yazma : Orta

Konuşma : Orta

KATILDIĞI KONGRELER

International Interdisciplinary Congress of Women in Science: “Burgonyalı Seyyah Casus Bertrandon De La Broquière’in *Denizasıırı Seyahati* Anlatısında Memlûk Rehber ‘*Mamelu*’nun Yeri”, Sivas (13-14 Ocak 2023).